

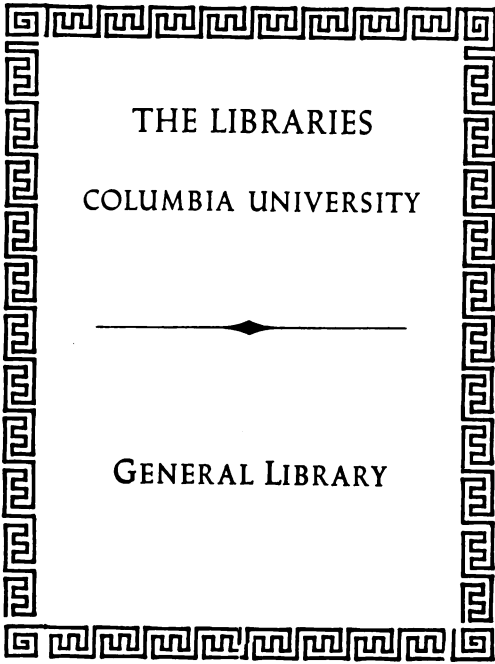
COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

CU53482743

JN2121 .A33

Adatok az 1825-ki or

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

18560/43
32

312

A D A T O K
az 1825-ki
ORSZÁGGYÜLÉS
TÖRTÉNETÉHEZ.

KÖZLI:
V A S Z A R Y K O L O S
GYÖRI KATH. FŐGYMN. IGAZGATÓ.

GYŐRÖTT,
NYOMATOTT GROSS GUSZTÁV ÉS TÁRSÁNÁL
1883.

JN
2121
.A33

546247

RS
DEC 14 '67

546247

TARTALOM:

Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez — A Guzmics-napló közlésének indokolása. — A Guzmics-napló birtokosa; írója, ennek hitelessége. — A Guzmics-napló előnyei (1—5 lap.)

A rendi országgyűlés alkotó elemei. — A király fölségi jogai az országgyűlés irányában. — A Karok és Rendek. — A fölső tábla. — Az alsó tábla. — Az országgyűlés tárgyalásainak módja és rendje. — A kerületi ülés. — Az országos ülés az alsó és felső táblánál. — Az elegyes ülés (6—19 lap.)

Az 1825-ki országgyűlésen jelen voltak névjegyzéke 19—26 lap.)

A Guzmics-napló.

I. Fejezet. Az országgyűlés megnyitásával összekötött kölcsönös üdvözlések; hódolati tisztelgések. Az országgyűlés megnyitása. A trónbeszéd. A kir. propositiók átadása. A királyné koronáztatása. — (1825-iki szeptember 12—27-ig) (27—36 l.)

II. Fejezet. A fő sérelmek (principalia) tárgyalása. Az ezekre vonatkozó nuncium és fölírat (szept. 27-től okt. 18-ig) (36—66 l.)

III. Fejezet. A praeferentialis sérelmek tárgyalása kerületi ülésekben ily sorrendben: A contributionnak törvénytelen fölemelése. A só árának fölemelése. A pénz. A papirend adója. A magyar kamara. A papirpénz. A kereskedés. Az insurrectio. — A nemzeti nevelés és a magyar nyelv. Titkos delatiók és policzia. Végül indítvány a jobbágyok sorsának javításáról. (Okt. 18-tól nov. 12-ig) (66—119 l.)

IV. Fejezet. A nov. 9-én kelt királyi resolutio. Ennek tárgyalása. A nádor közbenjárása. A nov. 26-dán kelt királyi leirat. Az erre fölterjesztendő fölírat. (Nov. 12-től deczemb. 23-ig) (119—161 l.)

V. Fejezet. A törvényjavaslatok (Proiectum Articularum) fölött folyt vita. (Decz. 23. 1826. jan. 18-ig.) (161—192 l.)

VI. Fejezet. Az előleges (praeferentialis) sérelmekre vonatkozó nuncium tárgyalása. Heves vita a magánosok pénzügyi viszonyait szabályozó, az országgyűlés beleegyezése nélkül kibocsátott ideiglenről (provisorium) és a papirpénzről. (1826. jan. 19-től apríl 17-ig.) (192—241 l.)

VII. Fejezet. A contributióról, imputatióról, az urbéri telkeket bíró nemesek összeírásáról folyt viták. (apr. 18. 1827. jan. 1-ig.) (241—272 l.)

Néhány szót eljárásomról. (272 l.)

Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez.

Az 1825-ki pozsonyi országgyűlés nem annyira hozott törvényei, mint inkább az alkotmány hősies védelme, körülánczolása, az általa fölkeltett közszellem és megindított reform-mozgalom által vált nevezetessé, új korszakot alkotóvá hazánk történetében.

Alig félszázad tűnt le azóta!

És a közelmúlt mégis oly távol esik tőlünk!

A külföld nemzeteinél ily nevezetes korszak részletes mozzanatairól, a függöny mögött történt, a közszellemet visszatükröző, a szereplők jellemét kidomborító eseményekről kőtetek szólnak; nálunk ily részletes tényekről hallgat a krónika.

Vezetek-e a magán tanácskozmányokról, a kerületi tilésekről jegyzőkönyveket, s ha vezettek, hová lettek e jegyzőkönyvek? nem tudjuk.

A sajtó szigorú censura alatt annyira, hogy sem közállapotaink megvitatását, sem az országgyűlési tanácskozások közlését nem engedte meg a kormány; nem is volt Pozsonyban hírlap, mely az országgyűlési tárgyalásokat közölhette volna! Sokan azt hitték, hogy még a leveleket is, melyek az országgyűlés folyamáról tudósításokat tartalmazhatnak, a postán fölbontják. Ebben a hitben volt Szoboszlai Pap István, ki az 1825-ki országgyűlés tartama alatt a reform. lelkesíti teendőket végezte, s ki az országgyűlési tárgyalásokról minden héten tudósította debreczeni barátait és ismerőseit. Ő 1826. aug. 1-én kelt levelében így ír: „Én ugyan az egész diaeta alatt úgy igyekeztem irni, hogy leveleim, ha — amint gondolni lehet — fölbontódnak is a postán, ami ilyenkor alkalmassint megtörténik minden levelekkel, semmiképen se subsummáltassanak. Vigyázva irtam tehát mindig, s nem irtam meg mind, ami igaz; noha, amit irtam, az mind igaz.¹⁾”

¹⁾ L. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magy. tud. Akadémia 1876. VI. sz. VI. köt. 76. lap.

Igy magyarázható csak meg, hogy 1875-ben, midőn a magyar tud. akadémia félszázados fennállásának és történetének megírásáról volt szó, első tudományos intézetünk nem volt teljesen tisztában azzal: **mely napon és ki** indítványozta először a magyar tudós társaság alapítását 1825-ben a kerületi ülésben.

Lónyai Menyhért gróf az 1875-ik évi május 30-án tartott akadémiai közgyűlésen így szólt: A tekintetes Karok és Rendek azon nap tartott kerületi ülésének menetről, (midőn az akadémia alapítása indítványoztatott, és arra Széchenyi egy évi jövedelmét följánlotta) nem léteznek följegyzések.¹⁾

Az akadémia elnökének e nyilatkozata, vagy tán az akadémia történetének hiteles adatokra alapítandó megírása szolgált alkalmul arra, hogy az 1825-ki országgyűlésre vonatkozó, eddig napvilágot nem látott följegyzések előkerüljenek.

Az akadémiának 1876. jan. 17-én tartott ülésében mutatta be Szilágyi István Tar Gáspár naplójából az 1825-ki nov. 2.- és 3-ki kerületi ülés tárgyalásait.²⁾

Ugyanazon évi febr. 14-én mutattam be én is a birtokomban levő Guzmics-naplóból a nov. 2.-és 3-ki kerületi ülések leírását.³⁾

Végre a máj. 17-ki ülésben Révész Imre közölte Szoboszlai Pap István leveléből a jelzett ülésekre vonatkozó adatokat.⁴⁾

¹⁾ L. P. Napló 1875. máj. 31. 121. sz. Esti kiad.

²⁾ Tar Gáspár 1825-ben Máramaros megye tiszteletbeli jegyzője, a követek mellett első irnok, az országgyűlési tárgyalásokról nagy szorgalommal és ügyességgel naplót vezetett, melynek adatai a közlöttek után itélve rendkívül becsesek; kár, hogy e nagy értékű napló értesítési csak 1825. szept. 9-től dec. 5-ig történt eseményeket jegyzik. E napló a szigeti ref. lyceum könyvtárában van. (L. Értekezések i. h. 19. lap.)

³⁾ L. Értekezések idézett helyen 44. és köv. l.

⁴⁾ Szoboszlai Pap István, a már említett ref. lelkész 274 levélnél többet küldött Pozsonyból Debreczenbe. Ezen levelek egy része vagy elveszett, vagy ismeretlenül lappang. 156 a tiszántuli reform. egyházkerület levéltárában megvan, melyek alig néhány kivételével, értékes országgyűlési tudósításokat tartalmaznak. (L. Értekezések i. h. 75. l.)

A jelzett három kutfőn kívül van egy negyedik is, mely az 1863-ik évi „Hon“ esti kiadásának 76. és köv. számaiban jelent meg ily cím alatt: Az 1825-ik, 1826-ik, 1827-ik esztendőben tartatott Diéta Fojamatjának summás előadása. Irta egy Jelenvolt. Az akadémia elnöke, és később Szász Károly sem reflectált e közleményre, melyet pedig Szász Károlynak okvetetlenül ismernie kellett. Tán azért nem, mert az akadémia indítványozásának idejére vonatkozó adatai tévesek! Bár nem szándékom a többi kutfőket elhelyűtt bírálni, annyit mégis megjegyzek, hogy a „Jelenvolt“

Igazán volt tehát Horváth Mihálynak, ki 1864-ben kiadott „Huszonöt év Magyarország történelméből“ czimű munkájának előszavában ezt írta:

„Ezen (1825—1848-ig terjedő) **korszak történelmének anyaga még kevesse van összegyűjtve.** Nyilvánosságra országgyűléseink jegyzőkönyvein kívül 1841-ig, midőn a napi sajtó is szabadabban kezdvén mozoghatni, nemzeti életünk tükrévé vált, alig jutott még valami. Volt kormánysszékeink, megyéink levéltáraiban **s egyesek tárczáiban rejlenek még a legbecsesebb anyagok.**“ (Előszó VI. VII. I.)

Ez egyesek közé tartozom én is.

Nálam is vannak az 1825-ki nevezetes pozsonyi országgyűlésre vonatkozó adatok, melyeket egész terjedelemben közölni czélszerűnek véltem; mert valamint az építész, ki monumentalis épületet akar emelni, az épület anyagát maga össze nem hordhatja, erre egyes vállalkozók szükségesek: úgy a történetíró, ki századunknak eddig részletesen, alaposan nem ismert¹⁾ nagy jelentőségű történetét megírni hivatva van, maga nem kutathatja föl a tömördek adatot, erre a nemzet egyes napszámósainak kell vállalkozniok.

De jó az anyag? Igazak-e az alább közlendő adatok?

Ezek hitelességét egyuttal megbírálni czélom és füladatam.

csakugyan summásan írja le az eseményeket; sokszor a leglényegesebb vitákról, így az első fölírat érdekes tárgyalásairól hallgat, ellenben kisebb öszszekoczezanásokat terjedelmesen ad elő; néha nem különböztet a kerületi és országos ülés között, chronologiai tekintetben plane megbizhatlan. Szilágyi István nagybecsű értekezésében azt gyanítja, hogy a summás előadásnak szerzője Debreczen vidéki reformatus ember lehetett, mert P é c h y pestmegyei követet fő k u r a t o r n a k nevezte.

Hogy reformatus ember volt, az kitünik a Jelenvolt 27^a martii és 2^a april datumok alatt olvasható következő közleményéből:

27^a Martii Te Deum (a kath. részéről) királyunk meggyógyulásáért.

2^a april. A mi (protestansok) részünkről is Te Deum (L. Hon. e. k. 85. sz. V. ö. a Guzmics-naplóval említett datumok alatt.)

Én azt vélem, lehet tévesen, hogy a Jelenvolt egész előadása kivonat Szoboszlai egyes leveleiből; ezt pedig következtetem az akademia alapítására vonatkozó közleményéből, melynek kimerítő adatai a Szoboszlai adataival **szóról-szóra**, még Szoboszlainak zárjel közt tett észrevételeivel is teljesen megegyeznek. Különbönb egyes kerületi ülések és **m a g á n t a n á c s k o z m á n y o k** menetérről közölt adatai érdekesek és becsesek.

¹⁾ „Rövid monografiák által lehetne legjobban előkészíteni századunk első felének történelmét, amely még nincs igazában megírva, s mely jól megírva politikai káté gyanánt szolgálhatna az élő s a jövő nemzedéknek.“ Így Trefort vall.- és közokt. minister Gyulai Pálhoz 1882. dec. 27-én kelt levelében. (L. Budapesti Szemle. 1883. 74. sz. február.)

A napló, melyet közlök, **Guzmics Izidor** abban az időben már nevezetes magyar író s pannonhalmi benzés tanáré volt, ki az 1825-ki országgyűlés megnyitására Pozsonyba ment; honnét őt kötelessége haza, Pannonhalmára, szőlítá; távozása előtt azonban részint ez időben Pozsonyban tanító rendtársai, részint az ismerős juratusok közül többeket fölkért, hogy őt időnkint a „*di a e t a*“ folyamáról értesítsék. Kérését teljesítették.

Az első „esomót“ október 16-ikán kapta, melynek oldalán levél gyanánt e jegyzet olvasható: „Minden itt következő vitatások hosszabban adattak elő, mint írva van itt; de hej nehéz csak ennyicskét is jegyezni, mikor íróasztal helyett hol egyik, hol másik térdünket használjuk, vagy kardunk markolatját, vagy barátunk hátát, vagy a merően álló palota falát.“

E jegyzetből kitérünk, hogy a napló írója a tárgyalásokon jelen volt; hogy mint szem- és fültanu, ha nem is terjedelmesen, de lényegben hitelesen közölhette a tárgyalásokat, s hogy valóban hitelesen is közölte, erről meggyőződhetünk, ha a Guzmics-naplónak az országos ülésekről szóló tudósításait a hivatalos országgyűlési jegyzőkönyv adataival; a kerületi ülésekről hozott tudósításait pedig a már említett kutfők ismert közleményeivel összehasonlítjuk.¹⁾

E kifejezésből „*kardunk markolatját*“ következtet-hetjük, hogy a Guzmics-napló írója juratus, vagy követi irnok volt, s természetesen mint fiatal ember az ellenzékhez tartozott; mindazáltal, bár lelkesedése az ellenzék szónokai, különösen Nagy Pál iránt egyes rövid észrevételeiből kisugárzik is, annyira még se részrehajló, hogy az ellenpártiak beszédét agyon hallgatná; napló-írói tisztéhez híven ezek beszédeit is följegyzi; néha az általa magasztalt ellenzéki szónokokat is sértő vagy túlzott kifejezéseikért megrovja. A Fölség és családja iránt alattvalói hódolatot tanusít.

¹⁾ Hogy forrásom hitelességét más adattal is igazolhassam, őt levéltárnál kopogtattam. Eredménytelenül! Magánkézből kaptam L ó n y a y P á l beszédét, melyet Zemplémmegyének a királyi biztos elnöklete alatt 1823. május 21-én tartott közgyűlésén mondott, azonban ezt, értekezésem keretébe nem tartozván, mellőzöm; magánkézből kaptam továbbá Nagy Pálnak a papiros pénz és a *correlatio* tárgyában irt nunciumát, melyet a *personalis* sem tárgyalni, sem a jegyzőkönyvbe bevinni nem engedett; végre P á z m á n d y D é n e s nek az 1826. jul. 7-ki országos ülésben tartott beszédét. E két érdekes adatot közlöm.

A Guzmics-napló **előnye**, hogy a kerületi ülésekről kimerítően tudósít. A kerületi ülésekben, mint előleges magán tanácskozmányokban, a kormány képvisellete és ellenőrzése nélkül, a kényesebb ügyekben is szabadabban nyilatkozhattak a követek, s így ez ülések tárgyalásai egyes kérdésekben a helyzet képét jobban visszatükrözik, mint az országos ülésekről vezetett hivatalos jegyzőkönyvek ;

előnye, hogy a ker. ülésekben szereplőket névszerint felemlíti ;

előnye, hogy a felső tábla üléseiről szintén tudósít. A felső táblánál 1841-ig jegyzőkönyvet nem vezettek ; az alsó tábla izenetjére tett módosításokat — reflexiókat — az „acta Comitiorunba“ bevezették ugyan, de hogy az üléseken e reflexiókat **kik** indítványozták, ezeknek pro és contra megvitatásában **kik** és minő szellemben vettek részt, erről semmiféle hivatalos adataink nincsenek. A felsőházi szónokokat is névszerint megemlíti a Guzmics-napló ;

előnye, hogy míg a hivatalos jegyzőkönyv az országos ülések tárgyalásainak leírásában **n e m a z e g y é n t, h a n e m a m e g y é t** nevezi meg, ilyenképen : Sopron vármegyének egyik követe azt véli stb., az egyik Bihar vármegyeyi követ előre bocsátja stb. ; addig a Guzmics-napló az országos ülés szónokait is megnevezi. Igaz, hogy a megyék követei közül többnyire csak az egyik beszél, a másik hallgat, de akárhány megyének mindkét követe jelentékenyen szerepel. Így Pozsony m. követei : Bartal György, Takáts Gáspár ; Z a l a m. k. : Szegedy Ferencz, Deák Antal ; K o m á r o m m. k. : Ghyezy Ferencz, Pázmándy Dénes ; B a r s m. k. : Balogh János, Pláthy Mihály, stb.

előnye, hogy az országos üléseknek egyes, a hivatalos jegyzőkönyvben nem említett mozzanatait is följegyezi.

A Guzmics-napló 1825. szept. 12-től 1827. jan. 1-ig terjed.¹⁾

Ez időben az ősi alkotmány szerént tartattak az országgyűlések ; 1848 óta a viszonyok változtak ; a **rendi** országgyűlést a **nép-képviselati** váltotta föl ; s ma már a fiatalabb nemzedék, s a nem szak-emberek tán csak hirből ismerik a régi országgyűlések alkotó elemeit, a tanácskozások modját és rendjét ; ezeket tehát a napló kellő megértése végett is röviden a következőkben ismertetem.

¹⁾ Tehát nem terjed ki az országgyűlés egész idejére ; az országgyűlés ugyanis 1827. aug. 18. záratott be.

I.

A rendi országgyűlés alkotó elemei.

A törvényhozó hatalom gyakorlása a Szent-István koronájával törvényesen megkoronázott királynak, és az országgyűlésen törvényesen képviselt országnak **közös joga**; eszerént tehát sem a király országgyűlés nélkül, sem az országgyűlés király nélkül törvényt nem alkothat, nem módosíthat, nem magyarázhat,¹⁾ mindazáltal vannak a királynak az országgyűlés irányában bizonyos felségi jogai, ezek:

1) az országgyűlés kihirdetési, egybehívási²⁾, elnapolási, fölösztatási és bezárási joga.

2) A törvény-kezdeményezés joga; mely szerént a király előterjesztvényeiben (*propositiones regiae*) törvényjavaslatokat terjeszt az országgyűlés elé; melyeket ez tárgyalni köteles.³⁾

¹⁾ E tekintetben igen világos az 1791-ki 12-ik tr. czikk, mely így szól: *Leges ferendi, abrogandi, interpretandi potestatem in regno Hungariae Partibusque adnexis: salva art: 8. 1741. Dispositione: legitime coronato Principi et Statibus ac 00. Regni ad comitia legitime confluentibus, communem esse, nec extra illa exerceri posse stb.*

²⁾ Eszerént azon országgyűlések, melyek a királyi tekintély megvetésével tartattak, vagy ő ellenére hivatnak egybe, magukban semmisek, sőt azonfölül is nyilvánvalóan semmiseknek nyilvánítottak, mint az 1715. 31. is tanúsítja.

A király ezen országgyűlés hirdetési, s egybehívási joga alól két törvényes kivétel létezett:

a) Ha új királyválasztás végett vált szükségessé az országgyűlés (mi az 1723: 2. 11. §. és a kir. hitlevél 4. pontja szerént most már csak az austriai uralkodó háznak az 1723: 1. 2. tvénycikk kijelölte ágaiiban való kihalása esete történetnék), azt törvényesen egybehívni az 1485: 3 szerént, melyet az 1681: 1 is megerősít, a nádor jogához tartozott;

b) szükség esete, ha a nádorválasztás esztendőn túl halasztatott volna: az 1608: 3. kor. előtti tvénycikkely a nádorválasztás eszközlése végett országgyűlés egybehívására jogot adott az országbíróknak s ennek nem létében a kir. tárnokmesternek, sőt azt méltósága s tisztsége elvesztése alatt köteleességé tette. (Ez eset nem fordult elő) (L. Récsi Emil Magyarország közjoga 260 l.)

³⁾ Az 1791. 13-ik tvénycikk szerént, mely így hangzik: *Singulo triennio . . . per Majestatem regiam Generalis Regni Dieta indicetur, ad quam status et 00. citra omne ponendum Impedimentum comparituri, Dietaliaque negotia legali cum libertate pertractaturi sunt. Ut autem pertractatis debite Propositionibus Regiis stb.*

3) A törvény-szentesítés joga; vagyis a király hozzájárulása s beleegyezése nélkül semmiféle javaslat törvénynyé nem lehet. E jog a királyt kizárólag és szabadon illeti, úgy hogy annak megadására valamely esetben jogilag kötelezve nincsen.

4) A törvény-ki hirdetés joga.¹⁾

A törvényhozó hatalom másik tényezőjét: a nemzetet „**Karok és Rendek**“ nevezete alatt négy országos rend képviselte: 1. az egyházi főpapok; 2. a világi főurak; 3. a nemesek; 4. a királyi városok rendje.²⁾

E négy rend két táblára oszlott: a) a **fölső**, b) **az alsó** táblára.

¹⁾ 1848-ig a királyhoz fölküldött föliratok mellé ritkán csatoltak már megállapított, és gondosan szerkesztett törvényjavaslatokat, hanem a föliratokból s a föliratokat helyben hagyó, vagy megerősítő királyi válaszokból (Resolutio) készültek a törvénycikkelyek (articulusok); melyeket az országgyűlés végén a m. kir. udv. cancellaria kiküldött tagjai, és a főrendi és alsó táblától nevezett küldöttek concertatio (vita) útján szerkesztettek. Midőn e vegyes bizottság a törvénycikkelyeket megállapította, ezek az országgyűlés bezárásakor együttvéve emeltettek törvény-erőre; a király aláírta, megpecsételte, a főpapok és országzászlósa is aláírták. Ezután a törvénycikkelyek nagy ünnepélylyel vegyes ülésben az országgyűlés testületének átadattak, az ország összes törvényhatóságainak kihirdetés és ahoztartás végett megküldettek.

²⁾ Az aranybulla első pontjának értelmében a Fehérvárott évenként tartandó gyűlésen minden nemes tetszése szerint megjelenhetett. IV. Béla 1267. kelt törvénye azt rendeli, hogy a nemesség többé nem fejenként, hanem megyénként 3—4 képviselő által jelenjék meg; azonban már a III. Endre alatt 1298-ban és 1299-ben tartott országgyűléseken ismét jelen volt az összes nemesség. Később is sokszor nagy számban jelent meg a szabad ég alatt — legtöbbször a Rákos mezején tartott gyűléseken. A mohácsi vész után a nemesség tömeges megjelenését képviselőlet váltotta föl.

A városok országgyűlési részvételének nyomai már III. Endre végzeményében fölismerhetők. Történetileg megállapított tény: hogy a kir. városokat Zsigmond hívta meg országgyűlésre 1405-ben.

A két táblára való elkülönítést, melyet a XVI. század első felében (1527. 1541/42-ben) föltalálunk, 1608-ban a koronázás utáni törvénykönyv 1. törvénycikkelye állapította meg, mely így hangzik:

Quoniam ex pluralitate Personarum, per suam Majestatem Regiam, ad Generalem Regni Diaetam convocatarum nonnullae aliquando inaequalitates emergere consueverunt:

1. §. Idcirco ad abolendos quosve defectus et difficultates, quae sub nomine Statuum et Ordinum Regni nonnunquam irrepserunt, visum est Regnicolis concludere, quinam sub nomine Statuum et Ordinum Regni intelligi; quive per suam Majestatem Regiam, ad publica Regni Comitia persuae Majestatis Regales vocari, et vota sua in publica Regni Diaeta habere debeant.

2. §. Cum itaque Regni Hungariae status et ordines ex quatuor conditionatis Regnicolis nempe Praelatis, Baronibus Seu Magnatibus, Nobilibus, et liberis civitatibus constant:

a) *A felső tábla. (Excelsi Proceres)*

A felső táblához tartoztak 1) a főpapok közül: a kath. és görög (római, g. kath.- és g. n. egyesült) megyés érsekek és megyés püspökök, (a választott és fűlszentelt püspökök szokásból) a pannonhalmi főapát; a zágrábi nagyprépost (mint vránai perjel); és a jászói prépost;

2) a világi főurak közül: az ország zászlós urai (Barones Regni), a koronaörök, a főispánok, a fiumei kormányzó, a herezegek, grófok és bárók.

A felsorolt egyházi és világi főurak külön királyi levél által hivatnak meg az országgyűlésre, melyre megjelenni tartoznak s melyen személyesen bírnak ülés és szavazati joggal; ha személyesen meg nem jelentek, még a világi főurak özvegyei is követeket küldhettek, sőt küldeni tartoztak; de ezen távollevők (absentium) követei az alsó táblánál foglaltak helyet.

A felsőház elnöke a **Nádor** (kit akadályoztatása esetében az országbíró s ha ez is akadályozva van a tárnokmester helyettesít). Az elnök jobb oldalán tilt az ország primása, a romai kath. érsekek, a megyés püspökök (ezek a fűlszentelés ideje szerint), a választott és czimzetes püspökök, a pannonhalmi főapát, a zágrábi nagyprépost, a jászói prépost; bal oldalon a világi urak következő sorrendben: az országbíró, horvátországi bán, tárnokmester; a többi zászlós urak kineveztetésök ideje szerint (kir. lovászmester, főpohárnok, főkamrás, főasztalnok, főajtónálló, főudvarmester, a testőrség kapitánya), a pozsonyi gróf, a koronaőr, a főispánok (előbb az örökösök, ezek után a többiek beigtatásuk ideje szerint), a mágánások, Fiume kormányzója, Horvátország egyik követe, a görög nem egyesült érsekek és püspökök.

b) *Az alsó tábla. (Status et Ordines)*

Az alsó táblának tagjai:

a) a királyi tábla (két főpapja és bárója kivételével); a kapcsolt részek és báni hivatal ítélő mestere;¹⁾

3. §. Ideo Regnicolae sub praesenti Generali Diaeta decernunt; ne sua Majestas Regia praeter hos ordines quempiam, in Generalem Regni Diaetam per Regales suas literas, advocari faciat.

A következő §§-ban elősoroltatnak a meghivandók. Lásd a jelen értekezésben a felső és alsó tábla tagjait.

¹⁾ Minthogy a királyi tábla az országgyűlésen volt elfoglalva, ennek ideje alatt törvényszünet (juristitium) volt, mely az országgyűlés megnyitása

b) a kapcsolt részek, azaz: Dalmát-, Horvát- és Tótország két követe

c) az egyházi rendből: 1) a fő-, székes- és társas káptalanok követei, kiket a prépost és káptalanbeliek választottak. A káptalanok többnyire egy, némelyek két követet küldöttek. (Gyakorlatnál fogva megvolt engedve, hogy egy küldött két káptalant is képviselhessen.) 2) A káptalanokba nem kebeleztet világi és szerzetes apátok és prépostok, kik királyi adományozásnál fogva (*collatione regia*) nemesi földbirtokkal ellátott javadalmakat birtak;

d) a nemesi rendet a vármegyék által szabadon választott követei képviselték, kiknek nemesi származásuaknak és birtokosoknak kellett lenniük; mindegyik megye két követet küldött. Ugyanazon egy követ több megyét nem képviselhetett;

e) a városi rendet a városi tanács által választott követei képviselték. Nagyobb városok két, kisebbek egy követet szoktak küldeni;

f) a szabad kerületek követei; a jászkun kerület két, a hajdúváros kerület két, a fiúmei és bukkari tengermelléki kerületek két vagy egy követet küldöttek;

g) a távollevő egyházi főpapok, vagy világi főurak s ezek özvegyeinek követei.

(A királyi tábla tagjai a kir. kamarai pénztárból, a megyék és városok követei a házi pénztárból (*cassa domestica*) — szálláson kívül napi díjt kaptak. Járt pedig a kir. táblai bírónak 8 frt, a megyei követnek 6 frt, a városinak 2—4 frt. A távollevők követei közül kevesen kaptak napi díjt.)

Az alsó táblának elnöke volt a kir. személynök (**Personalis Praesentiae Regiae in Iudiciis Locumtenens**), akadályozása esetében az alnádor, vagy alországbíró.

Az elnök a kir. tábla tagjaival korlát által elkülönített emelvényen ült; jobbról — a korláton kívül — az egyházi rend, kerületek és a távollevők követei; középen a dunai, Dráván tuli megyék és dunai városok; balról a tiszai megyék és városok követei foglaltak helyet.

előtt harmincz nappal kezdődött, s tartott addig, míg a követei visszatértek. (Ujabb időben erre nézve változás történt. L. A közigazgatás törvénye Magyarhonban Frank Ignácztól. II. rész 37. és 38. 1.)

II.

Az országgyűlés tárgyalásainak módja és rendje.

A király által kihirdetett országgyűlésre a meghívás királyi meghívó levél (*literae regales*) által történt, melyet a m. k. udv. kancellaria mindazoknak megküldött, kik az országgyűlésre vagy személyesen vagy képviselőik által megjelenni jogosultak.

A meghívottak a kir. levélben kijelölt helyre és kitézött időre megjelenni, és a tárgyalásokban részt venni tartoztak. Akik ő felsége a király, vagy a nádor és személynök engedélye nélkül az országgyűlésen meg nem jelentek, vagy annak tartama alatt távoztak, a törvény által szabott bírságot megfizetni tartoztak.¹⁾

Az országgyűlés megnyitása előtt mindkét tábla tagjai a nádornál és primásnál tisztelegtek; az alsó tábla tagjai a personalisnál is, kinek megbízó leveleiket benyújtották.

Az országgyűlést ünnepélyes *Veni sancte* után a király vagy személyesen, vagy biztosa által trónbeszéddel nyitotta meg s ez alkalommal a királyi előterjesztvényeket (*propositiones regiae*) átadta.²⁾

Ezek után kezdődtek a tanácskozások.

Minden országgyűlési tárgyalás kezdeményezése, régi hazai szokás szerint, az alsó táblán történt; a főrendek a kezdeményezésre csak annyiban folytak be, amennyiben némely fontosabb tárgyak előleges tárgyalására mindkét tábla tagjaiból álló országos küldöttségek (*regnicolaris deputatio*) neveztettek.

A tanácskozmány menetelét illetőleg háromféle ülést különböztetünk meg:

1) a kerületi ülést (*circularis sessio*),

2) az országos ülést (*regnicolaris sessio*), és pedig a) az alsó, b) a felső táblánál;

3) az elegyes ülést (*mixta sessio*).

¹⁾ Az 1498: 1. szerint a főurak 800, a nemesek 400 frtot fizettek; az 1662: 53 szerint azok, kik ő felsége, vagy a nádor vagy a kir. személynök tilalma ellenére az országgyűlést oda hagyják; vagy pedig hitelesen megintetvén, midőn az országgyűlés helyén jelen vannak az országgyűlési ülésekből makacsul kimaradnak: ama büntetés kétszeres összegében marasztaltassanak el.

²⁾ Az országgyűlés ünnepélyes megnyitása előtt előkészítő ülések voltak, melyekben a rendek egymást kölcsönösen üdvözölték, s a király meghívására és üdvözlésére küldöttséget választottak.

1) *A kerületi ülés (circularis sessio).*

A kerületi üléseket régebben a megyék kerületenkint tartották; vagyis a dunáninnen, dunántúl, tiszáninnen, tiszántúl fekvő megyék követei külön értekeztek; később a két dunai és két tiszai kerület együtt tanácskozott; sőt már 1741-ben egyes tárgyakról mind a négy kerület megyéi együtt értekeztek. 1790-ben a kerületi ülésekben a káptalanok és városok követei is résztvesznek; 1802-ben pedig mind a négy kerület egybeolvadt, s az alsó táblának összes alkotó elemeit — a királyi táblát kivéve — magában foglalta; eszerént ezen kerületi ülésekben csak az alsó táblának tagjai bírtak szólási és szavazati joggal.

A kerületi ülésekben hetenkint két, más és más, egy dunai egy tiszai követ elnökölt; a jegyzőket választották.¹⁾

E kerületi ülésekben vitattak meg előleg minden tárgyat; a hallott szóbeli tanácskozás alapján készítették a jegyzők az **ízeneteket** — **nunciумokat** —; a jegyzők által szerkesztett nunciумokat az országgyűlési ifjuság leírta, az elnök kiosztotta; s a kerületi ülésben ujjalag tárgyalták; a véglegesen megállapított nunciумokat a kerületi elnökök országos ülésben a personalisnak átadták.

Megjegyzendő, hogy a kerületi ülés végzései, melyeket az országos ülés módosíthatott, vagy a napi rendről levethetett, csupán kezdeményezési, tanácskozási jellegűek voltak, és csak akkor váltak határozattá, ha azokat az országos ülés is jóváhagyta.

2) *Országos ülés (regnicolaris sessio).*

a) *Az alsó táblánál.*

Az országos ülésben, melynek idejét a personalis az országház kapuira kiszogezett, s a követeknek küldött meghívó által hirdette ki, ritkán történt indívány, s ha történt, az indítványozott ügyet vagy mindjárt tárgyalták, vagy legtöbbsnyire előleges megvitatás végett a kerületi ülésre utasították. Rendszerint a kerületi ülés elnökei

¹⁾ Pauler Tivadar „Alsó-Tábla“ című remek értekezésében azt állítja: hogy „kerületi jegyzők négyen a megyék, kettőn a városok részéről szavazat útján választottak.“ (Magyar Encyclop. 1006. l.) Forrásom szerint az 1825-ki országgyűlésen **négy megyei** követet választottak. (Lásd a „Guzmicsnapló“-nak szept. 13-án kerületi ülését.)

által benyújtott, a kerületi ülésekben már megvitatott nunciiumokat tárgyalták s azokat vagy helybenhagyva, vagy módosítva táblai végzésekké emelték. A határozatot a personalis a szőlők nyilatkozatából kivethető többség szerint mondotta ki, volt azonban eset, — legalább az 1825-ki országgyűlésen — midőn a szavazatokat egyenkint is megszámláltatta.¹⁾

Ha az elnök a határozatot kimondotta, ezután már a szavazatot visszavonni, vagy megváltoztatni nem lehetett. A végzésre nézve óvást tenni szabad volt ugyan, de ellenmondani tilalmas volt.

Bár az 1608-ki koronázás után hozott törvénykönyv első cikkelye kimondja: hogy „*Praepositi et abbates infulati vocem suam inter Regnicolas habeant* (5. 6. §§); hogy *absentium nunciis inter Regnicolas locus et dignitas ac vota ipsorum post Comitatum nuncios et Capitula tribuantur*“ (9. §.); hogy „*Liberae civitates*“ quorum nuncii, ut inter Regnicolas locum et *vota* habeant (10. §): mégis a **kijelentések és szavazatok értéke és aránya** iránt határozott szabályok nem léteztek; mi már onnét is kiténik, hogy kevés évvel az 1608. kor. u. 1. sarkalatos törvény után, az 1645-ik évi linci békekötés 7. pontjában határoztatott, hogy az országgyűlésre meghivandó egyének szavazatai számítására nézve a legközelebbi országgyűlés határozzon; mi azonban nem történt; s azért e tárgy körül az 1825-iki országgyűlésen is többször nehézség merült föl, és heves vita folyt.

1) Pauler Tivadar említett nagybecsű értekezésében azt mondja: „Mint-hogy a fel nem szólalók a nyilatkozók többségével egyetértőknek tekintettek, a XVII. századi nádorválasztások néhány esetén kívül, amidőn Thurzó György és Szaniszló Draskovich János, Pálfi János, 1609., 1622., 1647., 1649. egyéni szavazás által választattak, azoknak (a szavazatoknak) egyenkinti számításának ezen alsótábla országos üléseiben nem volt újabb példája.“

Az 1825-ki országgyűlésen megtörtént, hogy a personalis a szavazatokat egyenkint is megszámláltatta; és pedig 1825. december 7-én tartott ülésben, melyben arról volt szó: hevigyék-e a nov. 9-ki kir. leiratra proiectalt nunciiumot a Diáriumba, vagy ne? A personalis azt akarta, hogy ne vigyék be; de a követek közül sokan a bevitelt sürgették, és — a hivatalos jegyzőkönyv szerint: „*Posteaquam opinionibus in hunc modum certatum diutius fuisset, Praeses tandem, quum adeo diversas statuum mentes in materia conciliari nullatenus posse videret, individualium votorum commemoratione pluralitatis sensa experiri voluit Commemoratis ideo Comitatus ablegatorum votis notabilis potioritas in sententiam ibat Praesidis, in sensumque huic latum decisum stb.* (Lásd Országgyűlési jegyzőkönyv I. k. sess. 24. 220. és 21. lap. V. ö. a Guzmics-naplónak a dec. 7-iki országos ülésről szóló tudósításával, hol a pro és contra szavazók szám szerint jelezvék. V. ö. továbbá a personalisnak 1826. decz. 30-án tett nyilatkozatával. L. Jegyzk. III. k. 659. l.)

Hajdan, midőn az országgyűlésre a nemesek személyesen is megjelentek, az ügyek nem szavazás, hanem tanácskozás útján döntettek el, azon alapelv szerint: *vota non numeranda, sed ponderanda*, mivel a hármaskönyv III. 2. cz. szerint a határozatok a józanabb és főbb rész kijelentései szerint hozandók; józanabb és főbb résznek (*pars sanior et potior*) pedig az tekintendő, melyben méltósággal és tudományjal jelesebbek és nevezetesebbek vannak; tekintettel továbbá az ország védelmi rendszerére, a megyék területi kiterjedésére, százados szokásnál fogva a megyei követek szavazatai oly nyomatékosaknak tekintettek, hogy amire azok többsége hajlott, az majd mindig az alsó tábla határozatának vétetett anélkül, hogy az egyházi rendek és városoknak hasonlószerű szavazatokat sürgető fölszólalásaik teljes czélt értek volna.¹⁾

¹⁾ A szavazatok mértékére és arányára vonatkozólag nem tudtam tiszta képet szereznem. Kérdeztem férfiakat, kik az 1848. előtti országgyűléseken mint törvényesen meghívottak voltak jelen, ezek azt mondták: hogy az összes városok egy, a káptalanok összes követei is csak egy szavazattal bírtak.

Ladányi Gedeon azt mondja: „ami a szavazatok súlyát illeti, e tekintetben igen nevezetes változás történt az 1825. országgy. alatt, midőn a megyei követek, a kir. városoknak a közelebbi nehéz évek alatt tanúsított közönyös magukviselete miatti boszankodásukban, végrehajtották azt, mire már régen vágyott a megyei nemesség, sőt többet, midőn, minden törvény nélkül, egy ügyesen kivitt csel következtében annyira leszállították a városok szavazatát, hogy minden városnak összességgel csak egy szavazatot hagytak. Hasonló történt a káptalanokkal is, és e gyakorlat érvényben állott 1848-ig.“

(L. Ladányi G. Magyar alkotmány története 233. l.)

Ezen adatok ellenében megjegyzem, hogy az 1825-ki országgyűlésen a personalis városok követeinek nyilatkozatait meghallgatta, megszámlálta, s volt eset, midőn a többséget eszerént mondotta ki.

Im az erre vonatkozó adatok:

Borsodiensis Comitatus ablegatus, Lib. Regiarum Civitatum *vota* (tehát nem egy *votum*) *votis Comitatum aequi parari haud posse ac si illorum vota in censum venirent, audiendos quoque absentium ablegatos ceusebat*. Obmota has difficultates Praeses, clarificavit eo: quod in negotiis ad privatas Comitatus Ablegatorum consultationes pertinentibus, Liberarum civitatum Ablegati *votum praetendere nequeant, verum in materiis Regnicolari deliberationi substratis L. R. Civitates in hanc influxu in obversum positivarum legum arceri haud possunt, quum consultatio Regnicolaris ex legali sua indole non Comitatus saltem Ablegatorum, sed omnium quatuor Regni statuum consultatione definiatur. — In reliquo non eam de praesenti verti quaestionem, in qua eam nam censum L. R. civitatum *vota venire oporteat quum previe Ablegatorum Comitatus *vota* connumerari consueverint, posthaec vero nec L. R. Civitates Lege attributo *voto* privari valeant. —* Lásd országgyűlési jegyzőkönyv I. k. sessio 24 — a, dec. 7-én 221. lap. — Ebből a városi követek szavazati jogát igen, de arányát meghatározni nem lehet.*

A megyei követeket küldőik (committenseik) utasításokkal (instructio) látták el, vagyis kijelelték bizonyos tárgyakat, melyeket a követeknek megyéik, committenseik nevében indítványozni, fölemlíteni kellett. Így például az 1825-ki országgyűlésre Nógrád megye következő utasítást adott követeinek: Követ uraknak szorosán meghagyjuk, hogy a közadó fölemeléséről, katonaaállításról szóló s egyéb sarkalatos törvények megváltoztatásába ne ereszkedjenek; hogy az adóhátralékok megsemmisítését, a porták kiigazítását, az országgyűlésnek minden harmadik évben tartását, a patensek megszüntetését, a megyéknek egymás között levelezését stb. stb. kérjék, és sürgezzék.

Ha az országgyűlésen oly ügyek merültek föl, melyek a követek utasításában megemlítve nem voltak, ez esetben újabb utasítást kellett kérniök.

1825. decz. 9-én tartott országos ülésben Pest és Szabadka városok követei „fajdalmasan előterjesztették, hogy a kerületi ülésekben a királyi városok is — votumaikat előadni kívánták, de a Statusok által meg nem hallgattattak legyen“ . . . A vármegyei követek e fölszólalásra megjegyzik: „hogy nem tagadják ugyan a városok votizáló jussát, de az is igaz, hogy hoztattak törvények a városoknak ellenmondása mellett is. Az országnak fölosztása csak vármegyék szerént vagyon, kérdést sem szenved tehát ezeknek elsőbbségök, és hogy egy városnak a votuma annyit nyomjon, mint egy vármegyéé, azt megengedni nem lehet, azért a vármegyék követei most az usus mellett maradni kívánnak, mert az a kérdés, hogy tehát mennyibe lehessen a városoknak votumait a vármegyék votumaihoz képest fölvenni, most itt el nem döntethetik, hanem az országgyűlés coordinációjához tartozik.“

Mit szolt ehhez a Personalis?

„Ott a kerületi ülésekben a törvényes votizálásnak helye úgy sincsen, és midőn a vármegyék a követeknek vélekedését fejenkint összeszedték, azt törvényes votizálásnak mondani nem lehet és abban a városok meg nem hallgattatván, törvényes jussokban semmi sérelmet nem szenvedtek; itt az országos ülésben senki sem tiltja a városoknak, hogy elő ne adhassák vélekedéseiket, és szavaik méltó figyelembe vétetvén, elég megnyugtató lehet nekik az, hogy maradhat az élőbeni szokásban, míg az ország gyűlése koordináltatni és akkor elhatározatni fog, hogy mennyit nyomjanak a városok votumai a vármegyék követjeinek votumaihoz képest.“ (I. Jegyzőkönyv I. k. 235. l.)

Ebből az tűnik ki, hogy a városok követei országos ülésben az usus az élőbeni szokás szerént — szavazhatnak.

1826. márcz. 9-én tartott országos ülésben arról volt szó, vajjon az ev. nevelőkre vonatkozó tilalom a gravamenek közé vétessék-e föl vagy a tud. kiküldöttség munkájára halasztassék, erre vonatkozólag a hivatalos jegyzőkönyvben olvasható: Számosabban kijelentették, ugymint: Nyitra, Liptó, Hont, Pest, Komárom, Zala, Esztergom, Fehér, Tolna, Szatmár, Békés, Arad, Csanád, Csongrád, Krassó, Szerém, Pozsega, Vérőcze vármegyéknek és Horvátországnak; úgy Pest, Sopron, Kőszeg, Eperjes, Lőcse, Szabadka, Breznó-Bánya és Nagy-

Bár az utasítás törvényes erejére nézve szétágaztak a vélemények; mégis általános nézet szerint azok szellemében eljárni a követnek kötelessége volt; eziránt azonban csak küldőinek tartozott felelősséggel és azért utasítás nélkül, sőt utasítása ellenére is szavazhatott, s e szavazata érvényes volt; de ha ez eljárás miatt küldői bizalmát elvesztette, azok őt azonnal visszahivhatták és helyette más követet küldhettek.

Az alsó tábla országos üléseinek jegyzőkönyvét elnökiileg kinevezett kir. táblai tagok, és az alsó házból választott censorok (számra nyolcz) vezették. E jegyzőkönyveket azelőtt latin, 1790 óta magyar és latin nyelven szerkesztették. (1832 óta csupán magyar nyelven.)

Az alsó tábla végzéseit 1790 előtt rendszeren élőszóval, azóta írásban és néha élőszóval küldöttség által közölték a főrendekkel. A küldöttséget a personalis nevezte ki az alsó tábla minden alkotó eleméből; szónok mindig egyházi férfi volt.

Bánya városoknak követel.“ (hogy ez ügyet a tud. kiküldöttség munkájára halasztani javasolják.) S a personalis az értelemben határozott. (Lásd Jegyzőkönyv II. köt. 200 lap. Vesd össze Guzmics-napló márcz. 9-iki datum alatt.)

Ebből meg az derül ki, hogy városoknak nem egy, hanem **nyolcz** szavazatát „vette számba“ a personalis.

Igaz, hogy a personalis ez eljárásán a vmegyék követei fölháborodtak; összejöttek, zárt ajtóknál tanácskoztak, a már kihirdetett országos ülést is el kellett halasztani, s mi lett a vége? A personalis elismerte, „a vármegyék követeinek igaz sérelmét, sőt ígérte, hogy első adandó alkalommal megfogja bizonyítani, hogy csak a vármegyék követeinek többsége tehet elhatározást.“ A vmegyei követek e nyilatkozat folytán „a további Juris publici kérdések“ fessegetésétől elállának. (Lásd Guzmics-napló 1826. márcz. 11.)

A personalis idézett nyilatkozata daczára az 1826. aug. 6-án tartott ülésben ismét „számba vette“ a városi követek szavazatait; „a kerületi izenet javallat mellé járulván még Nyitra, Liptó, Győr, Fehér, Zólyom, Szerem vármegyéknek; az egri fő és a zágrábi káptalanoknak, úgy a Sopron, Fehér, Kőszeg, Kassa, Lőcse, Szabadka, Breznó-Bánya és Fiume városoknak, nem különben a Kun- és Jászság kerületnek követei, az Elölülő a kerületi izenet javallatnak a többség által lett megállapítását kimondotta.“ (Lásd Jegyzőkönyv III. köt. 313. és 314. l.)

A personalis ez eljárása ellen Ragályi Tamás borsodi követ a következő aug. 7-én tartott orsz. ülésben óvást tett s kérte, hogy ezen ellenmondása a jegyzőkönyvben is megemlíttessék, melyre a personalis így felelt: Hogy a Diarumba menjen n. Borsod vmegye követének ellenmondása, abban meg nem egyezhetem, mert én mind Isten mind ember előtt megfogok felelni tegnapi enunciationomért, sem a voxok számolását senkire nem bízom, mert akik Regalisok által az országgyűlésre hivatnak, azoknak a törvény voxot is ad. (Lásd Guzmics-napló aug. 7. alatt.)

A hivatalos jegyzőkönyv a szavazatok fölött folyt vitát következőleg adja elé: „némelyek, az ellenkező vármegyék követei közül, akik ezen

3) Országos ülés (*regnolaris sessio*).

b) A főlső táblánál.

A főrendek az alsó tábla nunciát minden más előleges tanácskozmány nélkül az országos ülésben tárgyalták.

Az elnök a többséget itt is a szónokok nyilatkozatai után az említett „*vota non numeranda, sed ponderanda*“ elv szerént állapította meg, s mondotta ki a határozatot, mely szerént a főrendek az alsó tábla javaslatait vagy egészen elfogadták, vagy módosítást (*reflexio*) javasoltak, vagy egészen visszautasították.

A főrendek határozatát az alsó táblánál szintén a nádor által kinevezett küldöttség vagy írásban, vagy élő szóval tudatta, melynek szónoka mindig püspök volt.

eldöntésben a voxolásnak módja iránt kifogásokat és észrevételeket tettek (hát akikkel a városok szavaztak, azok a szavazásban megnyugodtak?) és részszerént azt kívánták, hogy minekelőtte a kérdés voxolásra bocsáttatik, előbb csak tanácskozás formában mondja ki kiki a vélekedését, és ha ebből ki nem látszanék a többség értelme, minekelőtte a voxolás kezdődik, simplifcáltassanak a kérdések, hogy mindenki tudhassa világosan, mire adja votumát; . . . részszerént pedig azt kívánták, hogy addig is, míg a *Diaeta* koordináltatik, a *v o t u m o k n a k f o n t o l á s a i n t e r i m a l i t e r e l r e n d e l t e s s é k . . .* Mások ellenben sem a kérdések simplifcációjában, sem a votumoknak (*interimaliter*) analysisában meg nem egyezvén, és mind Horvátország részéről, amennyire netán ennek votuma, egyes vármegyének a voxával egy arányba tétetnék, mind az egyházi rend és a királyi városok részéről, amennyire nekik is törvény szerént votumaiknak lenni kelletik, óvások tétetvéu; minthogy e tárgyat sem a *Diaeta* koordinációján kívül, sem pedig a *pertractatio* alatt levő tárgynak félbeszakasztásával *interimaliter*, avagy ezen tábla által csak magánosan elrendelni nem lehet, a tanácskozásokban eddig folytatott szokás továbbra is meghagyattatott“ (*usu recepta in deliberationibus modalitas porro quoque retinenda censebatur*). (Lásd Jegyzőkönyv III. köt. 314. és 315. l.) Hasonló eset fordult elő 1826. decz. 27-én, midőn az adó mennyiségének megajánlásáról volt szó (l. Jegyzőkönyv III. k. 649. l.) A következő ülésben ugyancsak vitatkoztak a szavazatok fölött. Bereg vármegye követe még hivatkozott is az aug. 7-én folyt vitára (l. Jegyzőkönyv III. k. 652- 662 l.). S mit mondott a *Personalis*? Im a Jegyzőkönyv szóról szóra: „*Disceptationibus his Praeses eo tandem finem imposuit, quod palam declaraverit, se usque futuram Diaetae coordinationem quemadmodum legalem cuiuslibet Ablegati libertatem pro more manenturum, ita admissurum nunquam esse, ut Praesidialibus suis Juribus ulla in parte derogetur, idque eo minus, quod sphaera Officii et Jurium suorum, perinde ac regulatione votorum et votisationis a suo tempore suscipienda Diaetae coordinatione pendente,*

Ime egy ily küldöttség eljárása és fogadtatása az 1825-ik évből; mindjárt az első fölrirat tárgyalása alkalmából: „Átjött a Statusok és Rendek táblájához a főrendek követsége ugymint : B. Szepessy Ignác, erdélyi püspök ; Illésházy Ist. gróf, fő asztalnokmester ; Pálffy Fidel Árva, Berényi Gábor gróf Ugocsa vmegyei főispánok ; G. Batthyányi Antal ; B. Podmaniczky Sándor .

A szószóló (Szepessy püspök) jelenti, hogy ő cs. kir. főhercegsége a Nádor Ispán ur és az egész főrendek táblája a Statusok azon nyomós munkájának velejére, lelkére, értelmére nézve, melyet az izenetbe foglaltak, egyetért ugyan a Statusokkal, de a külső formájára, öltöztetésére és rövidítésére nézve némely észrevételei vagynak, melyeket a nádor ispáni ítélő mester elolvasni fog. Reménylik ő cs. kir. Hercegsége és a főrendek, hogy ezen változtatásokban a Statusok is, már az egyesülésre, és hogy az egyesség ily kérdéses dologban megkészsüljön, maguk részéről is az engedésre való tapasztalt készségüktől vezéreltetvén megegyezni fognak ; Ő fölségének nagy kegyessége is azt javasolván, hogy az országgyűlés munkái siettessenek. Egyébiránt a Statusokat bizonyossá kívánja tenni arról, hogy a főrendeket is szintén azon indulat, és a haza boldogságára s jussainak fönntartására célzó buzgóság éleszti, mint a Statusokat és Rendeket, mihez képest bizodalmodkat annál bátrabb szívvvel kérhetik. — Melyre a Statusok és Rendeknek Előülölője tisztelettel fogadván a főrendek táblájának ezen atyafiságos barátságos egyetérteni kívánó indulatját, az izenetnek tüstént való fölolvastatását, s annak idejében hasonló követéség által a főrendekhez küldendő válaszukat a Statusoknak igérte.⁽¹⁾

A főrendek által javasolt módosításokat az alsó tábla többnyire ismét kerületi, azután országos ülésben újra megvitatta ; s vagy elfogadta, vagy nem ; vagy némileg módosította s a fölső táblához

illucusque a legibus et legali usu recedi nequeat“. (L Jegyzők. III. k. 662. lap).

Vonjuk össze a fölhozottakat :

1) az 1825. decz. 7-én folyt vitából kiderül, hogy a városok követei s a v a z a t i j o g g a l b i r n a k ;

2) az 1825. decz. 9-én a vmegyék és a personalis kijelentése szerint a r é g i u s u s szerint szavazhatnak ;

3) az 1726. marc. 9. aug. 6-ki és decz. 27-ki szavazásból kitűnik, hogy a városi követek szavazatai folytán mondotta ki a personalis a t ö b b s é g e t .

Ezekből pedig azt következtethetni : hogy a városi követek szavazatát — a megyei követek ellenmondása d a c z á r a —, akkor, és oly arányban számtotta a personalis, amikor és amily mértékben neki tetszett.

¹⁾ Országgyűlési jegyzőkönyv I. k. 134 és 135. l.

visszaküldötte. Ily módon izeneteket és válasz-izeneteket a két tábla egymás közt, különösen fontosabb ügyekben többször váltott.

Ha (néha hosszas alkudozások, át- és visszaküldések után) a fennforgott tárgyban a két tábla megegyezett, az mint **országgyűlési végzés** a királyi felséghez föl i r a t k é p felterjesztetett.

4) *Elegyes ülés (Mirta sessio).*

A vegyes ülés a nádor elnöklete alatt az országgyűlés összes tagjaiból, tehát a felső és alsó táblából alakult; ez elegyes ülésekben irták alá a nádor és primás az országgyűlési végzéseket; itt pecsételték meg az ország pecsétjével; innét terjesztették föl a felséghez; itt olvasták föl a fölratra küldött királyi leiratot; itt választották a nádort, koronaőröket; itt nyujtották be a két táblából kinevezett országos bizottságok jelentéseiket; itt egyenlítették ki a két tábla közti eltérést; (e czélra újabb időkben nem tartottak elegyes ülést, nehogy a szavazatok iránt fölmerülő nehézségek szőnyegre kerüljenek!); itt hirdették ki a szentesített törvényeket.

Az országgyűlési tárgyalások szabadságát törvény biztosította; ezen szabadság jognál fogva országgyűlési tanácskozásban való véleményért, nyilatkozatért senkit megfenyíteni, megbüntetni nem volt szabad;²⁾ mindazáltal, ha bárki akár az országgyűlést, akár annak tagját illetlen, bántó, rágalmazó nyilatkozattal megsértette, az 1723: 7. tvény 1. cikkelye szerint többnyire birságban marasztaltatott el; de volt eset, hogy követi állását is el kellett hagynia.

Ha az országgyűlési ügyekre vonatkozólag megvesztegetés történt, mind az adakozó, mind a vevő becsületét vesztheté. (tam dantes, quam accipientes in poena infamiae convinci possint 1649. 44.)

Az ülések mind a két táblán nyilvánosak voltak; a jurusok, a követek irnokai, a tanuló ifjuság és a többi hallgatóság részént a teremben az asztalok körül, részént a karzaton helyezkedett el. Az országos ülésekre mind a tábla tagjai, mind a juratosok és követi irnokok, kardosan, nemzeti öltönyben jelentek meg.

¹⁾ Lásd a Guzmics-naplóban az 1826. jan. 13-ki kerületi ülést.

²⁾ A király személye, szent és sérthetlen levén, a vitákba nem vonható; pe a király személyétől meg kell különböztetni a kormányt, melyet, mint executiva potestast, akár kormányzási hibák, mulasztások, vagy a törvény megnem tartása, vagy plane megsértése miatt szigoruan, élesen bírálni minden alkotmányos országban lehet, mert máskép szabad tanácskozás, szabadszólás nem képzelhető.

„Lajstroma“

„a Magyarország, s hozzá kapcsolt részek Statusainak és Rendjeinek, kik Sz-Mihály havának 11 ik napjára 1825-ik esztendőben, Pozsony sz. k. városában rendeltetett országgyűlésre, vagy személyesen vagy követjeik által megjelentek.“)*

A főrendek táblája:

Elölülő: Főnséges **József** főherczeg, Nádor.

Az egyházi főrendek: Rudnay Sándor, esztergomi érsek; Klobusitzky Péter, kalocsai érsek; Verhovátz Miksa, zágrábi püspök; Jessich Ján., segniai; Imre Károly, diákovári; Wurum József, nagyváradi; Szepessy Ignác, erdélyi; Csech István, kassai; Nádasdy Ferencz, g., váczai; Bélik József, szepesi; Belánszky József, besztercebányai; Böle András, szombathelyi; Kopátsy József, veszprémi; Juranits Antal, győri; Laitsák Ferencz, rozsnói megyés püspökök. Csáky László, g., tinniniai; Alagovits Sándor, rosoni; Schedy József, prisztiniai; Marich János, skutari; Kollár István, tribuniczai, részént fűlszentelt, részént czimzetes püspökök; Novák Chrysostom, pannonhalmi főapát; Bernáth Miksa László, jászói prépost. (Az országgyűlés alatt egri érsekké: Pycher János László neveztetett ki.)

Az ország zászlós urai:

Brunsvik József, g.,**) országbíró, nógrádi főispán; †***) Gyulay Ignác, horvátországi bán; Cziráky Antal, g., tárnokmester, fehérmegyei főispán, Eszterházy Miklós, herczeg, testőrzői főkapitány, Sopron megye örökös főispánja; Koháry Ferencz, herczeg, főkancellár, Hontmegye örökös főispánja †; később főkancellár; Reviczky Adám; Eötvös Ignác, b., főpohárnok, Abauj megye főispánja; Nádasdy Mihály, g., főkomornyik, Komárom megye örökös főispánja; Illés-házy Istv., gr., főasztalnok, Trencsén és Liptó megye örökös főispánja; Végh István, koronaőr, Baranya megye főispánja; Eszterházy József, g., főlovásznak helytartója, Zemplén megye főispánja; Eszterházy János, g., főajtónálló helyt., Veszprém megye főispánja; Révay János, b., a szent korona őr helyt., Turóc m. főispánja.

Örökös főispánok:

*) A vezetékneveket úgy irtam, mint a hivatalos jkönyvben találtam.

**) A †-tel jelöltek az országgyűlés ideje alatt meghaltak.

***) hg. = herczeg, g. = gróf, b. = báró.

Schönborn Ferencz, g., Bereg; Batthyányi Fülöp herczeg, Vas; Pálffy József, herczeg, Pozsony; Erdődy Károly, g., † Varasd; Csáky István, g. Szepes megyék örökös főispánjai.

A többi főispánok:

A Dunán innen: Pálffy Fidélf, g., Árva; Győry Ferencz, g., Bács; Keglevich János, g., Bars; Malonyai János, b., Nyitra; Boronkay István, Zólyom. A Dunán túl: Zichy Károly, g., † Győr; (utóda: Zichy Ferraris Ferencz), ifj. Zichy Károly, g., Mosony; Tihanyi Tamás, Tolna.

Tiszán innen:

Klobusitzky József † Borsód; Almássy József, Gümör; Eötvös Ignác, b., Sáros. Tiszán túl: Wenkheim József, b., Arad; Láncey József, Békés; Zichy Ferencz, g., Bihar; Grassalkovich Antal, hg, Csongrád; Péchy János, Mármaros; Fáy Barnabás, Szabolcs; Vécsey Miklós, b. Szatmár; Glyczy József, Torontál; Berényi Gábor, g. Ugocsa.

Magyarországhoz tartozó megyék: Bedekovich Ferencz † b., Kőrös; Szécsén Miklós, g., Pozsega; Ürményi Ferencz, Fiume.

A többi főrendek:

Almássy Alajos g., Almássy Illés, g. Amade Tádé, g. Andrassy Károly, g. Ifj. Andrassy Károly, g. Apponyi Lajos, g. Apponyi György, g. Apor Lázár, b. Batthyányi Antal, g. Batthyányi József, g. Batthyányi Imre, g., Zala főispáni helytartó. Batthyányi János, g. Batthyányi Ker. János, g. Batthyányi József Manó, g. Barkóczy János, g. Bedekovich Lajos, b., Kőrös főispáni helytartó. Beckers József, g., nádori főudvarmester. Berchthold Antal, g. Bernáthffy Antal, b. Bretzenheim Ferdinand, hg. Csáky Imre, g. Csáky János Lajos. Deseőffy Sámuel, g. Deseőffy Lajos, g. Dietrich József, b. Draskovich Sándor, g. Eszterházy Kázmér, g. Eszterházy Mihály, g. Eszterházy Bálint, g. Eszterházy János, g. Eszterházy Imre, g. Eszterházy Károly, g. ifj. Eszterházy József, g. Eszterházy Lajos, g. Erdődy János, g. Erdődy Sándor, g. Erdődy Kajetán, g. Falkenstein Lajos, b. Fekete Ferencz, g. Festetics Vince, g. Festetics Rudolf, g. Festetics Albert, g. Festetics Leó, g. Forgács Miklós, g. Forray András, b., Krassó, helytartó. Gvadányi Ignác, g. Haller Ferencz, g. Haller Imre, g. Hellenbach Vilmos, b. Horváth András, b. Hunyady József, g. Id. Jeszenák János, b. Ifj. Jeszenák János, b. Keglevich István, g. Keglevich Miklós, g. Károlyi István, g. Károlyi Lajos, g. Károlyi György, g. Lusénszky János, b. Lusénszky Ferencz, b. Majláth Antal, g. Marjássy András, b. Martonicz András, b.

Mednyánszky Alajos, b. Mednyánszky József, b. Nádasdy Ferencz, g. Id. Nádasdy Lipót, g., Komárom, helytartó. Ifj. Nádasdy Lipót, g. Nugent Laval, g. Odescalchy Inceze, hg. Orezy György, b. Orezy László, b. Ocskay Ferencz, b. Id. Pálffy Ferencz, g. Ifj. Pálffy Ferencz, g. Pálffy Ferdinand, g. Pálffy Miklós, g. Pászthory Menyhért, b. Pejachevich János, g. Perényi Pál, b. Perényi Lajos, b. Podmaniczky Sándor, b. Podmaniczky László, b. Podmaniczky András, b. Pongrácz József, b. Pongrácz Antal, b. Prónay Zsigm., Prónay Alb. b. Ráday Gedeon, g. Radossevich Demeter, ib. Rauch Dániel, b. Redl Imre, b. Rhédey László, g. Roszner J., b. Sándor Móríc, g. Szeilern J. g. Serényi János, g. Schmidegh Tamás, g. Spanochy Lipót, g. Splényi József, b. Stanlein János, b. Szapáry Vincze, g. Széchenyi István, g. Széchenyi Lajos, g. Szirmay János, g. Szluha Károly, g. Teleky József, g. Vay Miklós, b. Waldstein József, g. Wolkenstein Ernests, g. Ifj. Viczay Mihály, g. Zay Károly, b. Zichy Ferraris Ferencz, g., Győr, helytartó. Zichy Miklós, g.

Horvát-Tótországából: Buzsán Alajos.

A Statusok és Rendek.

Elölülő: Szógyén Zsigmond; később Majláth György.

A királyi tábla tagjai: Ghyezy Péter, alnádor. Végh Antal, alországbiró. Szentkirályi László, nádori ítélőmester. Bory Miklós, a personalis ítélőmestere. Kárász Miklós, ugyanaz. Kussevich József, Horvátország ítélőmestere. Németh Imre, korona-ügyész, királyi ügyek igazgatója. Méry Lajos †. Horváth Tamás †. Petényi János, Kovács József, Luby Imre, Laszlovszky József, érseki táblabírák. Mikos Ferencz. Matkovich István. Szirmay Ádám. Osegovich István, horvátországi altörvényszéki bíró, követ. Kukulyevich Antal, varasdi alispán, követ.

Káptalanok követei: Jordánszky Elek, Maythényi Ant., Esztergom. Szutsits Pál, országgyűlés alatt fehérvári püspök lett. Csasz István, Kalocsa. Madarassy Ferencz, országgyűlés alatt m. udv. cancellariái referendarius. Frim János, Eger. Simonyi Pál, Fehérvár. Asztel János, Győr. Dresmitzer József helyett később Hodics György, Győr. Tagen János és Dellinger János, Nagy-Várad. Muntyán Mihály, egy. gör. Nagyvárad. Folger Ferencz, Beszterce. Sándor Imre, Nyitra. Koll Konrád, Miskolc, András, Pécs. Seitovszky János, közben rosznyói püspök. Palugyai Imre, Szepes, közben Vác; Waldstein János, g., Szatmár. Borsiczky Adalbert és Bátorfay Márton, Vác, közben helyettök Palugyai Imre, Horváth János. Kolosváry Sándor, Veszprém. Sermage József, g. Vukaszevics Sándor, Zágráb. Kukovich József,

Diákovár. Drázsánszky János és Kratoquila István, Pozsony. Párác Vincze, Segnia. Megyery Mátyás, Csázma. Streiter József, pozsonyi prépost †. Gyöngyösy Pál, Csorna, Veizskopf Mihály, hatvani prépost. Horváth Pál, tihanyi apát. Schlichtinger Farkas, szalavári apát. Szeidemann Ferencz, szent-gothárdi apát. Wenzel András telkii apát. Villax Ferdinand, zirczi apát.

A megyék követei.

Dunáninnen és Dunántúl.

Árva: Abafy Vendelin, Zmeskál József, később: Zmeskál Jób, Smercsányi János.

Baranya: Kajdacsy Antal, Répásy Lipót.

Bars: Balogh János, Pláthy Mihály.

Bács: Szucsics József, Rudics Dániel.

Esztergom: Huszár Imre, Lippay Ferencz.

Fehér: Marich István, Végh Ignác.

Győr: Bezerédy Ignác, Kolosváry Miklós.

Hont: Gudics János, Majthényi Antal.

Komárom: Glyezy Ferencz, Pázmándy Dénes.

Liptó: Kubinyi Gáspár, Palugyay János.

Moson: Némethszeghy István, Torkos Mihály.

Nyitra: Uzovics János, Babóthy Imre.

Nógrád: Gyuresányi Gábor, Prónay János.

Pozsony: Bartal György, Takács Gáspár.

Pest: Péchy Imre, Fehérváry József.

Sopron: Niczky József, Nagy Pál.

Somogy: Somsits Pongrácz, Czindery László.

Szala: Szegedy Ferencz, Deák Antal.

Tolna: Dóry Vincze, Nedeczky Ferencz.

Trencsén: Borsiczky István, Némák Ferencz, később Brogyányi Gábor, Marczibányi Antal.

Turóc: Justh Ferencz, Rutkay Lőrincz.

Vas: Skerlecz József, Niczky János.

Veszprém: Rohonczy János, Bezerédy György.

Zólyom: Radvánszky Antal, Benyiczky Lajos †.

Magyarországhoz tartozó megyék.

Pozsega: Markovich András, Jankovich Izidor.

Szerém: Parcsetics József, Poszavetz Zsigmond.

Verőce: Szallopek János, Hegedűs Pál.

Turopolya-mezei: Gerdenics József †.

Tiszán innen, Tiszán túl.

Abauj: Vitéz János, Komáromy István.

Arad: Kovács János, később: Fáscho József, Bittó Béla.

Borsod: Vay Ábrahám, később: Palóczy László, Ragályi Tamás.

Bereg: Perényi Zsigmond, Rhódey Ferencz¹⁾, később Komlósy László.

Bihar: Zsombory Imre, Miskolezy István.

Békés: Horváth János, Vidovich György.

Csanád: Tökölyi Péter, Nyéky Mihály.

Csongrád: Babarczy Imre, később Róth József, Kárász Benjamin, Bene József.

Gömör- és Kis-Hont: Márjássy István, Szent-Miklós József, később De la Motte Károly g.

Heves- és Külső-Szolnok: Orczy Lőrincz b., Földváry Ferencz.

Krassó: Jakabffy Simon, Petrovich Vazul.

Marmaros: Szaploneczay Pál, később Pogány Lajos †, később Asztalos Pál, Stojka Imre, b.

Sáros: Bornemissza Gábor, Merzse László.

Szabolcs: Descóffy József gr., Bonis Sámuel, e helyett később Jármay Tamás.

Szatmár: Izsák Sámuel, Vécsey Miklós b., később Botka Lajos és Kovács Sándor.

Szepes: Almássy Lajos, Csáky Sándor g.

Temes: Muslay László, később Baross Ferencz, Császársándor.

Torna: Ragályi Ábrahám, Andrássy György g.

Torontál: Kászonyi Sándor, Marczibányi János.

Ungvár: Szerencsy István, ifj. Bernáth Zsigmond.

Ugoesa: Kálos Bertalan, később Várady Gábor, Perényi Gábor b.

Zemplén: Schmeidegg Ferencz gr., Szemere István.

¹⁾ Rhódey Ferencz, beregi követet Kerékgvártó Á. grófnak mondja. A hivatalos jegyzőkönyvben nincs e czim. (L. Kerékgvártó A. m. t. 181. lap.)

A vármegyei követek névsora betűrendben.

Almássy Lajos, Szepes. Andrássy György, gróf, Torna. Asztalos Pál, Máramaros. Babarczy Imre, Csongrád. Babóthy Imre, Nyitra. Balogh János, Bars. Baross Ferencz, Temes. Bartal György, Pozsony. Bene József, Csongrád. Benyiczky Lajos, Zolyom. Bernáth Zsigm., Ung. Bezerédy György, Veszprém. Bezerédy Ignác, Győr. Bittó Béla, Arad. Bónis Sámuel, Szabolcs. Bornemissza Gábor, Sáros. Borsitzky István, Trencsén. Botka Lajos, Szatmár. Brogyányi Gábor, Trencsén. Czindery László, Somogy. Csáky Sándor gróf, Szepes. Császáz Sándor, Temes. Deák Antal, Szala. De la Motte Károly gróf, Gömör. Deseöffy József gróf, Szabolcs. Döry Vincze, Tolna. — Faschó József, Arad. Földvály Ferencz, Heves. — Ghyecz Ferencz, Komárom. Gerdenics József, Turo-polya-mezei. Gudics János, Hont. Gyurcsányi Gábor, Nógrád. Hegedűs Pál, Verőcze. Horváth János, Békés. Huszár Imre, Esztergom. Izsák Sámuel, Szathmár. Jakabffy Simon, Krassó. Jankovich Izidor, Pozsega. Jármay Tamás, Szabolcs. Justh Ferencz, Turóc. Kajdacsy Antal, Baranya. Kálos Bertalan, Ugoesa. Kárász Benjámín Csongrád. Kászonyi Sándor, Torontál. Kolosváry Miklós, Győr. Komáromy István, Abauj. Komlósi László, Bereg. Kovács János, Arad. Kovács Sándor, Szatmár. Kubinyi Gáspár, Liptó. Lippay Ferencz, Esztergom. Majthényi Antal, Hont. Marczibányi Antal, Trencsén. Marczibányi János, Torontál. Marich István, Fehér. Márjássy István, Gömör. Markovich Antal, Pozsega. Merzse László (Szinnyei) Sáros. Miskolczy István, Bihar. Muslay László, Temes. Nagy Pál, Sopron. Nedeczky Ferencz, Tolna. Nemák Ferencz, Trencsén. Némethszeghy István, Moson. Niczky János, Vas. Niczky József, Sopron. Nyéky Mihály, Csanád. Orczy Lőrincz báró, Heves. Palóczy László, Borsód. Palugyai János, Liptó. Paresetics József, Szerém. Pázmándy Dénes, Komárom. Péchy Imre, Pest. Perényi Gábor báró, Ugoesa. Perényi Zsigmond, b. Bereg. Petrovich Vazul, Krassó. Pláthy Mihály, Bars. Poszavetz Zsigmond, Szerény. Pogány Lajos †, Máramaros. Prónay János, Nógrád. Ragályi Ábrahám, Torna. Ragályi Tamás, Borsód. Radvánszky Antal, Zólyom. Répásy Lipót, Baranya. Rhédey Ferencz, Bereg. Rohonczy János, Veszprém. Róth József, Csongrád. Rudics Dániel, Bács. Rutkay Lőrincz, Turóc. Schmidegg Ferencz gróf, Zemplén. Skerletz József Vas. Smrcsányi János, Árva. Somsits Pongrácz, Somogy. Stojka Imre, b. Máramaros. Szallopek János,

Verőcze. Szaploneczay Pál, Marmaros. Szegedy Ferencz, Szala. Szemere István, Zemplén. Szent-Miklós József, Gömör. Szerencsy István, Ung. Szucsics József, Bács. Takács Gáspár, Pozsony. Torkos Mihály, Moson. Tökölyi Péter, Csanád. Uzovics János, Nyitra. Várady Gábor, Ugocsa. Vay Ábrahám, Borsód. Végh Ignác, Fehér. Vécsey Miklós, Szathmár. Vidovich György, Békés. Vitéz János, Abauj. Zmeskál József, Árva; Zmeskál Jób, Árva; Zsombory Imre, Bihar vmegyei követek.

A sz. kir. és bányavárosok követei.

Bakabánya: Valassek Mihály. Bártfa: Guth Ferencz, később Szepesházy Gáspár. Bazin: Jandl Mátyás, Ábel Gábor. Besztercebánya: Glabics József, Szumrák János. Breznóbánya: Babicz János, Theszák György. Buccari: Burjanovich István, Szablich Felix. Buda: Szeth Kristóf, Oeffner Ferencz, később Nagy Benedek, Funk Antal. Debreczen: Komlósy Dániel, Tikos István. Eperjes: Urbán Ignác, Laczkó József. Esztergom: Turkovich Vazul, Menyhárt István. Fiume: Adamich András, Mihanovich Antal. Győr: Rába István, Czech János. Kaproncza: Somogyi János. Károlyvár: Gerliczy Ferencz. Kassa: Fischer Károly, Haske Sándor. Késmárk: Lerch Zsigmond. Kis-Marton: Pregler József. Komárom: Amtmann József, Strahler József. Korpona: File András, Schurmann Ágoston. Körmöcz: Jekelfalusi Lajos, Aschner József. Kőrös: Gáspari János. Kőszeg: Gáál József. Libetbánya: Heinrich Tádé. Lőcse: Krieska József. Modor: Jurenák János, Szaydeli Albert. Nagy-Bánya: Stand Pál, Gellér Ferencz. Nagy-Szombat: Bersáczy János, Pull János. Pest: Boráros János, Morlin Imre, később: Damianovics György és Szvoboda Mihály. Pozsony: Jäger Károly, Gyurikovich György. Pozsega: Ferrich Tádé, később Millyevich Péter. Ruszt: Schreiner Sámuel, később Wagner Ferencz. Selmeicz- és Bélabánya: Zmeskál Gábor, Baros György. Sopron: Vagner Ferencz, Leitner Ferencz. Szabadka: Vermes Lajos, Mukics Simon. Szakoleza: Jarabek Zsigmond, később Zlinszky Ferencz. Szatmár-Németi: Csorja József, Mihalaki János. Székesfehérvár: Say István, Kiszling Mátyás. Szeben: Galle Menyhárt. Szent-György: Szegner Kristóf, Kovách Ignác. Szeged: Kis József, később Pálffy János, Nagy Ferencz. Temesvár: Klapka József, később: Major Ferencz, Nikolics András. Trencsén: Zlathári József. Ujbánya: Hulényi Mátyás. Ujvidék: Kamber János, Greguss Károly. Varasd: Ebner László. Zágráb: Staidacher József. Zombor: Athanasovich Vazul, Esztergomi István. Zólyom: Alitisz János.

A külön portákkal bíró törvényhatóságok követei. Jász-Kunkerület: Somogyi Antal, Makó Lőrincz, később: Horváth Péter, Mihalkovics József.

Hajdu-városok: Oláh Mihály, Pély Gábor.

Fiume és a tengerpart: Adamich András, Mihanovich Antal.

A távollevők 299 követe közt volt:

Kossuth Lajos, mint báró Révay Ferenczné és Szentiványi Jánosné, született b. Pongrátz Barbara küldöttje.

Végül megjegyzem:

hogy a megszakítás nélkül irt naplót fejezetekre osztottam;

hogy a helyesírást kijavítottam,

de a mondat szerkezetén é p e n s e m m i t s e m változtattam.

A Guzmics-napló.

I. Fejezet.

Az országgyűlés megnyitásával összekötött kölcsönös üdvözlések; hódolati tisztelgések. Az országgyűlés megnyitása. A trónbeszéd. A királyi propositiók átadása. A királyné koronáztatása. (1825-iki szeptember 12—27-ig.)

Az országgyűlésre minden követnek szept. hónap 10-ik napjára kellett megjelenni, de a bevett szokás szerint engedtetvén még három nap, a gyülekezők várására, 14-ik szeptemberig közgyűlés nem volt, hanem legelső *Circularis Sessio* volt 12-ik szept., mely alkalmatossággal ezen most kezdődött hetein leendő Praessessei tétettek ezen *Circ. Sessionak* u. m. Bartal Pozsony vmegyei, Vitéz Abauj vmegyei követ urak.¹⁾

13-ik szept. ismét *Circ. Sessio* volt, hol

A) A Statusok részéről notariusokat választottak, u. m. Bartal, Pláthy, gróf Descóffy, és br. Perényi urakat. (Melyik Perényi? kettő volt az országgyűlésen.)

B) Kérdésbe jött, hogy magyar nyelven íródjon-e csak a *regnicolaris* sessiók diariuma? vagy deák nyelven is, mint ezelőtt volt;

¹⁾ Kerékgyártó Árpád (Kerékgyártó A. Magyarország történetének kézikönyve 6. köt. 182. l.) és Szilágyi István (a m. tud. akadémiában 1876. jan. 17. tartott fölolvasásában) azt állítják, hogy az első kerületi ülés szept. 13-dikán tartatott. A Jelenvolt (Hon. 1868. 76. sz. esti kiadás) írja: „Az 1825-ik esztendő szept. 13. napján a Statusok táblájához tartozó követek a Poson vmegye házában *Circularis* gyűlésbe összejöttek, hol a régi szokás szerint Poson megye első követe Bartal és Abauj megye első követe Vitéz praesideáltak és meghatározott másnapra az első *circulus*.” E szerint szept. 14-ikén tartatott volna az első *circuláris* ülés; azonban ez állítás téves, nemcsak azért, mert maga a Jelenvolt sem említi, hogy az általa jelzett *circuláris* sessió 14-dikén valóban megtartatott; hanem azért, mert szept. 14-ikén tartatott az első országos ülés, mely első országos ülésben a személynök fölszólítására „Poson vmegye követeje, ugymint a dunai kerületbéli ekkori Elölülő már jelentette, hogy a kerületi ülésében a Statusoknak és Rendeknek a censorokra nézve némely észrevételeik támasztattak stb.” (L. Magyarország közgyűlésének jegyzőkönyve 1825. 1826. 1827. esztendőben I. köt. 20. lap). Ebből világos, hogy a Rendek már 14-ik előtt kerületi ülést tartottak; legvalószínűbb, hogy szept. 12. először összejöttek, megalakultak; és következő szept. 13-dikán az első *circ.* ülést megtartották

valamint az is, hogy a Dictatura mint menjen végbe. De ezeknek meghatározását mélt. personalis urtól várták, s bizonyost nem végeztek.

14-ik Szept. volt a legelső országos gyűlés, kezdődött 10 órakor, mélt. Szögyény Zsigmond personalis úr mondott egy szép beszédet, a Statusok palotájában, melyben gratulált a Rendeeknek, és ezen diaeta célját (u. m. a királyné koronázását, és az ország dolgainak igazgatását) adta elől **m a g y a r n y e l v e n**¹⁾ s végre a Statusoknak a gyűlésben leendő egyetértését kérte.

Personalis ur azon beszédjét felváltotta f. t. Jordánszky ur esztergomi kanonok, ki is 1-ör megköszönté personalis urat, 2-or ezen gyűlés célját adta elő. Mindkét orátiót vivatok követték.

A főrendek táblájánál ugyanezek történtek. Itt is a Praeses t. i. a Palatinus nyitotta meg a gyűlést deák orátiójával, melyet a primás váltott fel.²⁾

Véghezmenvén így mind a két palotában az egymás közt való köszöntések, a Statusok deputátiót küldének a mágnásokat megköszönteni, ahonnét ismét köszöntő deputátió jött a Statusok gyűlésébe. Szószóló volt báró **S z e p e s s y** erdélyi püspök, ki hódító beszédével nógatta a Statusokat az egyetértésre; minekutánna a mágnások részéről a gratulálást megtette, szinte electricus mozgásba hozta a Statusok gyülekezetét, a püspök ur beszédje, midőn a többi közt ezeket mondja: Egy Istenünk van, egy hazánk, egy constitutiónk, egy lélek igazgassa tehát gyűléseinket, mely az egyetértés lelke.³⁾

Ezekután mind a két tábla a jesuiták templomába ment, hol maga a primás szolgált misét. Közel lehetvén az oltárhoz, láttam az érseki czeremóniás öltözetet, az érseki pálczát, az apostoli keresztet, veres arannyal himzett keztyűt, gyűrűt. Itt ő cs. k. h. nádorispány közel az oltárhoz egy számára készített széken ülve imádkozott a mise alatt.

¹⁾ Hogy a personalis magyar [nyelven beszélt, nemcsak a Guzmicsnaplóból, a Jelenvolt irataiból tűnik ki, hanem a hivatalos jegyzőkönyvből is világosan következtethető, mely a personalis beszédéről azt mondja: Cujus Dictionis (a personalisé) haec est latina versio; tehát a jegyzőkönyv számára magyarból latinra fordították. (L. jegyzőkönyv I. k. 2. l.)

²⁾ E beszédek magyar és latin szövegét lásd Jegyzőkönyv I. k. 2 és köv. l.

³⁾ Az erdélyi püspök hathatós magyar beszéddel üdvözlé a Statusokat. (L. jegyzőkönyv I. k. 19. l.) (Jelenvolt 76. sz.) E kölcsönös üdvözlések után a personalis jelenti, hogy a mostani országgyűlés jegyzőkönyvének, magyar és deák nyelven leendő szerkesztésére Matkovich István és Szirmay Ádám táblai bírókat nevezte ki; és fölkéri a Karokat és Rendekeket, hogy a jegyzőkönyvek megvizsgálására szokás szerint censorokat válasszának. (Jegyzőkönyv I. k. 20. l.)

Visszajövén a miséről Mixta Sessio lett a főrendek palotájában, hol 1-ör Bory Tabuláris referens ur a Directoriumot (vagyis a király ünnepélyes fogadtatásának, és az országgyűlés megnyitásának megállapított rendjét), 2-or Szentkirályi ur pedig a representatiót olvasta fel, melyet a mindjárt kinevezendő deputatio fog vinni Schloshofba Ó Fölségéhez. — Ezen deputatio praesesse és szószólója Klobusitzky kalocsai érsek ur lett, s mellé még több püspökök, mágnások, nemesek, királyi városok ablegatusai rendeltetvén, a Sessio-nak vége lett délutáni 1¹/₂ óraker.

15-a szept. A deputátusok Schloshofba lévén, hogy ezeknek tudta nélkül valami ne végződjön, gyűlés nem volt.¹⁾

16-a szept. Mixta Sessio kezdődött 11 óraker, hol a Schloshofból megérkezett deputátusok, nevezetesen Klobusitzky ur referált deputatiójokról, s előadta, hogy . . kegyesen fogadtatott Ó Fölségtől a deputatio, és hogy következő napon . . 17-dik . . szept. tartják pompás bójöveteleket Pozsonyba ; ezzel solválta a Palatinus a Sessiót²⁾.

17-ben volt a pompás bójövetelök Ó Fölségeiknek Pozsonyba, mely solennitás sok hazafit, sok idegent Pozsonyba csalt, de ujságkivánások ki is elégítettet, mert ezen Einzughoz hasonlót még nem látott Európa, mint ezt két francia gavallér megvallotta, kik mindketten jelen voltak az anglus s francia király koronázásán, s ezen Einzugon is.

A sok ember annyira megdrágította a szállást, hogy a város szebb vendégfogadóiban naponkint egy szobát 10 frtért adtak, sőt volt is, van most is két anglus a nap vendégfogadónál, kik 700 frtot fizetnek ezüstben 3 szobáért addig, míg a diaeta tart, már ez akár két hónapig, akár két esztendeig tart. (Anglus erszény.)

¹⁾ Horváth Mihály azt állítja: hogy a gyűlés megnyitása a királyi előadások átnyújtásával szept. 15-k én ment végbe, mely alkalommal Ferencz trónbeszédében egyebek közt ekként szólott stb. (L. Horváth M. Huszonötév Magyarország történetéből I. k. 145. lap.) Ez állítás téves, mert szept. 15-k én a hivatalos jegyzőkönyv szerént sem tartatott országos ülés ; sőt a hivatalos jegyzőkönyv szerént is a király csak szept. 17-én érkezett Pozsonyba, hogy szólhatott volna tehát ott már 15-én ? (L. jegyzőkönyv I. k. 27. l.) A Jelenvolt szerént kerületi ülés tartatott, mely alkalommal a jegyzők és censorok választattak ; (76. sz.) sokkal valószínűbb a Guzmics-napló azon állítása, hogy 15-én ülés nem tartatott, és pedig a fölhozott indok alapján. A Schloshofi küldöttséghez az alsó táblától 34 (ezek közül megyei követ 16) neveztetett ki. (Jegyzőkönyv I. k. 21. l.)

²⁾ A Jelenvolt írja : „16-a sept. Elegyes ülés volt, melyben az ő felségek meghívására Deputatio rendeltetett.“ Ellenkezőleg a szept. 14. választott Deputatio referált eljárásáról és fogadtatásáról. (Jegyzőkönyv I. k. 25. l.)

Ő Felségök a király és királyné délután ötödfél órakor érkeztek Pozsonyba, utazó kocsiban, és a primás külső kastélya előtt lévő térségen (Fürsten-Allée) készített pompás sátorban szállottak bé, hol maga a primás köszönté a Felséges vendégeket deákul, s ezt viszonozta Ő Felsége.

A sátor veres szőnyeggel volt beborítva, két fehérselyem szék volt benne, Ő Felségök számára, s ezeken kívül bőr székek, az udvari dámák számára; itt láttam legelőször herezeg Koháryt, Zichy minisztert, és más Bécsben lakó magyar mágnásokat, Eötvöst, Nádasdyt.

Temérdek sokaság volt itt, de a királyi sátorhoz csak azoknak volt szabad menni, kik magyar ruhában voltak, mások csak távolról néztek a sátor felé. Voltak, kik jól előre gondoskodván, a sátor körül lévő élőfákra másztak fel, s onnét kukucsáltak az ágak közül a ragyogó diademáju királynéira, és udvari dámáira, kik már 4 órakor megjelentek a sátonál, Trautmansdorff főudvarnoktól s Vurnbrand főkamarástól kísértetve; ugyanekkor jelent meg Metternich miniszter, a palatinus, Ferdinand (Eszthei) herezeg, s több főrangú urak.

A tulajdonképpen való Einzug kezdődött 5 órakor. A Direktorium szerint az ezen solennitásra rendelt s meghívott urak, eselédjeiktől kísértetve, a királyi sátor elébe esavarodva tértek a primásnak a város közepén lévő palotája felé, hol Ő Felségök szállottak; teljes meglepéssel nézték a nagy pompát Ő Felségök, és bámult a sokaság az egymást felváltó felülhaladó tárgyak látásain. Magyar, német lovas gavallérok, hintók, paripák, lovászok, inasok, kocsisok menvén előre, utóbb Ő Felségök batárja is előjött 8 lóval, melyben felülvén, sok vivát kiáltások közt indultak a belső város felé, utánuk némely német lovagok, és ezek után a magyar gárda sereg, mely legnagyobb fényt adott az egész solennitásnak; azután az udvari dámák kocsijai, ki egy, ki több dámától terhelgetve, ezek után vasas katonák.

A nézők figyelmét különösen magára vonta herezeg Batthyányi zúgja, kocsija; minden vasdarab, mely kocsiján volt, ezüst plével volt borítva, még a batárt tartó federek is, 6 bokrétás lovait 22 liberias eseléd kísérte, az érsekek, püspökök zúgjai is igen szépek voltak, s pazarlásig rajtok a drágaság.

A lovagok közt herezeg Eszterházy a gárda-kapitány és gróf Sándor voltak nevezetesek; amannál ruhája, emennél a lovaglásban való ügyessége volt csodálkozásra méltó; amannak drága ruhái, paripája, s paripa szerszámai fél millióra, ennek lovaglói merészsége egy millióra becsültettek.

Gróf Sándor Ő Felségeik sátora eleibe rugtatván, három oly borzasztó ugratással tette parádéját, hogy akik látták, a hely méltóságáról elfelejtkezve, felkiáltottak, s magát a királynét is felkeltette üléséből ezen salto mortale, hogy állva szemlélje a tüstént földre terülő s lelkét kiadó lovagot; de Sándor gróf édes megcsalódásban hagyta a szörnyülködő nézőket, mert elvégezvén roppant parádéját, mint a nyíl előbbre repült sárkány magyar lován és a lélektelen megdöbbenés után egy kevéssé indignálódó öröm fogta el a nézők szívét; ezen látást követő zúgás közbe kérdezték aztán Ő Felségeik, hogy ki azon ifju? melyre midőn miniszter Zichy felelte, hogy az gróf Sándor, elmosolyodva mondá Ő Felsége a király, hogy „der Sándor?“ „Ich kenne ihn schon,“ susogták a királyné körül lévő dámák is, kik tán csak a Ritterzeiti darabokból olvastak ilyes valamit.

Ily magyar királyhoz illhető dicső pompával mentek hát Ő Felségeik a primás téli palotájába, reszkedtető ágyudörgések és harangok zúgása között. Este az egész város ki volt világítva és ezen különben is májusi estével vetekedő csendes éjjelt az ezer meg ezer mécsek, még bájolóbbá tették, a városháza, a promenád, a magyar utczai triumphális porta, a primás háza, egészen meg volt mécsekkel rakva.¹⁾

18-ik szeptemberben fölolvastattak a királyi propositiók a főrendek palotájában először, azután a Státusok sálájában (termében). Még a Státusok palotájában olvastatnának a királyi propositiók²⁾,

¹⁾ A fényes bevonulás leírását l. Jegyzőkönyv I. k. 27—36. l.

²⁾ A kir. előadások három pontot tartalmaznak: 1) A királyné koronázását; 2) az 1791-ki országos bizottságok reform. munkálatainak tárgyalását; 3) a magánosok pénzvviszonyainak, a papirpénz értékének kétszeri leszállítása folytán, szabályozását. (L. Acta Comitior. 21. lap.) Látszólag a tárgyalandó anyag igen kevés; de ha tekintjük, hogy a 2) pont alatt említett reform. munkálatok a nemzeti élet összes politikai, szellemi, erkölcsi és anyagi viszonyaira kiterjeszkednek, a tárgyalandók anyagát csekélynek nem mondhatjuk. Az 1791-ki országos bizottságok munkálatainak sorrendje ugyanis a következő: 1) K ö z p o l i t i k a i (Ide tartozott az országgyűlés, helytartótanács, vármegyék, városok stb. rendezése. 2) A d ó é s o r s z á g b i z t o s s á g i (Porták megigazítása, adók arányos kivetése, házi adó, közpénztárok kezelése, a katonaság élelmezése és szállásolása). 3) U r b é r i (földesurak és jobbágyok közötti jogi viszony.) 4) K e r e s k e d e l m i é s k ö z g a z d á s z a t i (Új adórendszer, anyagi érdekek emelése, országos pénztár alapítása.). 5) B á n y a é s p é n z ű g y i. 6) I g a z s á g ű g y i (Törvényszékek, perrendtartás, büntető és váltó törvényköny.) 7) E g y h á z i. (Szerzetesrendek helyreállítása (1802-ben nagyrésztben már megtörtént), kegyes alapítványok, lelkészségek szabályozása s ellátása.) 8) T a n u l m á n y i (Köznevelés, főtanodák, nevelő intézetek, ösztöndíjak, alapítványok,

megüresedvén egy kevéssé a mágnások palotája, módomban volt megismerni egynéhány mágnást, u. m.: herczeg Eszterházyt, akinek háta mögött állottam, s drága gála ruháját bámulhattam, h. Koháryt, Czirákyt, Gyulayt, Pálffy, Grassalkovichot, Illésházyt, Nádasdy minisztert, etc.

Megelőzte ezen propositiók felolvasását, a követeknek a primás udvari sálájában való egybegyülése reggel 8 órakor, hol Ő Felsége a király is, királyi méltósággal több fő embertől kísértetve megjelent és az ő számára készült trónusra ülve, magyar nyelven köszöntetett herczeg Kohárytól; erre Ő Felsége diákul felelt¹⁾ s egyzersmind tudokra adta a diactai uraknak, hogy propositiójait most átadja.

Nevezetes Ő Felsége ezen allocútiójáról, hogy német nyelven maga írta, s úgy fordította diákra, sok szép van benne, s látszik, hogy tüzzel van írva, követték is ezer vivátok és azon allocútióra adandó felelet soká fásasztotta a Státusok kerületbéli gyűlését. Jelen volt ekkor a primacziális sála galeriján a Felséges asszony is és az egész királyi familia: Károly, János, Maximilián, koronaörökös, Ferencz s Don Miguelis.

19. 20-ik szept. csak Circ. Sessiók voltak, ahol, minek után a diarium recensorai választattak nyolczan a vármegyék ablegatusai közül, a királyi városok ablegatusai is és a káptalanok követjei nagyon vitatták, hogy közülök is választassanak ily recensesek, utóbb, szokáson kívül lévén ez a dolog, abban határozódott meg, hogy Circ. Sessióban különben is lévén voksok, a két Statusok

hadi, tudományos, művészeti akadémia, magyar nyelvet művelő társaság, leányiskola). 9) S é r e l m i, k i v á n a t i ü g y e k. (V. ö. Kerékgyártó 6. k. 22. l. és Acta Comitior. I. k. 64. és köv. l.)

¹⁾ Koháry magyar, a király latin beszédének szövegét lásd: Jegyzőkönyv I. k. 38. 39. 40. 41. l. A király egyebek közt mondá: „Nihil a vobis postulamus praeter incolumitatis vestrae studium; aptissima vero ad hanc assequendam media a Vestra, Patres Patriae, sapientia proponenda fore praestolamur, neque desiderato effectu, nec intima Regia satisfactione nostra caritura, si modo unius boni publici zelo succensi Vestros Nostris iunxeritis conatus, ad perennem Patriae provehendam felicitatem, gratamque posterorum memoriam emerendam. Favet salutiferis his consiliis spes certa dudaturae pacis, adjungit se praeterea ad illa in praesentiarum prosequenda illud insuper motivum; Progreditur nempe aetas nostra et mortalium anni in manibus Domini sunt, optamus autem tenere, ea nos potiri, atque perfrui posse animi voluptate, ut et Vestrae prosperitatis incrementa, e providis assurgere sanctionibus et Regni Constitutionem Legum sapientia fortius semper ac fortius **obvallatam** tam augustis nostris successoribus, quam ipsis quoque Hungaris, quos pro percharis filiis habemus, nos relicturos esse laeti intueamur.“

nak, s ha mi nem tetszik, tehetnek változtatást a diarium némely punctumaiban, de csak a vmegyék deputátusai közül választottak maradtak recensorok.

Ugyancsak 20-ban esti 5 óraker felolvasta gr. Deseőffy azon nunciumot, melyben Ő Felségének felelnek a Statusok a primatiális sálában mondott allocutiójára és ugyanez dictáturára is ment.

Jegyzés. A dictatura szokott lenni az országházban, a Statusok palotájában, hol egyik vagy másik Juratus dictálván a leirandókat, a többi ablegatusi adjunctusok írják egyszerre két—háromszázan.*)

21-ik szept. felgyűlvén a Statusok szokott helyekre circ. sesiót tartottak reggeli 7 óraker, hol megrostálván gr. Deseőffynek, mint circ. notáriusnak nunciumát, s pro et contra sokat disputálván, abban állapodtak meg, hogy a 4 notárius együtt csináljon egy nunciumot, hozzájuk adván még Márjássy s Vitéz urakat, kik e tárgyban együtt dolgozók legyenek. 9 óraker széjjel oszlott a Sessió, s tüstént mentünk a Statusok palotájába az ország házához, s a két tábla közmegegyezéssel korona őrzőt választott m. Végh urat, candidatióban jöven véle Tihanyi s Vétsey urak ; gr. Illésházy pedig Dapiferorum Regalium miniszternek neveződött ki sok vivát kiáltások közt, a mint a hív hazafi mind a palatinusnak, mind a Statusoknak és Rendeknek mondott köszönő beszédje által kijelentette, hogy örömmel felvállalja.¹⁾

22-ik szept. Felolvasatott 11 óraker a Circularis sessióban a 4, notariusoktól készült Ő Felségéhez nyújtandó representatio nunciuma ; de kívánván a Statusok némely szavakat benne megváltoztatni, az újabb kidolgozás végett vissza adódott a notárius uraknak, kik azt végrehajtván, ez nap délután ismét dictáturára bocsájtották reformált nunciumot.

23-ik szept. reggeli 10 órától elkezdve, délután 4-édfél óráig tartott az ország házában a mágnások és statusok gyűlése.

Jelen volt ezen gyűlésen a palatinus is, Ferencz herczegge majd a mágnásoknak, majd a statusok palotájában, a galeriakon nekik készített helyeken.

Ezen hosszas gyűlésnek egyetlen egy tárgya volt : a királyi allocutióra adandó felelet rostálgatása ; még nem végre egyik tábla a másiknak engedvén egy kicsit, megállapították közakarattal a nun-

*) Ezen, valamint alább a szöveg közt előforduló „Jegyzés“-ek a Guzmics-napló írójának jegyzetei.

¹⁾ A szept. 21-iki országos ülésben a kerületi ülés elnöke a megválasztott censorok névjegyzékét beterjeszti. (A Jelenvolt névsora nem egyez meg a hivatalos névjegyzékkel, ugyanis Torkos, mosoni követ nincs a megválasztottak között. A koronaörök jelöltjei közt a hivatalos jegyzőkönyv második helyen nem Tihanyit, hanem Vétseyt említi. (L. Jegyzőkönyv I. k. 53 és köv. l.)

ciumban leendő kifejezéseknek mint létét, sok baj volt a *praefere* *n*s szóval és hogy bé ne csuszszók a nunciumba a királyi *propositio* nevezet. A statusok tábláján beszéllettek ezuttal kitetszőleg; Vitéz, Balogh, Nagy Pál, Perényi, Pláthy, Descóffy, Bezerédy, az eperjesi *ablegatus* Latzkó azt mondotta, hogy méltó Ő Felsége, hogy *Franciscus* 1-us *Magnus* *appelletur*; a mágnások táblájánál pedig maga a nádor ispán egy fertály óráig szüntelen beszélt szép deák-sággal, úgy az ország bírása is, a bán, Cziráky különös tüzzel és válogatott szavakkal a statusok azon határozata ellen, hogy a nunciumban ne legyenek ezen szavak után *Suae* *Mattis* *Ssmae* *Persona*m, ezek téve: *quam pro Patria ad perniciem exponere non dubitavit.*¹⁾

24. szept. Mind a két palotában volt gyűlés és újra némely igazításokat tévén a nunciumon, az nap délután a *Mixta* *sessió*ban megpecsételve *deputátusok* által elküldődött Ő Felségének.²⁾

Ugyan ez nap vitetett vissza nagy pompával a *primacialis* háztól a nagy templomba a korona.

25-ik szeptemb. volt a királyné koronáztatása, kezdődött a solennitás reggeli 8 óraker, s végződött 12 óraker, amidőn Ő Felségek a király és királyné, *palatinussal*, az *esztergomi* s *kalocsai* érsekkkel együtt ebédhez ültek a *primacialis* sálában. Itt minden magyar ruhában öltözött ember megnézhetette őket, a galerián lehetett látni minden idegen országi követeket, Ő Felsége fiait, testvéreit, s unokáit, a kis Napoleont; ezeken kívül voltak a gallerián több herczegnék, grófnék, és udvari dámák pedig Ő Felségek asztala mellett állottak, még ebédeltek.

Elvégezvén Ő Felségek az ebédet, másfél órára elhagyták az ebédlőt, s kiki ment a királyi ebédre, a *Redout* sálába, hol 500 emberre volt terítve 7 asztal.

¹⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 65—75. l.

²⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 76. és köv. l. Ezen föliratban a rendek írják, hogy Fölségednek alázatosan elébe fogjuk terjeszteni mindazokat, melyeknek Fölséged kegyes atyai keblébe való kiöntésére, határtalan bizodalunk és fiui nyílt szívűségünk minduntalan ösztönöznek, és melyek országos alkotmányunknak és a köz boldogságnak meggyökereztetésére nézve minden egyebeket megelőzve megkívántatnánk. (*Constitutionis et communis felicitatis confirmandae ratio praefere* *nter* *exposit*). Innét a *praefere* *tialis*, előleges sérelem, melyet annyira és annyiszor hangoztattak a 25-iki és következő országgyűléseken. (V. ö. *Acta Comitior*. I. k. 33. lap.). De ezen előleges sérelmeket ismét két részre osztották: u. m. fő sérelmekre, *principalia* *grava* *mina*; és egyszerűen előleges *praefere* *tialis* sérelmekre. A fő sérelmekről szóló első nunciomot lásd *Acta Comitior*. I. k. 34. lap; az előleges *praefere* *tialis* sérelmekre vonatkozó nunciomot l. *Acta Comitior*. I. k. 147—172. lap.

A királyi hercegek, követek, udvari főbb tisztek, az udvari dámák a primás házánál ebédeltek, a magyarok mind a Redoutban, herceg Kohárytól fogva, az utolsó magyar ruhás magyar emberig, ki akkor Pozsonyba volt, s ezen ebéden kívánt jelen lenni.

Itt láttam legelőször, s talán legutólszor is csupa arany tálokat, tányérokat, vellákat, arany nyelű késeket, virágtartó nagy edényeket, Ő Felségek baldachinja alatt voltak ülő székek, jobb felől állott egy püspök a nagy ezüst kereszttel. Balfelől a Herold, az ország czimerével, Koháry herceg és gróf Illésházy szolgáltak az asztal körül, a confecteket pedig több kinevezett adjunctus Dapiferek, u. m. gróf Csáky, Veselényi, Vay, hordták.

Jelen voltam én is ezen királyi ebéden, de a bámulás miatt nem ettem; voltak burgundiai, tokai, champaniai, malagai borok.

Este ki volt a város világitva, különös volt gróf Erdődy háza, herceg Grassalkoviché, melynek kivilágítása csak negyedfél ezer forintba került, (be sok szegény beérte volna ezzel) a primásé és ennek ezen solennitásra épített oszlopja, a városháza, a promenád, a zsidók utcáján a diadalmi kapu, úgy a magyar utcán is, — voltak apróbb illuminatiók is: „Willkommen“ a promenád mellett s az Akademia kapuján.

Az udvar minden illuminációt megnézett, s az egész városban tolongott a nép, hogy láthassa az új királyné tiszteletét.

A bécsi Politzai Diarium szerint Pozsonyba Bécsből a koronázást megelőző napon 18000 bécsi német jött le, (olvashatlan Passust.¹⁾)

26-ik szept. volt gyűlés mind a két palotában, ezt megelőzte a Circularis Sessió, mely volt reggeli 7 óraker, itt is, amott is a királyné számára adandó 50 ezer darab aranyról tanácskoztak s megállapították ennek a nemesek által leendő megadását, s Ő. Cs. K. F. hercegsége a Palatinus megígérte, hogy ő gondoskodni fog arról, hogy mennél előbb a királyné kezébe szolgáltatthassa, amit a Statusok meg is köszöntek a Palatinusnak.

Ugyanitt végződött az is, hogy Metternich miniszter és Steinlein bárót indigenatusnak elfogadták a Statusok taxa nélkül, mert amint Vay ur megjegyzi: amannak oly magasak miniszteri érdemei, hogy nem is láthatja (de ez furcsálkodva volt mondva) azokat, Steinlein pedig mivel a Baváriai király követje ex more itaque Reginae nostrae Charissimae complacendi Studio dignus est Steinlein, qui in Nrum Indigenarum stb.²⁾

¹⁾ Bővebb leírását lásd Jegyzőkönyv I. k. 80.—98. l.

²⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 98—102. l.

II. Fejezet.

A fő sérelmek (principalia) tárgyalása.

Az ezekre vonatkozó nuncium és fölírat (szept. 27-től okt 18 ig).

(A Guzmics-napló könnyebb megérthetése végett szükségesnek tartom az 1825-ik évet megelőzőtt azon eseményeket, melyek a következő tárgyalásokra okot szolgáltattak, igen röviden előadni.

Ferencz király 1792-től 1812-ig hét országgyűlést tartott. (1792., 1796., 1802., 1805., 1807., 1808. és 1811-ben.) Már e gyűléseken is, melyeken pedig a Karok és Rendek a kormány által a francia háborura kért és sürgetett subsidiumokat, hadi ujonczokat és nemesi fölkelést megszavazták, keserű panaszok hallatszottak a miatt, hogy a végrehajtó hatalom az alkotmányt megsértette; különösen a pénz értékének 1811-ben **patens**, önkényes rendelet által $\frac{1}{5}$ -re történt devalválása viharos vitákat támasztott a megyéknél és az országgyűlésen. A kormány az idő rövidségével, a háboru veszélyeivel mentegetődzött, s a nemzet azt hitte, hogy a béke helyreálltával lesz ideje és alkalmja a hosszú háboru által okozott sebeket orvosolni, az alkotmányt fejleszteni, az anyagi jólétet emelni, a szellemi műveltséget előmozdítani; azonban csalódott; a bécsi kabinet későbbi alkotmányellenes eljárásából az tűnt ki, hogy Magyarországot is az ausztriai tartományok módjára korlátlannul akarja kormányozni.

Az 1790/1-ki nevezetes országgyűlés 20-ik törvényczikkelye azt mondja: hogy „a só árának fölemeléséről a rendekkel az országgyűlésen történjék a tárgyalás“; és mégis az országgyűlés meghallgatása nélkül emelte föl a só árát a kormány.

Az említett 1790/1-ki országgyűlés 12-ik czikkelye így hangzik: „bocsátványok, vagy az úgynevezett patensek által, melyek különben hiszen az országnak soha semmiféle törvényszékeként nem fogadhatók, az ország soha sem fog kormányoztatni;

és ennek daczára a patensek egymást érték. 1813 april 16-án kelt patens által 45 milliónyi papírpénzt bocsátott ki a kormány; 1816. jun. 1-én kibocsátott patenssel új pénzügyi rendszert alapít: 1818-iki patenssel akarta a jobbágyi viszonyokat rendezni Erdélyben stb.

A jelzett 1790/1-ki országgyűlés 13-ik tvénycikkelye azt mondja: „minden harmadik évben, vagy ha az ország haszna és szükségletéhez képest előbb is, Ő Felseége által országgyűlés fog hirdettetni“;

és mégis a határozott idő eltelte után sem hirdettetett országgyűlés.

Az idézett 1790/1-iki országgyűlés 19-ik czikkelye így szól: „bármintű segélyek akár pénzben, akár terményekben vagy ujonczokban, sem a rendekre, sem a nemesekre önkénylyel kivettetni, sőt szabad ajánlás ürügye, vagy bármely más czim alatt is országgyűlésen kívül szorgalmaztatni nem fognak; az állandó katonaság tartására rendelt adó mennyisége pedig az országgyűlésen fog, egyik gyűléstől a másikig meghatározatni“;

és ennek daczára az 1821. april 4-én megjelent patens 28.420 ujoncz szedését rendeli el; az 1822. aug. 23. kelt patens az eddig váltóban fizetett 5 millió adót ezüstben (12 és $\frac{1}{2}$ millio) szedetni parancsolja.

E törvénytelen rendeletek ellen remonstrált a magyar kancellaria — nyíltan kimondván: hogy „Az ujonczkivetés ellenkezik az alkotmánynyal, a törvényekkel, melyek iránt Ő Felseége tiszteletét többször bevallotta.“

Főlirtak a megyék. Eredménytelenül! Közbenjárt a nádor, a koronaörökös. Sikertelenül! A kormány elhatározta a patensek végrehajtását.

Egyes megyék azonban, számszerint 15-en, a törvényellenes rendeletnek nem engedelmessé, tisztviselőiket az adónak ezüstben szedésétől eltiltották; körlevelekben egymást kintartásra buzdították. A kormány e megyékbe a patensek végrehajtására commissariusokat, biztosokat küldött, kik jó szerével nem boldogulván, katonai karhatalmat használtak, „a megyék házait meglepték, a tisztviselőket őrizet alá vették, a nemesi udvarokat katonákkal rakták meg, a tanácskozás szabadságát elnyomták, a hiteles levéltárakra tették kezeiket, a törvényhatóságok jegyzőkönyveit, melyekbe a szenvedett törvényteleniségek a késő maradék tudomására is megirattak, részint megcsonkították, részint széttépték, a megyék pecsétjeit lefoglalták, a felséghez intézendő alázatos felírásokat meggátolták, valamint az egymás közötti levelezéseket is.“

Az országgyűlés minden előtt az említett, s azokhoz hasonló sérelmeket, gravameneket akarta tárgyalni és orvosolni, melyekről már szeptember 27-én (tehát nem okt. első napjaiban, mint

Horváth M. állítja i. m. 147. l.) kertületi ülésben tanácskozni kezdett.

A megelőzőtt események e rövid vázлата után folytatom a napló közlését.)

27-ik szept. Reggeli kilenczefél órakor kezdődött, s délután egy órakor végződött Circ. sessió kezdette a valóságos diaetai pertractatiókat.

A gravameneket megelőző tárgy ezen gyűlésben a királyné koronáztatására verendő emlékpénzekről való tanácskozás volt, hogy t. i. legyenek azok közül csupa magyar felülírasú emlékpénzek is, sőt ugyanekkor említette R a g á l y i T a m á s, borsódi követ, hogy illő volna megkérni Ő Felségét aziránt, hogy ha az olaszországi pénzekre olasz felül írás van, méltóztatna Ő Felsége a magyar pénzekre magyar felülírást tétetni.

Minden eddig volt gyűlések csak készületek voltak ezen magában ugyan készülő, de mégis sok szépet szüendő Circularis sessiónak.

Ezen sessióban vétettek fel az ország k ü l ö n ö s G r a v a m e n j e i. B a r t a l ú r volt, ki legelőször előadta rövid, de fontos beszédjében, egész hazafiui lélekkel, azon sérelmeket, melyek hazánkat sanyargatták az 1812. esztendőől fogva; a diaeta nem léte, a c o m m i s s á r i u s o k, a p a t e n s e k, a s ó á r a f e l v é t e l e (főlemelése) voltak ezen punctumok, melyekről mind p r a e f e r e n s G r a v a m e n e k r ő l, hogy a statusok tanácskozzanak javallotta Bartal úr. Felváltotta ezt V a y ú r szép beszéde, ki minden Gravamenek felett való tanácskozás előtt valónak azt tette, hogy Ő Felségét kérjék meg a statusok, hogy nyilatkoztassa ki azon Consiliariusokat, kik Ő Felségét azon dologban informálták, hogy Commissáriusokat küldjön a vmegyékre, s e meglévén, büntetést csapjanak azokra; — ez ellen szólott Consiliarius N é m e t h s z e g h y ú r, hogy t. i. Ő Felségét ne kedvetlenítsük ily különös kérésünkkel; melyre gróf D e s e ő f f y ama tudós hazafi felkelvén, oly szivreható orátiót mondott, hogy sokaknak köny csillogott szemekben, ugyanis Szerencsy úr ezen vélekedésére, hogy a magyar Generositas azt kívánja, hogy az elmultakat felejsük el, ezt mondotta: nem tartom én azt Generositasnak, hogy aki engem 15 esztendőig sért, háborgat, nyomorgat, annak a 16-ik esztendőben megengedjek, mert az akkor ujra egy Epochát kezd, s tovább sérteget; meg kell tehát büntetni a hitetlen Projectistákat, Consiliariusokat, kik magyar áldott hazánk zsirját szivják, egyik lábok a koporsóban, másikkal a haza nya-

kára hágnak, nem tartom én azt a Generositast virtusnak, ami engem rabszolgaságra juttat. Más szempontból nézi a miniszterium a mi constitutióinkat, mint kellene, az azt tartja, hogy az austriai Monarchia minden hozzátartozó országokkal egy testet tesz, s minden miniszteriális dolgoknak az a fő c z é l j a, hogy ezen egésznek egyformán legyen dolga, amiből az következik, hogy hát a mi országunk s constitutióink nem independens.

Érzékeny szavak voltak ezek, s zokogással elegyes vivátok váltották fel ezeket és sok mágnások nevei hallattak a vivátok közt, hogy azok a büntetésre méltók.

B a b ó t h y ú r, a nyitrai egyik tudós ablegatus, deák nyelven mondott továbbá egy igen derék beszédet, nem engedhet ő Camingnak az ékesen-szólásban és a systemathikus előadásban; a végrehajtó hatalom mennyire túllépett az eleibe szabott határon, megmutogatta, s hogy az ez által okozott sérelmeket csak úgy lehet orvosolni, ha mindenek előtt azt hártjuk el, hogy ne féljünk ettől, ami úgy esik meg, hogy a német katonákat, midőn az országba jönnek, megesküdtetjük, hogy hazafi ellen nem von kardot.

Ezen javallatra azt felelte N a g y P á l ú r, hogy még akkor sem meri bátorságban való maradását oly katonára bízni, kit nem a nemzetiség köt véle össze, mikor az megesküszik arra, hogy hívséges lesz, hanem ha m a g y a r születésű és mikor katonának megesküdtetik, nemcsak a császár hűségére esküszik, hanem arra is, hogy a magyar Constitutiót oltalmazza, mely Constitutió, hogy egész Európa előtt consequensek legyünk, szükség, hogy reformáltasson, vagy az által, hogy állandó Insurrectió legyen, vagy ha ezután is a jobbágyság tartja a magyar korona alatt lévő országok katonáit, annak sorsa jobb legyen.¹⁾

Sokan azt is javallták, hogy ha minden 3 e s z t e n d ő b e n Diaeta nem lesz, nem kell adni Contributiót, sürgették a magyar nyelv virágzásba való hozását, hogy így a nemzetiség lábra kapjon, N a g y P á l, G h y e z y, P á l f f y, C s á k y, S c h m i d e g g, mely magyar nyelv virágzását N a g y P á l ú r (olvashatlan) constitutió fentartása, mint a nyelv szépsége tekintetétől szükségesnek lenni mutogatta. P l á t h y ú r a nationalis nevelésen kívül vitatta, hogy minden esztében egy napon összejönnének az ország deputátusai s könnyebben orvosolhatnák egy esztő sérelmeit mint háromét.

Végre felállott ezen Circ. Sessio praesesse, N i c z k y ú r s pro-

¹⁾ Itt reflectál Nagy Pál először a jobbágyság javítására; melyet már az 1807-iki országgyűlésen megpendített; akkor e fölkiáltással: n o n s t u l t i s e t — ne bolondozzon — szakították félbe.

ponálta, hogy nem jó lenne-e, egy deputátiót kinevezni, mely a most sokkép előadott gravamenek kidolgozásán munkálkodna, hogy ezen munkát elkészítve terjesztenék a mágnások elébe, erre mind reá állván, ennek kinevezettek Vitéz, Má r j á s s y, Nagy P á l, V a y, B a b ó t h y, B e z e r é d y, ezzel vége lett a Circ. Sessionak.

28-ik szept. a kinevezett deputáció dolgozván munkáján, t. i. a praefrens gravamenek orvoslása módján, semmi Circularis, sem Regnicolaris Sessio nem tartattak, hanem ez napon a primaczialis házban lévő kápolnában ki voltak téve nézés végett az ország Clenodiumjai, u. m. Szent-István palástja, a korona, pálcza, arany alma, egy veres bársonytoku egyenes kard, két pár czipő, egy pár veres strimfi; két gárdista strázsálván ezen szt. ereklyéket, és az új koronaórző, nm. Végh ur is mellettök volt. — A szakadt palástot 26. szeptemb. maga a királyné foltozgatta menyével Ferencz herczegnével (kik alig foltoztak ezen kívül éltökben¹).

Okt. 5-ik napján olvastatott fel a 27. szeptemberben kinevezett deputáció munkája a Gravamenekre nézve. Ellene s mellette sokan voltak. — Csáky némely javításokkal megállhatónak mondotta a nunciumot.

Jegyzés. A nuncium az a törvény-embryó, mely a St. és Rendeknek, mint a törvényhozó test egy részének agyában fogantatván, minekutánna abból Minervaként kipattan a reá várakozó sokféle próbákat kiállva törvény névvel kereszteltetik meg, s szavai kötelező erejüekké lesznek.

Zmeskál ur deák nyelven azt mutogatja, hogy szerkesztetése (Oeconomia) nem jó, s nincs nuncium formája; a törvények, melyek benne czítálva vannak, sikeretlenek, nevezetesen a contributio kicsikarása ellen Ulászló törvénye van czítálva, s jóllehet ezen törvénytiket semmi utánna következő nem semmisíti, de csakugyan ereje nincs a szokásnál fogva — s éppen olyan, mint ugyancsak Ulászló azon törvénye, hogy az idegen nemzetből való beneficiatus püspökök a vízbe vettessenek. — Ez a törvény sem töröltetett el. Mégis hallottuk-e, hogy valaha vízbefullasztottak valamely idegen nemzetből származott püspököt. Legjobb lesz hát, ha megkérjük Ő Felségét, mutasson módot, ami által megerősíttes-

¹) Forrásom nem emlékezik a szept. 29-ikén tartott elegyes ülésről; ebben a királynak szept. 28-áról kelt leiratát olvasták föl, melyet az ország rendeinek köszönő föliratára küldött. (Szövegét lásd Acta Comitior. Tom. I. 34. lap). Ezután József Nádor jelenti, hogy Ő Fölségeik okt. 2. fogadják az ország rendeit, mely alkalommal az ország ajándéka — az 50 ezer arany — a királyné asszonynak átadatik. (L. Jegyzőkönyv I. k. 103. és köv. l.)

sen constitutiónk; de ennek egy szivvel, szájjal ellene mondtak mindnyájan.

Ezekután *Kajdacsy ur* azt vitatta, hogy a *Pragmatica Sanctio* nevezet hagyasson ki a nunciumból, mert az nincs a *Corpus Jurisban*. Javittassanak inkább a *Statusok* és *Rendek* a jobbagyok sorsán, ezt kell bele tenni! A commissáriusok büntetését se kérjük, mert azok az *Ő Felsége* parancsolatjára tették, amit tettek — jobb lesz hát erre nézve azt kérni, hogy ezután *Ő Felsége* commissáriusokat ne tegyen. Utoljára az 1812-iki *diaeta* félbeszakadt gravameneinek orvoslását javallotta. Erre a beszédre zúgott az egész gyűlés és rozsz jeleket jövendöltek némelyek a követ urra.

Bernáth ur azt vitatván, hogy a nunciumnak olyannak kell lenni, hogy a *protonotarius* csak titulust adjon neki, s tústént *Representatio* lesz belőle, ennek következtében javasolta hogy a *Pláthy urnak* egy ilyen módon kidolgozott nunciujja lévén, olvassassék fel, a *St.* és *R. R.* felhagyván egészen ezen mostani nunciummal.

Bezeredy György (veszprémi követ) ur felállván ezután, legelőször is csak azt nyilatkoztatta ki, hogy ő éppen nincs megelégedve a nunciummal; mert az nem egyéb, mint egy száz foltból készült uj ruha, ennek pedig az az oka, hogy a mult *Circularis Sessiokor* minden ember szavára vivátot kiáltottak, s a notáriusok meg nem tudták határozni, hogy melyik hát már az elevenítő vivát, s így amit hallottak, azt mind beletették a nunciumba. Sőt magok a deputáció tagjai is (melynek részese volt maga is) meghasonlottak, mert mindenik azt vitatta, hogy az ő szavait a *Circularis Sessioban* vivát kiáltásokkal hagyták helyben és így azokat is bele kell a nunciumba tenni. Így készült a helytelen szerkesztetésű nuncium. Mire nézve ő ezeket javálja: Állapítsunk meg bizonyos principiumokat, amik szerint dolgozni kell a nunciumokat, nevezetesen ezen nunciumokba így kezdünk bele: Az *ingressussában* adjuk elő sérelmeinket, azután, hogy honnan származtak azok, azt adjuk elő. A *consiliariusok* büntetését éppen ne kérjük, mert ez a kérdés *Ő Felségét* sérti, és így nem czélarányos mostani szándékunkkal, hanem kérjük inkább, hogy ő, aki dicső *Sz. Istvánunknak* nemcsak koronájának, hanem erkölceinek is örököse, bánjon velünk atyai módon, s távoztassa el az oly rajtunk véghezvitt méltatlanságokat, amilyeneket rajtunk véghezvittek. Kérjük továbbá *Ő Felségét*, hogy tartson minden 3-ik esztendőben *diaetát*, mert az csak a mi constitutiónk garanciája. —

Él minden törvény, míg el nem töröltetett, renováljuk hát a régieket.

Földváry ur (Heves vmgyei ablegatus) Ulászló 2., 26. és 32. szerént azt mutogatta, hogy ne a jobbágyság, hanem a nemesség fizesse a diaetai ablegatusokat.

Némethszeghy Consiliarius (Moson vgyei követ) ur vitatta, hogy a nunciumból ki ne maradjon Ó Felsége religiosa observantiája, továbbá: hogy ne kérjük a Consiliariusok megbüntetését, mert azzal Ó Felségét sértjük meg, mert qui per alios facit ipse fecisse putatur; ezt a követ urat lezügták — felkelt tehát ő utánna

Jakabffy (Krassó vgyei ablegatus) ur, ki is azt mutogatta, hogy a commissáriusok csak akkor méltók a büntetésre, ha többet tettek, mint instructiojok tartotta.

Péchy ur (Pest vgyei követ) azt mondja, hogy nem jó a nuncium, mert nem egyenesen mondja meg, amit akarunk, így kell hát írunk:

Felséges Urunk: ez a bajunk, meg ez etc., tehát orvosolja; az elmúltakat el nem kell hallgatni, de szépen kell megmondani Ó Felségének.

Kászonyi ur torontáli követ és Balogh ur a barsi azt javallották, hogy új nuncium készüljön; gróf Csáky is ily értelemben van, mert a mostani nuncium — úgymond — úgy van készülve, hogy a dolgot a deák szók közül halászni kell, jobb lesz laconice megmondani, hogy ez a bajunk ni! Orvosolja Felséged. Ez nagyon grófosan van mondva; igaz egyszersmind, hogy felhevült hazafiúi lélekkel.

Zsombory ur Bihar vmgyei követ azt javallotta, hogy állapítsunk meg bizonyos principiumokat, amik szerént újra kidolgoztasson a nuncium; nevezetesen az Ó Felsége religiositása, propositioja, resolutiója mind olyanok, amikre lehet építenünk, meg lehet azt is említeni, hogy az executiva potestas túlment a határon, s hogy minden harmadik eszt. legyen Diaeta.

Babóthy ur nyitrai követ Zmeskál ural tart Ulászló törvényei czitálására nézve, hogy t. i. azokat nem kell felhozni.

Kolosváry ur Győr vmgyei követ hazafiúi tüzzel mutogatta, hogy mi a Pragmatica Sanctio; kérjük hát Ó Felségét, hogy Pra. Sanctio, s a maga religiositása szerént tartsa meg mindazokat, amikre esküdött, mert mi independensek lévén, az austriai monarchiától nem kívánunk a több povinciák szerént igazgattatni, ma-

gunknak van constitutióink s ez mindenünk, amiért kardot fogtunk Ő Felsége mellett etc.

Schmidegg gróf zemplémi követ azt tartja, hogy nem lehet kedvetlen Ő Felsége előtt, ha törvényekre citálunk a nunciumban, mert arra már több királyok is megesküdték.

Szerencsy, Balogh, Takáts urak azt javasolták, hogy statim vegyük fel a nunciomot, s corrigáljuk meg.

Deseőffy gróf azt javálja, hogy olvassa fel minden notárius a maga munkáját, s ő a magáét felolvasta. (Deseőffy grófnunciума nem ment ugyan dictaturára, hanem mivel igen szép, sokan privatim leirtuk, hogy a publicumnak nem tetszett, oka az, mert sok olyan szavak fordulnak elő benne, melyek az európai statusok statistikájából vannak véve, s ezeket, minthogy a magyar törvényekben ujak s szokatlanok, némelyek bevenni nem akarták, némelyek nem értették.) Ezután felolvasta Pláthy ur a maga nunciómát, Péchy urét pedig gróf Schmidegg s abban állapodtak meg, hogy Pláthy uré menjen Dictaturára, úgy is lett, s 6-ik októberban a Pláthy ur által készült nuncium javításában foglalatoskodotta Circularis Sessio. Paragrafusok szerént toldoztak hozzá; s ami nem bele való volt, azt kihagyatták, s törültették Circularis Sessionális notarius Pláthy ur által — több aprólékos hibák megigazításával egynéhány paragraphuson keresztül menvén, a statusok délutáni 2 órakor széjjel mentek, következő napra hagyván a több igazítani valókat.

7-dik okt. az a lélek elevenítette a statusokat, mely 27. szeptemberben.

Pláthy ur nunciumból az a §-us következett a közvizsgálás alá, melyben a potestas executiva határtalan hatalmáról van emlékezet. Legelőször is

Jordánszky Elek ur, az esztergomi káptalan követe, terjesztette a statusok elé, hogy e részben tisztelettel bánjunk Ő Felségével, s a nunciumból maradjon az ki, hogy Potestas Executiva Cancellus legetenus circumscriptos transgressa est. Hanem a filialis candor azt kívánja tőlünk, hogy alázatosan kérjük Ő Felségét, mint legjobb édes atyánkat, hogy jövendőre nézve méltóztassa kegyelmesen eltávoztatni kegyes atyai gondoskodásával az ilyes eseteket, amelyeknek következtében ama kemény kifejezéseket akarjuk nunciumunkba iktatni. Felzúdulván erre az egész palota

Szemeré István Zemplén vgyei követ felállván elől adta, hogy egyedül az executiva potestas törvénytelen hatalmában

való bizakodás tette a közelebbi időkben oly vakmerőkké a commissáriusokat, hogy a vmgyék protokollumait összetépték, crucifigálták, a magistratualis személyeket erőszakkal ő kényők szerént amire akarták, arra kényszerítették, mivel a katonaság, melynek őrizőjének kellene lenni a constitutionalis törvényeknek, a király engedelmeből, sőt meghagyásából a commissáriusok mellett volt; kérte egyszersmind tisztelt követ ur, hogy ezen sérelmet vgyéje részéről, tegyék be a statusok a nunciumba, s hogy az ő vgyéjökhez küldött commissárius nota infidelitatis büntetésével is fenyegebbe, aki nem engedelmeskedik neki.

Következővén különben is a nunciumban az executiva potestasról való emlékezés után a Commissáriusok iránt Ő Felségéhez nyujtandó panaszok a statusoknak, felkelt K o m á r o m y István Abauj vgyei követ, s javallotta a statusoknak, hogy minden méltatlanságokat, melyeket a commissáriusok végbe vittek, a közelebbi esztendőkbén ezen nunciumban Ő Felségének elől kell adni, hogy Ő Felsége, aki talán annyira nem is bizta meg őket, tudja meg, hogy mit állottak ki a vgyék? azért, hogy az idegen nemzetek is lásák által, (kiknek nem kis figyelmők van ezen Diaetara) hogy Gravamenünkben méltó okokon panaszolkodunk a commissáriusok ellen. —

P r ó n a y, Nógrádi követ, S k e r l e t z István Vas vgyei követ ugyanezt kérték betétetni. Ugy V a y A b r a h á m Borsódi követ ur is. Ezek után Z m e s k á l ur Árva vgyei követ deák nyelven azt igyekezett mutogatni, hogy nem lesz tanácsos Ő Felségét megharagítani azzal, hogy a Commissariusokra büntetést kérjünk, mert azok a törvények, melyek a hazaáruló, s árulkodó commissáriusok ellen hozattak, s nevezetesen Ulászló 5. §. st. már elvesztették az által erejüket, hogy ususban nem voltak. Ezt a beszédet félbe szakasztá a nagy zugás és —

V a y ur, így felelt Z m e s k á l urnak: hát nem örülhetünk e inkább annak, hogy nem volt rá c a s u s, hogy azon törvényeknél fogva valakit meg nem kellett büntetni, s ha 100 esztendős lévén valamely törvényünk, soha hasznát nem vettük, következik-e, hogy 101 esztendőben azon törvény ellen vétvén valaki, azt az szerént nem büntethetjük-e? Nem hogy büntetést nem kellene kérni a commissáriusok ellen, sőt inkább mint olyakat, kik Crimen laesae Nationis incuráltak, fennálló törvényeinknél fogva javaiktól fosztassanak meg. — Ezt követték a vivatok s ezek közt ezen szó is Caput! V a y úr szavait secundálták gróf S c h m i d e g g és K o m á r o m y, de leginkább kikelt a commissáriusok ellen

R o h o n c z y Cons. ur, vészpr. ablegatus: Fájdalommal kell megvallanunk, hogy sok hazánkfia közül a nyakbavető cifra pántlikáknak és a fényes keresztecskéknak örülvén, ezeket a haza boldogságának elejbe teszik (temeraria dicta). Ezután megmutatván azt, hogy valamint különböző indulattal vállalták fel a commissáriusok a commissiók végrehajtását, úgy különböző büntetésekre is méltók. Ugyanis voltak, kik kényszerítette Ő Felségétől vállalták fel a commissárialust, ezek hát csak annyiban bűnösök, hogy ezen törvénytelen cselekedetet felvállalták, s nem méltók valami nagy büntetésre. Voltak, kik önként ajánlák magukat s több vármegyében mutogatták törvénytelen hatalmukat. Ezek méltók, hogy mint hazaárulók megbüntettessenek, s nem titkolhatom el (így szól), mivel úgy is tudják a St. és R R., hogy ilyen volt báró Eötvös, ki kell hát ennek nevét tenni a nunciumban. — Elbámultak ezen szavakra sokan, mások pedig vivátokat kiáltottak.

D e á k ú r Szala vmegyci ablegatus felkelvén ezután, jelentette, hogy az ő committensei is kívánják, hogy a gróf Amade ellen is büntetés rendelődjön, s instructiója szerint köteles volt ezt jelenteni.¹⁾

V a y ú r felelt: Ne nevezzük ki nevek szerint még is, mert így egyiket megnevezvén, másik szárazan marad, pedig tudjuk, hogy Tavernicus úr is commissárius volt (gróf Cziráky), büntetés lesz az ő reájuk nézve, hogy a nemzetöket büntetésre méltóknak ítélte és midőn sirjaikba tétetnek, a hazafiaknak nem könyeik, hanem más valamijék kísérik a sirba. (Átkaik, kiabálták.) B ü k i, N a g y Pál, gróf D e s e ő f f y, M á r j á s s y, R a g á l y i, P é c h y úrak sok szépeket mondtak, de a sokaság miatt alkalmas hely nem lévén, szavaik fel nem jegyeztethettek.

8-ik okt. felolvastatott a dictaturán is már keresztül ment kész nuncium a 11 órakor tartatott Circ. Sessióban. Im szövege:

¹⁾ Horváth M. i. m. 154. l. azt mondja: „Zala követei, Deák Antal és Szegedy Ferencz, megneveztetni s vád alá fogatni indítványozzák mindazon hazaárulókat, kik a fejedelmet tévutra vezették.“ Az eddig előadottakból kitűnik, hogy Horváth M. ez állítása téves.

Proiectum Nuncii in merito **Principalium** gravaminum, circulariter elaboratum.

Status et Ordines terminatis inaugurationis Augustissimae Reginae solenniis, tam ad mentem Benigni Alloquii et Propositionum Regiarum, quibus ad obfirmendam mutuam fiduciam, et avita majorum Instituta provocantur, quam et in nexu demissae suae Remonstracionis die 24. Septembris a. c. exaratae, ac erga hanc die 28. Septembris a. c. interventae Benignae Resolutionis, curas suas ad objecta illa, quae firmandae Constitutionis, augendaeque felicitatis communis ratio **praefere**nter exposcit dirigentes, prout parte ab una Benignam Declarationem Regiam, qua mediante **objectorum** Comititaliter pertractandorum modus iisdem praestabiliendus relinquitur, nova homagialis Sensus contestatione reciprocandam esse censent,

ita vicissim mueris sui esse arbitrantur, ut Suae Majestati sacratissimae, ea quae cum exordio Consultationum filialis candor in sinum paternum effundi urgebat, praevis humillime substernant.

Anxios nempe reddidisse primum et ante omnia Statuum et Ordinum animos illud: quod in obversum fundamentalium, Diplomatica Sponsione firmatarum legum, articulorum item 10. 12. 13. 14. 18. 19. 179°/₁, quibus illata Constitutioni Regui praecedanea vulnera, resanata fuerant, experti sint, se non obstantibus ab eo tempore supportatis gravissimis sacrificiis, per noviora etiam Constitutioni Regni inflicta vulnera, in Cardinalibus suis immunitatibus, juribus et praerogativis, maximo Legum praesidio, orbatos atque vigorem Constitutionum harum Legum, usque adeo labefactatum esse, ut jam ipsam Compagem avitae Constitutionis in essentialibus partibus laesam esse conspexerint.

Quantum enim ad Articulum 10. 1791; in obversum hujus multa in Regno Hungariae, et partibus eidem adnexis, ad normam caeterarum Haereditiarum provinciarum disponuntur, et via Dicasteriali introduci intenduntur, quae in Regno Hungariae, ubi Legislativa Potestas inter Principem et Status Regui communis est, sine Consensu horum statui non possent, Regnum Hungariae, ac si esset provincia Austriae, in statu dependentiae servatur; opes et vires regni, ad commodum populi Austriaci convertuntur.

Quid in obversum Art. 12. 179°/₁, Potestatem Executivam in sensu legis exercendam praecipientis actum sit? Patentalium ad Regni Jurisdictiones iterata dimissio, et per has in diversis administrationis publicae objectis procurari tentata, intentionum Altissimarum executio, tristes denique paulo retroacti triennii historia loquitur. Seu namque objectorum unice Legislativae Potestati reservatorum citra eandem praecepta, vel plane armato milite, unice in defensionem Regni destinata tentata aut procurata effectuatō consideretur; seu consideretur illud, quod libera oblata contra Spiritum art. 19. 1791. et contra indolem suam in determinata quantitate ac mensura extra Comitata fuerint postulata, seu vero exmissos, non obstantibus iurisdictionum ad Comitata Regni provocantium remonstrationibus, in objecto statutionis tyronum et contributionis extra Comitata alteratae, Regios Commissarios, violata per hos praeterea arestatos et a legali suo corpore separatos Magistratus, Curias milite obsessas, suppressam consultationum libertatem, atrectata credibilia Tabularia; Jurisdictionum vero Protocolla, alibi truncata, alibi quibus perpessae illegalitates pro sera etiam posteritate conjectae erant, in generali Statuum et ordinum congregatione, ac in praesentia Magistralium, vi etiam militari adductorum dislacerata, aut crucifixa, per Commissarios regios ad se recepta et secum absportata, hacque ratione Comitatum Archiva, pretioso hocce thesauro frustrata et manca reddita, publica Sigilla captivata, praejudiciosarum Reversalium imo et Juramentorum exactionem interdictas in Comitatus per 15 etiam menses cum summa jactura publicae administrationis Congregationes, et ad Suam Majestatem Sacratissimam exarandas remonstrationes, correspondentias, medio praesidialium dispositionum suppressas, aut sub nota infidelitatis impeditas, adhibitam denique ipsiusmet constitutionalis existentiae amittendae comminationem, justus dolor in memoriam revocet, his omnibus ingrattam illam recordationem semper junctam esse oportebit, quod potestas executiva limites, clara dispositione legis sibi defixos excesserit, et principale constitutionis fulcrum, jam jam subversioni reddiderit obnoxium.

Quid, quod per intermissam, in obversum art. 13. 1791. tredecim annis

Comitiorum celebrationem, altiorumque ordinum contra mentem art. 14. 1791. imo recentissimo tempore, cum totali dirigentis Dicasterii praeteritione factam dimissionem, supra memoratum peregrinum gubernationis Systema, pricipiis Independentiae Regni contrarium, in Regno hoc se magis magisque semper extendendo, non tantum fiduciam inter Principem et Populum, qua firmitas Throni regii maxime nititur, succutere coeperit, sed potius ipsum fontem, quo vulnera avitae Constitutioni novissimis quoque temporibus inflictā promanarunt, constituat.

Spiritus denique articuli 18. 1791. qui partim securitatem personarum, ob quam in societates coalitum est, partim conservationem honoris, utpote vita ipsa charioris, pro objecto habet, his peraeque temporibus e Diametro contraventum fuisse, praecitatae Commissiones Regiae, in merito etiam anonymarum delationum procedentes, individua item a publicis, officiis, contra mentem quoque Articuli 5. 1805. amota, aut secas in exercitio cardinalium suorum Jurium, in obversum tituli 9. partis 1. restricta, sat superque remonstrant.

Quae seriatim considerando, et praecipue ad illa Benigna Rescripta Regia, equibus intelligere debuerunt quod tempus Comitiorum non Lex, sed ratio temporis et curae Regiminis determinent — quod Remonstrations Statuum pro manutione legum exarandae, amplius, in considerationem summi non possint — quodve Jussa Altissima irrevocabilia sint, uberius reflectendae, non possunt Status et Ordines intermittere illud, quin acerbissimum dolorem suum ex his conceptum candide manifestent; quinve Suae Majestati Sacratissimae homagiali submissione declarent: se quidem ad provehenda communis prosperitatis adminicula, secundandas item Altissimas Intentiones Regiae, unice in bonum et salutem Regni hujus directas, pronissinos esse, praevidere nihilominus, omnes conatus suos irritos futuros, omnesque saluberrimas licet hac occasione ferendas leges, effectu debito carituras esse, si ante Institutiones, administrationem internam Regni contingentes, ipsum Constitutionalis suae Consistentiae Fundamentum — praecedentibus arbitrariis Factis hincinde subrutum — in sensu etiam Benignae Declarationis Regiae, praefereenter non obvallaverint, firmissima caeteroquin spe freti Status et Ordines, quod prout praemissa omnia, in subruitionem Constitutionis Regni tendentia, nullatenus a religiosissimo, Diplomaticisque sui inauguralis memore Principe, verum a continuato pluribus Saeculis politico Systemate, atque huic superstructis adversis Consiliis promanasse convincuntur, ita profecto Majestas Sua Sacratissima, quae jam in felici aditu Regiminis sui declaraverat quod Constitutionis Regni Custos studiosissima, atque ita semper comparata futura sit, ut voluntatem quidem suam semper Leges, animum autem semper candor, ingenuitas et fiducia populi regat — et quae in exordio praesentium quoque Comitiorum benignis suis Verbis ad Status et Ordines directis, consternatos eorundem animos nimium erexit, nunc modos illos, a fidelibus Statibus et ordinibus sibi proponendos clementer acceptatura, Sanctioneque Sua Regia legalisatura sit; quibus primum quidem Fiducia, nunquam satis exoptanda, revehi, postmodum autem Constitutio Regni consolidari, atque sic felicias etiam communis obtineri valeat.

Et quidem relate ad primum, illam esse Statuum et Ordinum mentem, ut Suae Majestati Sacratissimae humillime remonstraretur: meritum Consiliorum in obversum Constitutionis Regni, suppeditarum, prout et proceduram Commissariorum, tam in objectis Legislativae solum Potestati competentibus, quam et erga simplices delationes, ultra limites activitatis suae procedentium, articulis 7.

et 8. Uladislai Decreti VI. 7. 1559., 18. 1791. et 5. 1805. tantopere perstrictam esse, ut ad temperandos, praeteritarum calamitatum dolores, et securitatem pro futuro legibus procurandam, non aliud restaret, quam ad Implementum attactarum legum provocare, tanta proinde ferri Status et Ordines erga Majestatem Suam Sacratissimam subditali veneratione, simul et filiali fiducia, ut effectum Justitiae, hoc in puncto sibi administrandae votis suis praeoccupare nolint pleneque confisi in ejusdem Justitiae amore, persuasum sibi habeant, quod Sua Majestas Sacratissima, benigne intellecto communi Nationis desiderio, tam eos, qui memoratis eventibus occasionem praebuerunt, in perpetuum a consiliis suis amovere, quam et in Commissarios illos, qui praecipuis a patria in se dimanantibus favoribus, non modo pro tutanda Constitutione ejus usi non sunt, quin imo secundum verbi articuli 8, Uladislai Decreti 6. et 7. 1559. contra Decretum et Statuta Regni palam aperte, quidvis insolentiarum sibi impune in quoscunque licere plerumque arbitrabantur, et per quos fideles Suae Majestatis, haud parum gravaminis et molestiarum patiebantur, pro gradu demeriti, variaequae imputationis, et pro salutari serae posteritatis exemplo animadvertere, pro futuro autem praecitatis Articulis, magis expressam sanctionem addendam indulgere dignabitur. Humillimae petitioni huic duo illa per expressum adjicientes, ut quippe tam praescriptae illegales tyronum et Contributionis exactiones ubique, quam etiam super nonnullis Jurisdictionibus et Individuis adhuc pendentes Commissiones e vestigio cessent — simul autem hac occasione laesis satisfactio in sensu legis procuretur, illique, quos servandarum legum ardor, ipsamet Gratia Regia privaverat, hanc merito recuperare valeant.

Quantum vero ad modos, futurum Constitutionis Regni solidamen procuraturos, hos inter numerari :

Primo : tempore per Legem defixo, inviolabiliter observandam Comitiorum celebrationem, quae cum unica Leges ferendi, interpretandi, abrogandi, limites item executivae postestatis determinandi via foret, constitueret insuper maxime accomodum, tam cognoscendi communis desiderii, quam et proponendorum et sanandorum gravaminum vehiculum, certe non aliunde, quam ab intermissa tot annis Comitiorum celebratione repeti debere illud, quod gravamina Regnicolarum tantopere accumulata, mutuam inter Principem et populum fiduciam, quam Comitialis pertractatio consolidare potuisset, labefactare cooperint.

Non diffiteri quidem Status et Ordines, Jus Comititia convocandi, prout et locum et tempus eorum determinandi, ordinarie ad Jura Regia spectare, Juribus tamen his facultatem quoque contineri, ut contra expressum Legum tenorem Comititia haec, saepius in medio quoque armorum strepitu celebrata, ultra triennium differantur, se recognoscere non posse ; retro actorum attamen temporum exempla, ac signanter recens evolutum Decennium, abunde perhibere, quod in respectu periodice celebrandorum Comitiorum, nusquam adhuc plenum reperiant praesidium.

Ac ideo prout anno 1790, congregati S. S. et O. O. Regni jure desiderarunt ; ut certus idemque perpetuus celebrandorum quovis triennio Comitiorum terminus, ad determinandum locum defigatur, hocque semel pro semper defixo termino adveniente, iidem etiam absque speciali convocatione comparere teneantur, ita posteaquam Preces hae desideratum effectum sortitae haud fuissent, nunc Status et Ordines novum sinceræ ac illimitatae suae erga Majestatem Suam Sacratissimam fiduciae Argumentum edituri, eandem interpellandam censent, ut Leges de periodica Diaetarum celebratione latas, seu praemissa ratione, seu vero ita, ut futurorum Comitiorum terminus, citra necessitatem specialis con-

vocationis, in praecedentibus semper Comitibus defigatur, modificandas admittere, huicque in publica Suae Majestatis Sacratissimae, Statuumque Regni commoda, intentae sollicitudini, hac ratione subvenire dignetur, quo certe fiet, ut Regni Comitibus, non amplius salutare tantum revelandorum Gravaminum sint remedium, ast augendarum nationalium opum et virium adminiculum evadant.

Secundum est potestatis executivae unice ad mentem articuli 12. 1791. adpromptatum exercitium, in cujus sequelam, posteaquam instrumenta potestatis hujus non alibi, quam in recto ejusdem implemento suum praesidium requirere deberent — dispositionem articuli 18. 1791. ita extendendam esse censent Status et Ordines, ut omnes, seu in Regio Dicasteriali, seu Comitensi Magistratuali Officio existens, Constitutioni quoque Regni fidem juratam praestet, dein cum caeteroquin activitas Consilii Regii Locumtenentialis articulis 101. 102. 1723. et 14. 1791. definita sit, ut Altissima Jussa solummodo via illius ad Jurisdictiones dimanare debeant, ut omne seu Dicasterii hujus, seu aliud quodcunque individuum, illegalibus mandatis occasionem praebens, aut illa dimittens et subscribens, ita non secus Commissarius, aut Universitas et Persona Magistratualis illud contra mentem articuli 1. Uladislai Decreti 5. in effectum summons, semper coram proxima Regni Dieta, erga determinationem Statuum et Ordinum, Actoratuque Fisci Comititaliter denominandi, lite conveniri possit, ac habitis sufficientibus illegalibus suae procedurae datis condignam, in sensu Uladislai Decreti 6. articulorum 7. et 8. poenam ibidem recipere debeat.

Tertium esse omnigenam pertractationum communium Publicitatem, ad quam imprimis requiri, ne Correspondentiae inter Regni Jurisdictiones, ad mentem etiam Benignae Resolutionis Regiae d. d. 22. Junii 1792. editae, ullo sub praetextu amplius impediatur, svadet id liberae, sub Aegide sapientissimarum legum constitutae Nationis testata recta indoles, svadet delationum sinistrarumque interpretationum perpetua abolitio, quae procul dubio obtinebitur, si candida opinionis publicae votorumque communium manifestatione, velum illud, quod hucdum Regnicolas tam a Principe, quam mutuo inter semet ipsos separaverat feliciter rescissum fuerit.

Reliqua praefentialia, ad uberiores ipsius Constitutionis consolidationem spectantia objecta, in proxima sua demissa Repraesentatione substraturi Status et Ordines, ante omnia haec, quae nunc recensita sunt, tamquam firmissimum servandae Constitutionis Regni Palladium, Suae Majestati Sacratissimae remonstranda esse arbitrantur, ea cum demissa petitione, ut Sua Majestas Sacratissima benigne perpenso arctissimo illo vinculo, quo Thronus ejusdem saluti Gentis Hungariae, Constitutionisque Hungariae integritati junctus est, propositos hos modos clementer acceptare, in Tabulas Legum deferri curare, atque de horum, tam per se, quam et Augustos Successores suos inviolabili observamine, Regnicolas aequae articulariter securos reddere dignetur.

N é m e t h s z e g h y ú r legelőszőr is a nuncium felolvastatása után azon maga kinyilatkoztatásával állott elő, hogy ő nem egyezhet meg a commissáriusok büntetéséről irt szavaiban a nunciumnak, mert azokkal csak Ő Felségét, a mi legjobb édes atyánkat sértjük meg, felejtük hát el inkább a rajtunk véghez vitt sérelmeket, s a jövődők szerencsésebb kimenetele okáért, jobb lesz csak kérni Ő Felségét, hogy mutasson módot, ami által a lehető kedvet-

lenségektől megmenekülünk. Lám a Josephinum Decennium még nagyobb zürzavarokat okozott az országnak, mégis engedelmes szívű atyáink nem ily bosszúállólag adták elő gravamenjeiket. Utoljára declarálta azt is, hogy ő a mult napokban azért nem szólott e tárgyra nézve, mert az ifjuság szüntelen nyughatatlankodott s háborgó zúgása miatt elő sem adhatta értelmét e dologban.

Erre még jobban zúgott az egész gyűlés és csak alig hallattak tisztelt consiliarius úrnak ezen utolsó szavai, hogy ő regnicolaris sessióra hagyja fel jussát szólásra. — Ezután

V a g n e r ú r sopronyi követ a város részéről azt kívánta, hogy tétessen be az is a nunciumba, hogy a diaeta coordinatiójáról is akarnak tanácskozni, de erre

I z s á k ú r azt felelte, hogy annak későbbben lesz majd helye.

D ő r y, a Tolna vmegyei ablegatus is jelentette, hogy ő a commissáriusok megbüntetéséről olyan értelemben van instructiója után, mint consiliarius Némethszeghi úr.

Eperjes városa követje L a t z k ó ú r és Sáros vmegyei ablegatus S z i n n y e i Merzse úr, hasonlóan Némethszeghy úr mellé állottak. — Nevezetesen K a j d a c s y ú r azt vitatta, hogy felejtjük el mindazt, amik a mult esztendőben történtek s szép módjával Ő Felségét kérjük, hogy sorsunkon segítsen.

C s a u z ú r is a kalocsai káptalan követje is ily érzéseit nyilatkoztatá ki s javallotta szerfelett a szép módot, sőt a nuncium utolsó sorai oly rettenetesek én előttem, — úgy mond — hogy nem is merem kimondani, amit akarnak ott mondani a Statusok, t. i. hogy a magyar constitutió öszve van kötve thronusa állandóságával Ő Felségének, azt vegye szívére. — Mert ebből az következik, hogy hát a magyar constitutió s a magyar nemzet nélkül öszvedül Ő Felsége királyi széke.

B ü k i N a g y P á l ú r alig várhatván már, hogy megfelelhessen ezeknek, minekutána Csauz úr gúnyos zúgások közt leült, megfelelt először is Kajdacsynak.

Kajdacsy úrhoz adott feleletje Nagy úrnak igen sértős volt, s némely személyes laesiókon kívül valami közadósságot is árult el Kajdacsy úr részéről, sőt azt is állította, hogy szükséges a királyi commissárius olyan vmegyében, mint Baranya, ahol a királyi commissárius azért volt kirendelve, hogy az adózó népet szörnyüképpen a követ közbefolyásával nyomorgatá a magistratus.

A kalocsai káptalan követ úr szavaira, melyekkel annyira tolja nyakunkra a szép módot, azt felelem : hogy ha a földindulás annyira megreszkettette házunkat, hogy szegletes falaink s fundamentuma

egész épületünknek megrepedezett, s a végső ledúlással fenyeget minden része, jól lesz, ha úgy kezdünk romlott házunk megújításához, hogy szép módjával legelőször is falait kifeszítjük; azután javítgatunk a több csorbákon? Valóban meg kell gondolnunk, mit csinálunk s még idő van, addig gondolkodjunk jó módokról magunk, mert ha másra bizzuk dolgunkat, nyakunkra szakad a ház! — Ami pedig a kalocsai káptalan érdemes követjének félelmét illeti, arra nézve csak azt mondom, hogy nincsen mit félni semmi veszedelemtől, kivált a tisztelt követ urnak. — Sokkal más formább lélekkel vannak a nunciumnak azon szavai írva, mint semhogy azokat arra magyarázhatná valaki, amire a tisztelt úr akarja: egyébaránt csak ezen szent helynek méltósága tartóztat vissza, hogy itt és ezuttal többet nem mondok a tisztelt papi Rendre, mely áldott hazánkban legelső statust formál. — A bajokkal küszködött csak a vele együtt nyomorgó szánja legszivesebben, s javal gyógyító szert fájós sebeire; akit semmi nem ér, ha csak emberi módon nem gondolkodik, könnyen felejt a nyomoruságban levőnek segédkezet nyújtani (Vivátok).

Secundálta ezen beszédet gróf Desseffy ur is, ki hasonlóan azt mutogatta, hogy ha csak egy vmegye lett volna is, mely a köztudományu méltatlanságot szenvedte volna: kötelességünkben állana még is mind ugyanazon egy áldott haza gyermekeinek, amellet fellállanunk és sérelmeit minden igazságos uton módon orvosolnunk, annyival inkább, midőn egész ország panaszkodik: kivonhatjuk-e magunkat a gyógyítás terhe alól? — Én úgy vélem, hogy semmiképen nem, akár úgy gondolom magamat mint hazafi, akár úgy mint keresztény.

Ezzel az egész heti praesések megköszönték a St. patientiáját, s vége lett a circ. sessionak. Praesések voltak Nemák Ferencz, Trencsén és Szerencsy István Ung vmegyei követ urak. — S várjuk a sokat szülő Regnicolaris Sessiót, mely 10-ik októberben lesz.

10-ik okt. reggeli 9 óraker kezdődött a Statusok palotájában a gyűlés.

Jegyzés. A fő Rende 11 órára hivattak meg a Palatinus által, de mivel a St. semmi munkát nem adtak a táblának, magok foglalatoskodván Nunciumpokkal, Ő Herczegsége 12 óraker széllyel oszlatta a mágnásokat, minekutána a Personalistól izenetet kapott, hogy ma sem lesz vége a S. S. Nunciumpja felolvasásának. Ekkor a máguások palotájából csak nem mind által jöttek a főrendek a Statusok palotájába s hallgatták a tüzes debattakat, mint: Horváthországi Bán, gróf Illésházy, Eszterházy, Grassalkovich, a galeriára ment gróf Cziráky Tavernik.

Temérdek ember volt ekkor a St. palotájában. Tömve volt ez alul is az asztaloknál emberrel, felül is a galerián, hova a Stabidlis Uracsok háromféle

embert bocsátottak be: u. m. 1-ör. A szép fehér személyeket. 2-szor a czifra ruhája fehér személyeket. 3-szor a magyar ruhás férfiakat, aki e tulajdonságokkal nem birt; ne is nézett a pálczás urakra. Mely regnállásnak mentek ők végére? — Az érdemes Burger urak mint sekermenteroztak a csinos frakkokban.

Eloolvásván palatinalis királyi ítélő-mester úr a nunciumot, erre a m. Personális úr azt a megjegyzést tette, hogy elébb tétetvén ugyanezen ujabbi sérelmek, (melyek a nunciumban elő adatnak) az 1791. 13 és az 1811. utolsó representációja következtetésében, melyben az elaboratumok a jövő diaeta első tárgyára tétetnek, a királyi propositiókról úgy tétessen említés: hogy a Statusok ad modum pertractationis elaboratarum Deputationum be fognak ereszkedni, várván Ő Felségétől, hogy ebbéli reménységeket a sérelmek orvoslása miatt eránt kegyes resolútiójával fogja megerősíteni.¹⁾

Erre Vitéz úr így felelt: „Többször is felvették már a gravamenek a kir. propositiók előtt és a 791. 13-ban a gravamenek felvételéről is szó vagyon, amelyek azóta sohasem vetettek fel. Megrongáltatott az ujjabb időkbén constitutióink az executiva potestas hatalmaskodásai által; ez ellen erősítjük hát magunkat, mert ha csak azon törvényeink tartatnak meg, melyek az executiva potestas részét támogatják, s annak tetszenek, úgy nincsenek törvényeink, nincs constitutióink!⁴

K r i t s k e l ő c s e i k ö v e t n e m m a g y a r, hosszú irott beszéddel kezdette a Personális okait támogatni, de maga a Personális ezen hosszas beszédet félbe szakasztá, mivel ugymond itt nem szokás irásból peroralni. Ezen szavakat az ifjuság részéről nagy vivatok követték, annyival is inkább, mert K r i t s k e ur deákul orált, mely itt szokatlan, s a Personális hatalmasan lecsiggatta a nagy lármát. — Ezután N é m e t h s z e g h y ur támogatta a

¹⁾ E pont érthetetlen. — Fölolvastatván a Nuncium, a personális azt az észrevételt tette, hogy míg egyrészt a k. királyi válasz megengedi a sérelmek tárgyalását, más részről nyilván kimondja: hogy a királyi Propositiók ne mellőztessenek; hivatkozik az 1791-iki 13-ik tvénycikkelyre, mely szerént az országgyűlésen először a kir. propositiók tárgyalandók; hivatkozik arra, hogy az 1811-ik évben a királyi propositiók 4-ik pontjának tárgyalására idő nem lévén, maguk az ország rendei kívánták, hogy e 4-ik pontnak tárgyai a következő országgyűlésen legelőször tárgyalassanak; ennek tárgyai pedig a mostani királyi propositiók második pontja, vagyis a reform. munkálatok. A kérdés tehát ez: Tárgyalassék-e csupán a praefertentialis sérelmeket tartalmazó nuncium, vagy a királyi propositiókra is reflectáljanak? A vármegyék követinek többsége csupán a nuncium tárgyalására szavaz; „a királyi propositióknak pertractatiójába való beereszkedéstől egy általlyában menekedni kívánt.“ (Jegyzőkönyv I. k. 110—116. lapig).

Personális okait, s a mult esztendei sérelmeket, hogy csak generaliter adják elő, javallotta; mivel úgymond, így nagy kedvetlenséget szerzünk Ő Felségének. — Erre Nagy Pál ur így felelt: A törvényhozó hatalom Ő Felsége a király s nemzet közt egyarányosan fel van osztva, s az 1791: 13. szerént a propositiokon kívül a gravamenek is minden diaetán felvétetni parancsoltatnak: mégis a nemzet 30 eszt. fogva minden diaetán engedvén a királynak, a gravameneket soha nem tette fel, méltán kívánhatja tehát, hogy Ő Felsége is engedvén jussának, most a gravameneket előbb felvenni engedje. — Egyébaránt reá állok, hogy egy deputatio neveztesse, mely az elaboratumok felhevésének rendjét meghatározza, amelyek mind azon által, hogy csak ezen praeferentialis gravamenek után fognak felvétetni, nyilván kitetszik. A legatus Regni Croatiae, magát a Personalis javaslásához tartotta, hogy t. i. felvétessenek először a propositiok. — Földváry (Heves) ur a — közboldogságnak fundamentoma lévén a Constitutio, minthogy ez meg van ingatva, azt ennek megerősítése nélkül előbb nem mozdíthatjuk, a Nemethszeghy ur által előadott generalitásra egy beteg példájával felelt, aki azokat a bajokat, melyekben sinlődik, elől nem adván, azok orvoslását kéri. — Vay (Borsod) ur declarálta, hogy ő semmi módon nem ereszkedhetik a propositiokba instructiója ellenére.

Jakabffy, Szegedy, Balogh urak hasonlóan.

Bezeredy ur a kérdésben lévő obiectumot 3 részre osztá: 1. a constitutio újabb sérelmére. 2. azokra, melyek a propositiokkal öszveköttetésben nincsenek. 3. melyek azokkal öszveköttve vannak. — Az elsőket hogy praeferenter kell előadni sürgette, a többit a propositiokkal úgy állította öszveköttethetőnek, ha a nuncium epilogusában a praeferens gravamenek mellett a propositiok pertractalása módját is előadjuk: Csáky, Péchy urak hasonlóan közölni kívánták a dolgot. — Somssits ur declarálta ezután, hogy ő a propositiokba semmiképpen nem ereszkedhetik.

Jordánsky az 1723: 7-re provocálván, hol a diaeta tartása csak három holnapokra van szorítva, arra intette a St., hogy olyas valamit ne tegyenek, amivel Ő Felségét megszorítják, s ennélfogva a diaetát cioszlassa. — Erre hirtelen Ragályi azt felelte, hogy ugyanazon törvényben a diaeta is 3 esztendőre határoztatott meg, ha hát minden elmulasztott 3 esztendőre 3 holnapot veszünk, úgy vagyon elég időnk.

B. Perényi a propositioba való ereszkedésnek egyáltaljában ellene mondott, s minekutána Ghyecz az új sérelmek által okozott bajainkat nagyobbaknak lenni megmutogatta, mintsem hogy

azokon az elaboratumok által segíteni lehetne, s 791-ben a gravamenek fel sem vetettek általjában; s minekutána gróf Schmideggs Almássyur instructiojokhoz ragaszkodva a ppositiok felhozásának magokat ellene szegezték volna; a Personális újra azt hozta elő, hogy hát egy deputatio rendelődjön, mely de ordine te modo elaboratorum pertractandorum tanakodjon, emlité is, hogy ez is fogja elősegíteni a St. szándékát. — Ellene mondott a Personális ezen projectumának Vitéz: mert úgymond a circulusban ellenkezőben állapodtak meg a St. és hogy sok deputatio rendelődött már, amely soha sem mutatta meg munkáját, mint erről bizonyosság 715: 723 diaeták vagy ha mutatta, soha benne köszönet nem volt, inkább perplexitásba hozta a Statusokat. — Balogh, mert a törvényhozó testet, ezen deputatio által, mely a többivel együtt nem tanácskozhatna, elosztani nem lehetne, s hogy ezen tárgy fontossága megérdemlené, hogy előbb a circulusban vetessen fel. — Desseffy azért, mert Ő Felsége allocutioja de constabilienda, ppositioji pedig de agenda felicitate szólnak, már pedig nem említvén azt, hogy előbb kell constabiliálni a boldogságot, mint előmozdítani. Ő Felsége allocutiója is annyival előbb való a ppositióknál, amennyivel több bizodal munk van Ő Felségében a ministeriumnál, azért ereszkedünk tehát ad modos constabiliendi constitutionem, és ezen deputatiót elvállalni nem lehet, ne hogy hátra vettessünk azon Gravameneknek előadásával. —

Még egyszer proponálta most a Personális a deputatiót, s hogy minden bizodalmatlanság elhárítassék, válaszszak maguk a St. a deputatusokat. — Vitéz, Ghyczy, Skerletz, Takáts ezen deputatiót csak azért sem állították elfogadhatónak, hogy a régi jó szokás szerint ezt előbb a circulusban kellene megfontolni. — El nem érthetvén így a Personális célját, fenntartotta magának, hogy ez iránt a nuncium végén szólni fog, és ennek több kitételeire több fogásokat tett.

1. Obiectorum comitaliter pertractandorum modus St. et 00. praescribendus relictus sit, hogy ez csak az elaboratumokra lenne igaz sat. Tagadták ezt Pláthy, Skerletz az allocutióból vett argumentumokkal, de a Personális még sem engedvén, végre Pázmándy úgy csillapítá le őket, hogy hát tegyük a praescribendus helyett ezt proponendus, s ez elfogadatván, közakarattal tovább rostálgattak.

2. a fuit bizodalommal nem egyez meg anynyiszor citalni az articulusokat. Ezt tagadta Almássy, mert úgymond fundamentoma a nunciumnak. Nagy Pál, mert 1790 előtt éppen ilyen sérelmek történtek, mint most, melyek akkor

elegendőképpen meg nem voltak orvosolva, most akarjuk orvosolni.
 3. *Opes Hungariae in commodum populi Austriaci convertere*, nem lehet meg mutatni talán? Minekutána ennek valóságát Péchy — Desseffy megmutatták volna, a többi voxá által, mégis a maga helyére, utóbb tétetni rendeltett.¹⁾

Több kifejezések rostálása után előjött a nunciumnak a Commissáriusok megbüntetéséről szóló értelme: a Personális nem állította illendőnek lenni a még meg sem hallgatott személyekre büntetést hozni v. kérni s ez a nemzet generositásával nem egyez meg. Secundalta ötet Szinnyei (Sáros m. követe) egy hosszas beszéddel, melyben a Personális argumentumain kívül, a citált articulusat hozta elő, s ezeket impugnálta, azt vitatván, hogy a Commissáriusok ezen hivatal felvállalására erőltettek, és így a vmegyék közül is sokat meg kellene büntetni, akik engedelmeskedtek. — Bartala publica ignominiát elég büntetésnek vélte. — Ortzy törvényes büntetést kért. — Nagy Pál ur az eddig felhordott argumentumokat így refutálta: 1. nem azért jöttek ide a követ urak, hogy generositáshoz, vagy politiához tartsák magukat, hanem a törvényhez, ha nincsenek meghallgatva a bűnösök, hallgassa meg Ő Felsőége, ha a vmegyék büntetést érdemelnek, büntetessenek meg azok is. (Cato) Rohonczy és a horváthországi követ is büntetést kértek.

Vitéz előlhozván 1790 példáját azoknak meg akart kegyelmeztetni.

Ekkor Pázmándy felállván megmutogatta hosszasan, hogy a ministerium köteles a Felsőgnek tanácsolt tetteiről felelni, és hogy a törvények, melyek a commissáriusok s hivtelen consiliariusok megbüntetését dictálják, nem absolutusok, mert sem contrario usu, sem lege nem sufferaltattak, sőt örülhetünk, hogy mióta Ulászló alatt azon törvények hozattak, nem volt rájuk szükségünk, hűségesek lévén mind eddig hazánkfaiból választott tanácsosai Felsőges

¹⁾ E kifejezésre, *Opes et vires Regni ad commodum populi austriaci convertuntur*, a personális megjegyzi; „hogy ezen szemrehányásnak kivilágosítására semmi mód nincsen; mivel az egész Monarchiának országlásbeli terheit nem tudván, a kulcsát sem a jövődelmeknek sem a kiadásoknak, melyek t. i. a mi hazánkra, melyek más tartományára a Monarchiának háramlandók, itten alaposan rostálni nem lehet. Ezen utóbbi kitétel helyett tehát inkább azt lehetne említeni, hogy a kereskedés és az industriának előmozdítása a harminczadók, vámok és más adók által némű-némű bilincsekben tartatik.“ Hosszabb vita után az idézett „*opes, et vires Regni* stb. itten elhagyatni és más felírásra halasztatni rendeltettek“ (L. Jegyzőkönyv I. k. 117. és köv. l.)

királyunknak. Fájhat azonban most a nemzetnek, hogy a mi időnkben kell használni ama törvényeket sat. Számtalan vivátok követvén e fontos beszédet, hogy ezt több is ne kövesse, maga a Personális felszólalt, s Vitéz két argumentumain kezdvén lovagolni, R a g á l y i imigy felelt neki hirtelen: más volt akkor, mikor a commissáriusok hibáikat megismérvén, de most midőn a gonoszság felemelt fővel jár köztünk, lehetetlen, hogy a commissáriusok büntetését ne kérjük. — B a l o g h, s V a y urak és öreg M á r j á s s y v a l ezt secundalván, s megmutogatván, hogy éppen azért történtek e mostani casusok, mert akkor megengedtek nekik. A Personális reállott ezen pontra, csak néhány szavak iránt tett reflexiót.

A contributionak ezüst pénzben való fizetése megszüntetéséről szóló punctumban a Personális azon megjegyzést tette, hogy a katonaság innen fizettetvén, s némely vgyékben a Domestica is ezüst pénzben kívántatván, ezt itt kívánni nem lehetne. — De a St. ezt elfogadhatónak ítelték azért, mert ha a commissiok ellen panaszolkodni akarnak, csak ugyan szükséges azoknak illegalis effectusa ellen is panaszolkodni, — s csak azt akarják, hogy fiztessen a contributio, de amint ígérve van papiros pénzben; és mivel a mult esztendőkbén a contribuens nép törvényes competentiájánál többet fizetett, az neki az ezutáni **adóba imputáltasson.** Ezzel a Personális a gyűlést délutáni 4 órakor eloszlatta. Elég volt heted fél óráig állni.¹⁾

O k t. 11-k é n gróf D e s e ő f f y a tegnapi disputatio tárgyához hozzá kívánta adatni (Secundaltatván g r ó f S c h m i d e g g C s á k y, M á r j á s s y s V i t é z uraktól) azt, hogy mivel, hogy a törvényes competentiánál többet fizettek az adozó jobbagyok imputáltasson nekik. De ezen ppositio azon okból, hogy a contributionról való tanácskozás különben is egy új pertractio Systematica lesz, ezuttal helybe nem hagyódott.

Azon kérelem ellenben, hogy az adónak ezüst pénzben való fizettetése megszüntettessék, a többség kívánása szerént meghagyatott.

Több a nunciumpokban tett észrevételei után²⁾ a Conclusioban a Personális újra előhozta a deputatio kiküldése iránt (de ordine, et modo pertractandorum et elaboratorum Deputation. A. 1791) már tegnap proponált proiectumát. Sok debattok után abban egyeztek meg, hogy a Pázmándy ur által proiectált Conclusiot: Quibus per Altissimam Majestatis suae Sacratissimae resolutionen feliciter superatis St. et

¹⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 110 –122. lapig.

²⁾ A personálisnak ezen észrevételeit, melyek az országgyűlés tartásának idejére, a tisztviselőknék a constitutióra való hiteztetésére stb. vonatkoznak (L. Jegyzőkönyv I. k. 125. és köv. l.)

00. eo majori cum alacritate et Gratitude sensu Proones quoque Regias pertractabunt, tegyék a nunciumba, amit azután le is dictált. De a Personális újra Deputatiót kívánt, mind e mellett is nem elégedvén meg a Conclusio ígéreteivel; — újra tüzesen ellene szegeztek magukat a St. és R. R., végre votumra bocsátotta Personalis a dolgot, felkelni kérvén azokat, kik reá állanak a Deputatio kinevezésére. Ekkor egynéhány Ablegatust kivévén (Némethszeghy, Kajdacsy, Marich, Kászonyi, Szinnyi stb), úgy a Clerusnak nagy részét s a királyi városok követjeit, minden követ ülve maradt. — A Personális átlátván így a követek akaratját, a Pázmándy úr által projectált Conclusiot elfogadta, s a deputatio kinevezésével felhagyott. Így megrostálva azután a Főrendek táblájának felolvasta Szentkirályi úr a nunciomot. A Sessionak három órákor lett vége.¹⁾

12-ik okt. A Főrendek táblájánál²⁾ felolvasta a nádor ispáni ítélő-mester Szentkirályi ur 10 órákor a nunciomot. Legelőször is a n. váradi püspök Vurum ur vitatta, hogy Ő Felsége propositioit kell a Statusoknak és Rendeknek tanácskozás alá venni először; azután nyujthatják be gravamenjeiket — állítását fundalta az 1790/1 13. Articulusra. — Szepessy báró erdélyi püspök secundalta Vurum állítását; úgy Ghyezy József úr Torontál vmgye főispánja; ezekután

Gr. Illésházy azt mutogatta, hogy Ő Felsége a 13. 1790/1 rigorjától eltávozni látszik; midőn alloquiumában azt mondja, hogy ezen Diaeta alkalmával mindazokat elől akarja vétetni, melyek a

¹⁾ Horváth Mihály idézett munkájában írja: „a jelen 1825-ki országgyűlésen csak az ellenzéki és udvari párt elnevezések valának divatban; ez utóbbi azért nevezetett így, mivel az udvar kényuralmi célzatai iránt engedékenyebb volt. Az alsó táblánál az udvari pártot az elnök s királyi személynök vezérlete alatt a királyi tábla tagjai, a káptalanok s kir. városok követei képviselték, kikhez a megyék követei közül igen kevesen csatlakoztak“ (149—150. lap). De a csatlakozókat Horváth M. nem nevezi meg. Ha ugyan csak Horváth M. szerint az október első napjaiban megkezdett sérelmek tárgyalása képezte azon próbakövet, mely a pártok állását és tömbözését s a vélemények árnyalatát, szintűgy mint a törvényhozó kar tagjainak egyéni minőségét kimutatta (147. l.): akkor a Guzmics-napló szerint közlött kerületi és országos ülésekben tartott nyilatkozatok- és szavazásból következtetve az udvari párthoz a következő követek tartoztak: Némethszeghy, (Mosony) Kajdacsy (Baranya) Zmeskál. (Árva) Kászonyi (Torontál) Döry (Tolna) Szinnyi Merzse (Sáros) Marich (Fehér) megyei követek.

²⁾ A Guzmics-naplónak — mint említettem — egyik érdekes része: a felső tábla üléseinek, bár rövid kivonatban ismertetése. A Guzmics-féle napló e részben való hitelességét is megerősítik az eddig napvilágot látott följegyzések. (Lásd a Tar-naplónak, Szoboszlai Pap István leveleinek, a Jelenvoltnak a felső táblára vonatkozó közleményeit a már idézett helyeken.)

nemzet boldogságát előmozdítják s nevelik; már pedig a gravamenek előadása éppen oda czéloz; ezeket kell hát Ő Felségének elébb benyújtani, azután felvételhetnek a királyi propositiok — Gyulay, a horváthországi bán az elébbeniekkal tartott s a 13. 1790/1 vitatta Péchy János marmarosi főispán is. — Hanem Lán c z y J ó z s e f, Békési, Klobusitzky József Borsodi főispán és b. Mednyánszky a gravamenek mellett beszéltek — úgy az ország bírása is Széchenyivel (ki magyarul beszélt)¹⁾ gr. Almásy Ignác azt javallta, hogy öszve kell kötni a kettőt, a gravameneket t. i. és a királyi propositiokat.

Ezek után a Palatinus a királyi propositiok felvételét következő okokból kívánta legelőször felvétetni: Az 1790/1 13. Art. azt parancsolja, hogy a királyi propositiok legelőször pertractaltassanak, — ne kényszerítsük hát Ő Felségét, hogy elálljon a törvényektől.

¹⁾ Hogy Széchenyi István okt. 12-én a felső táblánál beszélt és pedig magyarul beszélt, a Guzmics-naplón kívül megerősíti a Tar-féle naplókönyv, melynek 106. lapján ez olvasható: Jegyzés. Gróf Széchenyi István, több kereszt. s érdemjelekkel diszes kapitány, magyar nyelven különös hazafi buzgósággal sürgette ezen két napi ülésekben (okt. 12. 13.) a Statusok kívánsága elfogadását, melyet, ugyanannak példáját s nemzeti indulatját követvén, több fiatal mágnások is cselekedtek. (V. ö. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, kiadja a magy. tud. akademia. VI. köt. VI. sz. 1877. 39. lap). Megerősíti Szoboszlai, ki így ír: „Epochát csinált ezen a táblán gróf Széchenyi kapitány, mert ő magyarul szólalt meg.“ Megerősíti Stojka Imre b. marmarosi követ követi jelentésében, hol így ír: „Előállott gróf Széchenyi István már a proceresek tábláján magyarul szólott mágnás.“ (L. Értekezések i. h.)

Ezek szerint tévesek Horváth Mihály következő állításai: a) „Széchenyi kivéve azon egy alkalmat, melyben a magyar akademia megállapítását nagyszerű hazafias áldozata által lehetővé tette, nem is lépett föl többé az országgyűlésen“ (Horváth M. Huszonöt év M. o. tört. I. k. 200 lap.) b) „Széchenyi felsőházi tag volt, ki bár a törvényhozó karnak sérelmi vitakozásaiba eddig elé (nov. 3-ig) még nem ártotta magát“ stb. (i. m. 177. l.); c) „ennyiből állott Széchenyi szűz szónoklata“ stb. (i. m. 178. l.) Tévesek Falk Miksának állításai: „Széchenyi egyetlen egy szóval sem vett részt a felső ház politikai vitáiban“ (Széchenyi István gróf és kora. Falk Miksa 35. lap), hogy „Eunyiból a nov. 3. ker. ülésben tartott beszédből állt Széchenyi első parlamenti beszéde.“ (L. idézett munka 37. 42. 43. lapokon).

Téves továbbá Horváth Mihály (l. idézett munka I. k. 150. l.) és Kerékgyártó Árpád (l. Kerékgyártó Á. M. o. tört. könyve VI. k. 183. l.) azon állítása: hogy „az 1825-ki országgyűlésen a főrendi tábla tanácskozási nyelve kivétel nélkül kizárólag — a latin volt,“ mert nemcsak Széchenyi, hanem a főrendiek közül többen is és pedig nemcsak ezen, hanem más alkalommal is magyarul beszéltek.

— Tovább magának Ő Felségének resolutioja is azt mutatja s ugyanannak benignitása. — Ha hát Ő Felségének bizodalját akarjuk megtartani, vegyük fel annak propositioit. — Ezek után a 2-dik §-us olvastatott fel a nunciumból, hol arról van szó, hogy praesidio Legum orbatum est Regnum. — Itt G h y c z y, S z e p e s s y, L á n e c z y, C z i r á k y mind a statusok sententiájára állván: végződött, hogy ez a §-us megmaradjon egy kevés szó változtatással. — A több §§ is kevés változással megmaradni hagyattak a 8-dikig, hol a Commissáriusok büntetéséről van szó a nunciumban.

Itt a St. részére beszélt legelőször B r u n s v i k az ország bírája, azzal a lágyítással kívánván a büntetést, hogy ne Ulászló törvénye szerént büntetődjenek a Commissáriusok, hanem bizzuk Ő Felsége igazságszerető szívére. — I l l é s h á z y gr. egészen a St. akaratjára állott, B. M e d n y á n s z k y hasonlóan, ki megmutatván azt, hogy a Commissáriusok és a Consiliariusok mind a király, mind pedig az ország ellen vétettek, s büntetést kér rájok, némelyekre Poenam exitialem; — ezenkívül mondja: Tumulum eorum non bona Dictio Sequetur Civium Patriae — melyre gr. C z i r á k y elkeseredve egészen akadozó szavakkal így felelt: Ami engemet illet, soha el nem felejtkeztem én hazám iránt való kötelességemről; igaz ugyan, hogy én is Commissárius voltam, de midőn a hivatalt felvállaltam, akkor is hazám boldogsága állott előttem s reményem, hogy az én sirom felett nem fognak hallatni hazámfiak atokszavai s több efféléket mondott, mígnem általmenvén ezen depraeationról más materiara, erről oly hazafiui lélekkel beszélt, hogy az ezutáni debattjait mindég vivatok követték. — Az erdélyi püspök S z e p e s s y beszélt ezután, de a St. ellen. — A P a l a t i n u s is azt vitatta, hogy örökre el kell felejteni az elmúltakat. I l l é s h á z y u j r a a büntetést kérte, és Szepessy püspöknek azon mondására, hogy Ulászló törvényei obsolescáltak, azt felelte, hogy az nem igaz, mert in obversum Legis huius nulla Lex est hucdum' lata. — A horváthországi bán G y u l a y is büntetést kért, de csak Ő Felségétől diktálandót, és hogy ne említettessenek a Consiliariusok névszerént. — A P r i m á s azt vitatta, hogy ezáltal Ő Felsége sz. személye megsértenék, ha a commissáriusokra büntetést kérnénk — fel kell hát hagyni azzal. K l o b u s i t z k y ur borsodi főispán ur mint igaz hazafi s jó szívű ember, úgy beszélt mindég. — Eszterházy János a Commissáriusok mellett.

Megrostálván így a nunciumot, vége lett a gyűlésnek 3¹/₂ órákor. — Ugyan ez nap összegyűltek a karok s rendek is 11 óra-

kor; de izenetet kapván a Personális ur a Palatinus urtól, hogy a mágnások táblája későn fogja végezni dolgát a nunciiummal, már 12 órakor eloszlatta a Personális a St. tábláját.

13. Okt. A mágnások gyűlése kezdődött 10 órakor, s Szentkirályi ur felolvasta a tegnapi reflexiokat a nunciiumra, némely igazítások estek még akkor is a nunciumon, különösen Illésházy a 12. § ellen tett észrevételek iránt azon véleményét jelentette, hogy azon §-ust így kívánja meghagyatni mint a St. proponálták; annál is inkább, mivel az iránt a főrendek tegnap végképen nem egyeztek meg (ez a §. a gravamenekről szól); gr. Haller, Eszterházy Károly, József és B. Perényi magyar beszédekkel secundáltak a hazafi grófot — megnehezelt ugyan ezért a Palatinus, hogy ezek ez iránt, amit ő tegnap sőt ma is decisumnak állított, protestáltak; — de hogy mégis Illésházynek eleget tegyen, ezen § felől szóló észrevételhez azt ragasztotta, hogyha a Statusoknak tetszik projectumoknál megmaradni: a főrendek is megegyeznek benne. A 11 órára egybegyült Statusok előtt is felolvasta itélőmester ur a nunciiumot. — Ugyanez nap délután dictaturára bocsáttattak a mágnások Reflexioi.

14. Okt. Circul. sessiojok lett a St. s délután 2 óráig készítették az antireflexiokat, amikor aztán összeszedve kidolgozta Pláthy ur.

Nevezetesen legelőször is Bartal ur vitatta, hogy a nunciium 1-ső §-a maradjon meg a proceresek ellenére — gróf Deseőffy modificalva hagyta helybe s olvasott fel egy maga által készült nunciiumi praefatiot — de azt bár sokan kívánták is, a nagyobb rész nem vette be, s talán ez volt az oka a lejjebb következőknek, mert még eddig Deseőfynek semmi irott projectuma ki nem állhatta a próbát. — A több §-ra nézve Némethszeghi ur szólott a szokott hazafiúi lélekkel a Commissáriusok mellett; mivel u. m. emittamott sértődnek meg a vármegyék; ne kérjük hát a proceresek ellenére tovább is a Commissáriusok büntetését. — Márvácssy: ha a boszorkányokról hozott törvényeket sértette volna is meg valaki, mégis ha a sértő ellen panaszkodna csak egyetlen egy vármegye is, kellene sürgetni a büntetést, annyival inkább itt. — Csodálom, hogy a fő R. annyira pártolják a Commissáriusokat. — Egyébiránt bajunk az, hogy a delinquensek ott jelen vannak.

Nagy Pál ur magyarázta, hogy mi az a anarchia, midőn t. i. egy erős hatalom úgy döntögéli a dolgokat, mint neki tetszik; a közelebbi időkben ilyen hatalom alatt volt a mi édes hazánk, Pracsidio Legum orbati sumus, rajtunk jöttek a Commissáriusok, amazon is kell hát segitenünk, ezeket is meg kell büntetni. —

Szegedy: ha azokért könyörgünk, kik a királyi gratiat elvesztették, nagyon consequens, hogy a büntetést is kérjük, mert különben az következik kérésünkéből, hogy amazok bűnösök, azért kell érettek könyörögni. Csauusz úr, a kalocsai kápt. Abl. hosszasan mutogatta, hogy a Commiss., nem kell megbüntetni, mert 1790-ben sem büntették meg atyáink, nem illendő, mert a király képviselői voltak, nem tanácsos, mert mit felelünk akkor, ha azt vetik szemünkre, hát azok a vármegyék mit érdemlenek, kik egyszerre engedelmeskedtek a törvénytelen parancsolatnak. Frim egi kápt. abl.: nékem mind Isten, mind ember előtt kötelességemben áll a bűnösökért esedezni, kérem hát a SS. és R.-ket. — Megbüntessük, — ugymond Nagy Pál, mert ha 1790-ben megbüntetődtek volna a commissár, most nem vállalták volna fel ezen törvénytelen Commissiot, mint némely jobb hazánkfiak (Illésházy), és rajtunk nem hatalmaskodtak volna. — Gergely (Abl. absens.) Csauusz argumentumait refutalva így szólt: Ha a váz ki lett volna téve, nem fordított volna ki a verebek a vetést. — Kászonyi: ha Ő Felsége parancsolta, kötelesek voltak engedelmeskedni a commissáriusok, és így meg kell nekik engedni. Vay: de hát ha ma az a parancsolat jönne onnét fejléről: minden constitutionalis törvényünket hordja egy rakásra, valaki, gyujtsa meg, meggyujtaná-é? (sokan kiabáltak bizony meg). Végig menvén a nuncium §§-ának rostálgatásán a St., végeztetett, hogy következő napon reggeli 8 órakor Circ. sessio legyen, hol a kész nunciumot olvassa fel a notárius.

15-ik okt. legelőször a Pláthy urnak munkája olvastatott föl a circul. sessióban, holott is még némely aprólékos hibák megigazítása után a St. az országházához mentek 11 órakor. Itt Szentkirályi ezen főrendeknek küldendő nuncium projectumát és a Person. némely szavakra nézve észrevételeit közölvén, a nunciumban azok helyett gyengébb kifejezések tétettek, előfordulván most a commis. s consiliar. büntetéséről szóló §, a Personális őket a nemzet Generositására bizta, és több okokat hordott fel, hogy a commiss. büntetését ne kérnék a SS. 11. órakor kezdődött az erről való disputálás, s délután 2 órakor végződött, amikor sokan a Statusok közül meg hasonolván, az eddig kért büntetés helyett megelégedtek annyi büntetéssel, hogy Ő Felsége igazságos szívére bizzák a megbüntetést; vége lett a tüzes debattoknak; sokan voltak, kik bár ezelőtt a circularis sessiókban nagyon vitatták a commissáriusok büntetését; most azon kívánságoktól egyáltalában elállottak. Mások közölték a dolgot, s hogy másokkal ne láttassanak egészen ellenkezni; az imént említett büntetéssel megelégedtek, azt adván mentő okául, hogy instructiojokban

nincsenek e részben informálva, és így szabad nekik tulajdon convictiojok szerint kérni a büntetést; erre a Chimera assertumra szinte elvégzőleg felelt volna Pázmándy ur, ha mégis a már elhajlott többség nem szégyenlette volna szavát visszahuzni; — ugyanis megmutatván azt Pázmándy ur, hogy a törvény minden instructiók felett való instructio lévén, ha nyilvánosságos utmutatásuk volna is a követ uraknak e részben: mégis a törvényhez kellene szabni értelmeiket; annyival inkább, mikor nyilván kijelentik instructiojoknak ebbéli fogycatkozását — szükségesképen a törvényekhez kell magukat tartani, s a már kért büntetés mellett meg kell maradni, annyival is inkább, mivel sokan vagynak a követek közt, kik a circ. sessióban tegnap, sőt ma is másképen nyilatkoztatták ki magukat mint most. Társakat vont maga után ezen helyes okoskodás, s tüstént többek felállottak, kik Pázmándy ur értelmét követték, mt. Nagy Pál, Deák, Ragályi, Almássy, Szegedy, B. Stojka és Bernáth, valamint Ghyecy ur is.

Három részre osztottak itt a SS., egy rész a Personálissal tartván, aztakarta, hogy a commissáriusokat éppen nem kell megbüntetni; mások, hogy meg kell büntetni; aharmadik a Personálisnak utóbbi magy kinyilatkoztatása szerint azt kívánta, hogy Ő Felségére bizzuk csak a büntetést, noha ezek közül először sokan kérték a törvény szerint való büntetést. — A commissáriusok mellett voltak: Streiter, Némethszeghy, Zmeskál, Kászonyi, Kajdacsy, Latzkó, Dóry, Jakabfy, Borsiczky, Miskolezy, Radvánszky, Bittó. Előbbeni kívánságukat változtatták s a törvényes büntetés helyett királyit kívánók: Gr. Deseóffy, Vitéz, Schmidegg, Péchy, Izsáki, Takáts, Kolosváry, Márjássy, Vay. — Törvényes büntetést kívánók: Büki Nagy Pál, Ragályi, Pázmándy, Deák, Almássy, Perényi, Balogh, Ghyecy, Szegedy, Ortzy, Bernáth, Stojka.¹⁾

Nevezetes azonban a Personálisnak Ragályival lett összekapása; ugyanis Ragályi is azt vitatván, hogy akiknek instructiójok nem érdeklí e tárgyat, a törvényhez kell magukat szabni, ezt rosszul értvén a Personális tüzesen felpattanva praesesi auctoritasával nyíltkoztatta ki, hogy az ily magy kinyilatkoztatását egy követ urtól el nem fogadja — úgy ítéljen mindenki, amint meggyőződése hozza magával s ne a mások tekintete határozza ez vagy amaz értelem elfogadására. — A Personális urnak szavai s helyheztetése egészen kife-

¹⁾ A hivatalos Jegyzőkönyvtől a Guzmics-féle napló eltér annyiban, hogy a Commissáriusoknak a Nunciumban kért büntetésétől csak a Sopron, Zala és Borsód követei nem akartak elállani. (L. Jegyzőkönyv I. k. 139. 1.)

jezvéen Ragályi úr iránt lett felboszongódását, a hiv. követtárs Vay ur hasonlóan hirtelen felkelve, így felelt a Personálisnak: megengedjen Personális úr, hogy követtársam néminemű mentségére s igazságos ügye védelmezésére felkelek. Nem azt mondja Ragályi úr, hogy akinek instructiója nincs e tárgyban, annak az ő pártjára kelljen hajolni — nem jól méltóztatott felvenni követtársam értelmét; azt mondotta ő, hogy annak minden emberi tekintetet félre téve, a törvényhez kell szabni ítéletét. — Personális ur magára reflectálván elnémulás alatt. — Nagy Pál állott most fel; hijjába tusakodnak u. m. a büntetés ellen, hijjába kívánják azt a commissáriusoktól elhárítatni, mert ha mi itt meg nem büntetnénk is őket, két hatalmas bíró részint már megis büntette azokat, részint pedig bizonyosan megfogja büntetni. Az első a *Publica opinio* az erős ítélő bíró, amely az indus asszonyokat örömmel ragadja a tűzbe, azzal tartván a közvélemény szerint, hogy csak az hiv a maga férjéhez, aki magát elevenen égetteti meg; — az az erős ítélő bíró, mely minden böles törvények ellenére is a duellalást ki nem irt hatja, azt tartván, hogy az elvesztett becsületet csak azzal lehet vissza szerezni. Ez a *publ. opinio* bünteti hát már meg a *commis. sárius*-kat, ez kíséri átkokkal őket sirjaikba s követni fogja a siron túl is.

Másik az *Isten hatalma*. Elérte már ez nagy részben a constitutió erőszakos megsértőit, mint hajdan azokat, kik a frigy szekrényéhez nyulni merészelték. — A constitutió ez az *Arca Foederis*, jaj annak elébb-utóbb, ki ehez szentségtelen kezeivel nyulni merészel. — Láttuk egyiknek fiát agyonlövetni, tulajdon vérebe fetrengeni; — másiknak javait égi tűz által megemésztetni; — harmadikat ideje javában az életnek kiragadtatni. — Mit mondjak a többiekről? nem késik az Isten büntetésével. — Mit mondjak a méreggel való megetetésekről? s elhallgassam-e azt, hogy csalárd tanácsaival az rongálja most jószívü fejedelmünknek irántunk mutatott kegyességét és bizodalját, ki József halála után ezen asztalra felugorva kiabálta: *Filium Successionis interruptum est*. Ujra azt mondom én, hogy nem késik az Isten a büntetéssel! Ha Ulászló törvénye 6. Decr. 7. 8. alkalmas nem volna is a mai idő geniusához, amit annyira vitatnak, ki tilthatna el minket mégis, hogy őket valahogy meg ne büntessük, ki tilthatná el, hogy egy ilyenek halálát szomorú gyász és halotti pompa helyett vármegye házainak illuminálásával, közörmel meg ne üljük. — Így végzette Nagy Pál számtalan vivát kiáltások közt heves beszédjét, de az elhajlott több-

ség csakugyan győzött s a büntetés Ő Felségére bízott.¹⁾

Ennekutána a publ. hivatalt viselő esküvés formájáról és a papok megeskettetéséről volt szó²⁾; bármint tüzeskedett is Streiter úr a pozsonyi kápt. ableg., csakugyan megmaradt a nunciumban, hogy a Clerus is megeskettessen a haza törvényeire. — Utóbb feljött a deputatio de ordine et modo pertract. elaborator citra tn ponendum reliquis adhuc Submittendis praeferentialibus Gravaminibus impedim. s ebben megegyezőleg meg is állapodtak.³⁾

17-ik okt. reggeli 9 órakor felolvastván Szentkirályi úr a SS. palotájában a nunciura tett antireflexiókat, s újra némely apró változtatással 10 órakor általvitte a Főrendek táblájához, hol elolvastván szakaszonként, midőn a Clerusnak a hazai törvényre leendő esküvési obligatiója előfordult, nagy-váradi püspök V u r u m úr kezdette mutogatni, hogy a SS. nem jól vették fel a dolgot; de gr. Deseőffy, b. Mednyánszky, gr. Haller, Cziráky, Illésházy, világosan megmutatták, hogy a SS. és R. R. igen jól vették fel a dolgot s helyben hagyódott a SS. kívánsága, hogy minden hivatalba lépő pap tartozik megesküdni a hazai törvények megtartására. Ugy K o p á t s y ur is a veszprémi, C s e h úr a kassai püspökök igyekeztek feloldozni a Clerust az esküvés alól, emlegetvén a Puritatem Conscientiae — de Deseőffy Cseh ellen kikelt Fay Barnabással, megmutogatván, hogy a nevelésnek nagyrésze a Clerusnál lévén: ők vel maxime tartoznak meg is esküdni. — Ugyancsak V u r u m úr beszélt a contributió leszállítása ellen, de Deseőffy itt is egész tisztelettel megfelelt a tiszt. püspök úrnak, sajnálván — mint mondá — hogy ő a sua illustritásával itt sem lehet egy értelemben. Ezek után a felsőbb dicasteriumokról jövő Mandatumokról végezvén, újra visszaküldötték észrevételeiket, s a St. táblájához, hol ugyancsak ezen utóbbi punctumot kivéve,

¹⁾ Nagy Pál ez „irtóztató“ beszédéről a Jelenvolt is megemlékezik, sőt az Isten büntetése által sujtottakat megis nevezi: „A másíknak a jószágát — így ír — részént égi, részszerént önként gyujtott tüzek által pusztította el. (Ó t v ö s). A harmadíknak fiát egy puska lövés megölte. (Amade) A negyedik életének javában a nagy Méltóságnak polczán véletlen halállal ragadtatott ki (Lónyai) stb. lásd 76. sz. okt. 13. alatt.

²⁾ Előbb még az adóról (l. Jegyzőköny I. k. 139. és köv. l.).

³⁾ A legutolsó pont homályos. A personalis „egy deputatio kinevezését kívánja, mely az országos Elaboratumokat át nézze, és arról, ha oly karban vagynak-e, hogy mindjárt az országgyűlésen felvétessenek? és mi móddal lehessen azoknak megvizsgálásában előmenni? véleményét előre bemutassa.“ Ezt elfogadták. (L. Jegyzőkönyv I. k. 141. és köv. lap).

midőn a többire nézve egyet értettek volna a St. és főrendekkel, visszaküldődött ismét a már az eredeti formájából nagyon kivetkőzött nuncium¹⁾ a mágnások palotájába. A Personális nevezett ki

1) E nuncium, mint föliirat okt. 22-ikén terjesztetett föl. Tartalma e nagy fontossága és terjedelmes föliiratnak, a 45—49. lapon közlött nunciumtól lényegileg kevésben tér el, egy két hely maradt ki, és néhány erősebb kifejezés szelidítettett, előadják ugyanis az ország rendjei, hogy a királyi Kötés-Levél által megerősített 1790/1-ki 10. 12. 13. 14. 18. és 19. törvénycikkelyek ellenére azt tapasztalták, hogy az azóta viselt terhes áldozatok mellett is az ország alkotmányját érdeklent újabb sérelmek által, sarkalatos szabadságaikban, jussaikban és praerogatíváikban a törvények legerősebb gyámolától megfosztattak, s ezen constitutionalis törvények ereje annyira meggyöngítettett, hogy már magát ősi alkotmányukat fő részeiben megsértve szemlélik;

elmondják: hogy az 1790/1. 10. trczikk ellenére az ország az örökös tartományok módjára kormányoztatott;

előadják: hogy az 1790/1-iki 12. trczikk ellenére patensek küldettek a törvényhatóságokhoz, melyeket némely helyen katonai karhatalommal hajtottak végre; hogy önkényes ajánlások kívántattak; hogy a katona állítás és a megváltoztatott adó dolgában királyi biztosok küldettek ki, kik a megyék házaít meglepték, a tisztviselőket őrizet alá vették, a nemesi udvarokat katonákkal reakták meg; a tanácskozás szabadságát elnyomták, a hiteles levéltárakra tették raktéket, a törvényhatóságok jegyzőkönyveit, melyekbe a szenvedett törvénytelenségek a késő maradék tudományára is megirattak, részszerént megcsonkították, részszerént széttépték, a megyék pecsétjeit elfoglalták, némelyeket törvénytelen reversalisok adására, sőt esküvésekre kényszerítettek, a megyegyűléseket tizenöt hónapig is betiltották, a Felsőséghez intézendő aláztos felírásokat meggátolták, valamint az egymásközi levelezéseket is; sőt azon fenyegetés is hallatszott: hogy a Constitutio megszűnik. Midőn mind ezekre méltó fájdalommal emlékeznek, lehetetlen, hogy az előszámlált esetek azt ne juttassák eszökbe, hogy a végrehajtó hatalom világos törvények által megszabott határain túllépett, és a Constitutio fő talpkövét veszedelemnek tette ki;

elmondják; hogy az 1791-iki 13-ik trczikk ellenére tizenhárom évig országgyűlés nem tartott, s a bizalom a nép és fejedelem közt csökkent, hogy az 1790-ik 18-ik trczikk ellenére az említett kir. biztosok neveletlen árulkodások után indultak, és némelyeket hivatalaiktól megfosztottak; hogy a királyi parancsolatok azt állítják, miszerint az országgyűlés idejét nem a törvény, hanem a környülállások határozzák meg, hogy a Rendeknek a törvény fenntartására czélzó felírásaik többé figyelembe nem vétethetnek, hogy a felső parancsolatok visszavonhatlanok, hogy mindezek igen keserves fájdalommal töltik el sziveiket; s azon meggyőződésben, hogy a Constitutio felforgatására fentebb előszámlált tettek nem a kegyes fejedelemtől származnak, hanem a századok óta folytatott Systemának s az erre épített visszás tanácsadásoknak következesei, reménylik, hogy a Felsőség az ország alkotmányát erős lábra állítja.

A kir. biztosok büntetését a Felsőség határozása alá bocsátják; kéri továbbá, hogy a katonaállítás, a biztosi intézmény, a mértékén fölül követelt adó fizetése egyszerre azonnal (statim) megszüntetessék; az alaptalan vádak folytán kegyvesztettek a királyi kegyelembe visszafogadlассanak.

deputatit utoljára ad investiganda elaborator comitialiter pertractandor. ; — ezzel vége lett a gyűlésnek 1 fertály ötre s így tartott 7 óráig és egy fertályig.

III. Fejezet.

A praeferentialis sér elmek tárgyalása kerületi ülésekben ily sorrendben: A contributionak törvénytelen fölemelése. A só árának felemelése. A pénz. A papírend adója. A magyar kamara. A papírpénz. A kereskedés. Az insurrectio. A nemzeti nevelés és magyar nyelv. Titkos delatiók és policzia. Végül indítvány a jobbágyok sorsának javításáról. (Okt. 18-tól nov. 12 ig.)

18-ik okt. reggeli 9 órakor kezdődvén a circul. Sessio, az ezen héten egyik praeses Desseoffy gr. előadta, hogy most miért jöttek ide a St. és R. ; hogy amint a repraesentatiojokban is irták a praefereus gravamenek előadása módjáról tanácskozzanak ; — már a tegnapi napon egészen elvégzett s helybehagyott nunciumban említést tettek a St. a praefereus gravamenekről, — míg hát az ezen nuncium repraesentio formában Ő Felségénél lesz s reá a kegyelmes resolutiot várjuk gondoskodjunk a jövődőről. — Fehérváry ur azt vitatta, hogy legelőször is a principiumokat kell megállapítanunk, melyek szerint gravameneinket előadjuk (ezen gravamenek

A Constitutio megerősítésére ajánlják a következő eszközöket : a) országgyűlés minden harmadik évben tartassék, melynek összehívási napja mindig az előbbeni országgyűlésen már meghatározottassék ; b) minden, akár királyi, akár országai hivatalba lépni akaró egyén esküdjék meg az ország törvényeire ; a helytartótanács állíttassék vissza törvényes hatalmába, függetlenségébe ; s ha törvényellenes rendelet érkeznek hozzá, azt ne küldje tovább, hanem jelentse be Ő Felségének, ki méltóztassék a helytartótanács ily fölterjesztését tekintetbe venni, és parancsának végrehajtását megállítani. Ha akár a helytartótanácsnál, akár másutt levő egyén törvénytelen parancs kibocsátását javasolja, azokat aláírja, elküldi vagy végrehajtja, az ország rendei által meghatározandó bünvádi kereset szerint a hétszemélyes tábla elé idéztessék és ítéltessek meg ;

c) a törvényhatóságok egymás között való levelezései semmi szín alatt meg ne akadályoztassanak. (Lásd a fölírat szövegét acta Comitior. I. k. 51—64 lapig.)

E fölíratra a Jelenvolt a következőt jegyzi meg : „22^a oct. fölküldött (a fölírat) szelidebb ugyan, mint a nuncium volt, de így is az illetlenségig kemény“ (l. 76. sz. 22. okt. alatt). Szoboszlai pedig így nyilatkozik. „Olyan beszéddel nyitotta meg a fejedelem a diétát, amelyet talán soha nem mondott fejedelem alattvalóhoz ; olyan beszéddel, amelyben az okos ember feltalálta minden történt sérelmeknek orvoslását elrejtve ; mert hiszen csak nem depre-

azon különös sérelmek, melyek a deputationalis munkákon kívül ezen diaetan absolválandok); ezután ki egy, ki más praefereus gravameneket említvén, s azoknak systematicus előadását javalván, utoljára Pázmány ur arra kérte a R., hogy a sok gyöngyöt összehordván: Fűzzenek már koszorut belőle az a hijja, de ezt deputatoria nem kell bizni, itt mindjárt együtt dolgozzunk ezen koszoru elrakásán. — Balogh ur pedig javalta, hogy már most, eleget beszéltünk hallottunk, menjünk haza s alugyunk rajtok, holnap hozzá fogván a munkához.

Nagy Pál s Péchy urak igen szépen előadták a mostani gravamenek okait s orvoslások módját; a többek közt bajunk az is, úgymond Péchy, hogy csak pislog bennünk a magyar tűz, mágnásainkból pedig egészen kialudt. Hej! más mágnások voltak itt 1741-ben! de nem is csoda, mert soha sem laknak itt, ahonnan a pénzt kihordják; — azok elkorcsosodnak, — helyettek meg sok dibdáb, sok sepredek ember jószágot és nemességet vesz az országban. — Rongyszedő zsidó, Görög, Török, Czentkér telepedik le köztünk s collegánkká lesz s így leszünk más nemzetek előtt megvetettek; — azonban ami pénzt uraink kivisznek, sohase jó az be többé, s becsületünk csorbái mellett még szegényekké is kell lennünk. Ha Ő Felsége köztünk lakna avagy csak hébe-korba is, nagy haszna lenne ebbe az országnak az elfajult magyarra nézve, meg ha a magyar nyelv is kenyérvelvé válna! Vitatták a könyvnyomtatás szabadságát is, az insurrectiót, mert könnyen támad az europai politika felett egy felleg s mennykövek hullhatnának ránk belőle -- a halálharangot megcsöndítik a constitutoria.

Nevezetesebb előadói s javallói a gravamenek előadásának ezek voltak: Bartal, Péchy, Némethszeghi, Marczibányi, Szerencsy, Perényi, Desseőffy (szavai) consolidálni a consti-

kálhatja a fejedelem, összetett kezekkel alattvalóit. Ezt egy okos alattvaló sem kívánja. Hogy felelt pedig a diéta ezen atyai beszédre? Kiméletlen, vastag és sértegető beszéddel. Kinyílt szívvél, de tartozott tisztelettel, velősen de jobbagyi kiméléssel kiönteni a sérelmek által okozott fájdalmat: hogy ne lett volna ez szabad, sőt kötelesség is? De tiszteletlen szemrehányásokat tenni akkor, mikor már a Thronrede annyira kijelentette a megbánást, ez bizony — amint Ő Felsége igen jól mondotta „nec decorum nec consultum fuit.“ Még politikának is jobb lett volna ezt mondani, nem hallgathatjuk el e sérelmeket, de örömmel látjuk, hogy Felséged maga megbánta azokat, és ez, kivált ha törvények is hozódnak ezen értelemben, elég megnyugtatósunkra.“ (I. akad. ért. VI. k. 1876. 81. l.) Horváth Mihály szerint: „a fölrirat tiszteletteljes hangja mellett is a Fölség személye iránt oly leplezetlenül elejébeterezteszte az elkövetett törvénytelenégeket“ (i. h. 158. l.)

tutiót csak akkor lehet, ha az *independentia* megállítódik, az az hogy *ad normam aliarum, provinciarum ne gubernemur*. Az oly ország, hol a só ára, a *contributio* stb. úgy exigáltak mint nálunk, az nem *inpedens* ország; az az *independens Regnum*, hol a nationale interesse van a törvényhozó test fejében, amire vezető módok volnának: 1. Ami a királyt illeti: hogy magyar nevelése legyen a koronaörökösnek; törvényünk is van reá, hogy az egrí érsek a király nevelője, mert ha oly emberek nevelik a királyt, aki még csak a nevéől is fél a constitutionak: attól nem sokat várhatunk. — Küztünk lakjon Ő Felsége; a *depauperationis Systema* törlődjön el, mely úgy bán velünk, mint az a gazda, ki juhainak kevesebbet ad s többet akar rólok nyirni. De továbbá 2. ami a törvényhozó test másik részét illeti: fel kell ebben gerjeszteni a nemzeti lelket a nemzeti nevelés által, a magyar nyelv virágzásba hozása által. Tanuljanak nagyjaink magyarul s a mágnásné ne legyen örökös férje javaiban, ha nem tud magyarul.

I z s á k : a magyar nyelvre nézve az 1805. 4. art. a 4. §. *nunc ad huc* már régen elmúlt: az ügyvédök is hát magyarul *allegaljanak* a királyi táblánál.

Gravameneinket is így kellene classificálni: 1) *Nostram subsistentiam quod Gravamen respicit*, u. m. a) a jobbágyra nézve a *nagyadó*, s ó. b) *Nemesre nézve* s ó. c) *Harminczad* e. c. t. 2) *Personalia jura*: ide tartozik a *delatio privata, proprietas*. — F e h é r v á r y ur a Pest vgyei abl. emlité azt is, hogy az is vagon instructiójában, hogy a főbb iskolákban magyarul tanulják a tudományokat. — Almássy ur, pedig a szepesi abl., ki maga is deákul beszélvén mindig, nem a legjobb magyar lehet, a magyar nyelvre ily szép ígéretet tett. — *Licet cottus sepusiensis hucdum etiam sub sermone germanico cor hungaricum portaverit* — attamen, quae respectu linguae Hungaricae Ss. et Oo. ordinabunt nomine committentium meorum spero ac polliceor fore, ut id omne, corde grato, gratissimo acceptabunt. Vivátok követték ezt, de bezzeg lezúgták Kubinyi urat a lipői abl.; ki a deák nyelv mellett maradni protestalt, de a sok halljuk, a sok piszszegetés, vivát, sok szépet hallatlanná tett szavaiából, s mihelyt az ő szája megállott, a zúgás is megszűnt.

19. o k t. felgyülvén a Ss. és R. a *Circul.-Sessioba* reggeli 9 órakor legelőször is tudtára adta a Rnek praeses Deszöffy ur, hogy ő *Excz Tavernicus* ur a tegnapi előtt kinevezett deputatiót 11 órakor a *Regnicolaris-Sessiokra* várja, így hát soká nem tanácskozhatnak. Nem is szükség, felelt Nagy Pál, mert ime, amit tegnapi beszéltünk, már azt le is irták az 1807 diaetán. Ekkor által adott egy köny-

vet Pláthynek s elolvasta ez abban az akkori Repraesentatio Projectumát, de amely Projectum különösen nyomtatott ki akkor. — Elvégeztetvén az olvasás, melyben kiki által láthatta a gravameneket, Nagy Pál ur azt projectálta, hogy az ezután készítendő Repraesentatio ily renddel legyenek : — hogy felvévén valamely gravament a Praeses, kiki amit tud, mondjon arról valamit, hogy mi kárt tesz az az országban ; azután jöjjön az is, hogy Ó Felségét kérjük, hogy hozza folyamatba az ezen gravamenekről való törvényeket ; mikor aztán így minden gravameneken keresztül megyünk, a törvények garanciájáról gondoskodjunk ; ide fog tartozni majd a n a t i o n a l i s n e v e l é s , a m a g y a r n y e l v , az insurrectio, a köznép sorsának javítása etc. Holnap tehát lesz szó az első praeferens gravamenekről, amit praeses ur fog meghatározni s előadni ; ezzel 10¹/₂ órákor a circ. Sessio széjjel ment.

Nevezetes az : hogy csak különösen B. Perényinek járt ott az esze tegnap, hogy valami olyas új constitutoról kellene gondoskodni, midőn azt vitatta, hogy a corpus juris magyarra fordíttasson, abból szedessen össze egy systematicus codex civilis, és a jövő diaetan adasson fel — erre úgy látszott hogy kevesen állottak, mert a köznépnek a nemességhez való csatoltatása így munkába vétetődne ! Jerusalem ! Jerusalem ! convertere !

Egyébiránt elég öröm az, hogy már nem kell annyi czivakodást hallani a commissáriusokról, az impius consiliariusokról, mint feljebb.

Röviden már előbb az okt. 18-iki circ. Sessoról szó volt.

Oktober 18-án reggeli 9 órákor kerületbéli ülés tartatott, gróf Descóffy és Gyurcsányi elől ülések alatt. Hol is a St. feltételekben hivek maradván, ezen ülésben mindjárt azon praeferentialis gravamentumokba kívántak ereszkedni ; amelyeket, hogy a most felküldendő repraesentatio után legelőször repraesentálni fognak, maguknak fentartották ; az ily praeferentialis gravameneknek csak azon nagyobb constitutionalis sérelmeket declarálván, melyek a deputationale operatumokkal összeköttetésben nincsenek. Sokan a követek közül többféle gravamentumokat számláltak elő, u. m. : Bartal, Balogh, Némethszeghy, Ragályi, Szerencsy, Descóffy, Uzovics, Izsák, Almássy, Som-sits, Schmidegg, Bezerédy, igen szépen Nagy Pál, Péchy, Perényi, Végh.

Mindnyájoknak nevében Nagy beszédjét ide iktatom. Első gravamen, az ország integritásának megsértése, mely szerint Horváth-

ország részei, és a trencsényi (?)¹⁾ révpartok csak kősön, és mintegy grátiából adattak vissza. Második az ország independenciájának megsértése azon infaustum systema által, mely szerént M. ország csak mint Coloniája az austriai tartományoknak úgy tractáltatik. Ezen systemának, melyből az ország utolsó elszegényedésének következni szükséges, fennállása és rosz következései kiteszenek nyilván ezekből, u. m. :

A magyar kereskedés elnyomattatik, úgy hogy a magyar más tartományok felé sem viheti ki termését nyereség reménységével, csak hogy a Német tartományok azokat annál olcsóbban megvehessék. A St. törvényhozó hatalmok megsértetett, midőn a diaeta 3 esztendőnkint nem tartatott, és a mult 8 diaetákon csak mindíg az acrarium javai engedettek tanácskozás alá vétetni; s a 1811 diaeta után patensek küldetettek széjjel a Némettartományokkal való universitás kedvéért. A nemes rendnek törvényes szabadsága alattomosan per tributa indirecta terheltetik. Ilyen a sónak tetemesen, és törvénytelenül felemelt ára, mely által a számosabb marhával bíró gazda jövedelmének szinte 10-ed részét tribuálja, ide lehet érteni a harminczadokat,²⁾ melyek által a magyar kereskedésnek, industriának csökkenni kelletik.

Ide kell számítani a legnagyobb indirectum tributumot, a papiros pénzt, melynek a többszöri devalvációja miatt kiki 100 fttól 90 ffit fizetett, vagy vesztett.

A contribuens nép törvénytelen nyomattatása, mint a só ára felvétele által, mint a contributionak diaetán kívül lett nagyobbítása által; a hazafiak caractere, és magának a hazának valója is nagy csorbát szenved az által, hogy sok idegenek fizetést; indigenátust s jószágokat kapnak. Ezen sehonnai déb-dáb embereknek: rongyszedő zsidó, görög, bécsi német rangra való felemeltetésök, bizonyosan a monarchicum principium ellen is vagyon, mert, hogy becsültesen a nemesi rend? melynek a trónussal oly nagy egybeköttese van, ha tagjai ily érdemetlenek! A lelki tehetségek tökéletesítésének is sok utjai vannak a hazánkfiai előtt elzárva a nyomtatás és írásbeli szabadság elnyomattatásával, mely szerént sok olyas, amit a német tartományokban nyomtatni szabad, országunkban eltiltatik, ellenben, ahol a magyar constitutió gyaláztatik, az olyan könyveket a bécsi censura helybenhagyja, mint Gostmanét. A külső universitások,

¹⁾ A kormány Fiumét s Horvátország azon részeit, melyek egykor francia uralom alá jutottak, visszaszerzésök után nem azonnal, hanem csak 1824. évben kapcsolta vissza.

²⁾ „Harminczad“ alatt értjük a behozott és kivitt árucikkektől fizetendő vámot.

ahol a tudományok legnagyobb virágzásban vannak, és hol az evangélikusoknak fundációjuk is vagynak, nem látogattathatnak. — Az ifjuság nevelése rossz karban áll; a magyarországi bányák a bécsi banknak az 1816-ik esztendőben jött ordó szerint inhypotecáltak, így a pénz az országból kivetetik s be nem hozatik. Az udvar az országon kívül lakván, a kamerális jószágok, regálék nagy jövedelmei az országból kivetetnek. Az országon kívül lakó gazdag mágnásaink sok ezreket visznek ki az országból, így a pénz mindinkább fogyván, utoljára a nemzet végső inségre jut. A papi rend az ország előtt ismeretlen adóra vétetik. A neveletlen (tán névtelen?) árulkodások és ezekben procedált commissáriusok az ország és fejedelme közt való szükséges bizalmat igen megerőtlenítették.

A jus publicumban és constitutionáléban való tudatlanságnak és ügyetlenségnek bélyegét süttötték homlokukra azon consiliariusok, kik Ő Felségének azt javalták, hogy az acariális cassát szakaszszá külön a nationalis oeconomiától.

Ezen s több ilyen gravamenek orvoslására ezeket projektáltalták; legelőször is, hogy a kialudt nemzeti character ébresztessen fel a nemzetben, és így jól organizáltasson a nevelés; a nemzeti nyelv divatba hozattassék és légyen kenyérnyelv; az iskolákban. Dicasteriumokban használtasson, (csak!) nemcsak férfaink, hanem asszonyaink is magyarosan neveltessenek.

Azon gravameneknek közönséges és első kutfefe, rosszasága megmutatván Ő Felségének, meg ezután is következhető rosz következései ezzel eleibe terjesztessen. A Corpus Juris magyarra fordítottasson, hogy azok is, kiknek nem lehetett szerencsájök deákul megtanulni, érthessék. — Több ily gravamenek és ezeknek orvoslásuk mivoltjainak előadása után némelyek arról beszéltek, hogy mi móddal és renddel adják már elő ezeket a SS. és RR.: mint Deseóffy Pázmándy, Bezorédy s Nagy Pál, akinek az integritás előadási projectuma csakugyan meg is állott. G. Deseóffy az előadásra nézve: 1-ör: Amelyek a subsistentiákat illetik, ide tartozik a só controll. 2-ör: Melyek a personalitást illetik, ide tartoznak a delationes privatae. 3-ör. A vagyont amik illetik. Pázmándy ur projectuma: A törvénytelen tributumok illetik a Colon Systemája szerint 1-ör: A nemességet. 2-ör: A contribuens népet. Amaz kívánja törvényesen, hogy a só ára (mint Indirectum Tributum) leszállítottasson; a dicasteriumok törvényesen procedáljanak; ide tartozik minden nemesi prerogativa, ilyen behozott pátensekkel való igazgatás módja ellen remediumokat találni, és végrehajtani. Az adózó népre, hogy az adó, a só ára, a statio Tyronum extra diaetalia ne rendeltessen. Továbbá

az orvoslás módját két részre osztá. 1 ör: *Moralis*, 2-or *materialis* orvoslás módja. Amoda az *independentia*, *nationalis oeconomica*, *Commercium stb.*, ide a *nationalis spiritus* felállítása, a *nationalis* nevelés, nyelv, — fejedelem ittlakása, a koronaörökösnek magyar neveltetése, a magyarországi dolgokkal való megismerkedtetése. *Bezeredy projectuma*. A már feladott *repraesentatio* következtében kell menni a mostani *gravamenek* előadásában. 1-ső *objectum* lenne az ország függetlenségéről való *pertractatio*, melyből jön az *executiva potestas* hatalmaskodása ellen való kikelés. 2-ik *objectum* a *Contributio*, ebből származtatná a *Coloniale systema* a lotteriák ellen való panaszt. Ennyi sérelmek s orvoslásmódok előadása után végeztetett, hogy a *circuláris* gyűlések *notáriusa* Pláthy ur, minekutána feljegyezte magának a követ urak által egyenkint előadott *gravameneket*, holnapi napon készítsen egy *elaboratumot*, melyben a *gravamenek* legyenek feljegyezve, melyekről azután egyenkint a követ urak fognak tanácskozni. Úgy is lett. Október 23-án elkészülvén a munka, felolvastatott, és az nap délután *dictaturára* bocsátatott, melynek foglalatja *systematicus* rendre szabva itt következik, leginkább Pázmány ur *projectuma* szerint.

A fő sértései az országnak.

1-ör. Az ország részeinek és határainak a maguk integritásai-ban meg nem tartása.

2-or. A törvényhozó hatalomnak megsértése; mely áll: 1-ör az ország gyűléseinek elhalasztásából, 2-or az ország sérelmei meg-orvoslásának egyik diaetából a másokra való halogatásából, 3 or az 1812-ik diaetának törvénytelenül lett eloszlása után kiadott pusztá királyi parancsoknak kiviteléből. A törvénycikkelyeknek kétséges kifejezésekkel és közös követelésekre okot adó, fen-tartásokkal való kitételekből hamar következnek: A törvénytelen katonaaállítás. A törvénynek önkéntes magyarázatjából, a só árának önkényes magyarázásából a só árának felvétele. Az adónak mind mennyiségére, mind pénznemére nézve lett megvál-toztatása. Az 1812-ik diaeta eloszlása után a törvényszékek-nek a patensek szerint előadott, s parancsolt itélettélei. Törvé-nyekkel ellenkező parancsolatoknak kiadása s végrehajtása, a püspököknek és káptalanoknak taxálása.

3-or. Az ország függetlenségének megsértése, u. m. 1-ör. A magyar kamaráknak és universitásnak a bécsiektől való függése: amabban a magyarországi bányák elzálogosítottak, ebbe pedig a pesti docto-

rozásnak új gravamentuma. 2-or. Az arany és ezüst kivitele. 3-or. A kereskedésnek subordinatiója. 4-er. A magyar consiliariusok fel nem vétele. 5-ör. Magyar regementbeli német tisztek.

4-er. A hazafiak vagyonyjainak a változó finanziaális operátióktól való függése.

5-ör. A magyar kereskedésnek és nationális industriának Austriától való függése, Systema Colonicale.

Az ország sérelmeinek orvoslási eszközei.

— Bezerédy. —

Két erő által eltöröltetik az ország sérelmeinek orvoslása u. m. : materialis és moralis erő által. 1-ör. A materiális erő által vagy a belső boldogság mozdíttatik elő vagy az külső ellenség ellen védelmeztetik; az elsőre tartoznék

a) A királynak az országba való lakása. b) A főrendeknek hasonlóan az országba való lakása. c) Földművelés, marhatenyésztetés, nationalis oeconomia. d) Bányák felszabadítása és miveltetésbe való hozása. e) Külföldi lotteriák eltiltása; a másodikra: a nemesség lustrái,¹⁾ a Ludovicea.

A morális erő felébresztésére, a szunnyadó nemzeti lélek felébresztésére, és az elme pallérozására (Regeneratio Characterica) tartoznak:

1-ör. A koronaörökös itt neveltetnék. 2-or. A nevelés módja jobb rendbe vevődne; ide tartoznék az, hogy mágnásaink megtanulván magyarul, gyermekeiket magyarnak nevelnék. 3-or. A magyar nyelv művelése, annak közönségessé való tévése, és így a németnek kiirtása. 4-er. A könyvnyomtatás szabadsága. 5-ör. A jó hazafiak megjutalmaztatása, és így a fiscusra szóló javaknak nem pénzen való eladása. 6-or. A titkos árulkodásnak és policziának eltörlése. 7-er. Az igazság kiszolgáltatásnak jobb lábra való állítása. 8 or. Az urbáriumnak és commissariaticumoknak javítása és regulázása. Ezen punctumokat a circularis sessiókba rendre felvették

¹⁾ A harczképes nemesség fölött tartandó szemle. Már az 1811-iki országgyűlésen kérték a Főrendek hogy a nemesség kiszabott fegyvergyakorlatai és szemléi rendszeren megtartassanak, nehogy insurrectio esetén a be nem gyakorlott nemesség a harczban mészárszékre vitessék. Erre válasz volt: ama gyakorlatok és szemlék a jelen körülmények közt meg nem engedhetők.

tanácskozások tárgyául a St. és R.; tanácskoztak ezen dolgok iránt október 23-ik napjától fogva Szegedy és Almássy urak praesidiuma alatt.

Jegyzés. Ezen napokban Ő Felsége a király beteg állapotban volt, meghűtvén magát a kintvaló sétálásközben, udvari doctorát is lehozták Bécsből, azt mondják reumos hideglelésben van. Az ifju Sándor grófról pedig az a hír, hogy Rózsa nevű jószágába kimenvén, ott a lova összegyúrta.

De még ezek történtek, előbb, tudni illik october 22-én sessió tartatott a mágnások palotájában, hol felolvastván Szentkirályi ur a Repraesentatiót deákul, és magyarul, minekutána annak a palatinus, és a primás aláírt vala, Szentkirályi be tévén a már előre készített copertába, ott a gyűlésben először a palatinus, azután a primás pecsétjével megpecsételték a repraesentatiót, és így magához vevén azt a palatinus, eloszlatta a sessiót d. u. 1 $\frac{1}{2}$ óraker.¹⁾

¹⁾ Wirkner Lajos „Élményeim“ című 1879-ben kiadott, a hírlapok által oly nagy figyelemre méltott munkájában az 1825. évben okt. 22. fölterjesztett fölíratot nem hűn közli; azt írja ugyanis: (a rendek azon hódolatteljes kérést iatézik Ő Fölségéhez, hogy) „az elkövetett törvénsértések okozói és végrehajtói az országgyűlés által a rendes, törvényes bíróság elé idézve, azok szigorú megbüntetése is megengedve legyen.“ (Wirkner „Élményeim“ 24. l.) Ez állítás téves; mert a rendek a multban elkövetett törvénsértések okozóinak és végrehajtóinak megbüntetését a Fölségre bízzák; hanem pro futuro igenis kérik, hogyha bárki jövőre törvénsértéseket követne, vagy törvényellenes parancsot végrehajtana, az az ország törvényei szerint szigoruan büntetessék. Im a fölírat szövege szóról szóra: „Ita igitur animati, licet meritum Consiliorum, in obversum Constitutionis Regni suppeditatorum, prout et proceduræ Commissariorum, tam in Objectis Legislativæ solum Potestati competentibus, quam erga simplices Delationes, ultra limites Activitatis suæ procedentium, articulis 7. et 8. Uladislai Decr. VI., 7., 1559; 18. 1710. et 5. 1805. tantopere perstricta essent, ut ad temperandos praeritarum calamitatum dolores, et securitatum pro futuro uberius muniendam, non aliud restaret, quam ad implementum attacktarum legum provocare; ea tamen ferimur, erga Majestatem Vestram subditali veneratione, filialique fiducia, ut effectum Justitiæ, quoad praemissa nobis administrandæ, votis nostris praeoccupare nolumus, pleneque confisi in Eiusdem Justitiæ amore, petitum nostrum huic decernendum deferimur; pro futuro nihilominus benigne indulgeri supplicamus, ut pro quietatione, tollendaque in futurum Regnicolarum sollicitudine, praecitatis articulis 18. 1790/1 et 5. 1805. expressa Sanctio comitiali liter adiciatur. (L. Acta Comitiorum I. k. 57. lap).

Még tévesebb Wirknernek a következő állítása: „Az effölötti (az okt. 22-ki fölírat) tárgyalások és viták mind hevesebbékké lettek, daczára a király által kibocsátott több rendbeli, megnyugtató resolucióknak.“ (L. Wirkner i. m. 24. l.)

Hol található és olvashatók e több rendbeli resoluciók? nem tudom. A hivatalos jegyzőkönyvben és az „Acta Comitiorum“-ban szó sincs arról, hogy az első fölíratú viták alatt bármiféle resoluciót küldött volna a Fölség. Az

Október 24-én r. 8. órakor circularis sessió tartatott. Ekkor legelőször is a Contributiónak törvénytelenül lett felemeltetése véte-
tett fel, s Vitéz ur ezeket mondá. Már Mátyás király, kiról az
mondatik, hogy meghalván oda az igazság, azt rendölte, hogy
absq. consensu SS. contributio nunquam ejectionetur. Azután is sok
törvényeink vagynak erről. Bezer édy: ezen sérelmet két tekin-
tetből lehet venni. 1-ör, mint világos törvényeinknek megsértését.
2-or. Magának a contributiónak nagyságát. Az első tekintetből itt
méltán tehetjük fel panaszképen repraesentációnkban a contributiót.
Második tekintetből ezt a sérelmet három epochára lehet felosztani,
tekintsem t. i. a multat, a mostani és jövő időt; a multnak
orvoslásáról tegnap felküldött Repraesentációnkban szólottunk; a
jövendőre való jobb elrendelés a deputatióális munkákra tartozik.
Ami pedig a mostanit illeti: minthogy a katona tartásra a contri-
butió rendeltetett, a katonaság számát kisebbiteni, vagy azt bankóba
fizetni nem lehet. Bizonyos az, hogy az adót fizetni kell, bizonyos
az is, hogy az adót a nép nem képes fizetni; adjunk hát módokat
neki legelőször is, hogy adóját fizethesse. Mentsük meg a sok mel-
lékes adótól, tegyük virágzóvá kereskedését, sat. s még ezekre
nézve bizonyos resolútiót nem kapunk, addig a contributio quan-
tumának meghatározásába nem is ereszkedhetünk. Midőn most
mégis Némethszeghy a contributiót ezüstbe kívánná meghatá-
roztatni, de úgyhogy 1802. lábra vissza állíttasson; erre Vitéz
és Ghyczy elegendőképen megfelelték azzal, hogyha a con-
tributio quantumának és kvalitásának meghatározásában most
mindjárt belé kapnak a Statusok, a correlatióról, papiros pénzről
való tractatusaikat, azon külön Repraesentatiót, melyet az adó
dolgában a St. mindig felküldeni szoktak, praeveniálják. Ja
kabffy azon mondására, hogy a contributoról, mely a deput.
operatumokhoz tartozik, itten kérdést sem kellene tenni. Nagy
Pál azt felelte: hogy azt itt csak úgy kell említeni, mint a legis-
lativa potestas megsértését, ami nincs a Deput. Operatumokban.
Ezekhez Somsits azt adta, hogy a Contributiót csak 3 eszten-
dőre kellene ígérni azaz jövő diaetáig. Desseffy kifejtette azon
ideát, hogy az adó a Legislativum Corpus összehívása nélkül, és
így a nép állapotja felül bizonyos datumok nélkül emeltetett fel, s így

említett hivatalos forrásokból csak az constatálható, hogy nov. 9-én érkezett
le az első királyi resolúció, és ez sem volt megnyugtató, ellen-
kezőleg nagy ingerültséget keltett, melyet a nádor közbenjárására küldött
második nov. 28. kelt kedvező resolúció volt csak képes lecsillapítani
(Lásd alább).

a nemzeti Capitalis megcsonkított, s a nép elszegényedett, s jónak tartotta a jövő tractátusokra nézve praemitálni azt is, ha a népen most nem segítetik, vagy naturalékba adja a nép az adót, vagy Ő Felségének le kell szállítani a katonaság számát. Többire a statusok megnyugodtak azokban, amit Bezerédy s Nagy Pál mondott (Carolus Quintus, nihil est intus) így van a népünk, ha így megy tovább is a contributió dolga, két esztendő múlva, égből szállott Mglis (Miguelis?) sem exequálhatja a paraszttól az adót. (Nagy Pál szavai.)

Ezután Szegedy illendőnek állította azt, hogy midőn Ő Felsége ellen panaszkodnak aziránt, hogy az adót ezüstbe szedeti, nyilván érdekeljük azon vármegyéket is, kik a domestica-t ezüstbe tették által, ezen projectumában a domestica cassának mindenütt bankóra való visszatételét érdekelteni, és azon mágnásoknak, kik ezüstbe vették fizetéseiket, azt, amivel többet vettek, a papirospénzben számolt kompetentiánál imputáltatni kívánta. Bezerédy: Én, úgymond, nem úgy vitatom ezt, mint Cicero pro Sua Domo, mert nálunk papirospénzben fizettetnek a magistratualisok. Deseöffy: Ez nagyon fogja kérésünket Ő Felsége előtt előmozdítani. Balogh, hasonlóan. — Ennek többen ellene mondtak. Bezerédy azért és Márjássy, mivel a domestica cassának meghatározása még eddig a diaetán nem vétetett fel, hanem mindig a vármegyék activitása volt, azt főkép most megsérteni, veszedelmes volna. Fehérváry, hasonlóan. — Némethszeghy azért is helybenhagyta Fehérváryval a magistratualisoknak ezüstben való fizetését, mivel némely vármegyékben reá szorulnak arra a szegény tisztviselők. Szepes vármegyei követ Almássy: minden reformatióra való törekedés csak úgy lesz sikeres és czélerányos, ha a reformátorok magok is azt művelik, amit másokkal akarnak tétetni, és így a magistratualisok, ha azt akarják, hogy Ő Felsége az adót szállítsa le, következik, hogy azt is akarják, hogy ők is bankókban fiztessenek. Csáky gróf, mind a miénk az, amit a contribuens ad az országnak adóul, és így mi érettünk ad a magunkéból. Hátha minden a nemeseké az országban, és ők teszik a nemzetet, mutassuk meg azt az állandó insurrectióval, hogy nemhijába élünk a nemesi szabadsággal, és régi törvényeinkkel — megegyezőleg azért nem adózunk, mert magunk is katonák, még pedig Nati Milites vagyunk, akkor sohasem kell így szorgalmatoskodnunk az adó iránt, akkor senki sem vethet szemünkre semmit, hogy mi is ezüstbe szedjük — bérünket, akkor más nemzetek sem mondhatják, hogy a magyarnak abban áll a nemessége, hogy munka nélkül szabadon él az ország kincseivel. (Fenntartván azonban némelyek maguknak, hogy ott, ahol a nép elszegényedésének okai fognak

előszámláltatni, ezt ujonnan említhessék). Előjött a sóról való értekezés.

Jelentette itt Nagy Pál ur azt is, hogy a *circularis sessio Praesessive*inek Ő cs. k. Herczegsége a nádorisván szemekre vetette, hogy a C. Sessiók nagy lármával lenni szoktak, mint ő nékie referálták és, hogyha valaki valamit olyast akar mondani, azt az ifjuság lezúgja, s van olyan ember, aki huszszor beszél addig, míg más egyszer se szólhat (ezelőzván ő reá), tehát az ifjuság ne vivátozzon, akit ugyan mi kinem zárhatunk, és ne mufitálja le az érdemes követ urakat (ez úgy látszik, hogy egy kicsinyt ironice volt mondva, amit észrevevén az ifjuság, még jobban kiabált vivátot; Nagy Pál vivát; tudván, hogy kiket, és milyeket ért az érdemes követ).¹⁾

Itt legelőször is Némethszeghy adta elő, hogy fájhat az országnak, hogy a törökök a magyar sót 2 ftjával veszik, midőn az országbélieknek 6 ft. 40 kr. adódik mázsája. Nagy Pál: jóllehet ad *articulum primae necessitatis*ra vetett adónak, hogy a legigazságtalanabb ne legyen, csekélynek kellene lenni, mégis a só árának nagy és önkényes felemelésével, nemcsak ezen természeti igazság, hanem az 1791:20 *articulus* is részrehajló, és erőltetett magyarázat által megsértetett; s nemcsak a jobbágság, de a nemesség is nagy mellékes adóval terheltetett, úgy hogy sok helyeken, már most egészségének ártalmával kenyerét só nélkül eszi. B. Stojka, marmarosi követ előadta, hogy az ott lévő sóbányákra ügyelő német tiszték mily kemény szívűek, kik a bányánál letöredezett sódarabokat, inkább mint sem azt a szegénységnek elhordani engednék, szekereken a Tiszába hordatják, — a földdel kevert sót, nem használhatván, kihányatják a bányalyuk mellé, hol jóllehet csak veszteségnek van lehányva, az oda tóduló marhákat a nyalástól mégis erővel elhajtják, s a t. De nincs is nyeresége az *aerarium*nak, mert ha ezelőtt 1,200,000 mázsa sót kivittek Mármarosból, most legfeljebb 400,000 visznek ki. Így az *aerarium* sem nyer, az ott lakó vontatók, hajósok kereskedései is megszűnnek. De e s e ő ffy sérelemnek találta azt is, hogy a sót ezüstbe kell vásárolni, és így az ezüst nélkül való jobbágyok csak nagy *censum*mal vehetik meg az uzsoráskodóktól; — hogy megen-

¹⁾ Erre vonatkozhatik a Jelenvolt következő adata: (A nádor a hozzá hívott követekhez így szólt): Én nem vagyok ellene, hogyha még vagynak *praeferentialis gravamenek*, azok szedődjenek össze . . . és készítesenek el. Ne lármával teljen az idő a *circulusok*ban, s ne úgy legyen, hogy szállani se hagyják azokat, akik más opinióban vannak. (L. id. h. 77. sz.)

gedtettek a privát sóházak, melyekbe sok csalárdságok történnek. Ezzel, 11 óra lévén, a deputátióba való menetelt sürgették a praesesek és a Sessió eloszlott.

Jelenti itt B. S t o j k a a Marmaros vgyei követ, hogy annyi só van a vgyéikben, hogy nem Magyarország, de az egész Európa be érné vele több századokig; továbbá, hogy nálok egy mázsa só 3 ezüst forint, pedig az aerariumnak csak 10 krba kerül egy mázsa, amit a bányásoknak ad.

Október 25-kén folytatódott a sóról való pertractatio, nevezetesen N a g y P á l megmutogatja, hogy a só ára felvétele által meg van sértve a törvényhozó hatalom, és a törvény magyarázatja; egyszersmind ez valóságos adó, mind a nemességre, mind az adózó részre nézve, ennek leszállítását tehát minden utóbbi tanácskozás nélkül kérni indítványozta. Ezután a *pénzről* való tanácskozás jött föl. Itt N a g y P á l után G h y c z y ur előadta, hogy Komárom vgyében repraesentáltak a pátens ellen, de commissárius jött a vármegyére, ki által a törvénytől meghagyatott, hogy a pénzről szóló patens vevődjön regulául a törvénydolgok elintézésében, innen e részben a törvényhozó hatalom sértetett meg. Z m e s k á l azt mutogatta, hogy a pénzről szóló pátens kétféle conscientiát csinált, úgymind: Moralist és patentálist, mely által a nemzet s birák characteretlenül demoralizáltattak. — M á r j á s s y. Hogy Gömör vgye pátens ellenére még máig sem itél az szerént, ez hát gravamennek elismertetett(?). *A papi rend adója* jött most fel. K o l o s v á r y veszprémi káptalan követje felállván, itt megmutogatta: legelőször József császártól jött az a parancsolat, hogy öt procentumot fizessenek a káptalanok jövedelmeiktől a fortaliciumokra, a mai időkben pedig a K. H. tanácstól az a clausula jött, hogy *severioribus etiam modis adstringendus est Clerus ad solvendum*. J o r d á n s z k y, az esztergomi káptalan követje azt jelenti, hogy ők a K. H. tanácsnak ezen parancsolatjára semmit nem irtak vissza, sem nem fizetnek; mert mi ez egyéb mint Simonia, Ó Felsége azt mondja, én adok tinektek beneficiumot, ti pedig adjatok eből adót, a püspökök dolga is így van. Így több káptalanok követjei is felállván, kérték, hogy ez is jőjjön a gravamenek közé. B e z e r é d y, V a y, N a g y P á l és M á r j á s s y is sürgették, hogy itt lévén helye ezen sérelem előadásának, tevődjön fel; elmondván Márjássy könyv nélkül Sz.-István létániáját, hol a papok jusait emlegeti, s fia szívére köti.

Gróf C s á k y említi, hogy az kárára van országunknak, hogy a pápának honoráriumból sok aranyat kiküld a clerus, de erre

egy pap azt felelte: hogy a gróf is adózik a királynak, a kulcsától. Emlékeztette most a St. és Rendekeket Pázmándy ur, hogy már a repraesentációban is előadott Subsidiumok iránt tett sérelemről is legyen szó, mert a subsidiumokra nézve is a törvényhozó hatalom sértetett meg, s conclusiónak az egész themára nézve principiumul tennénk, hogy a törvényhozó hatalom ereje állapíttasson meg a törvényekben, ne legyenek exceptiok, mert csak a grammaticusoknál igaz az, hogy exceptio firmat regulas, itt nem firmat, hanem vulnerat, mert valóban, ha exceptió nem lett volna, a subsidiumra és statutióra nézve, hogy csak diaetán állapíttathatnak meg, meg nem érezte volna az ország azt, amit szenvedni kénytelen lett. Ide tartozik a törvények abrogálása is. Notarius Pláthy ur is secundálván ezt, s úgy nézván, mint a mai előlszámláltak felett való principiumot, melyből amazok folynak, beiktatta. Akarták némely követek a vgyék accióit, — társának az által történt megsértését, hogy az árszabástól (limitatiók) eltiltattak, s azt, hogy a világos törvény ellenére más mérték parancsoltatott itt ezen praef. gravamenek közébe venni, de ezek iránt elvégeztetett, hogy legfőllebb is csak megintessenek. E z u t á n a m a g y a r c a m e r á n a k¹⁾ a z i m p e r i á s t ó l v a l ó f ü g g é s e v é t e t e t t f e l, — s evégre ezen dátumok hordattak fel: hogy a tisztek kinevezése, épületek csináltatása, a contractusok ratificatiója, a plébániákra való praesenták, a költségek exassignatiója (hol a camera maga csak 3000 frt disponálhat) először ugyan az a magyar camerára mégyen, de ez csak csekélységekben tészen határozást; hanem fel kell küldeni neki a bécsi camerához, ahonnan jön a resolutio. — Ami különösen a montanisticumot illeti, aminek a bécsi camerától való függése ellen leginkább panaszolkodnak az ország rendjei, ezen tárgyra nézve, amint egy bánya városi követ ur megmagyarázta, Bécsbe vagyon in montanisticis 8 consiliarus, 16 secretarius, 20 concipista; a magyar cameránál pedig csak 1 consiliarus, 1 secretarius, 1 concipista. Ezek tehát a camerae grafiatustul (grófságtól) vett jelentéseiket Bécsbe küldik fel, s onnan várják a kegyelmes választ. A magyar bányászti dolgokra nézve, a bányák administrációjába pedig semmi befolyások nincsen.

Jelenti itt Márjássy ur, hogy neki nem tetszik a magyar aranyokon a kétfejű sas, a régieken Mária volt, legyen hát most is máriásos, nem sasos.

¹⁾ A magyar udvari kamara kezelte a kincstári javakat, a só- és bányák jövedelmeit és a harminczadót.

Ezekhez tették még V é g h I g n á c z, hogy a német nyelv igen bevevődött a cameránál, akinek tetszik németül referál. B. S t o j k a. Hogy a tisztek is többnyire törvényeinket nem tudó idegenek. A most következő sérelem volt az universitas dependentiája, melyet V é g h I g n á c z a chatedrákra való concursusokba leginkább kitetszőnek állított, de ezt némelyek a nevelés és morális erő kifejlődéséhez tartóznak itélték.

O k t. 26-án a deputationale operatumok praetensiójában foglalatoskodván sokan a követ urak közül, circuláris Sessió nem volt, hanem

O k t. 27-én a kerületbéli ülés kezdődött reggeli 9 órakor s legelőször is a bankó czédulákhoz való tanácskozáshoz fogtak a St. és RR. ; legelső volt M á r j á s s y, ki fölolvastván a bankó czédulákról jött patentst, megmutatta, hogy ez által a törvényhozó hatalom sértetett meg. B a l o g h: a sok elváltozásai által azt nyerte a finantiale planum, hogy mind maga a finantiale elszegényedett, mind a nép. S némely compossessorálisok úgy meggazdagodtak, hogy most már a fejedelemnek kölcsönöznek. Nagy Pál: a pénz dolgában legelőször 1807-be vevődött fel diaetalis, és a St. reflexiójára nem kedvező resolutió jöven, azóta hallgattak, mígnem 1811-ben patens jött a bankókra nézve, még pedig az volt legszebb, hogy ezen patens azon principiumokat foglalta magában, amelyeket a magyar St. proponáltak 1807-ben Ő Felségének.¹⁾ Ahonnan nyilván kitetszik, hogy nem valami portentum ám, az a finantiale miniszterium, s a tehetetlen magyar Statusok is jól tudnak ám ahoz szólni és ha mireánk hallgatott volna a hires ministerium, most másképp volna dolgunk. Az ő nagy eszük szerént 4 nyelven is reá volt írva az első bankón, hogy az egy forint, azaz 20 garas; ez utóbb ötödölvé számoltatott, s ez a megötödölt újra 8 garasra szállt, banknotta nevet vévén magára, először hát bankó, azután Einlösungs schein, azután Anticipations (mely azt hazudja, hogy für bares Geld: das ist: für Conventions- Münze wird angenommen) s most Banknotta: Micsoda sok név ez? és hát ebből a banknottából mi lesz még? csak gondolják el a Statusok, legyen egy háboru és akkor azt mondja valaki, jaj én most jobb szeretem a huszast, és megtudja e adni a nationál bank? Valóban St. és R. ! nem a Commercium rontott meg minket, hanem a papiros pénz.

¹⁾ Az 1811-iki országgyűlés kihirdetésekor a kormány Eszterházy herceg soproni főispánt utasította, hogy Nagy Pál megválasztását mindenáron gátolja meg. Nagy Pál ugyanis már az 1807-iki országgyűlésen a pénzügyi bukást megjövendölte s a kormány nem akarta, hogy akár jóslatának diadalát űlje, akár újabb indítványok által nehezítse a kitűzött cél elérését.

Lám a török háboruban csak volt mérsékelve pénzünk, reális pénze volt a magyarnak, ha kevés is. Utóbb ez az imaginatio pénz bejövén, igaz hogy a paraszt is ezerekre beszélt, de bezzeg nincs most egy garassa is. Diczo finantiale ministerium megadta néki. Ha a commerciumot felvesszszük, hiszen csak Fiume felé lett volna, ha lett volna, mert ezekkel a koldus országokkal Austria-, Cseh országgal mit nyertünk volna? Hacsak a bécsi cassát egészben el nem hoznánk Ausztriából. — De micsoda oeconomia is az? hogy én csinálhatok adósságot, amennyit akarok, és annyit adok meg, amennyit akarok. Mi nyertünk 5 milliomot a commercium által, s számunkra 1000 millió adósságot csinál a ministerium. Mi már ez? Nem egyéb mint az, hogy nincsen constitutiónk. Hiszen most ha akarja, ingyen is adhatja a sót a Felség, a contributiót mind elengedheti a parasztnak, mert ha akarja a finantiale ministerium, megint felvesz 1200 millió adósságot és amit só és a contributió nem tehet, ki pótolja az a summa. De mintha hallanám, hogy sokan így szólnak: mégis csak jó az a papiros pénz, lám még bankó volt építhettünk, de bezzeg mit hozott maga után a tündér gazdaság? azt, hogy az épületeket alig tudjuk conserválni, most veszhet hát el a tündér gazdaság.

Balogh úr után Bezeredy úr két principalis sérelmet következtetett ki a papirospénz behozattatásából; ez a sérelem 1-ör az egész országot. 2 or a privatus között való correlatiókat illeti. Az első sérelemből ismét hármat következtet; u. m. 1-ör magából a papirospénzből baj járul az országra, mert mint Colbert megjegyzette, könnyű a papirospénz kapuit kinyitni, de nehéz betenni; 2-or az országnak nincs befolyása a finantiale operatumhoz, 3-or a devalvatióját. Az első elszenvedtük, a 2 ik következett 1807-ben és a 3-ik betölt rajtunk. Z m e s k á l: Collocemus spem nostram in modernum ministrum, Virum sapientissimum. Is consulat nobis. M á r j á s s y (hirtelen) nem kell bankó, nem kell ministrale operatum. Nincs bátorság a bankóban, se alatta, se felette, se benne; alatta nincs, mert ezt az ország soha pénznek el nem ismerte; felette nincs, mert ez úgy váltatik be, amint a felülvaló írása hazudik; benne nincs, mert az egér is semmivé teszi (vivátok, kaczaj). G h y e z y. Hogy értékünket a papirospénz megrontotta, azt eléggé tudjuk, a haza nyomoruságainak is az az oka, melyre nézve szabjuk e részben magunkat a törvényekhez, kérjük meg Ő Felségét, hogy a comporoknak ne inhypothecalja a magyar bányákat, és ama törvény szerént: Aurum et Argentum non cusum non efferat.

ur, veresse a pénzt az országban, a Tavernicusnak és Pisetariusnak felvigyázása alatt. Lám hajdan az izmaeliták eltiltattak a pénzverő házaktól, igaz hazafiak forgolódnak hát most is a pénzverés körül.

Z s o m b o r y. A papirospénz csináltatásából 3 sérelem háromlott az országra. 1-ső a constitutio függetlenségének megsértése; 2-ik a törvényszékeké. 3. a depauperatio. Ami az elsőt illeti meg kellene említeni, hogy az ország függetlensége megsértetett azáltal, hogy az ország hire nélkül in hypotheccaltattak a bányák. 2-or. A patensek szerént való ítéllettel a privát correlációkban. A 3-kat előadta Sopron vmegye érdemes követje Nagy Pál. Cassaltasson tehát minden névvel nevezendő papirospénz.

N é m e t h s z e g h y. Ne reméljük, hogy egyszerre elmulhat a papirospénz, hanem csak apródonkint, amint azt már bölcsen kidolgozta a ministerium, amint hát eddig tűrhattünk, úgy ezután is tűrjünk, majd apródonkint kivergődik az ország ebből.

B. P e r é n y i. Nem mondom én, hogy a papirospénz annyira veszedelmes volna, hogy azt teljességgel ki kellene az országból küszöbölni, mert vannak olyan országok, hol az sok jót tesz, sőt szinte elkerülhetetlen a polgárok boldogságára és commoditására, ha a bank jól van securisálva: de olyan állapotban, mint a mi bankmanipulatiónk van, hol a credit elveszett, a papirospénzt veszedelmesnek tartom. Ami bankunk Bécs városa boldogságától függ, mely amint Montesquieu megjegyzette, ha veszedelembe forog, az egész monarchia vele együtt veszedelmes helyhesztetésre jut. — Igaz az, hogy a mi monarchiai városunkban elég pénz van, de más részről nagy baj, hogy ott a papirospénzzel való kereskedés oly lábra kapott, hogy sok ezerek meggazdagodnak a Compsorialis manipulatióból, s amit a producenseknek kellene nyerni, azt az ülve számolók teszik el. Nem lévén hát semmi jó kilátása hazánknak a papirospénz iránt, de meg lévén miatta sértve törvényhozó hatalmunk is, kérjük annak cassaltatását.

V a y. Igaz ugyan, hogy Angliában is vannak bankok, de azok ott nem pénzek, hanem csak contractusok, és senki sem kényszerítettik elvételökre, azt hát itt említeni sem kell, minthogy más organizációja van egészszen a mi bankunknak; ott a nemzet áll jót a maga bankóiról, és éppen azért válik a nemzet javára, hogy a polgároknak adós, melyet tulajdonképen adósságnak sem lehet mondani. Ami pedig Mosony vmegyei követ ur aggodását illeti, hogy nem remélhetjük hamar, hogy beváltódnak a bankók,

hiszen a banknottákat beváltják azok, akik kiadták. Ő Felsége még a 150 millió anticipátiót csak hamar beváltatja.

P é c h y. Csak azt kérjük, hogy a magunkét hagyja meg nálunk Ő Felsége és amit 1811-ben ígért, azt hajtsa végre, kevés esztendőök vannak már hátra. Budán verődjön a pénz, a Tavernicus és Pisetarius vigyázása alatt.

P e r é n y i. Igaz ugyan, hogy nem abban áll a status oeconomicus, hogy sok pénze legyen, hanem hogy nagy circulációban legyen, ami kevés van, de csakugyan jobb lesz mégis, nem kívánni, hogy a banknották penitus cassaltassanak.

D e s e ő f f y. A depauperatio ott fészkei meg magát, ahol több költség megy ki, mint bejön, ahol nincs egyformaság a pénz becsében, ahol nincs proportionaliter a pénz az industriával és a nép számával. És így, ahol annyi megy ki a kávéra, czukorra, ahol azon gondolatban van a ministerium, hogy a harminczadot azért kell felemelni, hogy olcsóbban vehesse az ökröt Moldvában, ott csak az a remedium, hogy a ministeriumi operatiók javítására deputatiót kívánjunk, s ha azután — netalán úgy találatnék — hogy több a kivitel, mint a jövedelem, akkor elégedjünk meg hazai vagyonunkkal, maradjon el a drága indigóval festett ruha, — a főtisztelendő clerus számára is készüljenek hamuszintű ruhák; — könnyen nyer arra a mi királyunk, mint apostoli király brevét a pápától, hogy a magyar papságnak szabad lesz szürke ruhában járni; de valóban nem kell ily messze keresnünk módokat, csak Ő Felségét kérjük meg, hogy a mi eleink, mily jól gondolkodtak a pénz iránt és a ministerium mily helytelenül gondolkozik, midőn a magyar Statutokat a pénz dolgába való tanácskozással tehetetlenekké ítéli. Ezután Niczky, Földváry, Somsits, Szerencsy, Bittó, Nagy Pál, ugyanazon formán.

R a g á l y i. Hol a nemzet maga lévén törvényhozó test, papirospénzt csináltat, ott jó a papirospénz a kereskedésre nézve, ott nincs baj; de Magyarország részéről nem volt szükség reá, hogy papirospénz hozódjon be, nincs itt angliai commercium, nincs is a nemzet soha miatta securitásban; így tehát, valamint az ország befolyása nélkül folyt be hozzánk a papirospénz, úgy az ország befolyása nélkül vitessen vissza, a bölcs ministerium által.

G h y c z y. A természet törvénye parancsolja, hogyha veszedelem fenyeget bennünket, magunk igyekezzünk azt elhárítani; más-kor azt vetették szemünkre, hogy miért nem szóltunk, most szóljunk hát s mutassunk módokat, a papirospénz kivitelére.

Gr. Csáky, Vitéz, Jordánszky (a pia fundációk megromlásáról).

Bezerédy javalja, hogy csak a publica cassákba ne vevődjön be pénz gyanánt a bankó, privátusok közt foroghat, s vajha mi is nationalis bankot erigélhatnánk!

Szegedy: (mint praeses) így tehát az a Statusok kívánsága, hogy ezen tárgyról való tractatusunknak conclusumja az legyen, hogy mindenféle papirospénz váltasson be. Ezzel délután egy órakor vége lett a circ. sessionak. — Október 28-iki deputationalis munkák revisiójában foglalatoskodván a kinevezett deputátusok, sessio nem volt.

Október 29-én circ. sessio tartatván, legelőször is Szegedy úr a praeses jelentette, hogy pertractatio alá ezuttal a commercium következik. Felállott hát gr. Schmidegg, s előadván, hogy Zemplén vmegye hegyaljai borai eladásával sok pénzt hozott be ekkoráig az országba, de most passust nem kapván az ide járni szokott külső országi kereskedők, egészen megcsökkent országunk kereskedésének ezen ága. Volt pedig oly idő, hogy 400 passussal provideált kereskedő is megjelent Hegyalján és igen nagy summa pénzt behoztak és most ezen derék productum méltóságának ellenére, a piaczkon is árulgatják a tokaji bort, nem lévén más mód a distrahálásra.

Erre nézve jelenti Szegedy, hogy az ilyes privát sérelmei a vmegyéknek utoljára hagyassanak.

Fehérváry. Már 1807-ben kimerítették a kereskedést és így csak azt kérjük most Ő Felségétől, hogy azok jőjjenek most effectusba, amik ott mondattak.

Ghyczy. Jobb léssen in genere említeni a commerciumot, mint a hegyaljai bort, vagy valami más productumot. Egyébiránt, míg a magyar mágnás Bécsben szeret lakni, míg a drága aszszonyi ruháknak való materiákat, arany edényeket, stb. Bécsből hozatja az ország, addig hasztalan igyekezünk a commercium által a pénzt az országban sokasítani.

Márjássy. Olvassa meg, aki a magyar commerciumról akar valamit tudni, Berzevitzy megíltott könyvét: „De Commercio Hungarico,” majd meglátja abból, hogy nemcsak az teszi az országot koldussá, hogy a borokat nem lehet eladni, hanem hogy minden pénz, ami az egész monarchiában van, Bécsbe foly. Ez a bajunk, ragaszkodjunk hát azokhoz, amiket már részben 1807-ben igen bőven előterjesztettek Ő Felségének az akkori diaetán megjelent követek.

Nagy Pál hosszasan és nyomósan megmutogatta, hogy még

a commercium principiumait meg nem határozzák a Statusok, hijába mennek a particularisokra, mert azokra könnyen kapnak szép szóval, de egyszersmind restrictiókkal teljes resolutiót és törvényeket, mint 1807-ben a borról és gabonáról, melynek nagy hasznát eleget éreztük. Tudják meg először a Statusok, lesz-e kereskedésünk, azután gondolkozzanak afelül, hogy mivel és hová kereskedjünk? A magyar kereskedés akadályait ezekbe kereste: 1-ör. A coloniale systhemába, mely Magyarország javát az austriai tartományok javának subordinálván, a magyarországi industriát elnyomja, sőt fogva tartja. 2) A magyar kereskedés legnagyobb akadályoztatójának Bécs városát mondta és abban a bankot, mert ott több pénz circulál, mint az egész monarchiában (csak magában a bankban); ha annyi a benálló pénz, amennyi papiros cirkulál, 50—60 milliónak heverni kell. 3-or. A bécsi privát bankok, hová több nagypénzü emberek beadván nagy summákat, felhagyván minden munkával, az azoktól kapott interesekből élnek. 4-er. A nagy vámok, melyek az aerariumnak mégis kevés hasznot hoznak, minthogy azoknak nagy részét a temérdek teloniatorok salariumjai elhuzzák, kik azonban a tiltott portékákkal lopva kereskedőkkel sokszor egyet értenek, az igaz kereskedőt pedig vexálják. Ezt világosította azzal, mintha egy marok lisztet kívánna a király, s negyven kézen keresztül menne, a marok lisztből semmi sem marad, mire a királyhoz érne.

5-ször a hamis bankerotok, melyek már az alsóbb rendek közt is elsokasodnak, melyeknek oka a papiros pénz által megromlott moralitas. Az a különös pedig a bankorotirozásban, hogy az még nem becstületes bankerot, aki csak egyszer-kétszer bankrotéroz, hanem háromszor kell, akkor aztán még idővel úgy meglehet gazdagodni, hogy aki ezelőtt debitor volt, s bankrotált, abból creditor lesz.

6-szor. A pörök hosszasaága, a sok remedium juridicumok, melyekért Bécsbe sok pénz megy ki.

7-szer. A sok hamar változó, egymással ellenkező kereskedésbéli, főkép a harminczadokhoz tartozó rendelések. — Ezeknek orvoslását kérjük hát, és ha nem jön jó resolutió reájok, kérjünk a szomszéd tartományokkal való tractatusokra engedelmet.

Perényi: a magyarországi kereskedést háromféle 1) a belső, 2) az ausztriai tartományokkal, 3) a külső nemzetekkel való kereskedésre osztotta el. Az 1-re gondolkodnunk kell a belső commerciumról, hogy olyan siralmas helyzetetésbe ne jusson hazánk, mint József alatt, amikor az alsó vmgyékben éhen haltak az emberek, az utak rosszasaága miatt nem vihethén magoknak eleséget a föl-

földről, hol azonban annak bősége volt. De ezen tárgyat most nem ezen repraesentatiohoz valónak itélve, mint Szerencsy kérte, minthogy az inkább az interna administratiohoz tartozván, nem praefentialis, és jobban magunkon áll elintézése, mint Ő Felségén. Ami az austriai tartományokkal való kereskedést illeti, itt törvényeinket az által megsértve lenni itélve, hogy azok e tárgyban mutuus tractusokat parancsolnak, amelyekről egészen elmellőztettünk, és a sanctio pragmatica által fenntartott reciprocitas közöttünk, és az austriai tartományok között a ministerium önkénye szerént változott, amely által Austriának akarván kedvezni, midőn minket meg akar csalni, magát is, Austriát is, minket is megcsal. És hogy e principium hamis in praxi, megtetszik abból, hogy ha a harminczadók leszállnának, s országunkba több pénz volna, a Német fábrikákból többet vennénk, de a vámok is mennél felebb vitetnek, annál kevesebb természetmény vivődik ki az austriai tartományokba. Ami utoljára nézi a külső kereskedést, itt szükséges lenne érinteni annak minden ágaiban való megcsökkenését, (a bor, buza, marha, dohány e. c. t.) megmutatván, hogy midőn ezen természetményünket el nem adhatjuk, a pénz befolyásának canalissai el vannak zárva előttünk. Említsük meg Ő Felsegének, hogy amire provocal a propositióiban ezek, amik minket ad felicitatem nostram promovendam vezetnek; s fáj, hogy a mutuus tractatusnak nincs helye a más nemzetekkel.

P é c h y. Adjuk még azon panaszt is hozzá, hogy olyan parancsolat is circulált a közelebbi időkben Bécsben talán Ő Felsege tudta nélkül, hogy Magyarország independens lévén, (amit meg másrésről nem ismernek meg) aki oda adja az austriaiak közül pénzt, az azt örökre elvesztette.

B e z e r é d y jelenté, hogy per approximatum calculum Veszprém vmgyéből esztendőnkint a nagy urak más országokba 200 ezer ezüstforintot visznek ki.

G r. C s á k y is sajnosan említette, hogy valóban sok pénz elköltenek mágnásaink a külföldön a külföldi szépségekre. e. c. t.

G r. D e s e ő f f y csupán csak a principiumoknak meghatározását itélte itt előszámlálándóknak lenni, de szükségesnek találta azon ellenvetésre is, mely bizonyosan tétetni fog, megfelelni előre. Igy okoskodott: Magyarország a sanctio pragmatica mellett minden jussait a fejedelem választáson kívül independentiáját, s a több tartományokkal a reciprocitást magának fentartotta, nem lett tehát a sanctio pragmatica által Magyarország a többi tartományokkal egy testté, valamint tehát, ha az austriai fejedelem a mi királyunk nem volna, a kereskedés tárgyában kölcsönös tractatusok tétetnének; úgy

mivel Magyarországot úgy lehet, s kell tekinteni, mint független országot, a kereskedés principiumainak most is azok által kell meghatározatni. De mivel most a kereskedés tárgyában hozott törvényünk az austriai határozatlan (tán korlátlan?) Monarchának akaratjával hozattak : minden ilyen törvényeink tractatusoknak resultatumai. Innen következik, hogy a mostani kereskedésbeli systema részént tractatusokon kívül, részént az ország törvénye ellenére készülvén, az igazság próbakövet ki nem állhatja. De noha nekünk semmi kötelességünk nincsen a kereskedésben az austriai tartományok javát is tekintenünk, a magyar nagylelkűség meg nem engedi, hogy azokat egészen elveszni engedjük. Minthogy pedig a ministerium épen mindig azt mondogatja, hogy Magyarország kereskedésének felemelésével az austriai tartományok elvesznének, csak ugyan igazságosan kívánhatjuk, hogy nekünk azt ne csak szóval, hanem valósággal is mutassák meg. Kérjünk azért a mi tőlünk kinevezendő deputátusokhoz több tagokat a ministeriumtól, hogy így az austriai tartományokkal való correlatio és kereskedés iránt bizonyos d a t u m o k a t k a p v á n, összevetett vállakkal dolgozzák ki a kereskedés principiumait. Bizonyos az, hogy a ministerium, amint 1811-ben nyilván kimutatta, ott akar aratni, ahol nem vetett, bennünket in incommodis, nontamen in commodis kívánván részeltetni, s azt vetvén szemünkre, hogy a magyar a Status szükségére keveset fizetett. De nem gondolja meg, hogy nem is tartozik, nem is fizethetne, ha akarna is. Tegyük meg, hogy fizethessünk, mindjárt fizetünk. — A nemes ugyan törvényes uton subsidiumot, a paraszt pedig contributiót, melyet hogy most meg nem fizethet egészen, az az oka, hogy nálunk az aerialis oeconomianak a nationalis oeconomia subordinálva van. Hogy az austriai nép fizethessen, mi nyomattatunk, mintha bizony szabad volna egy atyának ép fiát azért kitagadni az örökségből, mivel a másik béna s nyomorék.

Ezek eddig a kereskedésről mondatván, azon mellékes utakat is, amelyeken kifoly a pénz az országból, érinteni kívánták ; úgy mint a mágnások, — cameralis jószágok, bányák, vámok, harminczadok temérdek jövedelmei, a mostan mindent dirigáló kanczellária taxája, grationalisokért, cameralis jószágokért adatni szokott fizetések Bécsbe felvételvén, az országból nagy részént örökre eltűnnek.

Szerencsy. A borral való kereskedés virágzásba való hozatását vitatta. Ami a külső nemzetekkel való kereskedést illeti, kérjük meg Ő Felségét, hogy az uralkodó fejedelmekkel tractatusokra lépjen. — Az austriai birtokokra nézve pedig engedje meg

a szabad kereskedést. Különösen sürgette a vizek és utak regulázását, a felső vmegyékben.

Gr. Csáky hasonlóan — panaszolkodott egyszersmind, hogy a tokai borokat sokan meghamisítják; — továbbá a Szepes vmegyei Poprád nevű folyó regulázását kérte, melynek az az áldott következése lenne, hogy az a folyó egyesülvén a Dunajecz vizével, azután a Visztulával, egész a Balti tengerig lenne szabad hajókázásunk. Említette még azt is gróf Csáky, hogy nemrégén jött Angliából Szepesbe kereskedő, s ott olyan árboczfáknak való fiatalokat találtak, melyekért annyi tallért adnak, amennyi elfér rajtok rakva végig, csak a Visztuláig szállítsák fel, de minthogy Poprád nincs regulázva, ezen jótól el kell maradnunk, s kereskedésünk nagy részben szenved csorbát ezáltal. Igen bölcs megjegyzése volt ez gróf Csákynak, jöllehet mint Szepes vmegyei pro domo sua látszott buzogni; de úgy emlékezem, hogy Berzevitzi is nagyon javalja Poprád regulázását, mely jókat tenne a magyar kereskedésnek az éjszaki tartományok felé való előmozdítása, de a jószívű Berzevitzinek patrioticus szavát nem akarja hallani a haza ellensége.

Dörnyur a dohánynyal való kereskedés megesökkenését panaszolta, ami aztán arra adott alkalmatosságot, hogy a St. és RR. csak közönségesen kívánták beiktatni a kereskedést a nunciumba; — mint Nagy Pál, Rohonczy, Péchy, Niczky, Földváry, Somsits s mások.

Oktober 31-én a circul. sessióban felvevődött tanácskozás véget az insurrectio. Ekkor Marczibányi ur felkelvén legelőször most is, mint már e tárgyban másszor jelenté értelmét, egészen ellene mondott az insurrectiónak, azt adván okul, hogy e részben nem lévén committenseitől semmi instructiója, uj terhet nem akar vállalni committenseire. A Ludoviceát felépíteni, s virágzásba hozatni javallotta inkább, úgy vélekedvén, hogy a nevelés kipótolja az insurrectio elmaradását.

Jegyzés. Mennyire gyűlölséges a közegyetértés ellenére felhordott instructio emlegetése, mint itt M. ur tett, megtetsztk abból, hogy ez ilyen beszélőt a theatrumon is elkiáltotta magát egy ablegatus ur (P), midőn Sapho nevű darabban parancsolt Phaon szolgájának, hogy menjen el, s ez szót nem akarván fogadni nem csuda u. m. a publicum közöl egy, mert nincs instructiójában, hogy elmenjen.

Rohonczy: megállapítatott az már 1811-ben a Diaetán, u. m. a nemességnek esztendőről esztendőre való lustrája, s azonban bizonyos politikai tekintetből annak vége szakadt, és 814-ben az insurgensek helyett Velitéseket kívánt Ó Felsőge, mely katonai állítás módja

valamint szokatlan, úgy törvénytelen is volt. Hogy hát okot ne adjunk a gúnyírásoknak, melyekkel a külföldi, és leginkább a német íróktól sértegettünk, hogy ami a magyar nemesi jussaink épségbe való megmaradásáért a jobbágyok ontják véreket: állítsuk fel tehát az ezután szüntelen állandó insurrectiót.

Balogh javolja a lustrát, és mindazt, amit az 1811-iki Diaeta a katonai fenyítékre nézve rendelt, s hogy álljon fel a régi szokás szerént a banderium, hogy az országban nagy jószágokat bíró praelatusok, magnatusok, és a clerus is részt vegyen a hazánknak adandó áldozat tételben.

Földváry. Már 1622-ik esztendőben, mint a 21-ik articulusa nyilván mutatja az azon esztendei diaetának, végeztek atyáink az insurrectio felül, mely szerént minden nemesi szabadsággal bíró magyar hazafi, ha a szükség úgy hozza, felkeljen a haza mellett. Ha tehát kötelességünk a haza védelme, kötelességünk az erre segítő eszközöket is akarni; hogy új teher az insurrectio, mint ezt hallám említeni, arra csak azon természeti törvényt felelem, hogy: aki hasznot érez, érezzen bajt is. Vérrel szerzették dicső eleink ezt az áldott földet, avagy tehát önként lennének e azoknak méltatlan unokáik, kik a megszerzett jót még vérünk ontásával is megtartani nem iparkodnánk? Minden 20 esztendőben lévő nemes ifju gyakoroltasson hát a katonai dolgokban, s kitöltvén legalább egy esztendőt, bocsáttasson haza, úgy kívánja, kész védjét találja ifjainkba. — A banderiumok helyett fizessenek a praelatusok és mágnások.

Vidovich. A magyar nemes született katona, és így nincs szüksége a 2. 3. esztendei gyakorlásra. De káros is a lustra, mert sokba kerül a szegény nemes embernek, s több ilyes beszédje után kinyilatkoztatá, hogy ellene mond az insurrectiónak.

Szemeré. Se helye, se ideje, se lehetősége nem lévén az insurrectiónak, nyilván ellent mond. Ugyanis az 1-re Ő Felsége megmondotta, hogy mostanában nem lesz háboru. 2. Más dolgok végrehajtását bizta reánk. 3. Nincs pénz az országban, de committenseink is mit mondanának, hogy új terhet szerezni jöttünk a diaetára.

Bezérédy. Hogy szüntelen való insurrectió legyen, azt senki sem kívánhatja mostani sorsában hazánknak, hanem nyoma lévén már az 1667. diaetában a lustrának, ezt mi is megállapíthatjuk most. Melyre nézve sem Földváryval meg nem egyezhetek a szüntelen tartandó insurrectióra nézve, sem Marczibányival, sem Szemerével, — mert kecséget ugyan Ő Felsége beszédje és egész Európa sorsa, de az kevés ideig tarthat, elmellőzvé tehát mindazt, ami szorosabban meghatározza az insurrectiót, csak a lustra felállítását kívánja.

G h y c z y hasonlóan : mert gyakorlatlan katonát vinni háboruba annyi, mintha azt mézszárszékre vinnék. A lustra után következő insurrectió is, mi módosítással legyen? az 1558-iki diaeta világos felvilágosítást ad, mely valóban a propositióra nézve nagyon javalható rendelkezéseket tett, ott látjuk, hogy egy sessiót bíró nemes ember felszabadított a személyes felkeléstől.

V a y. Még csak kérdés sem lehet arról, hogy a magyar nemes köteles-e hazáját oltalmazni? Aki azt kétségbe hozza, nem magyar, nem nemes az! Legjobban megfelelünk hát tanácskozásunk céljainak, ha azon módokat adjuk elő, melyek a magyar nemest alkalmatossá teszik arra a s z e n t kötelességre, hogy veszélybe forgó hazáját védhesse. Hogy a magyar nemes született katona, arra csak azt lehet felelni, hogy másképen folynak most a háborui dolgok, mint dicső emlékezetű apáinknak az üstökös Scythák idejében. A gyakorlottság teszi most a katonát vitézzé, nem az erő. Igaz ugyan, hogy 1809-ben kevés gyakorlása után is oly szép előmenetelt tett a nemesség, hogy végződvén a háboru, sokan a Mária Thérézia rendjellel jutalmaztattak meg, noha ezt elnyerni, már csak annál fogva is, hogy valaki magyar nemes, igen nehéz? Én ugyan akkor magamis voltam insurgens, noha oly szerencsétlen voltam, hogy még csak nem is láhattam ellenséget, de azt csakugyan tudom, hogy elmúlhatatlan szüksége van a katonának a gyakorlásra. Most midőn a gyilkoló ágyu egész csapatokat sodor halálra, midőn egy ügyes kanyarulat formálása sok esztendőnek életét megmenti, oly szükségesnek kell itélnünk a katonai gyakorlást, hogy annak csak az mondhat ellene, aki édes hazafiainak vérét bitangoltatni, illetődés nélkül nézhetné. Hogy hát czélarányosan láttassunk e nagy munkát folytatni, én úgy tartom, hogy e részben deputátiót rendeljünk, mely az insurrectio legjobb móddal leendő felállítását s folytatását kidolgozza.

M i s k o l c z y. (Biharmegyei ablegatus) Még a constitutio meg nem állapíttatik, addig erről tanácskozni szükségtelennek ítélte, most ugymond az első kormány helyrehozásáról aggódjunk, azután lesz annak helye.

Z s m e s k á l. Minthogy az instructiójába e tárgyról nincs szó, nem erőszakolhatik bele, egyébiránt ami magát illeti, kész szívvvel áll a Statusok kívánságára.

B o r s i c z k y. Trencsén vmegyében 3000 nemes lakik, ezek közül nem több csak 400 tarthatja el magát a lustrákon, a többi az alföldön keresi élelmét egész nyáron. Lednitzen egy colonialis

sessión 200 nemes lakik, és így nagyon szegények lévén, részokról e terhet fel nem vállalhatja.

Nagy Pál. Nagyon nehéz a mostani helyzetetésünkben az insurrectióról beszélni, mert ez praeiudiciumára van az uralkodó háznak, jól lehet, ha jól meggondoljuk, az insurrectio most csak alszik, s nem lehet senki előtt különös dolog ez a felkelés. Bezzeg nem volt praeiudicium az austriai ház előtt az insurrectio, mikor * Maria Theresia ide le jött csecsemőjével, és a temérdek sok ellenségtől egész Európa láttára menté meg a magyar M. Theresiát. De most is csak a ministerium oka ezen bizodalmatlanságnak, mert valóban szereti a magyar fejedelmét, sőt egy parasztban is több hűség van a királyhoz, mint akár melyik austriai emberben, mert van rá casus, hogy az ágyukat, sőt az aerariumot is elárulta az ellenségnek a bécsi hív polgár, midőn más részről a magyar katonát semmi ígéretek, semmi fenyegetések által el nem lehetett tántorítani kötelessége teljesítésétől. Nehéz továbbá szólani az insurrectióról, mert ez sokaknak a Statusok közül is praeiudiciumára van, dulce est nihil facere; ez az oka, hogy sokan irtóznak ezen újítástól, ezen veszedelmes újítástól. — De St. és RR. nem azért foglalták el a mi eleink ezt az áldott tartományt, hogy maradékaiknak egy része birja e földet s heverjen! a másik meg semmit nem birván munkálódjon! s a hazát oltalmazza! hanem azért, hogy egy része a népnek, a földnépe művelje országunk termő földjeit, mi pedig mindazokat, mind magát az országot, minden bajtól oltalmazzuk. — Valóban St. és RR: az insurrectio nevezet előttem csupa abusus. Nem insurrectio a nemesnek kötelessége, hanem az, hogy valamint ő katonának született, úgy a hazáját állandóul oltalmazza. De hallom én, hogy itt sokan a törvényre provocálnak, mely úgy látszik, hogy itt és most fel is oldozza ezeket az insurrectiótól, de azt mondom én csak arra a neveléses ellenvetésre, hogy az ilyenek méltán mondhatnák azt is, hogy mi bizony nem lövünk puskaporral, mert mikor hozták a törvényt, nem tették bele!

Hejába panaszkodunk hát a consilium ellen, hejába a ministerium ellen, hogy kötelességében hűségtelen, míg az is ugyan ezt hányja nekünk is szemünkre! De ha reális nemesi rendelésünknek megfelelünk, akkor bedugjuk a külső rágalmazóknak is szájukat, elhallgattatjuk a ministereket is. Azt is hallom, hogy nincs helye az insurrectionak, ugyan nem ezt javallja-e egész Európa politicája, midőn most az egész világ keresi a mienkhez hasonló constitutiót, ha megtalálná, — nem szent kötelességünk e hát mine-

künk ezt, amit már áldott emlékezetű eleink számunkra megke-
restek, sérthetetlenül megtartani? (vivátok) de a contribuens nép
nyomorult sorsán is nem segítünk-e ez által? Én hát reflectáltatván
a nemzetet magára, midőn századunk geniusa fenyegetve int, ké-
rem a St. és RR. rendeljünk egy deputátiót, mely három esztendőök
alatt összeszedvén és elrendelvén a nemességet illető törvényeket,
akkor ezen nagy dolgot végképpen elvégezzük (vivátok).

B a r t a l u r emlité, hogy 1865 portalis funduson lakó ne-
mes van Pozsony vmgyében, s ezek nagy részént szegények, kik-
nek sorsa tehát méltán várja tőlünk az insurrectio orgánizálását,
mely a mult esztendei insurrectiókban rosszul volt, nem propor-
tionaliter lévén felosztva a nagy és kis nemesek közt a feleségé-
lési teher. — Igen bölesen!

B. O r c z y, K á s z o n y i, B a r t a l, S z e g e d y, F e h é r -
v á r y hasonlóan sürgetvén a Ludovicea virágzásba való hozását
és systematicus rendjeit az instructiónak és hogy egy több domi-
niumokat biró mágnás ne annyit áldozzon fel a haza oltalmára,
mint egy colonialis földön lakó szegény nemes ember.

S z e r e n c s y. Édes eleink vérrel szerzették e földet: nekünk
is illik hát ezt vérrel megtartani — mert bizonyos az, hogy min-
ket illet a defensio.

G r ó f C s á k y, azoknak, kik ellene voltak az insurrectiónak,
és instructiójokat emlegették, igen helyesen megfelelt Pázmándy
urnak ama minap említett axiómájával, hogy a törvény min-
den instructiók felett instructio, az instructiókról
szóló törvényeink lelke pedig az, hogy a nemeseknek kell
hazáját oltalmazni. Minden vitatásunknak tehát az lehet
resultátuma, hogy deputatio rendelődjön, de ne ad graecas calen-
das, mint eddig, hanem most, ebben a diaetában, mely az insurrecti-
ónak leghelyesebben leendő elrendelésén, munkálódjon; — legyenek
lustrák; — Ludovicea már valahára kapjon lábra; — ezt secundál-
ták V a y, V i t é z, N é m e t h s z e g h y, I z s á k, P é c h y s
Nagy Pál, ki is megmagyarásván a huszár név eredetét, (mely
szerént 20 portalis nemes ember adott egy katonát) azt vitatta, hogy
egy herczeg, egy gróf 200 embert tartozik akkor kiállítani, mikor
20 portalis nemes ember egyet. B. P e r é n y i. Régi mondás: si
vis pacem, para bellum, gyakoroljuk a fegyverforgatásban magun-
kat, gyakoroltassuk ifjainkat, hogy a veszedelmes napokban, melyek
tán reánk váraкоznak, alkalmasos védői lehessünk hazánknak, s
szabadságunknak. — Nines előttem hijjában valóbb szó, mint
mikor azt hallom h a z a f i s z á j á b ó l, hogy az insurrectio új

védelmes módja a hazának. Nékem ugyan instructióm nincs e részben committenseimtől, de bizom, hogy ők is helybe hagyják e részben vélekedésemet. Állandó teher ez a nemességen? s azután? reflectáljunk magunkra nemes hazafiak! gyermekeinket már az iskolába katonáknak is neveljük egyszermind.

Utoljára Márjássy megmutogatván a lustra szükségét és az exercitátiót, jelenté, hogy a Statusok- és Rendeknek úgy látszik, abban mindnyájan megegyeznek, hogy repraesentációnkban azt kérjük Ő Felségétől, hogy e részben már a deputatio előtt forgó elaboratumok még ezen diaetán újra egy deputatióra bizassanak, melyek azt meginkább jobb rendbe hozván, törvénytyleg legyenek. — Ebben megegyeztek, s vége lőn a kerületi ülésnek.

Nov. 1-ső napján, a kiküldöttség dolgozván a reá bizottakon, kerületi ülés nem volt.

Nov. 2-án, a magyar nyelvről és a nemzeti nevelésről értekezvén a Karok és Rendek (többé nem Status et Ordines hát), midőn itt a felteendő izenet rendje szerint a koronaörökösnek magyarosan leendő neveléséről kellene szólni, B a l o g h ur azt mondá: hogy ő ugyan által látja annak szükséges voltát, hogy jövődő felírásunkban említést tegyünk erről; de minthogy a mostani koronaherczeg különben is magyar hazafi által neveltetett, erre ne terjeszszük ki figyelmünket s kérésünket, hanem csak az ezután leendő minden korona-örökösre. — P é c h y ur is ezt vitatta, Vitéz, Deseőffy, Ghyczy, Komáromy, Márjássy úgy itéltek, hogy nem kell kivételt tenni, hanem általjában kell említeni a koronaörökösöket és azoknak nevelését.

Ezt előre bocsájtván, a nevelésről való értekezés jött tanácskozás alá.

(A november 2-án tartott kerületi ülés lefolyását Szilágyi István a T a r-Napló nyomán közölte. (L. értekezések. 21. és k. l.) Annak bebizonyítására, hogy forrásomnak a kerületi ülések tárgyalásaira vonatkozó adatai is teljesen megbízhatók és hitelesek, a Tar- és Guzmics-naplóból a nov. 2-ki tárgyalást egymás mellett közlöm).

Guzmics-napló szerént.

Némethszeghy legelőször is ellene mondott a külső országokra való kijárásnak, minthogy, úgymond, országunkban is elég tudós professorok vannak, kiktől elég neveltetés és tudományt nyerhetnek ifjaink.

Márjásy erre azt felelte, hogyha a nevelés külső országokon, nevezetesen Bécsben és az olasz földeken megy végbe, úgy ő is veszedelmesnek tartja a külső országokra való kimenetelt, mert úgy a növendék elveszti hazafiuságát, de hogy a felnőtt és iskolákat végzett ifju ember nem tanulhatna a külső országai professoroktól, azt tagadja.

*Somsits.*¹⁾ A magyar universitásnak a német bécsi universitástól való függése ellen panaszkodott, előhozván a Studien Hof commissiót, mely az egész monarchiában, az Olaszországon kívül, a német nyelvet akarja behozni az iskolákba s melynek systemája szerént a magyar nemzeti nevelésmód lábra nem kaphat. A pesti universitásban tehetetlen öregek tétetnek professoroknak, s megesik, hogy 10 esztendeig is üres némely tanítószték, csak azért, hogy a suplensnek nem adódván meg az egész professori fizetés, az universitás javaira ügyelő felvigyázóság jó vagy rossz czélből-e? a költséget megkimélje, holott nincs egész Európában gazdagabb fundusu universitás mint a mienk, csak az a baja, hogy nem maga gazdálkodik, hanem más ő helyette, s nagy jövedelmeiről nem néki, hanem másnak számolnak. Két törvénytelen parancsolat jött a magyar tanulókra nézve hozzánk, egyik az 1790-ik esztendei diaeta 26-ik articulus ellenére eltiltotta a protestánsokat a külső akademiákra való kimeneteltől, hol nékik fundatiók vannak, s iskoláik szépen virágoznak. A másik által a szülők természeti jussok ellen gyermekeik nevelésében szűkebb határok közé szorítottak, midőn a reformatus nevelők eltiltatnak a katholicus ifjak nevelésétől, s ifjainknak semmiféle protestáns professort

¹⁾ Tar-nál Szucsics, Guzmicsnál Somsits a vita folyamában ismételve felszólalnak. Valószínűbb a Guzmics-napló állítása. Döbrentei ugyanis a nov. 2-iki ülés szónokai közt világosan Somssich Pongráczot, Somogy vármegye követét említi. (L. Gróf Széchenyi Istv. és az akademia megállapítása. Szász Károlytól 71. lap). A Jelenvolt is a nevelési vita szónokai közt szintén megemlíti Somssichot. (L. i. h. 78. szám). Különböen csakis a névben van egyik részről a tévedés, a beszéd szövege mindkét naplónál egyező.

Tar-napló szerént.

A beszélők sorát *Németszeghi* István, *Mosony* vmegyei követ nyitotta meg, s eltérvén mindjárt a sorrendtől, a 2-ik pont iránt mondta ki véleményét, kijelentvén, hogy ha az „a k á r h o l t a n u l h a t á s” szabadsága alatt az értetnék, hogy külföldre is lehetne menni, ő ahhoz nem járulhatna, mert az sok pénzt kivisz az országból, s épen ezért még az eddigi szabadságnak is megszorítását kíváná.

(A Tar-napló nem említi Márjássy beszédjét.)

Szucsicz József Bács vmi k. mind a két pontot összefogván, azon felül, ha az előtte szóló érveit czáfolgatta, az elsőre azt adta elő, hogy a hazaszeretetnek a gyermeki korban kell becsepegtetnie, ami a szülék házánál és az iskolákban történhetik meg. Erre nézve nálunk csaknem egészen megfordult világ van, mert a szülék a lányukat nevelők beadják, ahol idegen szokásokban és nyelveken neveltetvén, ezek aztán a magok gyermekeit is a szerint kívánják nevelni. Továbbá a mi főiskolánkban (pesti egyetem) is csaknem egészen idegen nyelv uralkodik, melynek az az oka, hogy függésben van a bécsi főiskolától. Ez által küldetnek a pesti iskolába a professorok, akik sem a magyar nyelvet, sem a magyar szokást nem tudván, nem a nemzetiséget, hanem idegen szokásokat csepegtetnek ifjainkba. Ez a Hof-Studium planuma, mely általában a deák nyelvet is a németért ki akarja küszöbölni stb. Mindezek után kívánja, a) hogy a leányok magyar neveltetése iránt tétessék intézkedés; b) hogy a pesti iskola a bécsitől függetleníttessék; c) kinek hol tetszik, akár benn a hazában, akár a külföldön, ott tanulhasson; d) protestáns nevelők fogadásában a rkatholikusok ne gátoltassanak; e) protestáns ifjak a külföldre kijárhassanak.

Guzmics-napló szerént.

ezután hallgatni nem szabad. Ha kereskedés végett szabad kimenni külső országokra, miért ne volna szabad a tudományok kedvéért kimenni? Ha olvassuk az 1681-iki *diactalis actákat*, meggyőződhetünk affelől, hogy e vallásbeli egyenetlenség és üldözés sok siralmakat hoztak maguk után, ellenben az egyetértés, az egymás iránt való bizodalom sok jóknak szerzője, hogy hát ezt megnyerhessük, legyünk munkások abban, hogy tanulás végett legyen szabad kimenni a külső országai académiákra, de különösen a protestánsoknak, kiknek szép fundatióik ott hijába hevernek.

Kolosváry. Már Mátyás királynak különös gondja volt a tudósokra, s annak nyomdokait követvén Pázmány, Foglár, Erdődy szép fundatiókat tettek az iskolákra: de fájdalom mind e mai napig csak a deák nyelv tanulása az ifjaknak legfőbb iskolai kötelességök. Tanítóik csak annak örülnek, ha szépen el tudja mondani deák leczkéljét a magyar fiu, így soha velősen nem tud gondolkodni, soha elmélkedő tudós, vagy csak igen ritkán válik iskoláinkból, hol semmi katonai, politechniai, oconomiai tudomány nem taníttatik, s így ifjaink iskoláik végeztével egyedül bírók, vagy prókátorok lehetnek. Vélekedésem tehát az, hogy az universitás gazdag jószágainak administratiója szakasztasson el a publica administratiótól, s adasson által magának az universitásnak, hogy a professorok becsületesen fizetessenek, legyen kedvök a tanításhoz. A leányok nevelését ami illeti, ha ezt voltaképen meggondoljuk, úgy fogjuk találni, hogy itt és ez legnagyobb fogyatkozás a mi nemzeti nevelésünknek. Magyar ifjakat akarnánk nevelni, s kiktől születnének ezek? Mostani leányainktól? Hiszen ezek a szánakozásra méltó teremtetések mostani országunk helyheztetésében abban tartják neveltetésüket, hogy ne magyarul, hanem más nyelven beszéljenek, és ha ez megvan, már egy ága ez reájuk nézve a pallérozott nevelésnek. A leánynevelő intézetekben szó sincs a magyar nyelvről és ha az igazgatók netalán őket meglátogatják, soha csak kérdésben sem teszik, hogy leánykáim tudtok-e magyarul? Nem! e helyett oly dolgokat taníttatnak velük, melyeket a publicum sem tud, s azonban azt nem tudják, hogy melyik vármegyében születtek, holott a magyar hazai dolgokkal való ismeretek nagyon erősen kötnék őket az országhoz és magyar asszonyokká válván, idővel magyar hazafiakat nevelnének. Itt-ott vannak magyar fundatiók (az apáczák klastromai), de magyarul nem tanítanak, ha pedig kedves a magyar fundatió, kedves lehetne a magyar nevelés is. Magyar téjjel szivja be a csecsemő a hazafiuságot, gondolkodjunk hát leányainkról is.

Tar-napló szerént.

Kolozsvári Miklós Győr vmi k. csatlakozván a (2)-hoz, hozzá még ezt adja : Iskoláinkban csak a deák nyelv kinoztatik, mely miá a polgári tudományokban előmenetel nem lehet, a hadi tudomány pedig egészen elmellőztetik. M á s u t t n e m z e t e k n e k t u d ó s T á r s a s á g a i k v a n n a k ; n á l u n k e z e l ő m e n e t e l t n e m n y e r h e t . A leányok sehol magyarul nem tanittatnak, pedig mint anya, a fejjernem terjesztheti leginkább a nemzetiséget. Ezekre kellene különös figyelemmel lenni, hogy a hazai szokásban s nyelvben neveltessenek, hogy magzatjaikat a hazai szokásban s nyelvben való neveléssel köthessék a hazához.

Guzmics-napló szerént.

Gyurcsányi. Van ugyan a protestánsoknak Bécsben már oly intézetjük, melyben a papi tudományokat tanulhatják, de a külső országai nagy iskolákból való elzárattatások, mind e mellett is törvényünkkel ellenkezők, ha nem említem is itt azt, hogy a nagyobb hivatalokba nem proportió szerént applicáltatnak a protestánsok. Midőn a consiliumnál, kamaránál, kancelláriánál, alig van egy két protestáns. Pedig tudjuk, mely erős rugó a hivatal elnyerésének reménysége minden kötelességeinknek hűséges folytatására. (Ez a nagyra menendő beszéd itt félbe szakadt, de majd utóbb elfogja mondani Ragályi, a mi elmaradt, s kifejti, a mi Gyurcsányink szívében fekszik, de a mit ő tovább nem vitatott, elégnek tartván a jégtörést.) Egyébiránt javalta Gyurcsányi, hogy az izenetbe bele kell iktatni a Ludovicaeum virágzásba leendő hozását, s a katonai nevelésmódot.

Bezerédy. Itt is csak említsük meg, hogy mi a magyar nevelést nagyra tartjuk, azért ezt a kiküldöttség munkáiban akarjuk éreztetni. Különben a Ludovicaeat megemlíthetjük itt is.

Uzovics¹⁾ jelenti, hogy Csáky László püspök a Notre Dámák klostromának 50 ezer forintot adott. Kérjük meg hát Ő Felségét, hogy ebből egy magyar professort legyen szabad tartani.

Zombori jelesen előadta a leányok neveltetésének fogvatkozását. De a férfiak neveléséről is igen fontosán beszélt; minden polgárt — úgymond — czélarányosan kell nevelni, legjobb volna tehát, hogy egy bizonyos classis (papok) kezéből vevődne ki a nevelés és a tudományok magyar nyelven, magyar hazafiak által tanítatnának, így lehetne várnunk, hogy ifjaink a nemzeti lelket hordoznák szívében, s igaz védjei lennének idővel hazánknak. Az aszsonyi nemre nézve is a magyaros nevelést javalta. Most úgymond francia s német gouvernantok nevelik leányainkat, a kiktől valóban semmi izlést nem várhatnak; s hogy igaz magyar anyák legyenek, s váljanak belőlök idővel, mi sem várhatjuk, a haza szeretetét, s a

¹⁾ Tarnál Babóthy, Guzmicsnál Uzovics. Tán a két különböző név kiegyeztethető olyképp, hogy mindketten egy megyének: Nyitrának követei. Beszédjük lényege egyező.

Tar-napló szerént.

Gyurcsányi Gábor után

Bezerédi György figyelmezteti a tanácskozókat, hogy bár ezek iránt nekie is hasonló utasításai vannak, mint az előtte szólók előadták, ily részletességgel ne menjenek ezek a feliratba, mert annak *d e p u t á t i o n a l i s* munkálatban van helye. De miután a nevelés és a magyar nyelv szóba hozattak s egybekapcsoltattak: ettől fogva, egy-kettő kivételével, a szónokok egyáltalában nem tartózkodtak, hogy mikor az első iránt nézeteiket elmondták, rögtön a m a g y a r n y e l v ügyére is kiterjeszkedjenek.

Babóthi Imre a pozsonyi Notre Dame-okra, ez idegen nyelvű leánynevelő intézetre, fordította a figyelmet, melynek gr. Csáki László 50 ezer forintot hagyott; és

Zsombori Imre ez alkalmat megragadva kívánja az egészen független nemzeti nevelést, kívánja a Ludovicaeának felállítását, a leányok magyar neveltetését, s egy lépéssel tovább menve, mint előzői, kívánja kimondatni, hogy a t u d o m á n y o k á l t a l á b a n m a g y a r u l t a n í t t a s s a n a k.

Guzmics-napló szerént.

constitutiót kell ezekkel is megismertetni, így szelidül bennük az erkölcs, így lesznek hív férfiak, hív feleségek.

Deák. A nevelők ha különböző vallásuak is, a katolikusok iskolai cathedraira is applicáltassanak.

Perényi (Bereg). Elosztván a nevelést két részre: t. i. előkori nevelésre, melyben a gyermek a főbb tudományokra előkészítettik és tudományos nevelésre, melyben az ifju életben megkivántató tudományokra tanítatik. Ha amaz eltévesztődött, ezt el nem éri az ifju. Már pedig nálunk az előkori nevelés érthetetlen nyelven menván végbe, a növendék szívében a haza, a constitutió, virtus, igazság és tanulás szeretete ki nem fejlődhetik, annyival inkább gyökeret nem verhet. Valamíg a deák nyelven megy a gyenge érzések formálása, addig hijába beszélünk a nemzeti lélek felébresztését előmozdító eszközökről. Különb en azt ítélte, hogy itt csak a nevelés fenéktételeit (principia) kellene elhatározni, a hosszasabb értekezést az 1790-iki küldöttség munkájára bizván.

Czindery ur a szerzetesek ellen kikelt, hogy rosszul tanítanak, okát abban keresvén, hogy concursus nélkül vevődnek fel a tanítói székekre.

Jordánszky különösen arra kérte a karokat és rr., hogy a religió dolgát ezen tanácskozásba bele ne keverjék, s az eddig felhordott fenéktételek ellen gyenge fegyverekkel akart élni, s vívni, de tüstént.

Marczibányi azt mondotta, hogy tanítsák a deák nyelv helyett a magyart. És a csupa katolikus professorok helyett protestáns professorokat kell felvenni a katolika iskolákba egyformán.

(*Pronay* a Guzmics-naplóban nincs említve.)

*Döry.*¹⁾ A Theresianumban, melynek jószágai Magyarországbn vannak, kevés magyar fiak taníttatván, javallotta, hogy Ő Felségétől ezen intézetnek Magyarországbn való által vételét kérik, nehogy 5 ifjura (mert mai napon csak ennyi magyar van a Theresianumban) 2 uradalmak jövedelmei költessenek azon ifjakra, kik aztán haza jövéen magyarul sem tudnak, s tudni nem is kívánnak.

Rohonczy. Ha már kicsiny korukban becsepegtetik s megkedveltetik a szülők gyermekeikkel a katolika hitet, semmi nem áll ellent, hogy a nagyobb iskolákban protestáns professorokat ne hallgathas-

¹⁾ Bár a beszélők nevei különbözők, de beszédjük lényege egy.

Tar-napló szerént.

Deák Antalt, aki Ludovicæat és magyar nevelést kíván,

Perényi Zsigmond váltotta fel, a ki mindenben hozzá áll a 7. sz. a. szónokhoz, mivel az idegen nyelven való tanítás mellett a gyermek tudomány nélkül marad; azonban ő is e tárgyakat a deputationalis munkálatokra hagytná, ahol a tanulmányi rendszerről lesz szó.

(Czinderyt a Tar-napló nem említi.)

Jordánszki Elek,

Marczibányi János,

Prónay János után

Bónis Sámuel szállalt fel azon magyar alapítványok iránt, melyek Bécsben vannak. Ha ezeknek magyar ember hasznát akarja venni: Bécsbe kell mennie, a hol az idegen nyelv és szokás miatt a nemzetiség belőle lassan-lassan kipárolog, gyökeret vesz az idegenség és a külföld szeretete. Szükségesnek látná sürgetni, hogy a Bécsben levő magyar fundatiók Magyarországra tétessenek át.

Rohonczy János a részletességeket deputatió elébe tartozónak tartván,

Guzmics-napló szerént.

sanak azok. A mostani felvilágosodott század is ugyan, de különösen a szülöket illető nevelői jus is ezt kívánja, mely szerént kinek-kinek, hol, ki által való taníttatását senki meg nem határozhatja, ott taníttatván fiát, a hol legjobbnak látja.

Ragályi: ideje már, hogy mi is egész Európa példájára kiküszöböljük a deák nyelvet, a mi hazánkra nézve annyiból is jó volna, hogy míg a tót és német gyermek deákul megtanul, addig magyarul is megtanulhatna, s a fő czélt elérnénk.

Ezekhez adá b. *Vécsey*, hogy ha már csakugyan erőszakot szenved a tót és német az idegen nyelv megtanulása miatt, örömesebb szenvedhet erőszakot a magyar nyelvért, mint a holt deák nyelvért. De hasznos volna még azonkívül, ha a gymnasiumok száma megkisebbitetvén, azok helyett reális iskolák állíttatnának, úgy organisáltatván, hogy a tanuló ifju minden iskolából kiléphessen valami életnemére.

B. *Stojka*. Csak Magyarország tartotta fenn nemzetiségét 800 esztendők óta a sok babilonai nyelvek közt, ez a magyarok Istenének nagy kegyelmére mutat, minden lehető módokat kell tehát követnünk nemzetiségünk fenntartására, hogy ellentünk ne háborítsák a hatalmas pártfogót. Mi lehetne pedig hathatósabb eszköz erre, mint hazai nyelvünk pártfogása és gyakorlása. A magyar most, midőn felséges királyával beszél, olyan nyelven ír, a mit maga sem ért, midőn Istenével beszél, olyan imádságot mondanak előtte, a mit maga sem ért, mindezek olyan hibák, melyek minél hamarább javítást kívánnak. Valamig hát a Fels. H. T. M. tanács nekünk más nyelven felel, még minden dicasteriumok idegen szólásmódot követnek, mindaddig messze vagyunk a czéltől. Én ugyan legtanácsosabbnak tartanám, hogy minden magyarországi hivatalokra magyarok vevődnének fel, csupán a nagyobbakra a magyar nemesek, a kisebbekre a magyar nemtelenek.

Péchy: Ha azt akarjuk, hogy Magyarország egy nemzetté egyen, legelőször is a deák nyelvet kell kiirtanunk, mely eddig ezen nemzetet több részekre szaggatta. Ifjaink neveltetése hiányos mind a nagyoknál, mind a közrendűeknél. Amazok is deák nyelv helyett az udvari német nyelvet tanulják, s mi lesz belőle? Az, hogyha főispánokká lesznek, nem

Tar-napló szerént.

Ragdlyi Tamás erre azzal válaszol, hogy mivel nem tudni, fölvetetik-e és mikor a nevelés tárgyáról szóló deputationalis munka: azért nem látja tanácsosnak, hogy ez most elhallgattassék.

B. *Vécsey* Miklós vélekedése röviden ez: Minden tanítások magyar nyelven legyenek, mert ha a német, a tót szenved Magyarország a deák nyelvért, mért ne szenvedhetne a magyar nyelvért?

B. *Sztojka* Imre szerint bizonyos az, hogy a nemzetiség előmozdítására főszköz a nyelv. De ennek terjesztésére nem sok figyelem van. Az 1805. 4. t.-cz. ellenére maga a *Consilium* is még a magyar felírásokra is deákul felel. Továbbá nemcsak az Udvari Magyar Kamaránál magánál, hanem minden ahhoz tartozó tisztségeknél is minden hivatalos dolgok németül, nagyon kicsi részben deákul, magyarul pedig épen nem folytattatnak. A magyar individuumok elmellőztetnek, csak idegen nemzetbeliekkel töltenek be a hivatalok. A kamarai dominális székeken minden törvényes dolgok deákul mennek. Így mellőztetik el a magyar, s ezek miá kénytelen a magyar is az idegen nyelv tanulásán tölteni azon idejét, melyben nemzeti nyelvén a tudományos pályán messze haladhatna. Ezek következtében, committenseitől vett utasítása szerént, a consiliumot oda kívánná utasíttatni, hogy a magyar felírásokra magyarul feleljen, s ez terjesztessék ki a kir. és kerületi táblákra is; hasonlókép az uradalmi székeknél, sőt a magyar kamaránál is a nemzeti nyelv vétessék be.

Péchy Imre ehhez azt adja, hogy Magyarország lakosságát nem a deák, hanem a magyar nyelv által lehet egy nemzetté formálni, tehát ez taníttassék. Szép és hasznos a deák és német nyelvet is tudni: de ne legyen az *curialis*, mert káros. A közhivatalokhoz így a magyar, aki most vagy pappá, vagy prókátorrá kénytelen lenni, inkább hozzá juthatna.

Guzmics-napló szerént.

tudnak velünk bánni, se nyelvünket, se szokásainkat nem értik, nem tudják. A Theresianumot vissza kell hozni, annyival is inkább, mert ott olyas Guttermanforma professorok tanítanak. A közrendü ifjak csak papok s prókátorok lehetnek, mert a dicasteriumoknál magyar nem applicálódik.

Nagy Pál Somsitsnak ama két törvénytelen parancsolatok ellen tett panaszára akarván felelni, az elsőre azt mondá, hogy nem szükséges külső országai iskolákra kimenni, minthogy nálunk is sok derék professorok vannak, kiktől ifjaink tanulhatnak. Ami a privát informátorokat illeti, hogy az ilyen nevelés módja veszedelmes, és hogy sem katolikus sem protestáns nevelő nem kell a magyar ifjak mellé, úgy hogy azok iskolába ne járjanak, azt így mutatta meg. Ki nem lehet mondani, hogy nagyjaink fiainak a privát nevelők által való nevelése milyen hibás. A háznál a rossz példákat látja a gyermek, hizelkednek néki, a nationalis nevelésről semmit sem tud, a bölesőbből alig kel ki, már méltóságos urfi a neve, hallja, hogy ő született főispán, s azt mondja, hogy a tudomány is vele született, ennél fogva kényeskedik, a háznál a körülötte levők nem beszélnek magyarul vele, az inasok németül, a nénjei szintúgy, vagy francziául. Nevekedvén privát exament ad, a publicus professorok és a házi barátok meghivatattanak az examenjére s ugyanakkor ebédre is, — elvégződik az examen, a méltóságos urfi, a nagyreményü gróf, a Lieber Bruder igen jó exament adott, mindenesetre pedig, ha iskolába menne, ott látná, hogy ő milyen keveset tud, a többihez képest a mellett, hogy még otthon erkölce nem is civilizálódik, és úgy nézi a többi vele egykorú ifjakat, mint nem is embereket. Ez a privát nevelés, jobb volna, hát, ha törvényesen megállítódna, hogy nagyjaink is közönséges iskolákban taníttatnák gyermekeiket, ki nem zárván innen azon just, hogy olyan privatus praeceptorai lehetnek a nagy úrfiaknak, a kik, ha ezek elesnek, felemeljék, s több ilyes aprólékos functiókat vinnének véghez körülöttük az inasokon kívül.

Földváry megmutatván a közönséges nevelés hasznait, vitatta, hogy szabad concursusok lehessen a protestánsoknak is a katolikus iskolák tanítói székeikre, szabad legyen a katolikus ifjakkal a protestánsok iskoláikba járni, hogy így a kölcsönös bizodalom az együtt való létel által sziveikben felébresztessen, s gondolkozásuk módja összeolvasztasson, hogy így idővel, egy szivvel lélekkel hazájok javát munkálódó hazafiak váljanak belőlük, s rontasson le

Tar-napló szerént.

Nagy Pál reflektálván az eddigi szónokok előadására, kijelenti, hogy mivel a nevelés az országos küldöttség munkálatának egyik részében különösen előfordul, ő ott látná helyét mindazoknak, amik eddig mondattak s még e tárgyban fognak mondatni. A magyar nyelv össze nem jöhet a nevelés ügygyel, mert ez maga egy külön szakasztott tanácskozást kívánó nevezetes tárgy. Ezután a nevelés iránt mondja el véleményét, mely ezekben áll: Szükségtelen tanulás kedvéért külföldre menni; külföldön tanulás nélkül is sok oly magyar tudós van már, akik akármely külföldi professzorral is meg mérnek mérkőzni. A privat tanítók iránti panasz nem helyes, mert csak a közönséges tanító-helyek készíthetik az ifjakat jó, hasznos és tudományos hazafiakká; ellenben ott tapasztalhatni többnyire a legnagyobb tudatlanságot, luxusra való hajlandóságot, a hol a privat informátorok vannak stb. Kivánni való volna ezek cassálása.

Hozzá *Földváry Ferencz* mindenben csatlakozott, azzal a hozzáadással, hogy itthon kinek mely felekezeti iskolában tetszik, abban tanulhasson, s az alkalmas emberek valláskülönbség nélkül választassanak professorokká.

Guzmics-napló szerént.

azon közfal, mely bennünket eddig elszakasztott, mert az egyetértéstől várhatjuk hazánk boldogságát.

Gyöngyösi Pál csornai prépost a szerzeteseket menté Czindery panasza ellen.¹⁾

Gr. Schmidegg,

Kolosváry,

Kubinyi,

Bartal vitatták a külső országi iskolákba való kimenetel szabadságát, még pedig nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusoknak is; különösen *Kolosváry* úr fontosán beszélt a deák nyelv kiküszöbölése szükséges voltáról s említette, hogy az már maga is rossz, hogy izenetjeink a főrendek táblájához deák nyelven folynak.

Balogh: hogy professoroknak ne vétessenek fel, a kik magyarul nem tudnak.

¹⁾ Hogy *Gyöngyösi Pál* csornai prépost beszélt; kitűnik a Jelenvolt következő állításából: „A fehér barátok részéről az öreg *Gyöngyösi* állott föl mentségre, de ő csak azt kérte, hogy ha a szerzetesek ellen panaszt tesznek a Statusok, legyenek a mennyire lehet kimélléssel“ (L. idézett h. 78. sz.) E föl-szólalása *Gyöngyösinek* megerősíti azt, hogy előbb *Czindery* is beszélt.

Tar-napló szerént.

(Gyöngyösy beszédjéről a Tar-naplóban nincs szó.)

Gróf *Schmidegg* Ferencz azt mondja, hogy a nemzet fennmaradásának biztosítéka a nyelv levén, a feliratban mindazt említeni kell, amit eddig mondott.

Kolozsváry Miklós másodszer is felszólalván, védi a külföldre mehetést; azután a nyelvre térvén át, így beszélt: Ha nemzetünk művelődését el kívánjuk érni: ki kell küszöbölni az idegen nyelveket, mert azok nemzeti nyelvünket ma-holnap elnyomják, amire elég példák vannak. Ezelőtt több helységek tiszta magyarokból állottak: azok most csupa tótok és németek. Ha egynéhány esztendő alatt ez történt; mi nem történhetik tovább? Ha most nem gondoskodunk: nemzetünknek csak neve marad, nyelve és szokása elenyészik. Ha az anglus, akinek szintügy, mint nekünk, oklevelei, ősi szokásai s törvényei deák nyelven voltak, elhagyhatta a deák nyelvet: miért ne hagyhatnók el mi is? Tegyük hát ezeket: minden iskolákban, minden dicasteriumokban a magyar nyelvet kell hivatalos nyelvvé tenni, mint kívántatik Máramaros vm. követe által is. Kezdjük meg ezt itt a diétán az által, hogy nunciumainkat a főrendekkel magyar nyelven közöljük.

Kubinyi Gáspár: az ország boldogságának főtárgyát a nevelés tevén, azért mindent széliesen kíván a feliratban érdekeltetni.

Bartal György a nevelésügyben annak csak sérelmi oldalát emelné ki. A magán nevelés ellen azért nem szól, mert a köziskolák rosszak. Hogy ifjaink külföldre ne kíváncsozzanak: azt az által lehetne elérni, ha jó professoraink lesznek; ennek pedig az lesz a módja, ha kebelünkből a professorságra alkalmas individuumokat nézünk ki előre s azoknak professorokká leendő formáltatásokról gondoskodunk, a mit a jó fundatiók tételeivel érhetünk el, mint eszközzel.

Balogh János nem kíván ugyan, mint az előtte szóló, részen kint ereszkedni a tárgyba; de azt mégis ki óhajtja emeltetni, hogy a pesti főiskola függetlenítették, és hogy úgy a fő-, mint a trivialis iskolákban minden magyarul taníttassék, következésképen professor csak az lehessen, aki jó magyar.

Guzmics-napló szerént.

Deseöffy gróf: Az extensiva culturát lehetetlen holt nyelven terjeszteni, minthogy a nyelv a nemzet gondolkodása módjának, constitutiójának, szokásinak s minden munkásságának resultatuma. De t. k. és rr. Jóllehet mikor szó van a nevelésről, szónak kell lenni egyszersmind a nyelvről is: de én csak úgy vélekedem, hogy ez a deák nyelvhez való ragaszkodás csak szemfényvesztés, és majd ha megérik a plánum, kiküszöböltetik a magyar nyelv. Ugy vegyük hát a dolgot, hogy amaz irtóztató principium, hogy inkább deák, mint magyar legyen a dicasteriumok nyelve, oda visz utóbb, hogy a német nyelv egészen előnti hazánkat, mint már ezt fájdalmasan tapasztaljuk, hogy munkába is vevődött, királyi városaink, s a szélső vármegyék itt fenn mind németül beszélnek. Beszélt az iskolai és privat nevelésről is, amazt hasznosnak mutatván meg.

Még egy két szót *Deseöffy* beszédjéből: „Az idegen nyelv kioltja a szivből a nemzeti gondolkozás módját, s nem csuda, hogy más nemzetek elkorcsosodással vádolják nemzetünket, holott a magyarnak mindenesetre több eszének kell lenni, mint a németnek, itt ugyanis a kifejlődés ideje hosszas levén, mint más nemzeteknél alkalmasabb az érettebb ész a cultura elfogadására; de igaz az is, hogy a tápláló eszközöknek nagy befolyása van a test organumaiba, és ezek mennél fajinabbak, annival szebbek a lélek munkái. Hol van pedig annyi áldás a testre nézve, mint nálunk, hol terem olyan jó bor, mely nem kevésbé munkálódja egészségünket. Ide járul az is, hogy a constitutióknak is nagy munkája van a lélekre nézve. Ebben minden szabadon gondolkodhatik s jussuk van ifjainknak a közgyűléseken megjelenni, mely nem kevésbé mozditja elő kifejlődéseiket, hiába dölyfösködnek hát nagyjaink, hogy a magyar alkalmatlan és goromba, azért nem szeretik szolgálatját; más oka van annak. De a más nyelven beszélőkön is nem teszünk mi erőszakot, ha azt kívánjuk, hogyha országunkban lagnak, magyarul beszéljenek, csak azt tesszük, a mit a reformatorok tettek, kik az evangeliumot eredeti formájára igyekeztek vissza vinni.“ (Ezeket egy gróftól hallani! Obstupui! steteruntque comae!)

Ragályi egészen elkeseredett szível, tördelt hangokon imigy szólt: A külföldre való szabad kimenetel mellett a külső országai iskolákra való járása a mi ifjainknak egy pacificatió épült törvény

Tar-napló szerént.

Gróf *Desseffy* József nem veheti külön a nyelvet a neveléstől, mert a nyelv a szokásnak benyomó eszköze s terjesztője. A nevelés és a nyelv korecsosították el nemzetünket ; tehát akkor, a mikor a nemzetiség helyre állását kívánjuk előmozdítani, a két tárgyat egybekötve kell tanácskozás alá venni. Ha a magyart német nyelven nevelik : lesz belőle se nem magyar, se nem német. Iparkodjunk hát azon, hogy növendékeink magyar szokásban és magyar nyelven neveltessenek. Az elkorcsosodás szüleménye az, hogy már most az igaz magyar nehezen boldogul ; hogy a magyar számára állított bécsi Theresianumban nem hallunk magyar szót ; hogy a dicasteriumok csak a deák és német nyelveket használják. Örül ennek a politika, mely egy darab ideig a deák nyelvet pártfogolja, de majd azt is kiszorítván, a német nyelvet teszi közönségessé, s úgy járunk, mint Galiczia. Vigyáznunk kell hát nyelvünkre, s meg kell vetni annak fundamentomát még a csecsnél, t. i. az anyák gyermekeiket magyarul tanítsák vagy tanittassák, s ha azt az időt eléri, iskolába csak úgy vétessenek be, ha magyarul tudnak. De mind a mellett a classica nevelés álljon, s annak idejében görög s deák nyelvekre is tanittassanak. Csak magyar nyelvet tudó profeszorok legyenek stb.

Ragályi Tamás a protestáns ifjak érdekében,

Guzmics-napló szerént.

által engedtetett meg. Igaz ugyan, hogy a külső országi nagy iskolától való eltiltás után Ő Felsége a király ismeretlen bökességgel fundált egy intézetet Bécsben, a protestáns praedikátoroknak készülő ifjak számára: de ezen intézet a külföldi iskoláknak, hova ezelőtt ifjaink jártak, csak szomorú surrogatuma. Mi a clerus jussainak megsértéséért buzgó hazafiúi lélekkel keltünk ki oda felebb, reméljük hát s méltán remélhetjük, hogy a főtisztelendő rend velünk egyetértve fog munkás lenni ezen igazságos intézetünknek, s szándékunknak kívánt végrehajtásában. Nincs nekünk az a szerencsénk, hogy gazdag universitásokban nevelhetnénk professorságra menendő ifjainkat. Sőt iskoláinknak mostani tanítóit is mi magunk, és a szegény magyar polgár táplálgatjuk. Az adózó nép azon fillérekjéből szakaszt el valamit professoraink tartására, melyet ő terhes nap-számjával keresett (mély csendesség és szánakozó tekintetek)! Szerencsétlen a mi helyeztetésünk! a mit elevenen éreztek buzgó eleink, minthogy ideben hazánknak ezen köz édes anyánk kebelében nagy oskolákat nem fundálhattak, hazafiai vallásos érzéseiktől buzdítatva a külső országi iskolákba tétettek le bizonyos summákat, hogy időről időre az azokból nyert interesteken meghatározott számú ifjaink tanulhassanak: most ezen jótól is megfosztattunk, fundatióink sikeretlenül hevernek, s a külső országi iskolák többé nem ismerik a nemes magyar ifjakat. (Conticuere omnes! intentique ora tenebant.)

(Máriássyt utóbb említi.)

(Nagy Pál másodszori beszédjéről nem szól a Guzmics-napló).

További csendes hallgatás után

Somsits úr újra vitatta a külső országokra való kimenetel szabadságát.

Gróf *Csáky*¹⁾ pedig felbuzdulva Ragályi szavaira, a clerust vádolta, hogy az bár a legszebb jószágokat birja is az országban, mégis hazai nyelvünket arra nem méltóztatják, hogy ezt megtanulnák. Így a magyar hivek lelki jókban nem részesülhetnek, mert a pap nem tud magyarul.

Ezeknek következtében abban egyeztek meg a kk. és rr.,

¹⁾ Guzmicsnál Csáky, Tarnál Izsák; beszédjük is eltérő.

Tar-napló szerént.

Márjássy István pedig a nyelv és nevelés elválaszthatatlanságáról szólván :

Nagy Pál kijelenti, hogy ha a nevelésről csakugyan széles kiterjedésben kell szólni: ám legyen szó a nyelvről is, de csak annyiban, a mennyiben ez a nevelésnek ága.

Szucsics József ragaszkodik azokhoz, miket első ízben mondott.

Izsák Sámuel így vélekedett: A nyelv a nevelésnek nem oly ága, amit csak melleleg kell említeni, hanem oly főrésze, ami nélkül nevelni sem lehet. De minden gondoskodás az elébbi országgyűlési rendelkezésekkel egyforma következtésű lesz, ha csak a nyelvnek szüksége be nem hozatik, röviden mondva, ha a magyar nyelv kenyér-nyelvvé nem tétetik. Egyebekben azt nyilatkoztatja, hogy a privat tanítók fentartandók s külföldre is szabad legyen tanulás végett kijárni.

Guzmics-napló szerént.

hogy az izenetbe be kell iktatni : a külső országokba való kimenetei szabadsága kérését. Továbbá a nevelés intézeteit és az ezzel egybekötött magyar nyelv közönségessé való tételét, fentartván még ezenkívül, a mit e tárgyban az 1807-ki kiküldöttség munkába vett.

(Zmeskálról a Guzmics-napló nem szól.)

Utoljára még így szóla *Máriássy* : (midőn már indulóban voltak a kk. és rr.) a nevelésről, hazai tudományunk, előmeneteleinknek eszközeiről annyit szóltak már a t. kk. és rr., hogy úgy látszik már nékem nem is jutott mit mondanom. Egy-két szót mégis : Én úgy tartom, hogyha felírásunkba jó lesz bele tenni, hogyha valaki a magyar kenyeret eszi, s magyar fizetést vesz, tudjon magyarul. Ezek az exotikus nyelvek semmi hasznára nincsenek az országnak, én ugyan a magyart még Istenével is magyarul beszéltetném, lám Horvátországon a mise is horvát nyelven megy. A nevelésre nézve : Én bizony ha 20 leányom volna sem adnám klostomba, hogy azok az anyáczák vagy apáczák neveljék, mert azoktól meg nem tanulhatja a leány a gazdasszonyi, feleségi s anyai kötelességeket ; mit tanulnak ott ? Német nyelvet és csipkevarrást, ezekből lesznek aztán a magyar anyák ? igen is, de nem is kapják ám el aztán az egri nevet. De a gyermekeim mellé sem szeretnék ám olyan nevelőt, a ki soha atya nem volt, s nem is lehet ezeket — csak melleleg. Azt mondom hát, hogy a magyar nyelvre nézve jó volna egy tudós társaságot állítani, a processusok magyarul folynának, a nemzeti színjátszó társaság már valahára lábra állana, mely azon kívül, hogy a nyelvet pallérozná, a vétkeket is megutáltatja, a virtust pedig megkedvelteti, úgy hogy 10 praedikációból sem tanul az ember annyit, mint egy jól készült, s jól előadott theatrumi darabból. Még folytatta volna *Máriássy* beszédjét, de az éljen kiáltások s Csauz úr főtisztelendő káptalani követ úrnak ezen szavai : Csuda hát, hogy Krisztus urunk is nem theatrumot rendelt, beszédei félbeszakaszták. Így a már régen induló félben levő kk. és rr. eloszlottak.¹⁾

¹⁾ Tar *Máriássy* hosszú beszédjét nem közli! Szoboszlai szintén elég részletesen közli *Máriássy*nak a nevelésről tartott beszédjét : „Az educatióról — írja Szoboszlai — már megirván a főbbeket. Azt elfelejtettem — úgy tetszik — hogy az öreg *Máriási*, arról beszélvén, hogy magyarul kell nevelni minden gyermeket és magyarul tanítani imádkozni is, azt is hozzá tette, hogy az isteni tiszteletet is magyarul kellene véghez vinni a katolikusoknál is. Mert ha Horvátországban (provokált a követekre) horvát nyelven mondhatnak misét: miért

Tar-napló szerént.

Zmeskál József az iránt fejezi ki aggodalmát, hogy ha a magyar nyelv oly hirtelen tétetik általános közhivatali nyelvvé, mint sürgettetik, sok hű és alkalmas személyeket kell elbocsátani; tehát ebbe nem egyezhetik bele, valamint abba sem, hogy csak magyarul tudó gyermekek vétessenek fel az iskolákba. Vélekedése az, hogy fogyván a magyarul nem tudó hivatalnokok, ezek helyei magyarokkal töltsenek be; tiz esztendőös korában minden gyermek magyar iskolába adassék. Ha valaki azért nem tud magyarul, mert módja nem volt megtanulni, s hivatalától e miatt mégis megfosztatnék: az ellenkezik a természet törvényével. Ő neki sem volt módja a magyar nyelvet megtanulhatni: de már gyermekeit úgy neveltette, hogy akármelyik Tisza-háti magyarral kiállhatnak.

(A két napló összehasonlításából meggyőződhetett a t. olvasó, hogy a Guzmics-naplónak a kerületi ülésekre vonatkozó adatai is hitelesek.)

ne mondhatnának a magyarok közt magyarul? (Zúgás a papság közt). Hozzá tette azt is — minthogy ő rend nélkül szokott beszélni — hogy a magyar nyelv felemelésére egy hathatos eszköz lesz, a játékszinnek elősegítése is. Ott — ugymond — megkedveltetik a jót, megutáltatják a rosszat; és bizony sokszor egy játékból több morálist tanul az ember, mint tiz prédikációból. (Egy ismertető jele az öreg ur kicsiny judiciumának). Erre kanonok Csauz azt felelte, hogy miért nem állított hát az ur Jézus theátrumot? „Az ur Jézust — monda az öreg — ne hozzuk ide; itt a magyar nyelvről van a beszéd.“ Egyébiránt ez a tárgy azzal végződött, hogy a deputacionale operatumok között van de educatione nationali; annak felvételése kérettségék (l. Ért. 84. l.)

A Jelen volt adata szóról szóra egyez Szoboszlaiéval. (L. i. h. 78. sz).

November 3-ik napján 1825. Reggeli 9 óraker kezdődött a kerületi ülés. — Ekkor:

P. Pláthy ur jelentette, hogy ő a reá bizott munkának, t. i. az izenetnek nagy részét már elvégezvén, de amely hosszúsága miatt nehezen fog a KK. és RR. várákozásának megfelelni, mint-hogy a KK. és RR. maguk is a feltett céljoktól, hogy t. i. azokba, melyek a deputatumi operatumokban meg vannak, nem fognak beereszkedni, eltávozván, igen sokat hordottak elő, s mind bekivánták tenni a repraesentatióba.

Ezen okból akarták némelyek mint Bezerédy, Kubinyi, hogy mivel a közelebbi diaeták jegyzőkönyveiben igen sok szép és jó van már előhordva a magyar nyelvre nézve, de azonkívül az országos kiküldöttség munkáiban is előfordul ez, — ezen kerületi ülésben csak röviden értekezniék e tárgy felett, vagy hagyják azt az országos gyűlésre. Mégis e tárgy fontosságához képest ezen tárgyról többen is kivántak szólni, nevezetesen Földváry. Hogy a papi rendbe, aki magyarul nem tud fel ne vétessen; és a correspondentiák tüstént az országgyűlés végeztével a vmegyéknél magyarul kezdődjenek. Rohonczy. Hogy a magyar nyelv a katonaságnál is felvevődjön, s magyar commando szóval vezéreltessék a magy. vitéz.

Dreuzmitzer győri kanonok, hogy az iskolákba legalább két tudomány magyarul tanitasson. Ezek után Bezerédy, Takács, Ghyczy, Marczibányi, Csáky, Stojka, Latzkó, Kritska, Kolosváry, Kászonyi, Vay, Márjássy, Vitéz, Komáromi, Ragályi hazafiui lélekkel beszéltek a magyar nyelv közönségessé való tételének szükséges voltáról, — vitatván mindazokat, melyek már az 1805-iki és 1811-ki diaetán e tárgyban fel vannak hordva a diáriumokban.¹⁾

Utóbb Nagy Pál: Nevezetes ez tudós hazánk fiának a tűz eszü és nyelvü Nagy Pálunknak ezen beszédjében, hogy a ministeriumnak olyan levelét fedezte fel ebben, mely által parancsoltatik Mária Theresia idejében az akkori primásnak, hogy a német nyelvet annyira kötelességévé tegye a primás terjeszteni, hogy clericus se lehessen, ha németül nem tud.

A királyi városiakat pedig lerakta, hogy nem szégyenlik polgárjaikat két részre osztani, u. m. Deutsche Bürger, Ungarische Bürger és ezek mind csizmadiák és gombkötők! Pedig az egész Burgerság mi egyéb? mint az előtt 50—60 esztendővel hozzánk bugyrosan bevándorlott német emberek, s itt szép privilegiumokkal

¹⁾ A napló írója tán ezért nem közölte, mint szokta, részletesen a jelzett szónokok beszédeit.

élve meggazdagodnak, s a háladatlanok szégyenlik megtanulni nyelvünket. Menjenek vissza oda, ahonnan nem tudván élni, hozzánk jöttek. Hát a micsoda nagy absurdum, hogy Pesten a nagy theatrumba németek játszanak nationál nevezet alatt. Uraim! az dó geniusa fenyegetve int, — reflectáljunk már magunkra valahára!

Nagy kárára van a hazai nyelvünknek, hogy mágnásaink gazdaságbéli tisztjei is mind németek. Herczeg Eszterháznak a mi főispánunknak 4027. fizetést huzó kisebb s nagyobb tisztje van, s ez a temérdek ember mind német! — Ha valamely becsületes magyar körükbe akarna menni, azt kérdik legelőször is, hogy tud-e németül, nem azt, hogy tud-e magyarul?

A magyar nyelv ellen két előítélet dolgozik, úgymint a ministerek praedjudiciuma, és a haza kebelében lévőké; — amazok minden ausztriai monarchiában lakó embereket németté akarnak tenni, hazánkbeliek közül pedig sokan, vagy ugyan csak német, vagy deák, s tót nyelven jobb szeretnek beszélni mint magyarul. Itt említette Horváthországot, amelynek magyarrá való tételére nem törekszik ugyan, de azt csakugyan csudálja, hogy inkább Augustus nyelvéhez ragaszkodnak, mint a magyarokéhoz. Ezután a tót vmgyei nemesek, a királyi városiak jöttek rostájába, akiket háladatlanoknak nevezvén, utóbb arra tért, hogy magyar tudós társaság kellene, — de uraim mikor akik legtöbbet tehetnének, azok vonják el magukat, hejájába beszélünk, mert arra pénz kell, meg pénz, pénz!

Ezen szavai voltak Nagy Pálnak, melyek gróf Széchenyi Istvánt arra birták, hogy jószágainak egy esztendei jövedelmét a felállítandó m. tudós társaságra szentelje. — Szokatlan vivátok közt kevéssel azután, hogy Széchenyi gróf ajánlását megtette, Vay Ábrahám ur is felkelt, könyes szemekkel jelentvén, hogy a nagy tette elkeseredett, s eddig nem szólhatott: most hát ígér ő is 20,000 frtot váltóban a t. magyar társaságra.

Gróf Andrásy 10,000 frtot váltóban conventionalis pénzben, gróf Károlyi György fél esztendei jövedelmét, s még él egy ezer ezüst forintokat esztendőnkint.¹⁾

¹⁾ Hogy Széchenyi István, a november 3-i kán tartott kerületi ülésben ajánlotta föl az akademiára egy évi jövedelmét, az ma már nem vitás kérdés. A megbízható adatokon kívül igazolja azt 1) Széchenyi István naplója, melybe nov. 3-ról a nemes gróf ezt írta: *In der Circular-Sitzung gesprochen.* (L. Szász Károly az akad. megalap. 67. lap jegyzetben.) Igazolja 2) Vay Ábrahámnak az *acta comitiorum.* kötetének 270-ik lapján közlött „Bevezetése“ a föllállítandó magyar tudós társaság planumához. „Egy magyart sem hallunk ma már szólni — írja Vay e bevezetésben — ki a nyelv által terjedő nemzetiség minél erősebb megfundalását ne óhajtana.

Jegyzés. A nov. 3-án tartott kerületi ülés azon édes reménnyel oszlott el, hogy a magyar nyelv egészen lábra kapván, a felállítandó tudós magyar társaság azt idővel annyira fogja pallérozni, hogy a több európai tudós nyelvekkel egy karban lesz.

Miféle intézet lesz pedig az, melyre itt ajánlást tettek. Széchenyi, Károlyi, Andrássy grófok, s Vay kamarás azt már munkába vették némely tudós hazánkiai, sőt már maga Vay a Nádor ispán elejébe is terjeszti ezen intézetről csinált planumokat.

Nov. 4-én a kiküldöttség dolgozott a deputatióálisokon, ekkor hát nem volt circularis Sessio.

Nov. 5-én legelőször is az határozott meg a circularis gyűlésben, hogy a harmadnapi magyar nyelvre tett szép ajánlások a diariumba vétessenek fel, és hogy az ezen szent célra projectált (Nagy Pál által) subscriptio mind itt, mind a mágnások táblájánál kezdődjön el. Következett most a nunciumba felteendő hátra lévő dolgokról s pontokról való tanácskozás, úgy mint a titkos delatiokról, s politiáról. Nagy Pál megmutatván ezen intézet haszontalan voltát, az általa okozott károkat és a reája szükséges nagy költségeket, melyek mintegy 1,800,000 forintra mennek esztendőnkint, ezek ellen nagyon kikelt. Valóban — úgymond — hasztalan intézés a titkos politia országunkban, mert valami revolutionalis gondolatra, coniuratióra vetemedni bizonyosan nem fog senki, mert kiki általlátja, hogy ez a gondolat úgy is hijába való volna a monarchiának több tartományokra való oszlása miatt. Nincs hát ezen intézetnek egyéb következése, mint az, hogy a nemzetnek a Felsőghöz való bizodalmit elrontja és azon tekintetből is káros, hogy az ilyen déb-dáb emberek (mert becsületes ember ilyen gyalázatos hivatalt fel nem vállal) a hivatalokra is magukhoz hasonlókat szeretnek csak felvenni s ajánlani. Tudom azt is bizonyosan, hogy ezen kerületi ülésben is többen vannak jelen ilyen déb-dáb emberek, eb bagoly füleiket jól kinyissák, azt commendálom nekik, hogy amit referálnak igazán referálják. — Nunciumban hát tegyünk említést ezekről is. Vay — is ezt vitatván.

Sőt midőn ezen nagy tárgy felett a Statusok Sz.-András havának (november) 3-dik napján aggódva tanakodának módot találni s ajánlani Gróf Széchenyi István tudott. A nemes gróf egy esztendei minden jövedelmeit stb. (L. Act. com. 75. ülés 270-ik lap). Ha meg gondoljuk, hogy Vay A. mily kiválóan szerepelt a m. t. akademia tervének elkészítésével; ha figyelembe vesszük, hogy idézett bevezetése 1825. nov. 21-én kelt, s az acta comitiorumban is közölve van, sőt az acta comitiorumban közölve van a négy ajánlónak már 1825. november 8-án kelt nyilatkozatása is (acta comitiorum I. k. 184. és 185. lap); valóban csodálnunk kell, hogy az akademia alapítása indítványozásának idejére, illetőleg napjára vonatkozólag oly eltérő vélemények keletkezettek, sőt hogy tekintélyes iróink, azt november 23-ára is tehették.

Keresztül menvén e szerint a praeferentialisok pontjain a tanácskozás; szintén oszlani kezdett a gyűlés, midőn Nagy Pál így szólítja a statusokat: T. S. s.! minek utána már különbféle nehezségeiről szólottunk a nemességnek, említsük már praeferentialisok közt a szegény adózó nép elnyomatott sorsát is, melyben az soká úgy sem maradhat meg. — Hijában is emlegetjük addig a constitutio obvallatioját, még 7 millió ember annak csak terheit érezi. Akarunk jól épült vármegye házakat, utakat, reguláris katonaságot, s több e féléket? Gondolkozzunk hát azon fundusról is, melyből mindezekre költhetünk, a contribuens fundus naponkint kisebbedik, gondolkozzunk tehát most valamely provisióról, mely a szegény adózó népen segíthessen. Nem akarom én azáltal, hogy a nemesség azon terheket, amelyekről törvényesen felszabadított, a jobbagyságtól által vegye, hanem csak azt, hogy ne engedjük a szegény népet oly arbitrium alatt lenni, mint most van. — Vigyázzunk a contribuens fundus fenntartására, és arra is, hogy a colonus nagyon ne terheltessen. Jusson eszükbe a Statusoknak, hogy a paraszt tudja az utat Bécsfelé. — Ezen beszéd a Statusoktól nagy resensussal fogadtatott és ami ezen gyűlésen hallatlan volt — Nagy Pál beszédje, — nem az ifjuság (mely beszédje végére éljent kiáltott), hanem a Statusok által zúgással félben szakasztatott. — De ő nyilván kijelentette, hogy ötet véleményének előadásában sem applausus nem tüzeli, sem a resensus nem tartóztatja.¹⁾ Ezen opinio ellen kikeltek Bezerédy, ki igenis szükségesnek állítja az adózó nép sorsán segíteni, de annak nem itt a helye: hanem az urbarialis dolgok deputationalis munkáiban; szinte ezt állítja Vay, kötelességévé tevén a törvényhozó hatalomnak, a parasztságot, melynek itt repraesentánsa nincsen, védelmezni. Szerencsy, a parasztság részéről tagadván az arbitriumot, mert tudva van, hogy az urbarialis perekben mily nehezen nyerhet a földes ur és hogy a consilium ezen tekintetben igen is vigyázó s nem is kívánhatja a parasztságot, hogy a terhet mi a magunk kárával vegyük le nyakáról, mert a contribuens fundus is a nemesség jószága, melyet általadván a colonusnak, arra ügyelt, hogy abból a közterhek viseltessenek.

De se őffy a mi urbariumunkat a morvainál az adózó népre kedvezőbbnek állította. Ghyczy: semmi olyasban, ami a constitutiora nézve veszedelmes következtetést huzhatna maga után, meg nem egyezhet instructiója szerint.

Nagy Pállal egy vélekedésben voltak: Ragályi Tamás, ki igen is arbitrium alatt lenni állította az adózó népet, mely arbitriumot

¹⁾ (V. ő. Jelenvolt i. h. 82. sz.)

csak a paraszt és ura kötelességeinek s jussainak szorosabb meghatározása távoztathat el. — Földváry, ki azt is kéretni kívánta, hogy az ablegatusok diurnumát a nemesség fizesse. Ezekre Somsitsnak s gr. Andrássynak előadása után végeztetett, hogy a deputationalis munkákra, a hová a tanácskozás kezdett rendje szerint tartoznak, relegáltassanak, de azon deputationális operatumokban mindeneknél előbb felvétessenek. — Nagy Pál végre kijelentette, hogy amelynek előadásában itt megakadályoztatott, mert még sokat akart mondani e tárgyról, ott, a hol senki meg nem akadályoztathatja (a regnicolaris gyűlésben), elő fogja adni. Ezekután az ülés 11 óraker eloszlott. Egyszersmind a kerületi gyűlések notáriusának Pláthy urnak már nagy részben elkészült munkája, t. i. azon principiumoknak, melyek itten a praeferentialisok nagyobb kifejlődésére már régtől fogva tractáltak, öszveszedése szintén ezen kerületbéli ülésben ma délután 3 óraker és a következő napokban dictáltatni rendeltetett.

November 6-ik, 7-ik, 8-ik napjain hát circularis sessiók nem voltak, hanem a nuncium dictáltatott, mely mintegy 20 árkus. Ez nap estve kivilágittatott az egész város, minthogy Ő Felsege a király felgyógyulván, ez nap jött ki legelőször a szabad levegőre.

November 9-én, reggeli 9 óraker kerületbéli ülés tartatott Ghy-czy és Vay előülése alatt. Ezen igen rövid ülésben az határozatott el, hogy dictatura tovább folytattasson, mert míg ezen praeferentialisokat magában foglaló izenetnek írása egészen el nem végződik, hozzá nem szólhatnak. Egyszersmind felolvastatott gr. Pálffy Ferencz jelentése, ki noha jószágai, — a mint maga is megvallá — idegen adminisztratio alatt vagynak, a magyar nyelv előmozdítására esztendőnkint 1000 frtot ígért, remélvén a statusok akkori pártfogását, midőn jószágainak idegen kormány által lett administratiójáért panaszát fogja nyújtani; ezzel a gyűlés eloszlott.

November 11-én reggeli 11 óraker országos eleges gyűlésök volt a Statusoknak a Főrendekkel együtt, melyben az 1791. esztendő deputationalis munkák megvizsgálására kiküldött deputatiók nevében gr. Cziráky a deputationális revisio elvégeztetését jelenti; felolvassa ezen munkákat a palatinális ítélő-mester és rendeltetett, hogy ezen relatio de operatis Deputationalibus nyomtattasson ki.¹⁾

¹⁾ (L. Jegyzőkönyv I. k. 161. lap.) A kinyomatott deputationalis operatumok sorrendje: In objecto juridico; contributionali commissariatico; urbarii, commerciali, literario, Ecclesiastico; montanistico (bányai) et rei Monetae; objectis publico politicis. (Lásd acta comitor. I. k. 63. és köv. l.)

IV. Fejezet.

A. nov. 9-én kelt királyi resolutio. Ennek tárgyalása. A nádor közbenjárása. A nov. 26-án kelt királyi leirat. Az erre fölterjesztendő fölirat. (nov. 12— dec. 23 ig)

Novemb. 12-én reggeli 10 órakor ismét elegyes országgyűlést tartottak. Ekkor olvastatott fel a kegyelmes kedvetlen tárgyú királyi resolutio, mely a praeferentialisokat magában foglaló repraesentatoria adattott.¹⁾

¹⁾ A november 9-én kelt leirat lényegben következő. Ő Felsége kedvetlenségét fejezi ki a felett, hogy a rendek mind eddig elhalasztották a kir. előadások tárgyalását; kívánja, hogy azokat késedelem nélkül tárgyalják.

Az előleges sérelmeket illetőleg; fájdalommal látja ugyan miképen sok felmelegítették, miket inkább feledni illett volna; megragadja azonban az alkalmat elmondani, mi adott azokra okot. Ő Felsége ismeri saját jogait és kötelességeit, és valamint az esküvel erősített alkotmányt megtartja, úgy a közjót is fenntartani és eszközölnie kell. E szerint midőn egyrészt az engesztelhetlen ellenség, más részről az ujitani vágyók, vakmerő szándékkal, eleink minden, institutióit felforgatni törekedtek, rendkívüli eszközökhöz kellett vala nyulnia; kivált midőn országgyűlés egybehívására sem idő nem volt, sem a körülmények nem kedveztek. Csak Ő Felsége, a kormány élén, láthatá a veszélyeket egész retentő nagyságukban, csak ő választhatta meg ennél fogva az alkalmas eszközöket, melyek által Magyarországot is megmentse: mi sikerült is neki. Megismeri Ő Felsége népeinek a veszedelmes időkben bebizonyított szeretetét: fájt tehát neki, hogy némely megyék azt, mit a király iránti bizalom s a hon iránti hűség javasolt, megtenni s megadni nem akarták; felirataik s jegyzőkönyveikben pedig olyanokra vetemedtek, mik a királyi méltóságot sértik, és zavar, rendtelenség előadására nélkül nem tűrhetők. Emiatt kellemetlen, atyai szívével ellenkező eszközökhöz is kénytelen volt nyulni.

Ő Felsége egyébiránt kihallgatja ugyan a maga tanácsosait, de csak azt határozza, mit lelkiismerete sugall; s ki olyasmit soha nem enged meg, mi királyi jogait sérti, azokat, kik e nehéz vállalatban parancsait teljesítették, mindig védelmezendi.

A Karok és Rendek kérelmére mindazáltal azokat, kik hevőktől elragadtatva, a korlátokat áthágták (vagyis a törvényekhez szorosan ragaszkodva a patenseket nem teljesítették) királyi kegyelmébe visszafogadja azon reményben, hogy e kegyét hálásan fogadják.

Jelenti továbbá, hogy a külügyek jelen viszonyaiban az ujonczok további szedetését felfüggesztette; az adót azonban, mint már több év óta tette, ezután is változhatlanul ezüstben behajtatni; sőt az 1802-ki adópótlék iránt is, — mit harmadéve elengedett volt, még e gyűlésen elvárja a rendek felterjesztését.“

Egyébiránt megismeri Ő Felsége, hogy a törvény szerint országgyűlést minden harmadik évben köteles kihirdetni. Ebben eddig csak a rendkívüli körülmények akadályozták; igéri azonban, hogy ezentúl annál pontosabb leend

Ez felolvastatván, az egész gyűlés csendesen feloszlott. Haec Facies Troiae, cum caperetur, erat.¹⁾

Novemb. 13-án és 14-én privát conferentiák tartattak a Statusok között. Novemb. 15-én reggeli 9-ed fél órakor kerületi ülés tartatott Balogh és Orczy előülések alatt. Ekkor Balogh, mint praeses előadván, hogy most többféle tárgyak

az ország rendeinek egybehívásában, mivel a közügyek számos hiányainak pótlását az ország java igen sürgetőleg követeli. Továbbá kijelenti, hogy, ha e gyűlés folytában mindazt elvégezni nem lehetne, mi a kir. előadások szerint tárgyalandó; a jövő három év eltelte előtt is hirdetend újabb országgyűlést. A királyi helytartótanács hatáskörét az 1791-ki 14-ik t. cz. eléggé meghatározta; erre tehát, valamint a hivatalnokok esküjéről szóló ugyanazon évi 18-ik t. cz. tágitására sem lát szükséget.

A megyék levelezéseit illetőleg, ahoz tartja magát, mit 1792-ben és 1812-ben kijelentett. Az egyes törvényhatóságok felirataira pedig méltányos figyelemmel leendő, meg lévön győződve, hogy a trón és az ország boldogsága a törvények pontos megtartásán alapszik; s ha vagy a király vagy az ország jogait megsértenénk, a századok folytában kifejtett s megerősödött nemzeti alkotmány veszélyeztetik.

Ezeket azon hozzáadással tudatja a karok és rendekkel, hogy a jelen országgyűlés a maga célját, az alkotmánynak újabb törvények általi megszüldését, csak úgy fogja elérhetni; s Ő Felségének a nemzet javára czélzó szándékai is csak úgy nyerhetnek valósulást: ha a tárgyalásban minden viszály mellőztetvén, a végzendők kölcsönös egyességben s mennél előbb elvégeztetnek.“ (Aláírva: Ignatius Markus.) (L. Acta Comitior. I. k. 86 és köv. l.)

Hováth Mihály a nov. 9-ki leirat két pontját zavartan közli. Azt mondja ugyanis: „Ő Fölsége azokat, kik parancsait teljesítették, mindig védelmezendi. A Karok és Rendek kérelmére mindazáltal azokat, kik hevőktől elragadtatva a korlátokat áthágták, királyi kegyelmébe készségesen visszafogadja.“ (Huszonöt év M. o. tört. 159. l.).

Ennek az az értelme is lehet, hogy azon Commissáriusokat, kik a patenseket erőszakkal hajtották végre, kik tehát azáltal a korlátokat áthágták, kegyébe visszafogadja. A kir. leirat e pontja azonban azokra vonatkozik, kik a törvényhez szorosan ragaszkodva, a király kegyét elvesztették. A fölirat és kir. válasz e pontja így szól:

A föliraté:

„Submissis oramus precibus, ut illos, qui ob intensiorem nefors Legibus adhaesione[m] Gratia Majestatis vestrae excidissent, in signum stabilitatae Regiae fiduciae, in pristinam suam Gratiam benigne recipere dignetur.“

(Acta Comitior. J. k. 58. l.)

¹⁾ (L. Jegyzőkönyv I. k. 164. l.)

A fölirat e pontjára a kir. válasz így hangzik:

„Demissis nihilominus Statuum et Ordinum precibus, pro Regia sua Clementia in eo deferre, ut illi, qui ardore abrepti justos limites excesserunt, in sinum Gratiae suae Regiae ea sub spe recipiantur, quod benignitatem suae Majestatis devoto gratitudinis sensu excepturi sint.“

(Acta Comitior. I. k. 88. l.)

vannak, melyeket a St. tanácskozás alá vehetnek, u. m. a királyi resolutio, a praeferentialékat magában foglaló nuncium, mely már végig ledictáltatott, a deputatiók relatiója; kérdi, hogy melyikét akarják legelőször tanácskozás alá venni a St.? A többség egy értelemmel, a mint maguk közt már a mult két napokon elvégezték, a resolutiora kívánt beereszkedni. — Némethszeghy megegyezett abban, hogy a királyi resolutio vetessen most tanácskozás alá, s ebbe ő mindjárt bele ereszkedett, két részre osztván azt fel; az elsőben, mely a propositioknak minden akadály nélkül való feltételét parancsolja, ő megegyezett; mert a praeferentialisok úgy is többnyire ebben foglaltatnak; — a második részében pedig, mely a repraesentatióra felel, oly veszedelmes princípiumokat állított lenni, melyeket czáfolás nélkül hagyni nem lehet.

Balogh ezen beszédre azt jegyezvén meg, hogy a rendkedvéért szükséges előbb meghatározni, mibe, és mely móddal ereszkedjünk, minekelőtte a resolutiot részenként felvennénk. Felolvassa hát Desseffy gróf, mint circularis notárius a királyi resolutiót; ezután Balogh szükségesnek állította, hogy ezen minden tekintetben fontos tárgy tanácskozásban a St. és RR. minden hosszas allegatiókat, haszontalan beszédeket elkerüljenek; a dologhoz fontosan és velősen szóljanak; Ő Felségére nézve úgy, hogy megne sértessen személye; hazánkra nézve, hogy annak jussait diplomatische fenntartsák; nemzeti karakterünkre nézve, hogy el nem vesztvén Ő Felségében való bizodalunkat, constitutionkhoz hiven ragaszkodjunk. Nagy Pál tehát mindjárt azt kérte, hogy a királyi resolutio pontok szerint vétessen fel.

Desseffy előre bocsájtván azt, hogy már 4 országgyűlésen oly szerencsétlen volt az ország, hogy juris publici principiumok tétettek a Statusok eleibe, ne hogy hát most mi alkalmatosságot láttassunk adni a diaeta elosztatására, minthogy úgyis már a resolutioban az 1723-ik 7. citálva van, ezen kettőt proponálnám: 1-ör hogy legalább felét az ablegatusok diurnumának a nemesség fizesse; 2-ör hogy az 1791-ik esztd. diaetának, mely előtt az ország sokban nem volt oly veszedelmes állapotban, mint most, mert akkor a törvényteleniséget nem koronázott fejedelem cselekedte, és a következő uralkodó azon cselekedeteket nyilván törvényteleneknek lenni elismerte, midőn most ezen resolutióban legálisáltattak egy koronás fejedelem által; ezen diaetának példájára, tehát küldjünk deputatiót a korona herczeghez, és intermediatióját e tárgyra nézve kérjük meg.

Almássy ezen propositióra azt felelte: hogy a diurnumokról fognak szólni a Statusok, de későbbben, s reményljük, köz-

megelégedésre fogják ezt meghatározni; de ha ezt épen nem tennék is, nem tehetjük fel, hogy azért eloszlatná Ő Felsége a diaetát. Ami a másodikat illeti: midőn Ő Felsége magát a constitutio talpkövet megrendítette, ne adjunk okot olyan gondolkozásra, mintha kegyelemért esedeznénk; vagy ilyen resolútióra okot adtunk volna; ne kezdjünk megint czeremoniálisokba. Midőn ezen beszéden a Statusok is megnyugodtak volna azon megegyezéssel, hogy ezen resolútióra repraesentálni, és azt továbbá a circulusokban felvenni fogják, elosztottak.

Által menvén az ország palotájába, hova a personális ma 10 órára gyűlést hirdetett a St., jelenti a Personális ezen gyűlés czélját, hogy t. i. felolvastasson a királyi resolúció, hogy azután meghatározhassák a St., miképen ereszkedjenek a királyi propositiókba. Minekelőtte még Szentkirályi felolvasta volna a resolútiót, B e r n á t h ez iránt, hogy a diariumban Ungh vgye követje felől az állttatik, hogy az a propositióknak a praeferentiálisok előtt való felvételében megegyezett volna, minthogy ez valóban nem úgy történt, protestatióját committensei előtt leendő megigazolására a jegyzőkönyvbe betétni kívánta.¹⁾

Midőn most felolvasta volna Szentkirályi a resolútiót, B a l o g h jelenti a circulus végzését, hogy t. i. a St. ezen resolútióra felelni akarnak ugyan, de a feleletet előbb circulusban akarják fontolás alá venni.

Erre a Personális elismervén, hogy vannak némely tárgyak a resolúcióban, melyekre reflexiot tenni szükséges, mutogatta, hogy van abban más tárgy is, t. i. a királyi propositiók, amelyekbe már be is mentünk, s melyet, hogy most legelőször felvegyünk, a törvény, Felséges urunk akarattja s a haza javai kívánják; de mivel az ország sérelmeit is szükség felvenni, úgy vegyük fel ezen tárgyat, hogy egyik a másik által ki ne zárattasson. Ezt tehát mikép lehessen végrehajtani, afelől tanácskozzanak a St. és RR. — Erre B a l o g h az felelte, hogy a királyi propositióban említett deputacionale operatumokat csak azért sem vehetik fel, mert kinyomtatva nincsenek még.²⁾

G h y c z y újabb instructiójához képest, míg az ezen resolúció által is megerőtlenített constitutio meg nem erősítetik, semmi más tractatióba sem ereszkedhetik; ezt mondá V i t é z is. Ellenben

¹⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 165. l.

²⁾ Balogh e megjegyzéséről nincs szó a jegyzőkönyvben, hol ellenkezőleg a Personális azt mondja: hogy a deputacionális jelentés „prés alúl is immár kiszabadult“ (L. Jegyzőkönyv I. k. 106. l.)

Márjássy és Izsák ezt jelentik, hogy új instructiójok szerint, szinte a propositiók felvételére utasítottak; ezen utolsó különösen azt kívánván, hogy ezen resolútióra felküldendő fő részben, csak a királyi propositiók felvevására törekedő szándékunkat említsük. Péchy pedig egészen megjobbítva lenni állítá ezen resolúció által az ország állapotját, mert a resolúcióban említették s jelentetik, hogy a király a constitutiót meg akarja tartani, nincs tehát az az eset, mint előbb, nincs is okunk, hogy a királyi propositiókba ne ereszkedjünk. Ezen utolsóhoz csatolván magát mindjárt a Personális is, megvallotta ugyan, hogy az iniciativa a Statusoké, de ezért mégis ő a törvényes activitásától, mely néki just ad a Statusok tanácskozását a törvény szerint intézni, el nem állhat. Nem kívánja tehát a Statusok circularis tanácskozásait akadályoztatni; de a St. se igyekezzenek a praesidium influxusát elkerülni, és amint a Péchy Septemvir mondá, más most a dolgok állapotja, már assecurálva van a resolúcióban constitutióknak megtartása. Reménylhetni tehát, hogy azon principiumok, melyek a resolúcióban foglaltatnak, nem értetnek oly rosszul, és ha tiszta indulattal fogják a St. elolvasni a resolúciót, abból reménységet vehetnek maguknak az iránt. — Abban, amit Szathmár vgye követje (Izsák) mondott, meg nem nyughatom, mert eddig még be sem ereszkedtünk igazán a propositióba, mert nem elég csak deputátiót küldeni ki a deputationalis operatumok vizsgálására, hanem azt kívánja Ő Felsége, hogy az operatumok pertractatiójának módját adjuk elő.

Borsiczky azt feleli erre, hogy itt a propositiókat említeni éppen nem lehet, ha consequensek akarunk lenni, mert az első repraesentatióba azt mondánk, hogy mindaddig még a constitutio megerősítve nincsen, minden további munkánk haszontalan leend, most pedig ezen resolúció által a constitutióknak még jobban megsértetett per indicta absolutissimi principia.

Komáromy, Perényi a dolog igazi rendje szerint a circulusban kívánták ezen tárgyat előbb megfontoltatni. Nagy Pál a Personális beszédjére felelvén azt állítá, hogy ők ezáltal a legale praesidium influxusát el nem akarják kerülni, és Borsiczky beszédjéhez csak azt ragasztotta, hogy azon első repraesentatióban s ugyan csak Borsiczkytól citált sorokban is a Főrendek a Personálissal együtt megegyeztek, tehát annyira inconsequensek nem lesznek, hogy az egyszer már kinyilatkoztatott ítéletektől, most midőn a constitutio jobban megsértetett, elálljanak, és más volna, ha a királyi előadásokban Ő Felsége szükségeinek pótolása kívántatnék, de a mi gravameneink foglaltatnak a propositiókban, ezekben pedig az iniciativa a St-ké. És mivel k. előadásokba bennünket legerősebben bevezető

assecuratiója Nagyságodnak, és Ő Herczégységének a jövő fő resolutio felől most annyira sikertelen maradt, hogy constitutiónk ezen resolutió által, mely a törvénytelen tetteket diplomatische javálja, jobban megsértettet, most már a jó resolutió reménysege sem vihet be a királyi propositiókba.

Ezekre a Personális azt felelte: hogy azon assecuratióval is csak azon törvényes utra vezérlették a St-kat, amelyre most Ő Felsége, a mi urunk, kinek az imperium általadott (ezen szavakra a clerus vivátot kiáltott) parancsolatjával utasít bennünket. V a y erre azt feleli, hogy épen nem törvénytelen a St-ok kívánsága, mely szerint sérelmeiket akarják felvenni, mivel ha hét ország gyűlésén, az 1790-ki 13. articulusnak mindig elégtétetett a k. propositióra nézve, az ország sérelmei pedig soha sem vétettek fel: a törvényhozó hatalom hasonlóan megkívánhatja az ország nyolczadik gyűlésén, hogy ezen, mint az előbbi országgyűléseknek folytatásán az ország oly régen orvosolatlan sérelmei adassanak elő. — Nagy Pál: Ő Felségének nem tetszett, mint resolutiójában jelenti, hogy a koronázás után vagy 30 napig nem ereszkedtünk a k. propositióba, meggondolhatja hát Ő Felsége, mely nehezőre esett az országnak, hogy sérelmei már 35 esztendők óta fel nem vétettek. — Midőn erre a Personális azt felelé, hogy 1807-ben a gravamenek Ő Felsége különös parancsolatjára felvételtek, Ragály ezt úgy czáfolta meg, hogy akkor az 1790. 13. artnak mégis egészen elég nem tétetett. P é c h y a propositiók felvétele mellett azt hozta elő, hogy ezt az ország már annyi gyűlésben sürgette és most is minden vgyék instructiójában foglaltatik, annál inkább kötelességünk tehát bemenni a propositióba, midőn az csak oly csekélység, hogy felvételők módját adjuk elő. Bezerédy azt állította, hogy bizonyos lévén ezen resolutiora teendő repraesentatio szükségessége, ezen repraesentatio felküldése után tanácskozhatunk arról, miképen kössük össze a praefentialisokat a propositióval. Erre a Personális javalta Péchy beszédjét; Bezerédyvel annyiban meg nem egyezett, hogy a resolutióban nincs az összekötetésről szó, hanem hogy a praefentialisok az illető operatumokhoz tartozván, ott pertractatassanak. Többen állottak még szólásra. De Balogh és másoknak észrevételére, hogy ezen kérdés, midőn a resolutio pontonkint felvételik a circulusban, ahová legelőször tartozik, úgy is meg fog hártározatni, a Personális a gyűlést eloszlatta.')

1) A Jegyzőkönyvben nem azon sorrendben következnek a szónokok, mint a Guzmics-féle naplóban. Különböznélvén lényegre nézve egyeznek. Nagy Pál

Jegyzés. Ő Felségek a király és királyné ez nap, úgymint 16-ik novemberben mentek el Bécsbe Pozsonyból. — 17-én a koronaörökös, és testvérje Ferencz Károly, a magyar test őrző sereg is ekkor, mely után nem kevés könybe lábbó szem nézett.

Nov. 16-án reggeli 9 órakerületi ülés tartatott. Ezen gyűlés célja, a k. resolutio pontonkint való felvétele, és az abban foglalt principiumok megczáfolása lévén,

Balogh előadására közmegegyezéssel, ne hogy a még meg sem határozott principiumokat anticipálják, 1-ször a munka oeconomijáról való tanácskozást akkorra halasztották, ha az egész resolution végig menendének. 2-szor tanácskozások principiumának tették azt, ami a k. resolutióban is foglaltatik, ne Iuribus seu regni, seu regis. Ss. quidpiam derogetur. Elolvastatott most a kir. resolutió 1-ső pontja, mely Ő Felségének azon való fájdalomát jelenti, hogy a Statusok a k. propositiókba oly későn mentek be. 2-szor azokat felvétetni kívánja, és a praeferentialisoknak ezekkel leendő összekötetésére módot nyujt. Ezen alkalmatossággal arról folyt a tanácskozás, hogy ezen repraesentatiók vétessenek-e fel, vagy nem? két részre oszlott itt a Statusok véleménye; némelyek azt tartották, hogy addig még ezen principiumok kedvező új resolutio által meg nem javíthatnak, semmibe be nem lehet annyival is inkább a k. propositióba ereszkedni, mert így minden hozandó törvények fundamentom nélkül lesznek; — vagy ha csakugyan dolgoznak is a praeferentialisokban valamit, az ezekről szóló repraesentatio fölküldése csak akkor történjen meg, ha a mostani iránt kedvező resolutio érkezend. — Mások ellenben a propositiók felvételét sürgették, a resolutio értelme szerint.

Contra propositiones regias. Legelőször is hát Uzovics azt állítá, hogy a propositiók felvétele ellen a tegnapi ülésben a St. elegendőképpen kinyilatkoztatták értelmeket; — erre Csauz világosnak állítván a törvénynek, és Ő Felségének a propositiók felvétele iránt való parancsolatját, azokba ezen repraesentatio után bemenni tanácsosnak ítélte, provocalván azon vgyekre, melyeknek hasonló értelmű instructiójok van; az ellenkező instructiókat pedig azért, hogy ez 13:791. ellenkeznek, törvényteleneknek lenni állítá; mely előadására Uzovics azt felelte, hogy az instructiókra provocálni, praesesi jus, mely tisztelendő urnak nem competál. Vay pedig megmutatta, mint tegnap a regnicolaris gyűlésben, hogy nem épen törvénytelen a propositiók felvételét ellenző vgyék instructiója.

kétszeri fölszólalása, valamint a personalisnak válasza együttesen van fölvéve a jegyzőkönyvben. (L. Jegyzőkönyv I. k. 165—174. 1.)

Z m e s k á l, hogy a correlatiókba hamarább bejöhessünk, ve-
gyük fel a propositiókat. B o r s i c z k y: tegnapi állításomhoz annyi-
val inkább ragaszkodom, mivel most a resolútióban foglalt absolu-
tismus principiumjai a vgyékben effectuáltatnak; ezt mutatta egy
parancsolat által, melyben Trencsén vgye egy reglamen militarenél
világos rendelés ellen parancsolt fuvar megtagadásáért a consilium
által megfeddetik. G h y c z y, S c h m i d e g g: mivel előre megha-
tároztuk már, hogy addig semmibe sem ereszkedünk még törvénye-
inknek, constitutionalis existenciánknek bátorság nem szereztek:
ezen resolutio által pedig rosszabb állapotba vettünk, mint előbb;
mert hát egy akarattól függ, mikor, és mint kellessen a törvényt
követni, úgy az nem bátorságosított. — R a g á l y i különösen
ezen pont első részére felelt meg, hogy t. i. Ó Felségének az,
hogy 3 hétig propositioiba nem ereszkedtünk, oly fájdalmasnak
tetszik! hát nekünk, kiknek 35 esztendő alatt (melyekben 11-szer
kellett volna diaetát tartani és amely időköz, ha az ifjuságnak
gyenge esztendeit, és a tehetetlen öregséget kiveszem, egy egész ember-
kort teszi) sérelmeink nem orvosoltattak; nem kell e köny pata-
kokat árasztanunk, melyek őseink hamvait meghassák, hogy az
onnan felemelkedő érzés felbuzdítván bennünket, azon legyünk
már valahára, hogy törvényes jussainkba vissza vevődjünk.

M i s k o l c z y pécsi káptalan követje a propositiók felvételét ezen
3 okokkal támogatta, 1-ör az országnak a királylyal való egysége
legerősebb talpköve a m. constitúciónak, elő hozza erre 4-ik Béla, és
2-ik Lajos példait. 2-ör a m. constitúció szerént a m. nemzet egymoralis
test, ennek feje a király, melytől függnek, mint tagok a St. és RR. és
ezek minden szabadságaik s privilegiumaik mellett is csak tagok, a ki-
rály pedig feje, atyja, természetes ura a nemzetnek, kötelesek vagyunk
tehát annak engedelmeskedni, mert ha tiz akkorára növekszik is a cor-
pus juris, mint amekkora most, ha azokat nem tetszik megtartani Ó
Felségének, haszontalanok azok. 3-szor fogja-e Ó Felsége teljesíteni a
St. kívánságát, mikormár most kedvetlenségét mutatja az iránt. — Ezen
beszédet nemü részben megezáfolólag a következők beszéltek a k.
propositiók ellen: S o m s i t s, ki mind tanácsosnak, mind szüksé-
gesnek, mind törvényesnek állítá a propositiók elhalasztását. P á z-
m á n d y Miskolczy argumentumaira megfelelően, midőn azt muto-
gatná, hogy az ezen resolútió által meggyengített bizodalmat kíván-
ják a St. a benne foglalt principiumok megváltoztása által helyre-
állítani, a propositiók telvétele ellen egy hasonlatosságot hozott fel.
Ha, úgymond, valaki magános foglalatossága közben halálos csapást
kapna a fején, folytatná-e az tovább is elkezdett foglalatosságát?

nem vetné e azt félre? s ha jól gondolkodik nem azon nagy sérelmet orvosolja e előbb minden egyéb dolgainak félretételével? éppen így vagyunk mi is; kik a propositiókban is már némi-neműképpen dolgozván, ezen capitalis sérelmet kaptuk a resolutióban, nem ezt kell e hát tüstént minden egyéb munkáink félretételével orvosolnunk? S z e g e d y éppen ilyen értelemben volt, de M a r c z i b á n y i azt vitatá instructiójához ragaszkodva, hogy a királyi propositiók vétessenek fel.

P é c h y. Mi semmibe sem akarunk ereszkedni, még csak jó resolútió nem jön, de hát ha Ő Felsége azt újra megtagadja tőlünk, mit csinálunk? Hallom, hogy már emlegetik némelyek, hogy itt hagyják a diaetát (Vay, Ragályi, Nagy Pál), ez veszedelmes principium, mert a constitutiónak palládiuma a diaeta, és akik ezt emlegetik, nem értik a constitutiót. Ám lássák, menjenek, é n n e m m e g y e k. A mostani tárgyra nézve azt mondom, hogy mi mostan olyan helyheztetésben vagyunk, hogy már csak azt kell kérdeznünk: Quid Consilii? nem pedig, Quid Juris? erre az ifjak közül valaki (mint gyanítják gróf E.) hallatólag azt mondá: nem igaz; melyre az öreg, igen méltán is felháborodván, kikelt a pajkos ellen, de akit maga sem tudott, ki volt, s felhordván, hogy senki sem dolgozott a diaetán többet, mint ő; további zúgolódásai után a dologhoz szólva azt állítá, hogy végig menván a resolútió pontjain, ezen kérdést utolján határozzuk meg, midőn . . . most mellének elfulladásá miatt elhallgata.

Ezen vakmerő, és szemszöktében kiejtett szónak a volt a fundamentoma, hogy előre látták Péchynek a propositiók mellé való állását, mely itt, s ekkor nagyon gyűlöletes dolog volt.

N a g y P á l szólott fel, és érdekelvén egy két szóval Péchy ur indulatosságát, valamint a felkiáltót is megdorgálván, ez akárki legyen, tudván azt is, hogy a haza készülők közt érti őtet is Péchy ur, így felelt: Én nem hiszem, hogy nagyságod nem értette volna a constitutiót, még is haza ment 1811-ben ugy-e a diaetáról? Továbbá igaz, hogy a diaeta talpköve a constitutiónak, de ha csak olyan a diaeta, amilyen a resolútió, ha a diaetán csak azok lesznek törvénynyé, amik Ő Felségének hasznosak, s tetszenek, úgy a diaeta nem az, aminek a törvény rendeli, és jobb haza menni, mint ilyen diaetában részt venni. — Most a clerushoz fordulván (mivel Miskolczy beszédje ultro loyalis volt) valóban nagyon háladatlan a clerus, mikor az ő taxáltatásáról volt a szó, nem védelmeztük e mind, még a más hitűek — sőt talán ezek leginkább, egy szívvel, lélekkel a clerus jussát? és mégis már tegnap is ők,

kik a constitutio legboldogítóbb jussaival élnek egy önkényes propositióra erősen vivátoztak. — Mai napon még miket nem kell hallanunk a clerus részéről? Tanulják meg előbb főtisztelendő urak a magyar jus publicumot, minek előtte olyan principiumokat adnának elő, tanulják meg, hogy Ő Felsege, a mi jó királyunk nem határtalan uralkodó, hanem constitutionális király, az ő hatalma csak a törvények értelmébe terjed ki, ő nem egyéb, mint Animata Lex, lelkesült törvény, feljebb való ő nála is a törvény. Magánosan országgyűlésen kívül urunk ő és parancsolónk, nálunk feljebb van; de most midőn az országgyűlés együtt van, két hasonló rész ül össze, most nem feljebb való a király a nemzetnél, igenis ezt kell megtanulni, melyeket én is előre bocsájtván (Clerusra nézve szüntelen), azt tartom igazságosnak, hogy azon kedvezések, melyek a propositiók felvételére nézve a törvényhozó hatalom egyik hasonfelének 35 esztendő óta tétettek, egyszer már a másik hasonfelnek is tétessen elég, a sérelmek felvételére nézve, mert a bilaterális contractusban, ami szabad az egyik félnek, szabad a másiknak is, és most maga ez a contractus rontatott el azon önkényes tettek, az ezeket is próbáló resolutio által, ezt kell tehát előbb helyre állítani, azután minden igazsággal kikérhetjük magunknak azon kedvezést a sérelmek felvételére nézve. Ezen beszédek közt mindinkább feltüzesezdvén Pálunk, így szól tovább. Ilyen principiumoknak köszönhetjük, mint főtisztelendő urak előhozták, hogy a Krisztus tanítványinak egy fő tanítója azt tanítja levelében, hogy egyedül a hasznót kell keresni. Midőn arra a clerus zúgna, és némelyek fel is állnának, felkiált a már ült Nagy Pál, hogy ha akarják, vagy nem hiszik beszédét, mindjárt felolvassa az előtte lévő papirosból, amire a clerus félvén a primás levelének olvasásától, elhallgatott. Ezen zavarodást öregbíté továbbá az, hogy Péchy ur felállván, jelenti, hogy mivel ötlet egy olyan ember kisebbíti meghazudtolásával, akinek votuma sincs a sessióban (jóllehet most már inkább Nagy Pál beszédje által sértetett meg) készebb kimenni, mint ily zavarban tovább jelen lenni; ki is ment helyéből, de a sokaság is hátráltatá, különösen pedig Skerletz ur elejébe állva megkérlelte, s vissza kísérte helyére. Lecsillapodván lassankint a láрма, többen kezdetek a propositiók felvétele mellett szólani; mind Jakabffy, Bezerédy, Szabadka városa követjei és B. Perényi, ki a többek között a Pázmándy hasonlatosságát is kezdé feszegetni, mely hasonlatosság köztetszést nyert. Továbbá Kajdacsy, Bartal, Almássy, Bezerédyvei tartván, kik a propositiók és praeferentialisoknak összeköttetését kívánták, instructiójokhoz ragaszkodva,

Vécsey, Császár, Márjássy. Felkel ezen beszédek közt Jordánszky, Nagy Pál beszédje ellen akarván védelmezni a clerust, hogy nékik a tegnapi vivát kiáltást rossz néven venni nem lehet, minthogy az ifjuság, sőt a követek is kiáltanak vivátot a nékiök tetsző propositiókra. Erre Nagy Pál fel sem kelve helyéből azt feleli, hogy most nem vesztegeti az időt főtisztelendő urnak való felelettel. A felebb beszélőknek először is Bernáth felelt meg, azután Boritzky, Nagy Pál, Vay: Ó Felsége magára ruházta arbitrium factumai által a legislativa hatalmat. Ez ellen kell hát most dolgozunk, stb. Ragályi csipősen felelt meg Kajdacsynak. Nagy Pál mindazoknak, kik instructiójokra provocáltak azt felelte: hogy ezen rendkívül való esetben a régi instructióra, mely ezen resolútió elérkezése előtt adatott, provocálni nem lehet, mert még akkor más volt a dolgok állapotja. Ha a vgyék ezen resolútió olvasása után is hasonló értelmű instructiót adandanak, akkor azokra lehet provocálni (a komáromi követ urak e részben is szerencsések voltak, mert erre az időre is már új instructiót kaptak). Rohonczy: Én árva vgyemtől nem kaptam e részben világos instructiót (Bezerédy mégis másként beszélt.) Lelki ismértem, s meggyőződésesem szerint tehát consequensebbnek tartom addig semmibe sem ereszkedni, még a resolútióban foglalt principiumok meg nem másíttatnak, mivel úgy is magukban a propositiókban gravameneink foglaltatnak, melyekben az iniciativa a mienk. Én hív jobbágya vagyok fejedelmeknek, még a törvények szerint országol, de ha a törvényektől eltér, vagy magát méltósága kisebbitésével azoktól eltérítettnei engedi, úgy törvényeim szentségének visszaállítását legpraeferenesebbnek tartom. — Desőffy: nem kell ugyan de salute publica desperálni, mert a nemzetek halhatatlanok, és jussainkat semmi sem törölheti el; de más részről reményleni sem elég csupán; mert eddig is szép reményeink betöltése helyett szomorúsággal tápláltattunk; kötelességünk hát mindent elkövetni sorsunk javítására. Javalta 1-szor az egyezséget; 2-szor a törvényhozó hatalom méltóságának ismeretét és érzését, és ennek következtetésében, hogy egy nemzethez illő energiával kell ezen resolútióra felelnünk, és addig a kir. propositiókba be nem mehetünk, még ezen resolútió által ujonnan vágott sebek nem orvosoltattak, ha ez megtörtént, a praeferentialisokkal össze köthetjük az operatumokat. — Nemák előhozta eleink példáit, kik Mátyás király után(?), Ulászló alatt és József halála után legelső kötelességöknek tarták, az előbbeni törvénytelen tetteket megsemmisíteni; nékünk is, minek is az új, ha a régít sem tudnánk

megtartani. Vigyázzunk, mert S t y r i a és Austria formájára huz-
zák a mi diaetánkat is, hol szabad ugyan repraesentálni, hanem a
jövő negatívának engedni kell.

N a g y P á l. Ezen esetet úgy kell venni, mind rendkívül
valót, azért is erre a rendes esetekre hozott törvények, vagy szo-
kások nem applicáltathatnak. Multkor is csak mellékesen mentünk
be a propositiókba, jó resolutiót reménylén, és most, midőn sorsunkat
rongáló resolútió a kezünkben van, most akarjuk felvenni egészben
a propositiókat ? még pedig úgy, hogy a praeferentialisok csak melléke-
sen vétessenek fel ? óh ezeknek diaetalis tractatusra kell jönni, noha
reájok jó resolútiót nem reménylek, hanem azért csak, mivel ezen
praeferentiálisokban az ideák már úgy ki vannak fejtve, hogy azok
az itten jelen lévő ifjúságnak hazánk egyetlen egy reményének
szinte inoculáltatni fognak ; mert úgysis arra szorulandó, hogy min-
den atya privatum gyermekeiben hazafiui principiumokat öntsön, a
constitutió szeretetét, a nemzeti charactert benne éleszsze. Ezen mos-
taniak nem igazi propositiók, mert az ország nehézségeit foglalják ma-
gukban, ez pedig veszedelmes, mert ha ilyen propositiókat is a St. prae-
ferenter iussu 3.791 felvenni köteleztetnének, úgy a gravamenek-
ben az iniciativa kezünkből kivétnék, és így legsérelmesebb nehé-
zségeink orvosolatlan maradnának. Hová vezet ezen resolútió ben-
nünket, két új propositió van ebben, u. m. a completatio Tyronum,
és a contributio. Az elsőre akkor rá állhat az ország : mikor Ő
Felsege még ritkábban akar diaetat tartani ; a második pedig akkor
kivántatik, midőn már oly nyomorult helyzetetésben van a szegény
paraszt, hogy nem tudván fizetni a nagy adót, felesége alól azon
lepedőt rántják ki az adó pótlására, melyen az most szült a hazá-
nak egy új polgárt, az országnak egy új védőt s oltalmazót. A kir.
propositiókba tehát bemenni nem lehet, a praeferentiálisokban azonban
fel lehet a mai elkészült nunciumot venni, de repraesentatiót, még
új resolútió nem jött, felküldeni nem kell. B o r s i t z k y, S z e-
r e n c s y, K o m á r o m y : ezt a konkolyt, mely a resolútióban van,
a régi ellenség hintegeti közibénk és fejedelmünk közé, mind a ket-
tőnknek nagy kárára, mert valóban, ha oda lesz constitutiónk, utána
omlik fejedelmünknek thronusa, koronája, s minden ezért is a con-
stitutiót akarván szabad lábra állítani ; még ez nem lesz, semmibe
ereszkedni nem akarok. Ilyen értelmeket nyilatkoztattak ki D ó r y,
M a j t h é n y i és G. A n d r á s s y.

Provocálta most N a g y P á l a praeses urakat, hogy ezen
eminens többség szerént concludáljanak : Mivel azonban M a r c z i-
b á n y i és P e r é n y i azt állították, hogy még a többséget a

ppositiók felvétele ellen nem mondhatják meg, megkérezték a követ urakat, hogy ítélesekét nyilatkoztassák ki; ezen megszólításra a ppositiók felvétele ellen declarálták magokat: **P r ó n a y**, **K o l o s v á r y**, **H o r v á t h**, **S t o j k a**, **V é g h**, **M i s k o l c z y**; ellenkezőleg, azaz a propositiók mellett voltak **R a d v á n s z k y** és **Kubinyi**, kik magukat **B e z e r é d y** előadásához tarták. Midőn most már a praeses concludálni akarna (Balogh volt a praes.), megint felszólalt **B. P e r é n y i**, hogy sokan a városi követek közül akartak szólani, halljuk azokat is, addig nem lehet a többségről itélni. **N a g y P á l** felelt erre: A vgyék többségét részünkön lenni senki sem tagadhatja, s ha votumra jön is, igaz hogy én csak úgy kelhetek fel mint vgye követje, de vármegyémnek méltósága meg nem engedi, hogy a votisálásban egy categoriában legyek egy királyi városnak, vagy káptalannak követjével, ki 7000 nemest és 160000 contribuentst repraesentálok.

B a l o g h ur a praeses előadván e szerint, hogy a circularis sessiókban votumok nélkül szokott mindig, a többséget csakugyan számba vévén, concludálni a praeses, azért is úgy concludál, hogy semmi munkába, de leginkább a k. propositiókba nem fognak ereszkedni a **St.** és **RR.**, még ezen felküldendő repraesentatióra új resolutió nem jön, azonban a praeferentiálisokra nézve készült nunciomot fogjuk rostálgatni. Ezzel az ülés eloszlott.

N o v. 17-én reggeli 9 órakor kerületi ülés tartatott.

Ezen ülésnek czélja volt a kir. resolutio sorait egymás után rostálgatni, felvévén hát annak §§-it rendenkint, az azokban bukácsoló absolutismusi principiumokat egyenként előfoglalták és megkapkodták. Minden materiáról, mely a resolutióban foglaltatik, jó ideig beszélvén, az ezen beszédekből készített nuncium **Pláthy** urra bizódott, akik tegnap a propositiók ellen beszéltek, azok tettek ma is legtöbbet, mint: **Balogh**, **Némák**, **Vay**, **Zsombory**, **Borsitzky**, **De-seóffy**, **Vitéz**, **Perényi**, **Uzovics**, **Komáromy**, **Nagy Pál**, **Szegedy**, **Bartal**, **Bezerédy**, **Pázmándy**, **Ragályi**.

B o r s i t z k y: Mivel itten a mult törvénytelen tettek a királyi jusból deriváltaknak (*Inter Jura, et Obligationes Regiae dignitatis proprias fuerit salutem publicam omnibus mediis etiam illegalibus tuendi*), szükség ezen jussokat fejtegetni. A kir. jussok tractatusokból, v. szokásból folyhatnak, mert országunkat az ausztriai ház nem valami patrimonialis jussal, hanem diploma sanctiók szerént bírja, ezen juss, tractatusokból nem folyik, mert bizonyosan citáltak volna a resolutióban, szokásból sem, mert temérdek törvényeink van-

nak, hogy *Illegalia acta, facta, mandata cassentur*. A Tyrokra, és a *contributiora* nézve: nem volt szükség az ujonczokra, mert mikor a katonák kérettek, már Siciliában megzaboláztattak a háborgók, amiért *triumphusi ünnepeket ültünk*“ valóban, amit az egész világ fehérnek lát, én azt a fejedelem kedvéért nem láthatom feketének. **U z o v i c s**: kérjük Ő Felségét, hogy minket ne *juxta conscientiam*, sed *consciensiose juxta leges proprias Regni regat*. **K o m á r o m y**: A diaeták rendes ideiben való nem tartásának lehet tulajdonitanunk, hogy a ministerek hydrák módjára ültögetik ki fejeiket Ő Felsége királyi palástja alól. **Z s o m b o r y**: Ő Felsége ezen resolútióban azt mondja, hogy az isteni gondviselésnek köszöni országát s a vele összekötött jussokat. — Ez mind jól van, de a sanctiókat és a törvényeket is kellett volna említeni. **R a g á l y i** az ausztriai ház jussait magyarázta.

Nov. 18-án reggeli 11 órakor kerületi ülés tartatott, hol Pláthy ur felolvasván a királyi resolútióra adandó felelet nunciumát, ez elfogadtatott, és délután két órakor dictáltatni rendeltetett.

Nov. 19-én délelőtt a nádornál *conferentia* tartatott, hová csak néhány vgye követek hivatván meg, ezt végezték, hogy a nádort kérjék meg *regnircolariter*, hogy legyen közbenjáró az ország és király közt, s hozzon új jó resolútiót Bécsből.

Nov. 20-án 11 órakor kezdődött a gyűlés mind a két palotában, s tartott délután öt óráig, ameddig a Főrendek mindig a St. repraesentatiójára várván, semmit sem csináltak, csak ültek. — A St. palotájában pedig nagy felesölések (*disputatiók*) történtek, ugyanis proponálván a Personális ezen ülés összehívásának célját, hogy t. i. több követ urak privát tanácskozásban már megegyeztek afelül, hogy valamely repraesentatio felküldése előtt hasznosabb lenne Ő Herczegségének intermediatióját megkérni, és addig a dictált nuncium kipallérozását ideig óráig elhalasztani és csak akkor repraesentálni, ha rossz resolútio találna érkezni. Erre mindjárt ellenkező értelmet nyilatkoztattak: **S z e g e d y**, **K o m á r o m y**, **R a g á l y i**, **F ö l d v á r y**, **A n d r á s s y**, **N e m á k**, **B e r n á t h**, **P a l u g y a i**, **B a b ó t h y**, **P á z m á n d y**, **B o r s i t z k y**, **V a y**, **R o h o n c z y**, **D e s e ő f f y**, **T a k á c s**, **K u k u l y e v i c h**, gróf Csáky; részszerént azért, mivel nem illik a törvényhozó testhez azon publicitással a resolútiót nem refutálni, amelyre ez már most jutott, és a törvényes argumentumokat elhagyván, könyörgéshez s közbe járóhoz folyamodni; derogálna ez *committenseink* méltóságának azt kérni, amit a *constitutio* maga ad nekünk, mert azt a fejedelemtől sem szükséges koldulni, sőt törvényesen praetendálható (**B o r s i t z k y** szavai). Hozassuk hát elő a már dictált nun-

ciumot, ha az a circulusban elvégződik, tetesstik az acták közé, s Ő Herezegegének instructió gyanánt adjuk által.

A Personális propositiójára egészen reá állottak: Marczibányi, Perényi, Vitéz, Némethszeghy, Bezerédy, Jordánszky, Zmeskál, Kajdacsy, Jakabffy, Szucsics, Péchy, Nyék, Radvánszky s többen, valamint a városi s káptalani követek közül sokan.

Igen hosszas vitatások után az lett a conclusum, hogy a nádort egy kineveztetendő deputatio meg fogja kérni, melynek orátora Császur lesz, hogy legyen közbenjáró, s instructióul magával elvivén a circ. sessióban még meg nem fordult nunciumot is. Erre közakarattal reá állottak a Főrendek és a nádor örvendezve vállalta fel a szép közbenjárói hivatalt, említvén, hogy néki semmi instructióra nincs szüksége, minthogy több mint 30 esztendőktől fogva viselvén a palatinusságot, megtanulta az ország s király jussait, s ezeknek colleratiójukat. Legyenek megnyugodva a Főrendek és Statusok, mert minden lehető módokat elkövet a kedvetlen resolutio megváltoztatására Ő Felségénél, úgy is mint testvér, úgy is mint palatinus. Ezen szép declarátiot a primás, az ország bírāja, a bán, s különösen a tavernicus egész megilletődésig megköszönték, ezzel öt óraker este vége lett mind a két palotabeli gyűlésnek.¹⁾

Jegyzés. Nov. 21-én, tehát reggel utnak indult a nádor, s ment Bécsbe mint közbenjáró, de még ő vissza nem jön a Statusok meghatározták, hogy semmiféle tanácskozásba nem kezdenek. Az egész hét tehát fegyver nyugvás hete. Jön a sok hír Bécs felől, hogy a muszkáknak háborujok támadt a török ellen; hogy a muszka és burkus követek kereskedési tractatust készítenek ministereinkkel; hogy igen kedvező resolutiót hoz a palatinus, hogy 20-án vége lesz a diaetának; hogy az a jövő Sz.-György napig tart; annyi igaz, hogy a palatinus irt Bécsből Illésháznak, hogy egy deputatiót rendeljen, mely a magyar boroknak külső országokra leendő mennő jobb móddal való szállítását adja elő, s a deputatió most munkálkodik véleménye előadásán.

Hire van, hogy a kamara praesese Zichy, imperialis kamara praesesse lesz, és helyette a personális lesz a magyar kamara praesesse; personális pedig Majláth lesz.

Nov. 22-én a nagy templomban lelket varázsló muzsikát hallánk Cecilia tiszteletére, ki a muzsikuskok patronája: harmincz muzsikus volt, és husz énekes. Nov. 23-án tétetett kriptába Ibrányi Erzsébet Szerencsy urnak huszonkét esztendőös felesége.

Novemb. 28-án délután 4 óraker elegyes gyűlés volt, mely alkalmatossággal a palatinus előadván Ő Felségének szép ígérétét s akarátát, felolvastatta a királyi vissza írást (Rescriptum), melynek minél előbb leendő kinyomtatását kérte a personális és azt meg-

¹⁾ A Guzmics-naplóban röviden leirt gyűlés hosszas leírását l. Jegyzőkönyv I. k. 174—193. lapig.

engedvén a palatinus, a gyűlés azonnal eloszlott; kisérvén a kimenő palatinust számos vivátok.¹⁾

Nov. 29-én a circ. sessionak egyik praesese G u d i t s ur, kiszegelte ugyan az illető helyeken a circ. sessiora hívó irást, de azt a másik praeses R a g á l y i Ábrahám letépte, — mint mondják — a p e r s o n á l i s k i v á n s á g á r a : így hát ez napon semmi féle közgyűlés nem volt a p r i v á t c o n f e r e n t i á k o n kívül, melyekben leginkább aziránt tanakodtak a követ urak, hogy a palatinusnak megköszönjék, hogy közbenjáró volt, s ha meg, mi

¹⁾ A nov. 26-án kelt kir. leirat tartalma kivonatban a következő:
Franciscus Primus etc.

E Relatione Dilectionis vestrae (a nádor) intelleximus SS. et Ordines . . . e tenoribus Resolutionis Regiae de dato 9. currentis . . . sollicitudinem de praejudiciis avitae suae Constitutioni, quam iauugurali Juramento nostro firmatam, omni tempore nos tueri ac conservare velle, identidem, ac in postrema quoque hac benigna Resolutione Nostra declaravimus, inferendi, concepisse, novamque eatenus remonstrationem Nobis demisse substernere paravisse (a Fölség e kitételére később több követ hivatkozott), sed mutato consilio legalem Dilectionis vestrae intermedationem, scopo obtinendae declaratoriae Nostrae de iis, quae sollicitudini suae ansam praebuerunt, Resolutionis praeeligisse.

Kijelenti továbbá a Fölség, ha nem egyes szavakat, hanem a kijelentés egész összefoglalását tekintik, az azokból merített kétségnek magától teljesen el kellett volna oszlani; hogy mégis tanúsítsa: mily nagyra becsüli a rendek bizalmát a nádorban és ennek törvényes közbenjárását: annál kevesebb vonatodik megnyugtadni a kérelmezett megoldásban a rendeket, mennél távolabb volt tőle a szándék azon elmúlt eseményeket, melyek a Rendeknek okt. 22-ki föliratában elsorolt sérelmekre okul szolgáltak, s melyek atyai szívének szintén kellemetlenek, a jövőre például fölhozni, vagy hogy a kedélyeket megnyugtassa, a mult körülmények fölemlítése által magának új jogot igényelni, vagy a rend-kivüli események ürügye alatt bármi néven nevezendő segélyt, akár pénzben, akár terményben, akár ujonczokban az országgyűlés tárgyalása alól elvonni, hova azokat az 1790/1. 19 nyilt törvénycikkelyes szerint tartozóknak elismeri.

Az adóra vonatkozólag a nov. 9-ki leirat értelmében elvárja az országgyűlés fölterjesztését.

Az országgyűlésnek minden harmadik évben tartására vonatkozólag beleegyezik, hogyha a jelen gyűlés minden ügyét be nem végeznék, a jövő gyűlés egybehívásának idejét illető kívánataikat a mostani országgyűlés végén fölterjeszszék.

A helytartótanácsot törvényes hatóságában föntartja; megengedi, hogy a megyék egymás között hivatalos uton levelezhessenek.

Végül inti a rendeket, hogy a királyi előterjesztéseket késedelem nélkül tárgyalják, hogy a módokat, melyek szerint a sérelmeket orvosolni óhajtják, és azon sérelmeket, melyeket az országos küldöttség munkálataival együttesen nem tárgyalhatnak, fiui bizalommal terjeszszék föl.

E fontos okmány szövegét lásd acta Comitior. I. k. 90. 91. l.

móddal köszönjék meg? sokan még az elsöre nézve is nehézségeket hoztak elő.

Nov. 30-án a St.-nak kilencz, a Főrendeknek pedig tíz óraker volt gyűlésök az ország házábanál. — Itt legelőször is felolvastatta a Personális a rescriptumot, azután jelenti Gudics ur, hogy mai napon nyolcz óraker circularis sessiójok volt a St.-nak, s hogy egy köszönő irás készült, melylyel ő cs. k. Herczegségének a Palatinusnak közbenjárását akarják megköszönni a St.-nak. Erre a Personális azt feleli praeses jussa emlegetésével, hogy ami a circularis ülésben meghatározatik, az még nem lett végzéssé, ő azt kívánja, hogy csak szóval menjen véghez a tisztelet. Deseöffy, B. Perényi és Borsitzky érdekelvén hathatósan azon jussukat, melyek a praeses és a St. közt vannak, kívánták, hogy a circularis sessiókban már felolvasatott köszönő irás vétessen a Főrendek táblájához, és olvastasson fel Ő Herczegsége a Nádor előtt. Egy kis heves szóbeli civakodás után a Personális mellé állván Péchy és Jakabffy, csakugyan reá állott a Personális a St.-ok kívánságára, s felolvasatván kétszer a nunciumot, vagy két szót benne megváltoztatva a St. megegyezésével deputatiót rendelt a Főrendek táblájához, mely ezen köszönetet megvigye a nádornak; a deputatio orátorául ismét Csasz zt rendelte, jól lehet Deseöffy azt is emlité előbb, hogy a közelebbi deputatio oratora Csasz ur nem úgy adta elő a dolgot, mint reá volt bizva,¹⁾ s ez már maga is elég volna arra, hogy irásba adjuk be a megköszönő tiszteletet. Éppen, midőn a St. deputatiója megjelent a Főrendeknél, akkor jött be a Palatinus is, és alig hogy leült, állva maradván a Főrendek, a primás papirosáról elolvasta, igen nagy meglepetést örömet, és háladatosságot jelentő irását; emlegetvén, hogy Palatinus, Ő Herczegségének közbenjárása legszerencsésebb következtetéseket hozott maga után. — Erre a Palatinus rövideden azt felelte, hogy ezt a jót nem annyira ő nékie, mint a királyi Felségnek lehet köszönni, egyébiránt örül, ha avagy csak kis részben is kívánt czéljokat érték az ő közbenjárása által a Főrendek. Ekkor előállott Csasz z, és jelenti, hogy a St. irásba téve küldik a köszönéseiket, amit felolvastván Szentkirályi ur, a Palatinus viszonos köszönő kiküldöttséget küldött a St.-hoz, meghíván őket egyszersmind mixta sessióra; orator volt Nádasdy püspök, ki előadván, hogy Ő Herczegsége a Palatinus örömmel vette a St.-oknak magok kinyilatkoztatását, ígerte a Palatinus nevében, hogy ez után is amit tehet, mindent meg fog tenni Ő Herczegsége a St. ja-

¹⁾ V. ő a Jelenvolt i. h. 20. a nov. alatt. 80. sz.

vára. — Ezzel a St. elmenvén a Főrk. palotájába, gróf Cziráky a tavernicus által adta az ő praesidiuma alatt munkálkodó deputáció, s subdeputatio munkáit a Palatinusnak, ki is a relatiót felolvasván, eloszlatta a gyűlést azon meghagyással, hogy a Personális minél hamarább nyomtassa ki ezen relatiót is, így 11 órára vége lett a gyűlésnek.¹⁾

Jegyzős. Hanem ugyan ekkor a palatinus minden vgyei követ urakat magához meghívott egy kis conferentiára, hol kérte őket, hogy a circulárisban szabad legyen mindenkinek szólani, és ne oly lármásan folytassák azokat a St. mint eddig. — Továbbá panaszolkodott, hogy nincs a St-oknak bizodalnok sem a királyhoz, sem a praeseshez, a Personálishoz, sem egymás közt, s több ilyesek. *Haec ex relatis.*

Deczember 1-ső napján kerületi ülés tartatott Ragályi Ábrahám s Gudics előülések alatt. R a g á l y i mint előülő emlékeztette a RR., hogy fenntartották maguknak azt, hogy a rescriptumot kerületi ülésben fogják tanácskozás alá venni akkor, midőn a nádor közbejárását megköszönék; ő tehát kívánná, ha úgy tetszene a R.-nek, hogy a rescriptum §§-kint vétessen fel; — minekutána pedig értékre van a R.-nek, hogy az nem jó sensatiót keltett, hogy a kerületi ülések nagy lármával, s idővesztéssel folytattnak, kéri azért leginkább a haza reményét, az ifjúságot, hogy mérsékelje magát, ne hogy a kerületből való szomoru kirekesztésre okot adjon.

Pláthy kerületi jegyző olvasta a rescriptumot cikkelyenként és minekutána minden követ közbizodalommal, és egyetértéssel szólott a rescriptum minden pontjaira: Ragályi praeses ur a conclusumot terjeszti a St. elejbe, melyet azoknak hosszas egyetértő beszédjeikből formált. 1-ször Ő Felségének megköszönik a St. a királyi rescriptumot, s hogy a subsidium tárgyaról articulus készítdjön, melyben az 1790-ik 12-ik articulusra is provocálva lesz. — 2-szor, hogy relata ad jus determinandi contributionen egy különös felírás készüljön, de ez a mostani felírásban is megemlíttessen. 3-szor, hogy a rescriptum ezen szavain comitia quovis triennio inomisse celebrentur egy törvényczikkely készüljön. 4-szer, ami a hit letélt, ami a helytartótanácsot illeti, ezek az operatumokban úgy is előjönnek, ezek tehát oda hagyattatnak. 5-ször, minekelötte azon királyi válaszra felirnának a RR. azon kiküldöttség munkájára, amely a deputatiónalisokon dolgozott, egy relatiót tanácskozás alá fognak venni. — Ezzel vége lett a gyűlésnek, hanem délután ugyan a vgye házánál egy a vgye követ urak közt járó meghívó írásra nem mindnyájan ugyan, de nagy számmal conferentiát tar-

¹⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 194—202 lapig.

tottak a vgyei követ urak, hol arról tanakodtak, hogy ezután össze tartsanak, egyet értsenek, és ne botránkoztassanak meg senkit, holmi költött hirekkel, mint most Nagy Pált, kiről azt beszélték, hogy még a nádor Bécsben volt, az alatt ő is oda utazott, holott Sopronban volt, mely költött hír annyira megszorította Nagy Pált, hogy már két ülésben nem is jelent meg, sőt mint mondják, haza készül, megilletődvén nagyon azon, hogy őtet valamely nem Nagy Pálhoz illő titkos szándék végrehajtása részesévé bémálták csak azért, hogy nov. 20-án ő proponálta azt, hogy a palatinus mint közbenjáró a P l a t h y által még egészen ki sem dolgozott nunciomot vigye fel magával Bécsbe instructióul.

Decz. 2-án reggel 9 órakor kerületi ülés tartatott. Ekkor G u d i c s mint mostani praeses azt proponálta, hogy a contributióról tett tegnapi végzést úgy kellene megváltoztatni, hogy megizentetne a St-ok azon akarátjok, melyhez képest ha a só le nem fog szállítatni, annál kevesebb contributiót ígérhetnek, mennél többel haladja fel a sónak mostani ára annak törvényes árát. P r ó n a y pedig azon okból, mivel több vgyékben, nevezetesen Hontban az adók, a consilium újabb, — ezen diaetai tractatusok ideje alatt érkezett, sürgetéseihez képest erőszakos executióval szedettek be, arra kívánta megkéretni Ő Felségét ezen fölírásban, hogy a contributióról teendő diaetai tractatus végeztéig legalább az adó sürgető és erőszakos beszédését rendelő parancsolatok ereje függesztesse fel. — Ezekre B o r s i t z k y előadása után az határoztatott, hogy ezen repraesentatióban a tegnapi végzés ezen tárgy iránt fenmaradjon; mivel úgy is azon idő alatt, míg ezen felírássra válasz érkezik, kívánnak a RR. a sóról és adóról különös felírást küldeni. Prónay előadása azért nem fogadtatott el, mivel az olyan parancsolatokban a clausula „quantum vires contribuentium admittunt“ benn lévén, az erőszakos executiókat a magistratus hibájának kell tulajdonítani.

Felolvastatott ezután az operatumok iránt kiküldött deputatio relatiója, melynek minden szakaszaira némely észrevételek tétettek. Ez meglevén, Földv á r y előadása szerint, köz értelemben megegyeztek abban a RR., hogy az operatumok, mivel azoknak felvevése módjáról kell tanácskozni, egyenesen szokott diaetalis tractatus alá vétessenek, és újabb deputatióra ne bizattassanak, mert egy deputatióhoz nem illik egy, más hozzá hasonló deputatio munkáját rostálni, és szinte ezen operatumokat, ha most deputatióra bizattatnának is, egyszer csak fel kellene a szokott rend szerint a diaetán venni. — Kivétel tétetett a montanistica (bányászat)

deputatio munkájában, mely mivel azt Almássy azon okból, hogy csak csupán aeriális tiszték voltak azon deputatióban az urbarialis kárával, a király részére hajlónak bizonyította, uj s még ezen diaeta alatt referálandó deputatióra biztatni rendeltetett.

Elvégeztetvén már az operatumok felvételének módja, arra is kérettetni rendeltetett a nádor, hogy ezen operatumok nyomtathassanak ki, s midőn mostan Borsitzky, Nemák, Ragályi, s többek a rendet, mely szerént kívántatnának az operatumok felvétetni, minden motívumok előhordása nélkül történendő simplex ratisatió által meghatározatni kérnék, azon okokból, hogy így az elsőnek határozatott munka praeferenter ki is nyomtathasson, és ezen rend a committenseknek megküldetvén, azok a szerént instructiójukat is könnyebben küldhessék. — Erre Ghyczy szükségesnek ítélte instructiójához képest a munkákat nem darabonkint, hanem valamennyit, minél előbb kinyomtatni, hogy azokat az instructió adóknak meg lehessen küldeni, és hogy addig ily fontos tárgyba nem ereszkedhetik, még az iránt committenseitől bővebb instructiót nem kap, — az pedig csak akkor történhet meg, ha ezen operatumokat a committensek maguk is olvashatják. — Melyre nézve állítá, hogy a rend meg nem állapíttathatik; — de Balogh és mások ellenkezőleg értvén s beszélvén, végeztetett; hogy minden operatumoknak és szükséges adnexumoknak, mint azt a deputatio javasolta, mennél több kinyomtatások kérettessen; — de mivel a pertractatio folyásánál annyira megakadályoztatni, s mintegy a diaeta végzésére okot adni az instructiók hosszas várásával nem lehetne, és ezen rend iránt már a vgyék többsége kívánságát követéinek úgy is megküldötte, és mivel maguk a vgyék is a munkák felvevésének módját már kívánják, határozatassék meg: mily rendben bocsáttassanak tanácskozás alá.

Még ezen gyűlés elején kezdték azt sokan sürgetni, hogy a kiküldöttségi munkák mi karban levő állapotja megvizsgálása iránt kiküldött deputatio relatióját kellene felolvasni, mivel így azoknak felvétele rendjét is könnyebben el lehetne határozni; de némelyek annak azon okból, hogy már azt oda haza minden követ megolvashatta, s most újra felolvasni csak idővesztegetés volna; ellene voltak, s Borsitzkyval pro perlecto declaráltatni kívánták.

Erre B. Perényi azt felelte, hogy majd nagyobb meritumu dologra nézve is azt fogják utóbb mondani „declaratur pro perlecto“ s ezért Bezerédyvel az olvasást tovább is sürgetvén, a többséget csakugyan oda vitték, hogy a relatió felolvasatott. — Az olvasás közben mindegyik munkára észrevételek tétettek, nevezé-

iesen a contributionale commissariaticumra *Bezeredy*; a commercialéra *G. Desseoffy*; az ecclesiasticumra *B. Perényi*, — a montanisticumra *Almássy* azokat a megjegyzéseket tették közhelybehagyással, melyek a nunciumban bővebben elő vannak adva. Ugyanakkor: — kérdés tétetett az iránt is, valjon azon felolvasott relatiót, s a most tett észrevételeket kell-e ez uttal repraesentálni? közhatározás az lett: *Nem kell*. Ezen észrevételek csak pro privata informatione tétettek, s a nunciumban azért kell érinteni, hogy a Főrendek elé terjesztessen.

Decz. 3-án a kerületi ülésben a kiküldöttségi munkák felvételének rendje lévén tárgya a tanácskozásnak, erről sokan általában vélekedéseiket előadták, mint *Báró Orczy*, *Zmeskál*, *Niczky*, *Somsits*, *Pázmándy*, *Földvály*. — Látván azonban az előlülők, hogy ha minden követ motivumokkal adja elő kívánságát, úgy véget nem lehet benne érni, voksolásra bocsájtották a dolgot. — E szerint az 1-ső a commerciale 23 vokssal, 2-ik az urbariale 31 vokssal 3-ik contributionale commissariaticum 31 vokssal, azután közmegegyezéssel 4-ik a juridicum, 5-ik a literarium, 6-ik a montanisticum, 7-ik az ecclesiasticum, 8-ik publico politicum lett. — Sem a káptalanok, sem a kir. városok követjeinek vokasai számba, sőt csak fel sem vétetvén: ez ellen a szabadkai követ *Mukics* ur dobogni kezdett, de a buzogányos usus őt leszédíté.

Földvály azt terjesztette a Rendek eleibe, hogy jó volna minden ezen diaetán készitendő törvényezikkelyeket magyarul is készíteni, s azt a deákkal együtt columnaliter kinyomtatatni; örömmel fogadta e proiectumot a magyar nyelv iránt naponkint jobban lelkesedni látszó közönség, s nyomban meghatározta: hogy azt kérni kell a repraesentatióban *Ő Felségétől*.

Az előbbi kérdésből annak vitatása közben ez a kérdés támadt: kell-e az ezen diaetán elvégzett operatumokra sanctiót kérni most, vagy pedig csak akkor, ha majd mind elvégeztetnek? *Va* y azon volt, hogy kérni kell. — *Somsits* n a k mindegynek látszott. *Balogh* világosan ellene volt azon okoknál fogva, hogy az 1715-ik sanctionált törvényeket is több diaetákon tették, s mégis csak azon az egyen erősítették meg egyszerre mind; és hogy: nexusban lévén minden operatumok egymással, ha némelyek azok közül sanctionáltatnak, többé regressus azokra nem lehet. — Az elsőre *Kászonyi* azt mondta, hogy az 1715-iki diaetát megelőző diaetáknak, az akkor gyakrabban uralkodó pestis és háboruk miatt kellett eloslani; és az azokban hozott törvények azért nem sanctionáltathattak; de most az e féle veszedelmes időtől nem lehet félni, azért is kell

a sanctiót kérni. — De a második ok nem enerváltatván, a többség a sanctio kérésre állt. Délután az eddig vitatott tárgyakban Pláthy ur által készített nuncium dictaturára adatott.

Decz. 4-én a dictatura folytatott.

Decz. 5-én kerületi ülésben a nuncium vizsgálás alá vétetvén, olvastatott §-kint, s kíméletlenül megrostálván a nunciumot; a rajta tett javítások dictaturára menni rendeltettek.

Decz. 6-án ismét a nunciumot javítták a SS. ülésben.

Decz. 7-én országos ülésre összegyűlvén a Statusok, a circulusban készült, s javított nuncium felolvastatván,¹⁾ legelőször is így szólott a Personális: Minekutána már a tettes Rende ezen nuncium principiumiban megegyeztek, reménylem, hogy azok ellen többé kifogásokat nem tesznek. Ennek első részében a St. Ő Felségének azon kegyességét akarják megköszönni, mely szerént a St. megnyugtatására ezen kegyelmes rescriptumot adni méltóztatott; én úgy tartom, azon köszönetet nagyobb tisztelettel, Ő Felségéhez illendőbb kifejezésekkel kellene tenni a repraesentatióban, mint ezen felolvasott nunciumban van. Nevezetesen meg kellene köszönni azt is, hogy Ő Herczége közbenjárását szívesen fogadta Ő Felsége. Ezen észrevétel köz helybenhagyás követte. Kivánta továbbá a Personális a nunciumot §-kint felolvastatni, és közvizsgálat alá vétetni. — Olvastatott az első §, melyre a

Personális: Maga Ő Felsége megmondta, hogy ami 9-ik novemberi resolútióban állítatik, néki nem principiuma²⁾, nem volna tehát illendő, ha a St. azt ismét principiumnak neveznék, másképen kellene kitenni. — Jónak találtatván ezen észrevétele a Personális urnak, a §-on az igazítás tétetett. A l m á s s y. Meg kellene itt említni, sőt az acták közé is bele kellene iktatni azon nunciumot, melynek principiumai szerént a közbenjárás által ezen rescriptumot kaptuk, hogy az által megmutathassuk egész Európának azt, hogy ezen rescriptum nem csupán Ő Felsége kegyelméből, hanem törvényes jusaink erejénél fogva adatott, és arról annyival bátrabban tehetnének említést, mivel maga is Ő Felsége azt rescriptumában említi.³⁾ P e r-

¹⁾ A nuncium szövegét lásd acta comitior I. k. 12. XXIV in sess. XXIV 96. és köv. l.

²⁾ A nov. 9. kelt és nov. 12-én fölolvastott rescriptumnak mint 120. lapon megjegyeztem, nem Ő Felsége a király, hanem Markus Ignác van aláírva.

³⁾ Ezen nuncium principiumait a nov. 16-án tartott kerületi ülésben állapították meg, hol többi közt kimondották, hogy addig nem bocsátkoznak a királyi propositiók tárgyalásába, míg az ország sérelmei nem orvosoltatnak, stb. lásd a nov. 16-ki kerül. ülés tárgyalását a 125. lapon; a nunciumot a nov. 18-án tartott kerületi ülésben olvasták föl és fogadták el; lásd a nov. 18. ülést 132. lapon.

s o n á l i s : Minekutána Ő Felsége nyilván elismeri, hogy azt, ami 9-ik novemberi resolutióban állittatik, szándéka sem volt mondani, éppen szükségtelen volna most már az az ellen felhozott argumentumokkal élni, avagy azokat csak említeni is. Kicsoda az ? ki csupa kegyelemnek tartaná azt, ami a rescriptumban mondatik ? igen is, amennyiben jobbagyi alázatossággal szólunk arról, annak nevezzük, de meg vagyunk a felől győződve, hogy az Ő Felségének igazság szeretetéből származott megismérése a St. jussainak, és a midőn ebben Ő Felsége oly törvényekre provocál, melyekben azon nuncium principiumai is állnak, minek említenénk itt egy olyan nunciumot, mely még circulusban sem ment tökéletességre. A l m á s s y . Azt csak azért volna igen szükséges az acták közé betenni, hogy a késő maradék is láthatná, miképen oltalmazták eleink constitútiójukat. M á r j á s s y . Én is csak azt kívánám, annyival is inkább, mivel az 1807-iki diáriumban is van annak nyoma, hogy ha szinte csak circulusban tétetett is valamely tárgy irásba, mégis bement a diáriumba. P e r s o n á l i s : De arra is van példa, hogy amely irások itt keresztül mentek is, nem tétettek diáriumba. B a l o g h : Mivel már Ő Herczagsége is elfogadta azon nuncium principiumait, azonban mint a rescriptumból megtetszik, azok magának Ő Felségének is tudtára vagynak:¹⁾ hadd menjen az be a diáriumba. Mit mondanának committenseink, ha constitúciónk ily nevezetes oltalmazásának a diáriumban semmi nyoma nem lenne. P e r s o n á l i s : Hogy kívánhatják a St, hogy olyan munka, mely még circuluson sem ment keresztül, olyan acták közé tétessen, melyek itt közönséges helyen mennek végbe ? Emlékezzenek csak a St. vissza arra a gyűlésre, melyben ez a tárgy már fennforgott, én akkor is kijelentettem, hogy azt a nunciumot a diáriumba el nem fogadhatom; ugyan akkor a Főrendek táblájára is azzal a kéréssel küldtetett által a deputatió, hogy Ő Herczagsége azon principiumokból, melyek az említett nunciumban foglaltatnak, amelyekben a vgyék követjei már megegyeztek, használja azokat a közbenjárásra, melyeket ezélarányosoknak gondol. Ezen kérést elfogadta Ő Herczagsége, de általjában annak minden principiumait el nem fogadta. — V a y : fundamentumosnak látom Szepes vgyei követ ur kívánatját, mert annak, ami itt történik, így kell által menni a jövődségre, amint valósággal megtörténik. Egyébiránt megegyezek abba is, ha mint 1802-iki diaetán történt, azon nuncium a vármegyék archivumjába követjeik subscriptiója alatt, az ország archivumába pedig az itélő mester aláírása alatt tétetik be.

¹⁾ Lásd a nov. 26-án kelt kir. leiratot. 134. lapon.

Ezt a Personális el nem fogadta. Péchy. Az 1802-iki nuncium in publico is felolvasatott, — volt publicitása, de ennek nincs. Mária Theresia alatt még rosszabbul volt dolgunk, az urbanium behozásakor, mégis megállt szerencsésen a constitutiónk; most pedig az ezen rescriptum által újra megerősítettik; minek hát a nunciumot betenni a diáriumba?

Vay. Sajnálom, hogy Péchy ural in quaestione facti meg nem egyezhetek, de az 1802-iki kérdésben forgó nuncium in publico nem olvastatott fel. Gr. Csáky. Hogy csonka ne legyen diáriumunk, menjen be. Némethszeghy: Ugy is megküldötték azt már minden követek jurisdictiójokhoz, és így tudokra van, mit csinálunk; nem szükség tehát betenni a nunciumot.

Zsombory: Maradjon ki; vagy ha bemegy, a stiluson kell változtatni; ebben megegyezett későbbben B. Stojka is.

Gr. Deseöffy: Mind a két tábla megegyezett abban, hogy azon principiumok szerént legyen a közbenjárás; tehát elfogadták azokat, — a diariumnak hiteles historiájának kell lenni mind annak, ami itt történik; menjen be.

Ragályi Tamás: A jelenkornak nincs ahhoz jussa, hogy a jövőkor elől a történt dolgok emlékezetét elzárja; ami tehát itt történt, annak emlékezetben kell maradni, még pedig autentica formában a diáriumban, mert különben ahhoz vagy tenni, vagy belőle elvenni szabad volna.

Márjássy: Fogadjuk el Vay propositióját.

Némethszeghy: A palatinus a conferencián azt mondotta: Illud Scriptum nec pro Materia Nuncii valet, tanto minus pro representatione: ebből kitetszik, hogy el nem fogadta. Komáromy. Nem áll az az ellenvetés, hogy a nuncium itten fel nem olvastatott; mert minekutána az, mind ezen, mind a Főrendek tábláján principiumaira nézve elfogadtatott, annyi, mintha felolvasatott volna. Amit mi azáltal orvosoltatni kívántunk, az ezen rescriptum által nincs orvosolva; és így, hogy tökéletes legyen, diáriumba menjen.

Ghyczzy: Azért is kívánám betétni a diáriumba, hogy a késő maradék is lássa, micsoda buzgó igyekezettel jár el Ő Herczégsege azon nuncium principiumai szerént a közbenjárásban.

Personális: Midőn az a kérdés itten fennforgott, megmondtam, hogy azon nunciumot sem Ő Herczégsege a nádor, közbenjárása basisául el nem fogadja, és én a diáriumba be nem tétetem: abban egyeztek hát meg a St., hogy a deputáció csak avval a kéréssel menjen által Ő Herczégsegéhez, hogy Ő Herczégsege a közbenjárást fogadja el; soha sem mondotta azt Ő Herczégsege, hogy azon

nuncium principiumait elfogadja, hanem azt, hogy azon ország dolgaiban való tudományát, melyet 30 esztendőnk alatt, mióta hivatalát viseli, szerzett, fogja azon végre használni. Hogy kívánnak hát most a St. akkori végzések ellen tenni? és hogy mondhatják azt, hogy Ő Herczegsége azon nuncium principiumait elfogadta. Különbön is némely tárgyakat felküldött repraesentációjokból más-hol akarnak felvenni, akkor azt, ami azon nunciumban jó van, előhozhatják.

Borsitzky: Ki kellene tenni a diáriumban világosan, hogy a St. azon resolútió ellen felelni akartak, már a felelet circulusban discutiáltatott is, és nuncium formába tétetett, de azután Ő Herczegsége közbenjárása kérettetett meg, melynek sinórmértékéül kívánták a R. R. azon nuncium principiumait, melyek így következnek a nunciumban, mert más documentumunk nem lesz annak megmutatására, hogy ily nagy dologban mit csináltunk.

B. Perényi: javallatja az volt, hogy minden követ keze aláírásával küldje meg azon nunciumot jurisdictiójának, és úgy tétessen annak archivumába, úgy annak elég authenciája lesz és a késő maradéknak is elég tétetik; ebben az értelemben volt **Marczibányi** is.

Somsits: az az authenticára nézve nem elég, hanem be kell menni a diáriumba azon hozzátétellel, hogy a stilusra nézve tökéletesen nem pertractaltatott, de a principiumokban a rendek mind megegyeztek. Azon principiumok közt egy sincs olyan, amit a maradék ne tudhatna. **Döry:** Csak jó törvényeket vigyünk haza, akár mi lesz a diáriumban, committenseink meg lesznek elégedve. **Deák:** A rescriptum szavaiból az jó ki, hogy ami abban nekünk adatik, csak azért adja meg Ő Felsége, mivel becsben tartja Ő Herczegsége közbenjárását és a mi Ő Herczegségében való bizodalunkat. De midőn a nemzet csinál valamit, mindég csak törvényeiből indul ki, a közbenjárást is azok szerint kívántuk és így ami jó van azon rescriptumban, nem csupán Ő Felsége gratiájának köszönjük.

Personális: Nem Ő Herczegsége becsben tartásáért, hanem azért adta Ő Felsége ezen rescriptumot, mert szándéka sem volt azt mondani, amit a Statusok azon resolútióban veszedelmesnek tartottak.

Pázmándy: Midőn az intermediatió kérése itt elhatározott, fenntartottuk magunknak, hogy ha az arra adandó resolútió eleget nem tesz mindennemű törvényes kívánságainknak, úgy ezen nuncium principiumai mellett állhatatosan megmaradunk, erre mind-

nyájan elevenen emlékeznek a Statusok; most tehát, mivel ezen rescriptum csak némely részben felelt meg várakozásunknak, azon nunciumot most újra felveszszük s kívánjuk mint pertractatio alá vettet diáriumba tétetni. Ha egy követnek van jussa, azt, amit itt mond, a diarumba feljegyeztetni, mennyivel inkább élhet azon jussal, annyi követ együtt véve?

I z s á k : Forma dat esse rei : Ez a nuncium formájára nézve nincs megerősítve, mert sem circulusban, sem itten vizsgálás alá nem jött és úgy tartathatik, mint ha nem volna. — Ha olyan resolútiót kaptunk volna először is, mint ez a rescriptum, bizonyosan nem készült volna az a nuncium. Úgyde az a resolúció ezen utóbbi rescriptum által minden erejét elvesztette és így azon nunciumot is úgy tarthatjuk, mintha nem is lett volna. Azon kutfejek, melyektől mi azon nuncium principiumait merítettük, — által mennek a maradékra is, ami pedig már orvosolva van, arra a maradéknak semmi gondja, s így a nuncium ne menjen diáriumba.

V é g h : Ami azon nunciumnak stilusát illeti, ha a minap még azon nunciumocskát, melyben Ő Herczegsége közbenjárását megköszöntük, először circulusban, azután pedig itten szoroson megvizsgáltuk, mennyivel inkább meg kellett volna egy oly nevezetes tárgyban készült nunciumot vizsgálni, hogy most a diáriumba bemehetne. Ami pedig principiumait illeti, éppen nem szükség, hogy azok diáriumba menjenek; mert azok régiek, nem újak, amelyeket felállítani nem is lett volna szabad, s így a maradéknak sem praeiudicálnak.

T a k á c s : Az intermediationak alapja volt azon nuncium, ha tehát arról emlékezet van a diáriumban, bizonyosan ennek meg kell lenni ott. Ha a késő maradék látja azon előbbi resolútióból, hogy micsoda új just kívánt Ő Főlsége constitutiónk ellenére felállítani, azt a maradék olyannak fogja képzelni, ha ezen nunciumot nem látja, mely ellen mi vagy nem tudunk, vagy nem bátorkodtunk felelni, — menjen be.

B e r n á t h : Akár úgy nézzem a diáriumot, mint historiáját az itt történt dolgoknak, akár úgy, mint a magyar jus publicumnak kutfejét, minthogy arra gyakran provocálunk is: mind a két esetben be kell abba menni ezen nunciumnak.

K o l o s v á r y . A nunciumot formájára nézve, minthogy itt fel nem vététt, úgy tartom, mintha nem is lett volna, de a principiumokat, melyek ebben foglaltatnak, kívánom diáriumba tétetni.

A l m á s s y : Használván az előbbi resolúció szavait, mind tanácsosnak, mind illendőnek tartom, hogy a nuncium a diáriumba menjen. Tanácsosnak azért, mivel a maradék azt mondhatná, ha

azt a nunciumot diáriumban nem látná, ime itt a corpus juris, az abban foglalt törvényeknek ellene mondott Ő Felsége a resolútióban, még sem oltalmazták azokat a mi atyáink, holott maga provocálta őket a Felség, hogy constitutióinkat consolidálják; illendőnek pedig azért, mivel Ő Felsége ezen nunciumot nem csak látta, hanem rescriptumában említette is.

P e r s o n á l i s: Már nyomtatásban van azon gyűlésnek diáriuma, melyben világosan kinyilatkoztattam, hogy azon nunciumot, mint olyat, ami még nem lesz, s itten el sem olvastatott, diáriumba tétetni nem engedem, miért hoznánk hát azon gyűlés végzését ma más végzéssel ellenkezésbe? dispensáljanak engemet a Ss. azon irregularitástól, hogy amit már egyszer itt elvégeztünk, azt újra vitassuk és revocáljuk.

S k e r l e t z: Azon nuncium principiumai oly szentek, oly változhatlanok, hogy azokat bátran átbocsájthatjuk a jövődőségre, vagy mondjon valami módot Nagyságod, mi módon tegyük be a diáriumba, vagy most itt actu iktassuk be.

B a l o g h: Ha látnám, hogy azon nunciumban van valam az illendőség, vagy Ő Felsége jussai ellen, bizony nem kívánám, hogy diáriumba menjen: de midőn nyilván van az ellenkező eset, el nem állhatok attól, hogy a diáriumba betétessem. Minekutána már azt mind megküldénk committenseinknek bizonyosan kárhoznatni fognának bennünket, hogy a diáriumba is be nem tettük. Ha be nem tennénk, egész Európa azt gondolná, hogy abban valamit olyat mondtunk, amit nem merünk publicummá tenni.

P e r s o n á l i s: A palatinus maga mondotta, hogy azon nunciumban sok van olyan, amit megváltoztatni kellene, tehát csak ezen kinyilatkoztatásából is Ő Herczegségének megtetszik, hogy ő azt el nem fogadta. — Magok a RR. akkor azt mondták, hogy az a nuncium még circulusban sem ment tökéletességre; gondolják hát meg a Ss., hogy én, ki olyan helyen állok, melyen a jó rend fenntartására kell vigyáznom, olyan munkát az országos acták közé el nem fogadhatok.

N e m á k: instructióm kötelességemmé tette, hogy constitutióink sérelmei orvoslását minden módon sürgessem, és arról committenseimet tudósítsam; a 9-ik novemberi resolútió által constitutiókon még nagyobb sérelem esett, mint a mult esztendőben; ha hát én azt tudtam volna, hogy azon nuncium közönségessé nem lesz, nem circulusban, hanem in publico, itt ni, az ország házában szoltam volna azon resolútió principiumai ellen, én tehát kívánom, hogy amit ezen tárgyban tettünk, menjen be a diáriumba.

C s a u s z : Mint a közbenjárás kérése végett a nádor **Ő** Herczegségéhez küldött deputatio orátora, kezdette előadni, hogy azon alkalmatossággal miképen nyilatkoztatta magát ki **Ő** Herczegsége a nuncium iránt, s előre lehetett látni, hogy azon kinyilatkoztatást a Personális részére kívánta volna csavarítani; de **V a y**, mint ugyan ezen deputatióknak tagja megelőzni akarván ebben Csauoszt, azt mondta, hogy azon nunciumról akkor sokan a Főrendek közül, nevezetesen a tárnok, és maga **Ő** cs. k. Herczegsége is elfogadólag szóltak, és így csakugyan verbális izenetben átment a nuncium a Főrendek táblájára, s így Csauosz nem csavarhatta a dolgot oda, a hová akarta.

D e s e ő f f y : Hogy **Ő** Felsege azt mondja, hogy ezentúl a constitutiót megtartja, az igaz lehet a jövődre nézve; de a multakra nézve nem ér semmit, mert az előbbi törvénytelen tetteket nem revocálja. Ha azokat is megsemmisítette volna, könnyen ráálltam volna, hogy ezen nuncium ne menjen diáriumba, de mint-hogy ez nem történt meg, attól, sem mint vgye követje, sem mint országos követ el nem állhatok; mert nem nézem én azon nunciumnak stílusát, hanem csak principiumait, melyekkel constitutiókat oltalmaztuk; erre pedig az nem elég, hogy azok csak a vgyéknél legyenek meg, hanem legyenek tudva egész Európa előtt is. Ami ide jó, és acceptáltatik, annak, ha nem discutáltatik is, be kell menni a diáriumba.

P e r s o n á l i s : Én nem acceptáltam akkor is, ezen szavakat mondtam ellene: Én el nem fogadom.

J o r d á n s z k y : Ha most egy oly tökéletlen, bárdolatlan munkát beteszünk a diáriumba, majd utóbb mindenféle irások promiscue azon a nyomon becsusznának a diáriumba.

B. P e r é n y i : Kár azokat feszegetni, melyektől eláll **Ő** Felsege, és melyekről azt mondja, hogy azokat szándéka sem volt mondani, az elég a jövődre nézve, — a multa nézve pedig oltalmunkat ne azon nunciumban, hanem a felküldött rapraesentatióban keressük. Ha most ezt a diáriumba tesszük, ezen lépésünknek jövődre siralmas következései lehetnek.

R a g á l y i T a m á s : Az volt az új dolog, hogy mielőtt azon resolutióra feleltünk volna, közbenjárót küldöttünk; de ha az már megtörtént, — amannak természetes következés szerént meg kell történni, hogy t. i. azon principiumok, melyek szerént ment a közbenjáró, diáriumba menjenek. **P é c h y :** A közbenjárás természetével nem egyez meg, hogy annak instructio adasson, azt a ná-

dor el sem fogadta, ne nehezsük dolgunkat, még articulásokra is szükségünk van.

Továbbá Almássy részén voltak Földváry, Kubinyi, Niczky, Szemere, Rohonczy, g. Csáky: előbbi értelmét megváltóztatván gr. Andrássy, és mások; — a Personálisén pedig Bezerédy, Babóthy, Császár, Kajdacsy Tökölyi, Just, Huszár, Vidovich, Szinnyei, Nyéky, Fehérváry, Jakabffy, Zmeskál s egyebek, kik a Personális provocálására véleményüket igen rövideden adták elő. Ezek után provocálta a voksadásra Personális ur is a kir. városok követjeit is, melyre Borsitzky azt mondotta, hogy mivel a városok követjei a principiumok készítésébe sem folytak be, tehát annak elhatározásában sem vehetnek részt, hogy azon principiumokat magában foglaló nuncium betétesen a diáriumba, vagy ne? De a Personális továbbá is provocálván őket, azok pedig egyre-másra nagy lármával felkelvén, Vay felállott, ki előtt a midőn Laczko erőszakosan is szólni akart volna, sokan a vgyék követjei közül székeikről felpattantanak, az ifjuság felzúdult, s a szólásbeli elsőségét egy vgye követjének egy k. város követje előtt vitatták. Vay pedig szóra kapván, világosan kijelentette, hogy még ő 30 ezer nemesnek repraesentánsa lesz, azt magának fenntartja, hogy egy kir. város követje előtt akármikor szólhasson, valamint azt is, hogy ha a k. város követjeinek voksai kihallgattatnak, akkor voksolhassanak a távol levő mágnások követjei is; amire a Personális lágyabban a maga méntségére valamit mondott.

Végre felszámoltatván a voksok, itélőmester ur csak igen találgatva jelentette, hogy a nuncium betétele ellen 33 vgyék, mellette pedig mintegy 27-en volnának. Hihető megsokallotta Gyurcsányi a voksoló várgyéknek ezen feles számát, azért is felállván, és midőn azon vélekedését, hogy ő azt gondolta, hogy a voksok vme-gyék száma, nem pedig a szóló követek száma szerént fognak szám-láltatni, félig meddig már kijelentette volna; a Personális székjéről tüzesen felkelvén, s kalapját kapván, a kérdést pro superato declarálta s a sessiót solválta dél után 3 órakor.¹⁾

Decz. 8-án ünnepi nyugalom a tegnapi nagy szóharcz után.

Decz. 9-én a SS. országos gyűlésben a tegnap előtt elkezdett, de a közbenjött kérdés miatt félbeszakadt nuncium vizsgálatját folytatták. A Personális a 3-ik §-ra nézve kérte, hogy az articuli

¹⁾ Ez országos ülés leírása itt-ott részletesebb, mint a jegyzőkönyvben. (L. Jegyzőkönyv I. k. 203—222. lapig.)

proiectumok készítése bevett szokás szerint diaeta végére halasztaszon, valamint a correspondentiákra nézve adandó articulus készítését is arra halasztották; de Vitéz kijelentvén a SS. akaratját, mely szerint azon articulusokat minél előbb kívánnák sanctionáltatni; a Personális ezen annyival is inkább megnyugodott, mivel u. m. ennek az 1807. diáriumban is van nyoma; és ez a kérdés akkor mind a két táblán fennforogván, eldöntetett.¹⁾

A 6-ik §-ra Uzovics kívánván megújítani az előbbi repraesentationának azon resultatumát, hogy egyik diaetán a másik diaeta tartásának határideje állapíttasson meg, és Bernáth, Schmideg, Borsitzky is ő mellé állván, a Personális ezen kíváratot elfogadta, és ezen szavakat akarta a §-hoz adatni: ut sua maiestas promissum suum in hac parte SS.-et 0-bus datum in legum tabulas referre dignetur; de Bezerey kijelentvén, hogy éppen nem az a SS. akaratja, hogy csak most egyszer ezen a diaetán adasson a legközelebbire nézve határidő, mint Ő Felsege igéri, hanem, hogy ez mindég úgy legyen. Arra is rá állott a Personális, s ezen kíváratjokat a RR.-nek a §. végéhez ragasztatta.

A 7-ik §. Borsitzky Ulásló 6-ik decretuma 7-ik és 8-ik cikkelyeit, melyeknél fogva az 1-ső rapraesentatióban a commissariusok ellen büntetés kéretett, de nem adatott, Vitéz pedig az 1681. 12. cikkelyt is kívánták említeni, melyek mind a Personális, mind a Rendek jóváhagyásával a többi provocált törvénycikkelyek sorába betétek.

A 8-ik §-ban Personális ur kívánta megemlíteni, hogy mind a correspondentiára nézve alkotandó, mind a 3-ik §-ban foglalt articulusok kidolgozása végett országos deputatiót nevezzenek ki a SS., mely kívánás jóvá hagyatott s ezen §. végén kitétetett.

A 9-ik §-ra nézve Bezerey csak azért, hogy a diáriumba bemenjen, kijelentette instructiójának azon tartalmát, hogy a kiküldöttségi munkák a más időkhöz való alkalmaztatás végett újabb kiküldöttségre bizattassanak; mert úgymond, ha minden ötven esztendő alatt meg kell minden jól elrendelt társaságnak a maga administrationális törvényeit igazítani, (ezek Montesquieu szavai) mennyivel inkább szükséges volna most azon operatumokon igazítást tenni, mert a mult tizedben villám módjára követték egymást a sok polgári változások, melyek a nemzeti culturát és characteret némely részben változtatták.

¹⁾ Az 5-ik §-nál, melynek tárgyalását a napló nem említi, s mely a contributióról szól, determinandam helyett mutandam szót tettek. (L. Jegyzőkönyv I. k. 224. 1).

Amire Komáromy azt felelte, hogy annak meghatározása: való-e azon operatumok a mai időkhöz, vagy sem? leginkább illeti az országos gyűlési megvizsgálást. Továbbá Bezerrédy ezen §-ra még azt az észrevételt is tette, hogy ezt „Quod una regnicolaris deputatio alterius deputacionis opus superrevideri nequeat, mint principiumot állítani nem lehetne; de erre szükség sem volna, elégnék tartván azt mondani, hogy a munkák mostani karban való léte azoknak új deputációra bizattatását nem kívánja. De erre Personális ur azt felelvén, hogy ezen szónak superrevidere az az ereje van, ami ennek: reparare, ahhoz pedig egyik deputációnak sincs jussa, hogy a másik munkáját superrevideálja, hanem arra nézve csak opiniót adhat. — A §. azon szavai helybenhagyattak.

A 10. §-ban Szemere kívánta említetteti azt is, hogy amint a kiküldöttségi munkák ki lesznek nyomtatva, a jurisdictiókkal is lehessen közölni azokat; de Földváry azt ellenezte, mert u. m. abból utóbb az lenne, hogy addig egy követ sem szólhatna azokhoz, míg jurisdictiójától instructiót nem venne, sőt szükségtelennek is tartotta azt, amihez minden követnek jussa van, kérni, avagy csak említeni is.

Az ecclesiasticumra nézve Jordánszky azt mondotta, hogy mivel az inspectionis et patronatus Ecclesiarum az ország törvényei, s nevezetesen az 1715. 14-ik cikkely szerént, melyet fel is olvasott, egyedül Ő Felségét illeti, ennél fogva nem volna az ország rendének jussa itt azt kívánni, hogy a szentségekre tett fundatiók cassáinak állapotja nekik előmutattasson. De ezen papos állításnak először is maga Personális ur ellenmondott azon okból, hogy már maga az 1790/1-ki 67-ik cikkely az ecclesiái külső dolgok törvényes elrendelését az ország gyűlésének tárgyává tette, és az ehhez való jussát az országnak több törvénycikkelyekből meg lehetne mutatni. — Azután B. Perényi ellenmondott mint olyan-
nak, mely minden status természetes és tulajdon jussával ellenkezik; — végre Vay ily megkülönböztetéssel élván, hogy más valamit törvényes rendbe hozni, s alkotni, s más pedig arra azon törvények szerént felvigyázni, és hogy az első az ország rendei, a másik pedig egyedül a király jussa. Osegovich ur pedig a feljebbi cikkelylyel éppen ellenkező cikkelyt olvasván fel, Jordánszky állítását egészen eltüntették.

A montanicum jövén most kérdésbe, közönségesen meggyeztek abban, hogy Ő Herczegsége a nádor az ország minden

részeiből való urbariusoknak meghívására, — Ő Felsége pedig az országos deputatió informálására megkivántató aerarialis személyeknek ide az országgyűlési helyre leendő küldésére kérettetnének meg.

Némely bányavárosok követjei teljes aggodással kezdették itt is, mint már ezelőtt egy kerületi ülésben, mind a Personálisnak, mind a Statusoknak szíveikre kötni a bányák jövedelmei nyomtatását, a bányászoknak ebből származott elszegényedését, s az alsó magyarországi természetnyelkek keletének is ebből következett megcsökkenését. — S ez által ügyöket közössé kívánván tenni a többi Rendekkel, kérték őket, hogy a bányák dolgában kinevezendő új deputatió, az előbbi ugyanazon tárgyban kiküldetett deputatió munkája hibáinak helyre hozására, s munkájának ezen országgyűlésen mennél előbb lehető elvégzésére köteleztessen; kijelentvén abbéli félelmöket is, hogy ha az ő bányáiknak dolga mostan jobb lábra nem állíttatik ujonnan hozatandó törvények által, a bányák művelése, a művelőknek, s az egész országnak nagy kárára abban fog maradni.

Ezen aggodalmokat a bányavárosoknak Personális ur a St. megegyezésével, azzal a nunciumba is betett ígérettel nyugtatta meg, hogy ha a deputatió a maga munkáját akkorra egészen be nem végezné is, mikorra a sor arra jön, ami készen lesz, azonnal fel fog vétetni. P r ó n a y nagy hiányosságnak tartván azt, hogy a publico politicum operatumok közt a kamara coordinatiója nem található, ami hogy valósággal a diaetára tartozó tárgy legyen, megtetszik az 1655-ki 15-ik, 1681. 13., 1715. 18., 1741. 14. és több törvényczikkelyekből is, s ennél fogva azt mintegy heterogeneum elementumot nem lehet nézni; javallotta, hogy arra nézve is egy országos deputatió kiküldetése kérettessen Ő Felségtől.

Personális: Előfordult az a kérdés 1790-ben is, de Ő Felsége részéről előadattak azon okok, melyeknél fogva az a tárgy a publico politicum közül kimaradt, azonban bátran kérhetjük az ebben való megegyezését a Főrendeknek. Az igaz, hogy valamint az udvari kancellaria, úgy a kamara is egyedül Ő Felsége rendeleteitől függ, hanem minthogy ez a contrabandákra nézve, és a só dolgában ítélő hatalmat is gyakorol, azon tekintetekben kívánhatjuk, hogy országos deputatióra biztasson. Ellene voltak ezen javallatnak B e z e r é d y és B. P e r é n y i azon okoknál fogva, hogy az operatumokban a mostani országgyűlés csak az 1790/1-ki 67-ik cikkely következtében dolgozik; és így ami ebben nincsen, arra ki nem terjeszkedhetik. Némelyek ezt a praferentiálékra ha-

lasztani jobbnak tartották, mint itt említeni, és pedig V a y azért, mivel előbb azt kellene megtudni, ha valljon Ő Felsége a m. kamarának az imperiális kamarától való függetlenségét elismeri-e? — mert csak úgy lehetne annak coordinációjában is nyomos lépéseket tenni.

Ezt T a k á c s azzal akarta megczáfolni, hogy a függetlenség kérdést sem szenvedhet, és így minden haladék nélkül kellene deputátiót kérni. R a g á l y i Tamás azért, mivel ha itt említették az, amit Pronay javall, az által elvágódik az ut arra, hogy a praferentiálék közt is ez independentia felállíttathasson, holott ez nagyobb dolog, mint a coordináció. De erre S o m s i t s azt felelte, hogy a kamara belső organisációjának itten, annak függetlensége megszerzésének pedig a praferentiálék közt van helye.

Végre I z s á k, D e s e ő f f y, B e r n á t h s velők együtt a többség is Pronay javallatját elfogadván, az egy külön § ba itélő mester ur által feltéteztet, és a nunciához adatott. Sok követ urak kiküldöttségi munkák felvételének circulariter a többség voksa által elhatározottat rendével ellenkező értelmét instructiojoknak a diáriumba kívánták betenni; de K u b i n y i javalván, hogy a dolog rövidítése tekintetéből, erről csak általjában tétessen a diáriumban emlékezet, arra mind P e r s o n á l i s ur, mind a R e n d e k azonnal reálltak. Szabadkai követ M u k i c s panaszképen, s egész üzzel jelentette P e r s o n á l i s urnak a kir. városoknak abbeli megsértéseket, hogy midőn a kiküldöttségi munkák felvételének rendje kerületi gyűlésben voksok által elhatározottat, azon városok követjeit a vgyék követjei v i a f a c t i a voksolástól elmozdították, holott arra nekünk is ád a törvény just.

P e r s o n á l i s ur ezt kihallgatván, mondá: Amennyiben talán nem volt éppen jussok vgyei követ uraknak circulusban voksolni, annyiban nem is tarthatják a k. városok jussok sérelmének azt, hogy voksaik ottan el nem fogadtattak. Egyéb iránt valamint nem gondolván, hogy az egyik Status a másiknak jussaiból legkevesebbet is akarjon elvenni, úgy megvagyok a felől győződve, hogy a kir. városok követjei voksaikat a vgyék követjei voksaikkal aequilibriumba tenni nem kívánják.

B o r s i t z k y: Mukics urnak ezen kitételében „Via facti“ a vgyék követjeit, kiknek valamely kérdésnek voksolás által való elhatározására a k. városok felett az usus just adott s azok közt magát is, mint repraesentanst megsértettnek tartván, elégtételt kívánt. Felindultak arra több vgyék követjei is, kik között Márjássy így

szólt : elismerjük, hogy a kir. városoknak van jussok szólani, mert azok (ironicus tonussal) sunt peculium Regium, de articulum csak ugyan soha nem csináltak, sokszor némely articulusoknak ellene mondtak, de ellenmondások rajtok veszett.

V a y : Ne feszegessék most a kir. városok voksolásbéli jussokat, maradjanak a régi usus mellett, mely szerént nem voksolnak. Egyébiránt majd ha ezen kérdés a diaeta coordinatiójában előjön, meg fogjuk nekik mutatni, hogy micsoda propositiókban voksolhatnak.

B a l o g h : Most vagyok a 8-ik diaetán követ, de soha sem tapasztaltam, hogy a k. városok vokasai számot tettek volna. Ezek után még inkább néki zudulván a vgyék követjei, a k. városok követjei pedig onnént alul vissza zúgván, gr. Deseöffy könnyebbíteni akart az által Mukics állapotján, hogy ő neki maga mentiségére azt javallotta, hogy azon szavakat nem sértés végett mondottaknak lenni ismerje el. De Mukics a nagy zúgásban tovább is kiabálván fel, midőn már némelyek csaknem kikiáltották a fiscalis actiót, mások csak azt kívánták, hogy hibáját az említett követ úr ismérje el, s ezzel meg lesz a sértett fél elégedve. — Ugyanerre kérvén Personális ur is ötet, s látván, hogy nequid majus eveniat mali, jó is lesz magát a nagyobbak előtt megaláznai, hibáját megismerte s ezzel vége lett a versenyzésnek. Amely változtatások s hozzáadások történtek a nunciumban, ítélő-mester úr felolvasta és azután ezt egy deputatió a Főrendek táblájára által vitte.¹⁾

Délután két óra lévén már, a Főrendeknél csak felolvastatott a nuncium, s holnapra halasztván a vizsgálatot a nádor, a Főrendeket eloszlatta, amott pedig a Personális a statusokat.

Deczemb. 10-én a Főrendek egybegyűlésében a nuncium vizsgálat alá vétetett, s annak főbb pontjaira summásan s röviden leírva, ily megjegyzésre méltók adtak elő : B e l á n s z k y püspök fennakadt a gravamen szónak ezen epithetonján „verum,“ nem tartván azt sem szükségesnek, sem a jobbágyi alázatossággal megegyezőleg. Erre b. Mednyánszky azt felelte, hogy más szóval jobban ki sem lehetne tenni és miután Ő Felsége azt mondja, hogy az ezen gravamennek okot szolgáltatott eventusok neki is ingratusok, azon szót a jobbágyi alázatossággal is könnyű megegyeztetni. Gr. Cziráky, gr. Eszterházy József, Brunsvik, az ország birája, Lánczy, Végh

¹⁾ Ez országos ülésben a voksolás miatt támadt incidens részletesebb a Guzmics-naplóban. (V. ö. Jegyzőkönyv I. k. 221—238. lapig.)

Pálffy Fidelis, Klobusitzky, Fáy, Alnássy az articulások proiectálását azon okból, hogy még Ő Felsége azt, amit az ország rendei a contributióra nézve kértek, meg nem adta, későbbre kívánták halasztani. Ezen vélekedésnek Ghyezy és b. Mednyánszky ellenc lévén, a nádor pedig a dolgot közletvén, utóbb abban az észrevételben nyugodtak meg, melyet a Főrendeknek a statusokhoz küldött reflexiói közt bővebben lelhetni.¹⁾

Azon kérelmét a Statusoknak, hogy minden diaetán a következő diaetának határidejét praefigálja Ő Felsége, Lánczy, Alnássy, b. Eötvös, gr. Eszterházy József, Ürményi, Klobusitzky azért kívánták kihagyatni a repraesentatióból, mivel az a Felső jussa ellen volna; de eloszlatta azt a nehézséget gr. Cziráky azon felvilágosítással, csak úgy volna azon kérelem a Felső jussai ellen, ha ezt kérnék a Statusok, hogy az ország rendei szabjanak határidőt; de ők azt kérik, hogy maga Ő Felsége határozza meg, a mint már erre I. Ferdinánd idejéből többszöri példánk vagyon. Ghyezy hasonlóképen Ferdinánd idejére provocálván, nem tartotta azon kérelmet derogamennek a Felső jussaira nézve, sőt inkább hasznosnak azért hogy ha szinte olyan időre esnék is a praefigált terminus, midőn ellenség fenyegetné hazánkat, a diaetára összegyűlt ország rendei, mind tanácscsal, mind segedelem adással könnyíthetnék Ő Felsége terhét.

B. Szepessy: Azon kérelemnek azt kívánta helyébe tétetni, hogy valamint most kegyelmesen megígérte Ő Felsége, hogy a következő diaetának terminusát még ezen diaetán fogja meghatározni, úgy jövődöben is valahányszor hasonló eset adja elő magát, azon kegyességét az országgal közölje; de ez el nem fogadtatott; azonban gróf Gyulay, Végh és maga a nádor is a Statusok kérelmét pártolván, azon kérelem sértetlenül megmaradott.

A statusok azon javallatjára, hogy a kiküldöttségi munkákat nem kellene új deputatióra bizni, hanem egyenesen közpertractatio alá venni, gróf Cziráky azt adta elő, hogy azon ok, mely a Statusokat ezen gondolatra vezérelte, t. i. principium convenientiae azonnal elenyésznek, ha meggondolnák azt, hogy maguk, azon nagyérdemű személyek, kik azon munkában dolgoztak, jóvá hagynák-e ezt, hogy azok a munkák most ujonnan kinevezendő deputatiók által elvételének és a mi időnkhez alkalmaztatnának, mert mióta azok a munkák elkészültek, majd csaknem minden tekintetben igen megváltoztak a környüállások? **B. Bedekovich** csak abban az esetben

¹⁾ L. acta comitior. I. k. nr. XXV. sess. XXVII. 101. lap.

kivánt valamely munkát újabb deputatióra biztatni, ha annak principiumaiban in publico meg nem egyeznének. Ürményi két vagy három deputatiót javalt s azok közt az operátumot oly czélból kiosztatni, hogy azokat a mai időkhez, amennyiben szükséges, alkalmaztassák. De Szepeßy, gróf Illésházy és a többség SS-ok javallatjához állván, az megmaradt s arról egy-két észrevételek tétettek a Főrendek feleletében.

A commerciákra gr. Cziráky javalta Ő Felségét az iránt megkérni, hogy adna és nevezze ki olyan tapasztalt embereket, kik a külső kereskedelemre nézve hasznos információt adhatnának; de gr. Illésházy arra azt felelvén, hogy mivel többféle lehet a külső kereskedésbeli tárgy, ahoz képest többféle személyeket is kellene kinevezni, azt csak akkor kellene Ő Felségétől kérni, midőn ez vagy amaz tárgyra nézve szükségesnek fog látszatni, azt el nem fogadták.

A literariumra nézve a SS-ok azon kívánatjának, hogy az universitás és a tudományok fundusa jövedelmeiről való számadások és inventariumok adattassanak elő; különösen gróf Pálffy Fidelis ellent mondott; gróf Pálffy szavait pedig b. Mednyánszky egyenkint megczáfolván, arra nézve közönségesen csak azt az észrevételt kívánták tétetni a Főrendek, hogy azon számadások ne a maguk egész kiterjedésében, hanem csak summásan kéressenek elő, amely értelemben a SS-ok is kívántatni gondolták.

A kamara coordinációja ellen b. Ötvös legfontosabb kifogásokat tett. Abban, hogy az ezen diaetán alkotandó articulusok magyar nyelven is kérettessenek, mindnyájan megegyeztek; hanem gróf Gyula y azon okból indulván ki, hogy a törvények tudása minden hazafira nézve igen szükséges, kívánta kérettetni, hogy horvát nyelven is sanctionáltassanak, mivel a horvátok is szintűgy hazafiak, mint a magyarok. Hogy még a tótoknak és egyebeknek is ilyen kívánásokra alkalmatosság ne adattasson, a Nádor és gróf Cziráky proponáltatni kívánták a Statusoknak, hogy az az argumentum a repraesentatióból hagyattasson ki. Ezeknek s több ilyen észrevételeknek feleletben való feltétele ítélő-mester urra biztatván, a gyűlés eloszlott.

Decz. 11. vasárnap.

Decz. 12-én a Főrendek táblájánál a nunciumra tett felelet felolvastatván és az helyben hagyattatván, deputatió által a Statusok táblájára átküldetett, hol a Personális ur felolvastatván, minthogy abban olyanok voltak, melyek iránt a Statusok észrevételeiket előadni kívánták, e végett akkori kerületbeli előlülők: Rohonczy

és Z s o m b o r y urak kérésére ugyanazt dictaturára is, utóbb circulusra bocsájtották.

Deczemb. 13-án kerületi ülésben a Főrendek észrevételei pontonként felvételtek, nagy részben jóváhagyattak, amikben pedig egészen meg nem egyeztek, azokra nézve a St.-ok okaikat röviden előadták, melyeket Pláthy ur még a gyűlés alatt rövid nuncium formában feltévé, a St.-ok előtt f. olvastatott.

A regnicolaris ülésben praeses a nádor ispáni helytartó, (a Personális beteg). Ő kívánta az 1-ső artic. proiectumban a fejedelem és nemzet között a kölcsönös bizodalmat is említeni, mivel az is fundamentuma a kölcsönös boldogságnak; melyre Bezerédy azt felelte: mind azt a kölcsönös bizodalmat, mind pedig a törvénytelen mult dolgokat azon artic. praeferentiájában meg kell említeni akkor, ha azt a deputatio ki fogja dolgozni. B o r s i t z k y instructiójából e három dolgot kívánta diáriumba tétetni: 1-ör, hogy az imperiosa necessitásban se kívánhasson diaetán kívül Ő Felsege subsidiumot. 2-szor, hogy commissariusokat fegyveres erővel semmi esetben sem küldhessen. 3-szor, hogy az olyan vgyékre, amelyek diaetán kívül a subsidiumot megigérék, vagy meg is adják, valamely büntetés határozottasson meg. Gróf D e s e ő f f y élvén az alkalmatossággal, Borsitzkynak kért mondásához motivummal azt tétette diáriumba, hogy egy constitutionális király semmi esetben ki nem vétethetik a törvények megtartása alól, és így azon törvényeknek legázolására, melyeken áll a constitutio, commissariusokat nem küldhet; ennek a praesidium ellen nem mondott.

Bezerédy itt is kijelenteti azt, amit már a circulusban is sürgetett, hogy t. i. a kamara coordinációjának diaetai tractatusra való tartozását nem volna szükség a most vizsgálat alatt levő nunciumban provocált törvényekre építeni, azt állítván, hogy sokkal nagyobb praesidium volna azon nexusban, mely van a kamara, és a többi politicum és iudicium dicasteriumok közt, de ezen állítása pártfogóra nem talált. Kevés változások mellett meg lévén állapítva a felelet, egy deputatio vitte a Főrendek táblájához;¹⁾ hol a felelet minden pontjai helybenhagyattak, kivéven az articulus proiectumát, ahol ez mondatik: Effectus ordinum in praecitatis obiectis contributione interventorum tamquam cum articulis 10. 12. 179°/₁ collidentium de pacto sistendus erit.

A nádor és tárnok, valamint Vurum püspök, Eszterházy József, gr. Keglevich és mások ezen állításukat a RR.-nek nem akarták jóvá hagyni, mivel csak akkor lehetne azt mon-

¹⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 241—251. l.

dani, ha Ő Felsőge már sístálta volna a contributió ezüst pénzben való fizetését. De G h y c z y főispán, B. M e d n y á n s z k y, különösen gr. I l l é s h á z y, D e s e ő f f y, és többek sürgetésére oda ment ki a dolog, hogy a proiectumnak ezen czikkelye ugyan meghagyattatott oly feltétellel, hogy a SS.-ok új motivumokkal támogassák felirásokban ezen kívánságokat.¹⁾

Ezen izenetre a SS.-ok táblájánál B o r s i t z k y azt feleli, hogy ő a Főrendek ezen kívánságára reá nem állhat, mivel egy oly törvénytelen tettnek, melyet tett a végrehajtó hatalom, ipso facto cessálatni kell; ugyan ezen értelemben volt B a l o g h, V a y, K o l o s v á r y, G h y c z y, M a j t h é n y i, R o h o n c z y; végre abban egyeztek meg, hogy úgy reá állanak a Főrendek kívánságára, ha repraesentatió a törvényekkel, és az előbbeni nunciumban kitett principiumokkal megegyezőleg készül s küldetik fel, fentartván maguknak azon just, hogy ha valaha még az előfordulna a SS.-ok közt, melyet ide iktatni szükségesnek látnának, azt későbbben is megtehessek a SS. és a repraesentatiót készítő deputatió elejbe terjeszthessék.

Decz. 14-én kerületi ülés tartatott, és a p r a e f e r e n t i á l i s g r a v a m e n e k r ő l i r t n u n c i u m o t v e t t é k vizsgálat alá a SS., melyet már Pláthy notárius ur rendbe szedett még a mult holnap elején²⁾ és le is dictáltatott.

(A következő tárgyalások közlése előtt vonjuk össze az előadottakat:

1) tárgyalták kerületi és országos ülésekben a fő sérelmet, (principalia gravamina), s az ezeket tartalmazó föliratot fölterjesztették okt. 22-én;

2) tárgyalták és pedig csak kerületi ülésekben október 18-tól nov. 12-ig az előleges sérelmeket; (praeferentialia gravamina)

3) tanácskoztak a nov. 9-én és 28-án kelt királyi leiratokra adandó fölirat fölött; ennek bevégezte után

4) december 14-én kezdik tárgyalni és revideálni a már okt. és nov. hónapban megvitattott előleges sérelmekről Pláthy jegyző által szerkesztett nunciomot. Ezen nuncium tárgyalását félbeszakítja a proiectált articulusokról keletkezett vita, mely eltart január 19-ig.) (L. alább az V-ik fejezetben).

¹⁾ (L. Jegyzőkönyv I. k. 246 l. és acta comitior. I. k. nr. XXVII. Sess. XXVIII. 106. l.)

²⁾ Lásd a nov. 5-én tartott circ. ülést; s a nov. 6. 7. 8-iki dictaturát.

J o r d á n s z k y kérte itt legelőször is, hogy a praeferentiálékbe iktatódjon be az ünnepek meg nem tartása is, az Isten házának szentségben való nem tartása; a káromkodások. Z s o m b o r y: ez mind előjön in codice criminalis, már pedig abban mind megegyeztünk, hogy ami a deputationale operatumban előjön, azt itt nem említjük.

Azon hosszú nunciumnak elejére mindjárt az volt a Ss. általános reflexiója, hogy az nagyon hosszú, notárius ur hát rövidítse. — Több aprólékos javítások után végeztetett, 1-ször, hogy az exordium megváltoztatván, az ez után következő tárgy az ország függetlensége és integritásáról, ami a nunciumban van, az maradjon meg intacte, az integritáshoz ragasztván még a vármelléki dominiumnak Magyarországhoz való kapcsolását.

2-szor Erdélyország csak in genere említettessék.

3-szor Gallicia és Lodoméria országokra nézve ragaszkodnak a Ss. az 1807. esztendei országos felirásokhoz, kívánják egyszersmind, hogy a harminczad adók magyar és az említett országok közt türeltessenek el.

4-szer a confiniáriusokra nézve használja ezen munka készítésében circ. notárius ur Horvátország gravamenjeit. Az administratióra nézve pedig kívánják, h. ezen confiniák a nádor és bán hatalma alá vettessenek.

Decz. 15-én és 16-án ugyan a praeferentiálékról irt nuncium vizsgáltatott és javítottatott a kerületi ülésekben, mely javító észrevételeket circularis notárius ur fejjegyezvén, azok szerént dolgozta újra a nunciomot; ugyan 16-án Rohonczy és Zsombory praeses urak praesidiumjuk ideje lehajolván, bucsut vettek.

Jegyzés. R o h o n c z y praeses ur jelenti, hogy mai napon nem lesz estvéli mulatság a palatinusnál, mert a muszka császár meghalt, és ennek halála gyászt vetetett fel ez udvarral, azonban a jövő esütörtökön már elkezdődik újra a czirkel.

Decz. 17-én regnicolaris deputatio dolgozott g. Cziráky praesidiumja alatt a repraesentatió.

Deczember 18-ik vasárnap.

Decz. 19-én e l e g y e s ülés volt 11 óraker, melyben gr. C z i r á k y a tavernicus, mint a regnicolaris deputatio előlölője a nádornak általadta a repraesentatio proiectumát, melyet protonotarius Szentkirályi ur felolvasott és délután dictaturára rendeltetett; mivel pedig a Ss. táblája már dictaturára volt elkészítve t. i. az asztalok széjjel rakva, zöld posztó nélkül, a repraesentatio proiectumát a Ss. előtt különösen felolvasni nem lehetett.

Decz. 20-án 9 óraker kerületi ülés rendeltetett. B. S t o j k a

és Kajdacsy jelenté, hogy a Personális ur kéri a rendeket, hogy mivel a SS.-ok palotájában republicálni a repraesentatio proiectumát nem lehetett, vennék a Stok, pro republicato; mivel pedig holnap országos ülést akar a nádor hirdetni, azért sietnének a Ss.-ok és vennék fel §onkint a felirást; vizsgálat alá vették hát a repraesentatio proiectumát, czikkelyenkint, és némely változásokat tévén rajta, utóbb az articulusok proiectumára tértek, és ezeket még

Decz. 21-én is rostálgatták és javígtatták a kerületi ülésben.

Decz. 22-én országos gyűlésben a St. táblájánál felolvastato t a mult napokban megrostált repraesentatio, és az articulusok proiectuma,¹⁾ hol az utolsó articulusban lévén emlékezett a magyar nyelvről; Osegoyich azt vitatta, hogy a magyar nyelvről szóló universalis kifejezés ne terjesztessen Horvátországra, Kukulyevich Slavonia részéről ugyan azt declarálta.²⁾ Ezek ellen Vay,

¹⁾ L. acta comitior. I. k. nr. XXVIII. Sess. XXIX. 252. I. E repraesentation a Statusok országos ülésében tett stiláris változtatásokat lásd Jegyzőkönyv I. k. 252—263. lapig. A repraesentatio 23-ik czikkében fordul elő a magyar nyelv.

²⁾ Horváth Mihály Huszonöt év M. o. tört. czimü munkájának 174. lapján írja: „A megyék nagy része oly utasítással látta el követeit, hogy a nemzeti nyelvet a latin helyébe az igazgatásban hivatalossá igyekezzenek emelni. A nemzeti nyelv ügye ennek következtében a sérelmek és kívánatok pontjai közt előkelő helyet foglalt el. Nem volt senki, a horvát- és tótországi követeket sem véve ki, az országgyűlésen, ki azt nem pártolta volna stb.“ Ha Horváth M. az idézett sorokban azt akarja állítani, hogy a nemzeti nyelv hivatalossá való emelése ellen senki sem szólt föl; úgy nagyon téved; — ellenmondtak bizony a horvát- és tótországi követek annak, hogy a magyar nyelv Horvát- és Tótországban is hivatalos nyelv legyen, és sürgették, hogy ezen ellenmondásuk jegyzőkönyvbe vétessék, ami meg is történt (l. Jegyzőkönyv I. k. 262—268. lapig). De nemcsak a horvát- és tótországi követek ellenézték a magyar nyelv hivatalossá tételét, hanem (ezen ülésben) Nyitra- és Liptó vármegye követei is, kik bár a magyar-nyelv előmozdítását kötelességöknek tartják, mégis tekintve, hogy az ő megyéjökben a magyar-nyelv nincs oly állapotban, hogy azon a közdolgotat hátramaradás nélkül folytathatnák „a deák nyelvnek teljességel való kizárásában megne egyezésőket ők is kijelentették.“ (L. Jegyzőkönyv I. k. 263 és 264. l.)

Hát még az 1826. febr. 11-én tartott országos ülésben?!

Ebben a fiumei követ ugyancsak erősen beszélt a magyar-nyelv nem fölvirágoztatása, hanem hivatalossá tételé ellen, „vigentia earundum (partium adnexarum) jura municipalia — mondja — quae latina lingua diplomatica inibi perpetuo fore sanciverunt, etiam nuuc illa esse, conservare velint.“ — (L. Jegyzőkönyv I. k. 595. és köv. l.) Ugyanezen ülésben „a z ó l y o m i k ö v e t i s a z t, h o g y h a t v a g y t i z e n k é t é v u t á n m i n d e n h i v a t a l o s d o l g o k m a g y a r n y e l v e n f o l y t a t t a s s a n a k, M a g y a r o r s z á g n a k k ü l ö n ö s

1790-ben már ilyen kinyilatkoztatások volt a horvát- és tótországi követeknek, akkor mind iskoláikba bevették a magyar nyelvet, mind azt ígérték, hogy országos dolgaik folytatására is ezt veszik fel rövid időn, de a hosszú idő elmúlt, és még sincs sikere az ígéretnak, sőt még most is ellene vannak hazai nyelvünknek; valóban ez fájhat a hazafiaknak, mert ha magyar jussokkal kívánnak élni a horvát- és tótországiak, illő, hogy a magyar nyelvet is elfogadják.

Osegovich, mi csak az univiersális kifejezés ellen szólunk, különben azt kívánnánk inkább, hogy még több módok adatnának a magyar nyelv kiterjesztésére, mert Zágrábban egy professor 1700 ifjat nem taníthat magyar nyelvre; az univiersalis név helyett legyen hát *intra recinctum Hungariae*. Nagyon felháborodván ezen a magyar urak, felkelt a zúgás közben

Nagy Pál: valamint megdeákosodhattak a horvát urak, mivel mindig deákul beszélnek a gyűlésben, úgy meg is magyarosodhatnak, hiszen talán csak nem Latiumhoz tartozik Horvátország, hanem Magyarországhoz; különös mégis, hogy a latány nyelvet jobban szeretik; minthogy pedig a magyar vármegyékből ma-holnap kihal a deák beszéd (kiabálták: kihal), melyekkel a horvátországiak *correspondeálnak*, követjeik is az országgyűlésekben magyar beszédeket hallanak; már csak ennél fogva is nem köteleztetnek-e arra, hogy a magyarnyelvet közönséggé tenni kívánnák maguk közt. Ha Balassa megtudta a horvát urakat József alatt három esztendők lefolytán a német nyelvre tanítani, mért ne tudnának most önként magyarul megtanulni?

Osegovich: igen, de Balassa által kényszerítette tanultuk a német nyelvet. Vay: Horvátországnak itt nincs vetője; azonban attól ne féljen követ ur, hogy itt most egyszerre nyakukra akarnának tolni a magyar nyelvet, mert egy ország csak megtudja gondolni hogy ad *impossibilia nemo obligatur*.

Márjássy. Méltó kívánságuk a SS.-nak, hogy a magyar nyelv legyen közönséggé, mert az anyaország mindig megérdemli, hogy a leányország már valahára tanulja meg az anyának nyelvét, és magyarul beszéljen magyar anyjával. Sok derék *vivátozások* után csakugyan elhallgattak a horvát- és tótországi követek, különösen szépen beszélt a magyar nyelv mellett az azért élő-haló gróf és

helyeztetésére, melyhez semmi más országot hasonlítani nem lehet, tekintvén nagy erőltetésnek tartotta. Azért kérte a Statusokat nekie rosszra nem magyarítani, hogy vármegyéje részéről semmi *terminus re a n e m á l l !*" stb. (L. Jegyzőkönyv 609. l.) Utána majdnem azon értelemben beszéltek Liptó s Thurócz, Árva, Sáros megyék követei. (L. Jegyzőkönyv I. k. 611. és köv. l.)

tudós Deseőffy, egészen füllé kellett arra válni, jegyzeni is felejtünk;¹⁾ beszédje eleje így kezdődött: Egy nemzet sem volt Európában, melynél a deák nyelv nem lett volna virágzásban, mivel a culturának terjesztése lehetetlen máskép, ha csak egy bizonyos nyelv által a különböző nyelveken szóló nemzetek egymással nem közlekedhetnek . . . a többi a plejbászban maradt, még egy két szót . . . : azonban egy nemzet sincs Európában, mely a deák nyelv jármát le nem rázta volna nyakáról. A többit értsük reá, csak hogy Deseőffy-fej kellene hozzá; egyébiránt ide elég a csupa szív is, mely azon szárnyu gondolatot is képes magasra emelni, csak érezünk hazafiak, a többi önként jön azután.

De majd érzelmem a tárgyat! Által vitték hát a mágnásokhoz a nunciomot, de csak a repraesentatio proiectum iránt valót, mert hogy az időt megnyerjék, míg ezen a Főrendek concertálnak, az alatt a Statusok az articulusok proiectumát vették fel. A Főrendek felolvastatván mind a repraesentatio proiectumát, mind pedig a St. arra tett reflexióit, igen csekély változásokkal ezt a Statusoknak újra vissza küldötték; ezek pedig az articulorum proiectumát küldék által a Főrendeknek, melyek felett leendő concertatiót holnapra halasztván, mind a két tábla eloszlott.²⁾

Jegyzés. Megbetegedvén mlt. Szógyényi úr, ekkor és ez utáni országos gyűlésben mlt. Ghyczy Péter ur praesideált.

Ide legjobban illik azon interessáns jegyzés, hogy némely magyar szívű ifju mágnásaink egymás közt felfogádtak, hogy Bécsbe sohasem fognak többé önként menni lakásra; magyarországi posztóval ruházkodnak, és magyar cselédeknek fognak tartani.

Gróf Széchenyi festeti az ő diaetai barátjainak képeit maga számára a gyönyörködésére.

Gróf Pálffy Ferencz magyarul tanul.

Gróf Zichy Károly a kamara praesese magyar juratust fogadott gyermekei mellé, hogy azokat csak magyar nyelvre tanítsa; szép felesége, hasonlóan magyarul tanul és vele a gyönyörű Hunyadyné, és mily szépen illik majd a mágnásné szájába, midőn a kákogó khum mein Kind helyett így szólítja kicsinyjeit: jöszte kis babám.

¹⁾ Deseőffy itt föl nem jegyzett beszédjét a Jegyzőkönyv 48 sorban közli; I. k. 266. és 267. lap.

²⁾ E hosszú ülés bővebb leírását lásd Jegyzőkönyv I. k. 252--282. lapig.

V. Fejezet.

*A törvényjavaslatok (Proiectum Articulorum) fölött folyt vita.
(Decz. 23. 1826. jan. 18-ig).*

A Statusok a következő törvényjavaslatokat véleményezték:

Articulus primus.

De conservandis in suo vigore Legibus fundamentalibus.¹⁾ E törvényjavaslatban a Statusok az adó fölemelésére vonatkozó törvényellenes rendelet hatályát is megszüntetni kérik. Ezzel kapcsolatban van azon kérdés: vajjon azon adórész, melyet a kormány az országgyűlésen meghatározott adón fölül szedett, beszámítassék-e (imputatio) a következő három évi adóba?

Articulus secundus.

De Articuli 19. 1790/1 dispositione semper exacte observanda.²⁾

Articulus tertius.

De comitiis quovis triennio in omni se celebrandis.

Articulus quartus.

De mutua comitatuum correspondentia.

Az első és harmadik törvényjavaslat, vagyis e két kérdés fölött vitáznak:

a) beszámítassék-e a törvényellenesen szedett adó a jövőre?

¹⁾ De conservandis in suo vigore Legibus fundamentalibus.

Ad tollendam St. et. Ordinum . . . indé ortam sollicitudinem, quod proxime praeteritis annis Regni iurisdictiones ad conferendum in Tyronibus (ujoncok) subsidium, contributionem vero sub ultimis Comitibus in nominali Schaedarum Reluitoriarum valore oblatam et acceptatam in Conventionali Moneta exigendam extra Diaetam adstrictae fuerint: sua Majestas Sacratissima effectus Ordinum, in praetactis Objectis interventorum, velut cum articulis 10. 12. et 19. 1790/1 collidentium pro sublatis declarat.

Quam benignam Assecurationem, a tenerrimo suae Majestatis Sacratissimae in Legum observantiam studio profectam St. et Ordines, homagiali devotionis et gratissimi animi sensu suscipiunt. (L. Acta Comitior. I. k. 111. és köv. l.)

²⁾ Art. secundus: sua Majestas Sacratissima Status et Ordines Securos reddit, quod Materia Contributionis et Subsidiarum, cuiuscunque nominis, seu in aere, sive in Naturalibus aut Tyronibus (ujoncok), a Diaetali Tractatu, iuxta claros Articuli 19. 1790/1 nullo abhinc, ne quidem Extraordinariorum Eventuum sub obtutu avocanda sit. stb.

(L. Acta Comitior. I. k. 112. l.)

b) meghatározottság-e a diaeta végén a következő országgyűlés összehívásának ideje, napja?

Decz. 23-án a Főrendek 8, a Statusok 10 órakor összeültek.

A Főrendeknél elolvasatott elsöben is az 1-ső articulus proiectuma és a Statusok erre tett reflexiója. Ezen articulusra nézve, hol a felesleg való adó imputatiójáról volt szó; jöllehet G h y e z y torontáli főispán, Z i c h y Károly, I l l é s h á z y grófok azt állították, hogy ha sístálni kérjük a törvénytelen adót a repraesentációban, consequentia, hogy az imputatiót is kérjük, de a Nádor és vele a többség oda hajlott, hogy izenjenek vissza a Statusoknak, hogy ezt articulusba ne tegyék, mivel ebben még a két tábla meg nem egyezett; azonban a resolútióban sincs az imputáció megengedve, mely 26. november jött Ó Felségtől — pedig csak a rapraesentációból és az arra jött resolútióból lehet articulist csinálni.

Második articulusra semmi észrevételök sem volt a Főrendeknek egyéb; mint hogy ezt comitialiter defixa az ország és király megegyezésétül vették. A harmadik articulusra kívánták a Főrendek, hogy azon észrevétel maradjon ki, melyben a jövő országgyűlés idejének mindég az előtte valón leendő meghatározása kérettetik.

A negyedikre semmi reflexió.¹⁾ Által küldetvén ezen reflexiók a Statusok palotájába; minek utána ezeket Szentkirályi ur felolvasta, A l m á s s y: Én úgy tartom, hogy elkezdett munkánkat nagyon fogjuk siettetni és czélirányosan csak úgy teszszük, ha az adó imputatióját most egyszerre articulusba teszszük; mert az mindegy, ha akarjuk az imputatiót, akár most, akár késöbben teszszük articulusba, most tegyük hát. Ilyen értelemben volt b. O r c z y, K o m á r o m y, P á z m á n d y, O s e g o v i c h, R o h o n c z y, P l á t h y, báró P e r é n y i. Vice-Palatinus úr azon okból nem akarta, hogy ez articulusba menjen, mivel ez sem nem conclusum diaetale, sem erről a resolútióban szó nincs; de gr. D e s e ö f f y és vele minden követ urak megmutatták, hogy ez már conclusum diaetale, mivel a nunciamban a Főrendek a Statusokkal megegyeztek; ami pedig a resolútiót illeti, nem is a csupa resolútióból szokás articulist készíteni, mint ezt sok példák mutatják, különben most más környülállások vannak, mint valaha voltak; most előbb kell articulist készíteni, mint máskor. Ó Felsége a constitutiót akarja obvallálni; és így intacte marad ezen articulus.

A második articulus proiectumára nézve, sokan sokfélét javaltak, mint P r ó n a y, P e r é n y i, I z s á k a comitialiter kifejezések

¹⁾ (V. ö. Acta comitior I. k. 115. lap).

helyett „oblata et acceptata,“ Nyék y „in comitiis determinata.“

Rohonczy ellene mondott minden változtatásoknak, Somsits, Pázmándy, Desseőffy, Nagy Pál javalta: in comitiis; és ez maradt meg.

A 3-ik articuli proiectumra g. Schמידegg így nyilatkozott, hogy ő ismét ragaszkodik a St. előbbi meghatározásához. Rohonczy három magától feltett kérdésre felelvén meg, igen szépen fejtegette ki a St.-oknak ezen articuli proiectumra való igazságokat; u. m. 1-ső kérdés: Volt-e példa, hogy az országgyűlés ideje a fejedelemtől az országgyűlésén előre kéretett volna? Igen. Az 1471. 1. 1458. 13. 1498. 1. törvénycikkelyek szerint, részint áldozó csütörtökre, részint pünkösdi ünnepére, majd Szt.-György napra határozottatott az országgyűlése az akkori fejedelmek alatt; minekutána pedig 1526-tól fogva a Rákos mezején több gyűlés nem tartott, 1-ső Ferdinánd alatt 1536-ik 20. art. a subsidium úgy ajánlatott, hogy másik esztendőben Jakab apostol napjára országgyűlés tartasson; ezek után tétetett az augurale diplomákba, hogy minden három esztendőre tartasson diaeta, mint 1659., 1715., 1723., 1764., 1790. 13. art. megvagyon.

2-ik kérdés: Vajjon a fejedelmi jus nem sértetik-e meg az által? Nem. Mert az 1790/1. 13. szerint:

a) A Felsőég fogadja el az időhatárt, és így jus Comitum indi-cendi fennmarad a Felsőégnek. b) Mindig első a királyi propositiók; mennél gyakrabban elől vetetnek tehát ezek, annál inkább elégtétetik a király kívánságának. c) a Felsőég maga maga ezt mondotta alloquiumában: Obvaltetis constitutionem; ez az egy mód pedig a mi garantiank t. i. az ország gyűlésének bizonyos megtartása, ezt kéri job-bági alázatossággal szabad.

3-ik kérdés: Mi jót reményelhet ebből az ország?

A fejedelem és hiv jobbagyai közt ez lesz legerősebb oszlopa a kölcsönös bizodalomnak, könnyebb lesz az országgyűlésnek tartása; és így az articuli proiectum mellett maradt.¹⁾ A Főrendek észrevételeit igen rendesnek találták e tárgyban Izák, Kaj-dacsy, Marczibányi, Péchy urak; de Majthényi, Orczy, Kolosváry, Vay, Somsits, Pázmándy, Pláthy, Csáky, Nagy Pál urak erősen vitatván a dolgot, az ezen articulusokra tett reflexiókat a Főrendeknek retorquealták. Így által küldötték a Főrendekhez, kik előtt felolvastatván a nuncium, az

¹⁾ Rohonczynek e beszédét részletesen közli a Jegyzőkönyv, de a szöveget nem nevez meg (I. I. k. 290. és 292. lap).

erre teendő feleletet holnapra halasztották, és mind a két tábla széjjel oszlott 5 óra után estve.¹⁾

A Főrendek táblájánál az első articulus proiectumára tett antireflexió ellen kikelt 1-ör a Ven. Clerus; nevezetesen: Vurum, Szepessy, Kopátsi püspökök; úgy b. ifj. Eötvös, Bedekovich, Eszterházy József, Láncey Septemvir és Békessy főispán, Brunsvik, Gyulay a bán, gróf Győry, Keglevich, Vay, Péchy főispánok, a Primás, Klobusitzky érsek, Pálffy Fid., Cziráky és mindnyájan azt kívánták, hogy ez az articuli proiectum hagyasson ki végképen, minthogy az imputatióról, mely ezen articuli proiectumban említettik, a diaetale conclusumban szó sem volt; de ez a Felség resolútiójából sem huzatathatik ki; javasolták azonban, hogy az iránt újra felirjunk Ő Felségének; mert ha most ezen articuli proiectumot felküldjük, megtörténhetik, hogy azt Ő Felsege félre veti, és így elzárjuk magunk elől az utat az utóbbi repraesentációra. A Statusok részén voltak gr. Széchenyi, Végh koronaőrző, Ghyczy főispán, és Buzsánur, kik mindnyájan erősen vitatták, hogy a repraesentatio proiectumában nyilván benn lévén indirecte az imputatio is, ezt az articuli proiectumban méltán sürgetik a Statusok, mert effectum contributionis sistere impossibile est, nisi quod superflue datum est, restitutum fuerit: azért ebből következették, hogy az imputatio diaetale conclusum; azért az arról proiectált articulust, úgy mint a Statusok kívánják, meghagyatni akarták; ilyen értelemben volt b. Pásztor oberster is, ki azt állítá, hogy nem szükséges az imputatio iránt resolútiót várni, és még azután felküldeni, mert midőn egy constitutionális országban a törvényhozó test együtt van, annak nemcsak a resolútióból, hanem magából a repraesentációból is lehet, és kell articulusokat készíteni, mert ha csupán csak a resolúció szavaiból élünk a törvénycikkelyek készítésében, elmellőzvé a repraesentatiót, akkor nem törvényhozók vagyunk, hanem csak scribák.

Gr. Zichy Károly (Ferencznek a bihari főispánnak az öcsöce) érdekelvén melleleg a V. Clerust, mely az imputatiónak ellene szegezte magát, annak szükségét e principio religionis is igazságosnak állította, fontos beszédjét ezen mondással fejezte be: Non remittitur peccatum, nisi restitatur ablatum.

Gr. Almásy József semmi helyes okot arra nem lát, hogy az imputatiót most kérjék, annyival inkább, hogy még articulushoz tegyék; hogy ezt a jurisdictionok által adott informatiók szerint

¹⁾ (V. ö. Jegyzőkönyv I. k. 282—294. 1.).

a Statusok kívánják, ötöt meg nem győzik, mert már hét diaetán lévén, tudja mennyire tartozik egy követ magát az instructiójához szabni, ahol ily fontos és hazát érdeklő tárgy forog fenn, ott nem az instructió, hanem a lélekisméret szerént kell itélni.

Gr. Illésházy igen szépen felelt gr. Almássy szavaira, előadván, hogy a követeknek, mely szent kötelességek jurisdictiójuk instructiójához ragaszkodni, és kérte az imputációt; concludálni akart már a palatinus, midőn gr. Eszterházy Mihály kapitány látván, hogy gr. Keglevich valamit szólani akarna, azt mondá néki, ha szólani akar gr. Keglevich, arra feleljen csak, amit Zichy Károly mondott, melyre gr. Keglevich leült.

Mind ezen imputációról szóló, mind a diaetáról proiectált articulus iránt tett reflexiókat concludálván hát a nádor, ezen izenettel küldé által a deputációt a Statusokhoz; hogy meggondolván a Statusok ezen tárgynak nagyságát, melyről foly a tanácskozás, iparkodjanak egyesíteni vélekedéseiket a Főrendekkel, és okaikat a protonotárius felolvasta a Statusoknál, holott is

a Vice-Palatinus, most praeses, előadta, hogy mind ekkoráig kívántak a Főrendek a Statusok akaratjának eleget tenni; azért most már kéri a Statusokat, hogy ők is engedjenek és álljanak a Főrendek kívánságára, mert ha igazat kell mondani, csakugyan ő sem huzhatja ki a conclusumból ezen imputációt; nincs biztosabb mód, mint a régiek szerént folytatni az országos tanácskozásokat.

Almássy. Minthogy a Főrendek az első feleletünkben adott okainkat nem győzték, kívánja és kéri a St.-kat, hogy a már tegnap megállapított principiumoktól el ne álljanak, mert csak így menekszik meg az adózó nép a végső veszedelemtől. Marczibányi, Andrássy, Pláthy hasonlóan; Busán (legat. absentium) az instructiókra nézve: — Almássyt eludálván, azt jegyzé meg, hogy azokat nemcsak a vgyei követek, de még a főispánok is köteleztetnek megtartani, mert azok az ő előlülések alatt hozattattak. Nagy Pál, hogy ezen szavakban „Effectum sistere“ értetődik az imputatio is, azt mindenki, ki azon kifejezést igazán akarja érteni, értheti; azért ezt most nem is magyarázom, csak azt mondom, hogy lehetetlen azt, ami fegyver által törvényeink ellen behozatott, most midőn a törvényhozó test együtt van, megszenvedni; mert ha ezt teszszük most a ministeriumnak utat nyitunk, hogy az minden diaeta után emelje fel az adót, mert azt úgy sem fogják a Statusok imputálni, és ha az imputációt most elmulasztjuk, egész Európa előtt gyalázatba keveredünk. Ide járul még az is, hogy ezen adóbéli restantia már annyira szaporodott,

hogy azt az adózó népen ennek végső elpusztulása nélkül beszédni lehetetlen.

Péchy a Főrendekkel tartván, azt állítja, hogy az imputatio iránt későbben küldjünk fel repraesentatiót. T a k á c s: ragaszkodjunk tovább is a tegnapi megállapított principiumokhoz és most hagyasson a repraesentatiohoz ragasztott imputationis articuli proiectum, mert ez rendkívül való eset lévén, rendkívül való orvoslást kíván, de egy lélekkel azt kívánjuk, hogy ezen imputatio törvénybe bemenjen; már pedig ennek soha alkalmasabb helye nem lesz mint most itt; azért kívánom, hogy ez most maradjon articuli proiectumban.

B. P e r é n y i igen hosszasan, P á z m á n d y, V a y, O r e z y, R o h o n c z y, S o m s i t s, Z s o m b o r y, K o m á r o m y, M á r j á s s y, és sokan egyebek mind a tegnapi megállapodott principiumokhoz ragaszkodva kívánták az articulusok meghagyását, szintűgy az imputatióra nézve, mint a diaeta meghatározására nézve — K a j d a c s y ur is ily szép declaratiót tett, melyet vivátok követtek; egyedül hát P é c h y ur mondott ellent, és J o r d á n s z k y,¹⁾ ki is azt igyekezte volna mutogatni, ha le nem zúgták volna, hogy ha ezen articulus úgy megy fel, általa a királyi jussok megsértetnek, és így fel kell hagyni vele. Estvéli öt órakor tehát által ment a deputatio a St.-ok táblájától a Főrendekhez, mely az így készült nunciumot által vitte, de már öt óra lévén, ezen nunciumot concertatio alá nem vették a Főrendek; hanem felolvastatván protonotarius Szentkirályi ur által, a feleletet holnapra hagyák és mind a két tábla széjjel oszlott.

Decz. 25. karácson. Sacrata Deo.

Decz. 26. a Főrendeknél 10; a St.-nál pedig 12 órától fogva országos különös ülés volt. A Főrendeknél felolvastatott a St.-ok harmad napján küldött nunciuna, melyből kitetszett, hogy az articulus iránt a St. megmaradnak előbbi vélekedéseikben, és azokat valamint először proiectálták, azon módon kívánták meghagyatni, melyre a

Palatinus úgy nyilatkozott legelőször is, hogy az ő véleménye most is csak az volna, hogy azon clausula, mely az articuli proiectumban az imputatiót sürgeti, hagyasson ki, és adassék tudtokra a Statusoknak, hogy ezen kívánságuk a diaetalis tractatuson túl volna, hogy diaetale conclusum csak akkor lehet belőle és törvényezikkely akkor készíttethetik, ha abban mind a két tábla meg-

¹⁾ U. Jegyzőkönyv. I. k. 299. l.

egyez, ugyan azért állanának el ezen kivánságuktól, és hajlanának a Főrendek előbbi akaratjokra, az articulusok minden pontjaira nézve, és az imputatiót majd csak annak helyén és idején tegyék fel különös repraesentatióba, nevezetesen ahol a contributió elő fog jönni, a deputationale operatumokban.

Gr. Cziráky ugyan azt kívánta, kérvén a Statusokat a haza szeretetére, hogy vélekedéseiket csatolnák össze a Főrendekkel, csak azért is, hogy a drága időt megnyerjék. Vécsey : Mindnyájan meg-egyezőnk abban, hogy az imputatió szükséges, csak az a kérdés, hogy ezen a helyen-e vagy máshol tétessék articulusba ? Én azt kívánom, hogy menjen minden a maga helyén, ugyan azért itt azon clausulát az imputatióra nézve kihagyni kívánnám, mert nem ide való, és ha ezen a helyen meghagyjuk, többet ártunk vele, mint használunk, mert elzárjuk ez által az utat, melyen orvoslást szerezhetnénk, e tárgyban a maga helyén.

Lánczy hasonlóan, Illésházy megmaradván tovább is a minapi vélekedésében, ismét azt declarálta, hogy a Statusoknak igazságos lévén kivánságuk, ő abban fundálja egész állításának okát. B. Pász-tory is ezzel tartott ; C z i r á k y, V u r u m, B r u n s v i k újra a Statusok ellen, a P a l a t i n u s hasonlóképen azt vitatta, hogy az imputatióról való articuli proiectumot csak akkor kell felküldeni Ő Felségének, ha Ő Felségétől a repraesentatio felküldése után resolutiót kapunk. V é g h Illésházyval tart, S z é c h e n y i (magyarul): Mind lelkem ismérlete, mind annak meggondolása, hogy földes ur vagyok, kötelességemmé teszi, hogy jobbágyaim jobb létekről gondoskodjam, ugyan azért mostani sorsokon segíteni kívánván úgy tartom, hogy célirányosan cselekszünk, ha a Statusokkal egyet értvén, az imputatiót articuli proiectumba teszszük, mert engem még semmi itten előhozott ok meg nem győzött annak káros voltáról, ami jót tehet ma az ember, minek halaszsa azt holnapra, így tehát a Statusokkal tart.

Ezek után rövideden kijelentették a következők értelmeket, úgy mint Ő Herczegségével a Nádorral tartottak ezek : A l m á s s y, P é c h y, E s z t e r h á z y József, F a y, G y u l a i, P á l f f y Fid., K l o b u s i t z k y érsek, ifju E ö t v ö s, G y ő r i, g. S z e p e s s y, K o p á t s y, N á d a s d y, B e l á n s z k y : — Illésházyval G h y c z y főispán, Ü r m é n y i, V é g h koronaőrző, és egy néhány magyarul beszélő ifju mágnás a fent irottakon kívül.

Ezek után által ment a deputatio a Statusok táblájához, oratora volt S z e p e s s y püspök: felolvastatott a kedvetlen nuncium a

Statusoknál, mely után a Vice-Palatinus kérte a Főrendek kívánságára hajlandóságokat a Statusoknak. Almássy.¹⁾ Ezen velünk való bánásmódjukon a Főrendeknek, szívem nagyon elfogódott; több diaetán is volt szerencsém lenni, de így még soha sem bántak velünk. A resolútióban elrejtett absolutismusi principiumok ellen mindnyájan bánkódtunk, és most, midőn látjuk, hogy a Főrendek is ezeket ápolgatják, ki ne szomorkodna; én el nem állok principiumainktól. Almássyval egy értelemben voltak: Desseffy, Marczibányi, Takács, Deák, Pázmándy, Somsits, Pláthy, Perényi, Szegedy, kik egyszersmind azt kívánták, hogy a Vice-Palatinus ur izenjen vissza a Főrendeknek, hogy circulusra akarván vinni a Statusok a nunciumot, hogy a késő maradék előtt is legitimálhassák magukat, hogy mindent elkövetnek a haza javáért, az iránt kertületi ülésben akarnak tanácskozni.

Decz. 27-én kertületi ülés tartatott: Radvánszky és Bene urak előlülések alatt, mely alkalmatossággal Praeses ur imígy nyitá meg a gyűlést: Tettes R. és R.! Ide lévén delegálva a Főrendeknek a tegnapi feleletjökre teendő észrevételeink kidolgozása: úgy gondolom legtanácsosabb lesz, ha a jegyző ur a Főrendeknek észrevételeit felolvassa, sőt hogy összefüggésben legyenek gondolatjaink, hasznos lesz mindazokat felolvasni, melyek a törvénycikkelyek javallataira, mind a Főrendek, mind a Statusok részéről tétettek és tegnap le is irattak; mivel pedig ez a nagy tárgy különösen megérdemli figyelmünket és egyetértésünket, ha a magyarok Istene kedves hazánkat számtalan veszélyek közt megtartotta a mi javunkra, mi is mutassuk meg azzal Istenünk és hazánk iránt hálaadásunkat, hogy egy szívvel, lélekkel munkáljuk hazafiaink boldogságát; s adjuk tudtára a késő maradéknak is, hogy eleik magyarok voltak. Ezzel olvasta Pláthy ur az észrevételeket, az első törvénycikkelyre, melyre Almássy: Mivel a Főrendek semmi újat nem hoznak elő a Statusok okai meggyengítésére egyebet, csak hogy ezen törvénycikkely országos végzés ellen volna, továbbá, hogy az ideje korán, a szokás, rend és illendőség ellen volna, minthogy ezen törvénycikkely proiectuma azután ment a Statusok izenetjébe, mikor már a kiküldöttség munkálódott a felíráson, mindezek pedig semmit nem tévén a mi felhordott okaink megerőtlenítésére, én egyenesen ellene mondok a Főrendeknek ezen okoknak látszó újításainak, minthogy az egész izenet foglalhatja csak oda megy, hogy si volo sic jubeo stat pro ratione

¹⁾ E tárgyban kiválólag szereplő Almássynak ezen beszédéről valamint a vele egy értelemben levőkről a Jegyzőkönyv nem emlékezik; különben az ülés leírása megegyező. (L. Jegyzőkönyv I. k. 304. és köv. lap.)

voluntas ; mintsem tehát csorba törvényt küldjünk fel, én úgy tartom, inkább semmit se küldjünk, ezt pedig tenni egyenesen az országos gyűlési szokás ellen volna, én tehát egyedül a Ss. törvényjavallatjához ragaszkodom, utasításom után is az lévén kötelességem, hogy a szegény adózó népen segítek ; melyre nézve kérjük meg a Főrendeket, hogy ők ne csak az egyetértés lelkétől buzdíttatva, hanem a szegénység sorsa javítását és ezzel a haza boldogságát is tekintvén, hajoljanak a mi részünkre.

M a r c z i b á n y i. Én három módot bátorodom javallani e tárgyban, 1-ör : hogy mindegyik fél engedjen, 2-or : hogy elegyes ülésben próbáljuk meg az egyezséget, 3-or : ha reá nem áll egyik fél is, nem lesz törvényünk ; tehát azt vélem, hogy álljunk el a harmadik törvénycikkelytől, így reménylenünk lehet, hogy a Főrendek az első cikkelyt helyben hagyják.

M i s k o l c z y. Azt szükség megmutatnunk, hogy mind a két tábla megegyezett már ezen tárgyban, hogy t. i. felküldjük az articulust beiktatva az imputatiót is ; ugyanis. a nunciumban már Ő Felsege eleibe kívántuk terjeszteni, hogy a régi törvénytelenégeket sistálja ; ebben megegyeztek a Főrendek és így maguk magukkal ellenkeznek, ha itt nekünk ellenmondanak ; mert a 22-ik októberi felírásunkban is nyilván van szó ezekről is, az imputatio principumában hát megegyeztek velünk, mivel az a sublatis alatt értetődik ; 1790/1. 34-ik articulus nem ide való, mert mi nem akarunk új contributióról való törvényt hozni, csak ami volt, megtartani kötelező erejében.

K o m á r o m y. Kivánom, hogy a törvénycikkely megmaradjon úgy, amint van ; én úgy látom, hogy a fejedelem s a nemzet között az a relatio, ami van egy privatus és privatus közt ; és így Isten és ember előtt világos ez, hogy ha egyik rész a másiktól valamit törvénytelenül elvett, azt visszaadni tartozzék. — Én Marczibányi úr harmadik állítására reá nem állok, mert tudom 1556. 14-ik cikkely szerént, hogy tizenhárom tiszamelléki vármegye akkor meg nem egyezvén a törvénycikkelyben, az a törvénykönyvbe nem mehetett be, most itt a jusról van a szó, és a mellett kell maradni, hogy megmutassuk, mi jussunk van a contributio dolgához, ez nem is ellenkezik a fejedelem iránt való bizodalommal, mi úgy ülünk itt, mint fiuk az apával, nem láttam én olyan apát, ki az ő fiainak törvényes kérésére nem hajolna. Ne ijesszen el minket se ministernek, sem semmi teremtett állatnak beszédje, mert amit hitel erősített Felseges urunk, azt bizodalommal kérhetjük.

Rohonczy. Nekünk a törvényhozó test tagjainak mindazon dolgokat, melyek a közboldogságnak előmozdítására szolgálnak, szükséges, hogy előre jól megvizsgáljuk és fontoljuk, és úgy állapítsuk meg, és így a törvényes idő előtt, a törvényekkel meg nem egyező mód által felemelt adóra való nézve már megállapított tanácskozások következőleg magukban foglalván már azt is, hogy annak törvénytelen mennyisége az 1811-iki országgyűlésbéli ajánlás szerint beszámíttasson, úgy vélem, hogy továbbra is a közönségnek nagy figyelmét magára fogja vonni; szükségtelennek tartom azért e tárgyban magamat bővebben kimagyarázni. Minekutána vélekedésemet az országgyűlésen kijelentettem, szólok hát a Főrendek izenetének foglalatajáról, — ezeket három részbe osztván: azt állítják t. i. a Főrendek 1-ör: hogy nem akarják szándékjokkal a Statusok kívánságát fenntartóztatni és nem is céljok, hogy az adó imputációjáról jelentés ne tétessen; de mivel 2-or a rend, melyet az izenetek, felírások tesznek, ezt most egyeztetőleg tenni meg nem engedi; 3-or nem ellenzik, hogy most ezen törvény proiectumából az imputatio kimaradván, az majd akkor, ha az adófizetésről való dolog előfordul, felvéttessen és iránta is különös törvényczikkely szereztessen. Ami hát az elsőt illeti, hogy a Statusok ezt a Felsőhöz tett 22-ik 8-ber felírásukban megemlítették, bővebben méltóztatnak megérteni a Torontál vmegyei érdemes követek azon felírás czikkelyének elolvasásából. Továbbra menvén azon szomorú királyi resolútió, mely 9-ik novemb. e tárgyra érkezett, ezt foglalja magában: *intuitu contributionis stb.*¹⁾ a Statusok értelme szerint a felírásban az imputatiót is bele értették.

Ami a 2-kat illeti, az ilyes esetben, ahol t. i. az adóról *fundamentalis articulusaink* vagynak, mint 8. 1715. és 22. 1741., nem kell itt bővebben tractatus, ez ád a királynak just adót kívánni és mivel az 1741. 8. art. szerint *sine taesione praecitatarum legum* mehetünk a *contributio* dolgába, ez szerint kell hát minden lépéseinket irányozni.

Ami a 3-kat illeti, veszedelmes volna azt későbbre halasztani, amit most megtenni a lelkiismeret és józan okosság nyilván kíván; most *de praeteritis* teszünk törvényt, *pro futuro* pedig az adózónak értékéhez képest fogjuk megállapítani az adót; mivel hát nekem

¹⁾ A nov. 9-iki leiratnak a *contributoria* vonatkozó *passusa* így szól: *Intuitu a novo Contributionis, cum Stipendia militi in convent. Moneta dependi debeant et a pluribus retroactis annis in hac realiter dependantur, nullum idcirco alterationi aut imputationi; cuiusmodi locum esse posse stb.* Lásd *Acta comitior.* I. kötet 88. l.

a szegény adózó népért, aki már nemcsak a végső romlását érzi, szükséges kötelességem szerént szólani, és az imputatiót kivánni.

T a k á c s. Akkor mondhatnák a Főrendek, hogy tovább mentünk a conclusumnál, ha modalitását az imputatiónak vennénk tanácskozás alá, ha nincs hát egyéb, mint ez a gyenge különbség, hogy magunkat akkor ki nem fejeztük, ugyan az Isten szerelméért, mért nem állanak a Főrendek hozzánk? A Főrendek akarják inkább felbontani a jó rendet, nem mi.

P l á t h y. Hogy elkerülhetlenül szükséges az imputáció, az bizonyos, csak az a kérdés, hogy itt ezen articulusba jöjjön-e bele? Mi most azt ne említsük, hogy mit teszünk akkor, ha a Főrendek velünk meg nem egyeznek, csak hallgassunk most, majd akkor feleljünk. Most 1-ör feleljünk meg felhordott okaikra, melyek ezek, 1-ör: hogy conclusum nem volt, 2-or: hogy ez a rend ellen volna; 3-or: hogy az imputatio nem ide tartozik; 4-er: 1790/1. articulus utmutatása szerént későbbben is lehet imputáció; 5-ör: kevés bizodalomra mutat, hogy így sietünk vele; 6-or: a Főrendek ígérk utóbbi segítségüket e tárgyban. Az 1. 2. és 3. ellenvetésekre már előbb Rohonczy úr megfelelt. A 4-ikre: Csak így lehet hasznát venni a 37. articulusnak, hogy ezen imputatiónak csakugyan bele kell menni a törvénybe. Az 5-re. Azt vetik szemünkre, hogy nincs bizodal munk, de hogy miért nincs, annak okát nem adják, holott éppen az árulja el a Felséghez való bizodal munkat, és viszont az ő bizodal matlanságukat. 6-ra nézve félő, hogy a Főrendek kikopnak a minekünk teendő szolgálatból az idő rövidsége miatt. Megfelelvén e szerént a Főrendek ellenvetéseinek; mi hordjunk fel újra okokat állításaink támogatására, úgymint: *i g a z s á g o s, c o n s e q u e n s* és *i l l e n d ő* az imputatiót articulusba tenni. 1-ör igazságos, mert igazságtalan parancsolatnak igazságos következése nem lehet; 2 or: az olyan sérelmeket, melyek a népnek legnagyobb számát érdeklik, el nem hagyhatjuk. 3-or: minden módot meg kell próbálnunk ezen dolog végrehajtására; azonban a distributiva justitiával is csak az egyez meg. *Consequens* is, hogy minekután a felírásba belé tettük, azt articulusba is belé tegyük, illendő is, hogy minekutána *praeferentiálék* egy részét felküldöttük, más részét is felküldjük. *Utoljára unio est vehiculum Diaetalium Tractatum*, mely oda vezet, hogy hát a Főrendek e nagy tárgyban részünkre hajoljanak.

B a b ó t h y: Két okom van, hogy az imputatiót articulusba tegyük, 1-ör az, hogy ezen törvény által a szegény adózó népnek a törvénytelen adó beszámoltasson, és ne szorítottasson a restantiák befizetésére. 2-or az, hogyha az be nem menne a

törvénybe, kétséges lenne a törvény; a törvényhozónak pedig az első kötelessége a claritas, e szerint ezen clausula ki nem maradhat.

P á z m á n d y. Azt mondják a Főrendek reflexiójokban : 3. art. *attacta petitione sollicitari posse*, és ez az állítás éppen maguk ellen a Főrendek ellen harczol a contributióra nézve; mivel arra nézve már mind az ő általok praetendált törvény van hozva, mind *favorabilis resolutio* van adva; azonban, hogy még ez most is alkalmas időben van proiectálva, és a sokszor említett *conclusum diaetale* itt semmit sem segít, mivel a *tractatus* még most is folyvást folyik, valamint a *repraesentatio*, úgy az *articulusok* felől is ily nagy tárgyban csak ellenkező lépések ne essenek, amit egyik nap elmulasztottunk, valámig el nincs végezve a *tractatus*, mindig be lehet azt tenni, amit az ország és a *committensek* instructióji kívánnak; nem lehet itt egy két naphól formált *praescriptio*t formálni annyival is inkább, mivel a mágnások velünk egy testet formálnak. Végre mi *ablegátusok* nem vagyunk a magunk emberei, mi reánk sok ezereknek interesséje van bizva, azoktól és azoknak instructiójoktól függünk; ha tehát egy két nap, hetek s hónapok alatt elő nem hoznánk is instructiónkát, valameddig tart a *diaeta*, addig mindig nyitva van az ajtó, melyen *committenseink* sérelmeinek előadására szabad a bemenetel. Ez az igazi *comitiális* ordó. A *contributio* ideájával az *imputatio* több mint 100. esztendeje össze van kapcsolva elannyira, hogy egyiket a másik nélkül képzelni sem lehet, mert aki előre fizetett, természetes, hogy amit felesleg fizetett, vissza kapja, azaz a jövő *competentiába* beszámáltasson, aki adós maradt, adóssága lehajtására szoríttasson: de hōgy s mikép szoríttathasson, ha a törvény megtiltja, hogy ne fizessen többet, mint amivel tartozik. Maga az együgyü adózó ember is könnyen felszámálja, hogy mi az ő törvényes *competentiája*, ki lesz már most az a bíró, aki ő vele azt elhitetheti, hogy azt tartozik megfizetni, amivel nem tartozik.

D e s e ő f f y. Azt mondják a Főrendek, hogy az *imputatio*t azért nem kell törvénycikkelybe tenni, mivel a *deputatio* kiküldése előtt erről nem volt szó; valóban itt a Főrendeknek azt lehet szemökre vetni, hogy *rei clarissimae et justissimae nubiculam inducere volunt*, mért támaszkodnak annyira ahoz az *argumentumhoz*? De ha a formalitásban még tovább is akarnak akadályoskodni, úgy azt feleljük, hogy mi a *verbális nunciunk* által megizentük, hogy ha még valami eszünkbe jut, azt is majd közöljük a Főrendekkel, és a *repraesentatio*t készítő *mixta deputatio*val. Most hát azt mondjuk, hogy ez jutott eszünkbe, hogy az *imputatio*t *articulusba* tegyük.

J o r d á n s z k y. Nem vétünk sem Istennek, sem embernek, sem Ő Felségének s nádorunknak, ha nyilván kimondjuk, hogy van egy kis okunk a bizodalmatlanságra; az hát csak a kérdés, hogy tanácsos-e kimondani azt explicite, ami ez izenetben implicite van? pedig kötelességünkben áll, minthogy szívtüakön kell feküdni a szegény adózó nép sorsának. Én magam tudom, minő nyomorult állapotban vannak, mert én is administratora vagyok egy jószágnak, s a földes urának is alig tudja megadni az adót a jobbágyság, azért is menjen articulusba az imputatió.

V a y. Mélyen tisztellem a Statusok ritka megegyezését, s megvallo, hogy ezek ujra megerősítenek engemet vélekedésemben, hogy kívánjam az imputatiót. Azonban Bars vgye érdemes követje azt mondja, hogy ha a Főrendek velünk meg nem egyeznek, akkor mitévők leendünk? azt most hallgassuk el, én pedig azt vélem, hogy nem árt praetensióval felelni e részben a Főrendeknek ilyen formán: Mi mélyen tiszteljük a Főrendek egyezségkivánásukat, de ha mind ezen kivánások mellett is, meg nem egyezhetünk egymással, nem akárván beleereszkedni most a jus publicum kérdésének e részben leendő fejtegetéseibe, fenntartjuk magunknak a későbben teendő feleletet.

P é c h y jegyző úr feltette előbb az egyetértő vélekedéseket, s felolvasván, akkor sül ki azoknak láthatóságok.

P e r é n y i. A coalitio csak úgy érdekelheti a Főrendeket, mint minket, vagy talán még jobban, az én véleményem szerint, hát ne oly gyengén tegyük feleletünkben az az iránt való jussunkat, mint V a y úr, annyival inkább mint P l á t h y úr proponálta, hanem azt radicaliter mutassuk meg, nevezetesen emlegessük 1-ör a constitutionalis jusnak principiumát, melyek világosak törvényeinkből; 2-or. A valóságos meglett dolgokat, mivel az adózó nép nem képes fizetni. 3-or. Principium justitiae ipsius principis. Exempla docent; én mostani utazásomban azt hallottam, hogy a nyomorult contribuens néptől még a főzni való lisztjét is elragadják, ha az adót nem fizeti; mi lehet tehát ennél nagyobb? nem fog hát ártani, ha ilyen mindennapi példát is hozunk fel a nunciumban. De igaz az is, hogy a mágnások is, a mennyiben nemes emberek, a vgyéken megegyeztek a mi követségi választásunkon, hogy esik hát mégis, hogy most meg nem akarnak egyezni velünk ily közügy meghatározásában.

M i s k o l c z y pécsi kanonok hosszasan vitatta, hogy álljunk reá a Főrendeknek a contributióról való vélekedésére, de beszédjét nem végezhetette, mert csak maga lévén egyedül, ki ezen gyü-

lésben a közvélekedésnek ellene mondott, ötet beszédje közepén lezúgták.

K o l o s v á r y, veszprémi kanonok: ha az imputatióról szóló clausulát kihagyjuk, mely az adózó népet illeti, minekutána már az ország rendjeinek sérelmeit Ő Felsőége eleibe terjesztettük: úgy járunk mint ha nekem kezem lábom eltörné valaki, és csak a kezem gyógyítását sürgetném, lábommal pedig semmit nem gondolnék; azonban ha igaz az, hogy a Főrendek nem egyeznek meg mindnyájan egymás közt, mint ezt magunk is tapasztaltuk, mi pedig mind megegyezünk; miért ők nem hajolhatnának a mi részünkre inkább?

N a g y P á l: oly nagy dolgok forognak most kérdésben, hogy nekünk nem elég megelégedni az ezen diaetán szólásba jött szép szavakkal és phrasisokkal; a fiducia paterna, constitutionis obvallatio, csak akkor lesz én előttem becsben, ha látom, hogy lesz sikere, addig csak hangok maradnak ezek, és irott szavak én előttem. Könnyű a ministeriumnak ilyen szavakkal diaetáról diaetára articulusokat készíttetni velünk, de mit használnak a szép szavu törvényczikkelyek, ha azok meg nem tartatnak. Ha obvallálni akarják a constitutiót, itt most mindjárt bemutatthatják a ministerek, hogy csak szóval akarják-e, mint szokták, vagy tettel adják vissza, amit törvénytelenül elvettek a szegény adózó néptől, úgy elhiszszük, hogy obvallálnak. Még pedig nemcsak a pénzre nézve tartom én szükségesnek ezt az imputatiót, hanem a regrutákra nézve is, úgy t. i., hogy eltávoztatván a lehető zúr-zavart, most ugyan ne jőjjön vissza az igazságtalanul kiállított katonaság, hanem majd mikor következő időben állítani kell katonákat, ezek a mostaniak imputáltasának az országnak, mert könnyű nekünk itt beszélni, kik oly szemlátomást csakugyan nem fizetjük a contributiót, kik fiainkat kiállítani nem tartozunk, de bezzeg a szegény adózó nép; mit mondanak ők mi rólunk, ha majd hallani fogják, hogy az ő sorsukon még csak nem is kivántunk javítást tenni; midőn a magunk boldogságát obvalláltuk; és ellenkező esetben mit nem fognak tenni a szegények mi érettünk, ha majd hallják, hogy érettük így kikelünk és állapotjukat magunkéval párosítva igyekszünk boldoggá tenni. Ami a formalitást nézi, másszor az igaz, hogy a repraesentatióból, és az erre adott jó resolutióból szokott készülni az articulus, de most más esztendő van; mi a constitutió obvallatiójában az adózó nép sorsa javítását is értjük, ezt az első resolutióban már megkaptuk: jóllehet a közelebbi resolutióban szó sincs az imputatióról, de még csak a contributió sítálásáról sincs, mi azért hát az előbb említett obvallatiohoz ragaszkodva,

méltán kérhetjük az imputációt; különös azonban, hogy a mágnásoké a sok jobbágy, s mégis ők állanak ellent az imputációnak.

K á s z o n y i: hogy mennél előbb tudtára lehessen a szegénységnek azt az örvendetes hirt adni, ez maga is sietteti a dolgot, és a regrutákra nézve is kívánjuk az imputációt, azért is jól lesz a nunciumba betenni, hogy így azután diáriumba bemenjen.

D e s e ő f f y. A cassa domesticára adott adó is imputáltasson, ez nagy motivum lesz a ministereknek, különben úgysis szemünkre hányják.

P e r é n y i. Azért lesz jó a conclusióban kitenni az okokat, melyeknél fogva az imputációt kívánjuk, hogy a ministereknek ne legyen kifogásuk; és ha azután még ezt sem hagyják helyben a mágnások, úgy bizonyos, hogy ez az ő nem engedésök csupa cap-tiositas.

Most felolvastatván a 3-ik articulus, melyben azt kívánják, hogy minden diaeta végén törvénybe tétessen, hogy a jövő diaeta micsoda napon kezdődjön a törvényes három esztendőben.

S o m s i t s azt vitatta Nagy Pállal együtt, hogy ez a kérésünk eddig való törvényekben nem lévén fundálva, jobb lesz azt kérni, hogyha Ő Felsége három esztendőben nem tart diatát, minden diaeta utolsó napjától számlálva, ahoz három esztendőre gyűlhessenek össze a Ss., vagy a 4-ik esztendő első napján.

G r. C s á k y: Ha a proceresek felelik nékünk, hogy prioribus inhaerere, miért nem felelhetnénk mi is vissza, hogy mi is inhaereálunk, annyival inkább, mivel még a mi okainkat meg nem czáfolták, s mégis ellentünk mondanak; ha a magistratualis megjelenhet a vgyén a maga dolgainak felhagyásával, a köz dolgok eligazításáért; megjelenhet a constitutionális király is minden 3-ik esztendőben a diaetán, ha a törvény úgy kívánja. Az 1790/1. 13. art. s e m p e r t ígért, meg nem tartatódott, engem hát az i n o m i s s e sem nyugtat meg, tanácsosabb lesz itt tovább is sürgetni a diaeta tartását minden 3-ik esztendőben; azért is a clausula mellett maradjunk tovább is; de hogy **S o m s i t s** és **N a g y P á l** urak propositiója szerént-e, vagy mind már az articuli proiectumban tettük? azt lássák a Statusok; én a mellett maradnék, amibe már egyszer megegyeztünk.

Ezek után, hogy az időt megnyerjék a Statusok voksokkal jelenték szándékjukat, és kevés héján abban egyeztek meg, hogy az articuli proiectum úgy küldessék fel, amint most van. **S o m s i t s** és **N a g y P á l** propositióját el nem fogadva, délután két órakor vége lett a gyűlésnek, azon meghagyással, hogy következő napon

jegyző ur ugyan itt a kerületi ülésben fel fogja olvasni a mai tanácskozás észrevételeit.

Decz. 28-án délután 4 órára elkészülvén a nuncium, minekutána azt Pláthy ur felolvasta, dictaturára menni rendeltetett még az nap, minthogy pedig 4 árkus volna sűrűen írva, jelenti Komáromy ur, hogy az ifjakat nem lehet annyira szorítani, hogy még ma leírják; Márjássy ur azt felelte, hogy ő bizik a magyar nemes ifjuság közhasznu iparkodásában, — még többet is szolt volna, de az ifjak határtalan helybenhagyó vivátjaik elnyomták az öreg szavait. Dictaturára mentek, és elmúlt 10 óra, midőn a nuncium irását elvégezték.

Decz. 29-én reggeli 9 órától fogva délután 2 óráig a leirt izeneten tettek némely javításokat circul. ülésekben a Ss., és délután három óraker ezen javítási jegyzések a dictaturán leirtattak.

Decz. 30-án országos gyűlés volt és a Statusoknál felolvasztatott a fennemlített izenet. Vice-Palatinus Ghyczy Péter ur némely változásokat kívánt ugyan tétetni a Statusok elkészült izenetjén, de azok megmaradván állhatatosan mind a mellett, hogy mind a törvénytelenül beszedett adó imputatiója, mind a diaetának időről-időre leendő meghatározása articulusba bemenjen. A nuncium által küldődött a Főrendekhez; ugyan ezen alkalmatossággal megkérték az izenetet vivő deputáció által a Statusok Ő cs. k. Hercegségét a nádort, hogy találjon módot az executió sistálására; mert most Bars vgyében fegyveres kézzel csikarják ki az elnyomorodott adózó néptől a törvénytelenül reá mért adót, mint ezt annak országgyűlési követje Pláthy ur előadta.¹⁾ Gr. Keglevich a Bars vgyei főispán lehetett az, kit ezen izenet leginkább érdekelhetett.

Decz. 31. reggeli 9 óraker gyültek össze a Főrendek, a Ss. 11. óraker. — A Főrendek táblájánál előadván a nádor ezen gyűlés czélját, t. i. hogy adják elő észrevételeiket a Főrendek, délután másfél órára vége lett a sok vitatásoknak, s utóbb is az lett a reso-

¹⁾ Pláthy ur ezen előadására a nádor a követség előtt megjegyezte, hogy „miután Ő Felségének nyilvános parancsolata az, hogy az adózó népnek legfigyelmesebb megkimélésével szorgalmaztassanak az adóbeli restantiák, annak okából akár Bars akár más vármegyékben ellenkező cselekedetek törtérjenek, ezek ellen a szokott uton-módon orvoslást szerezni lehet. Azért a jelentő Bars vármegyei követet a Statusok által oda utasíttatni rendelte, hogy a megyéje által bejelentetett esetről szerezzen bővebb, bizonyosabb és körülállásosabb tudósítást, s azt a kívánt segedelem végett magának előterjesztetni megengedi.“ (L. Jegyzőkönyv I. k. 319. lap.)

lutum, hogy ne tétessen törvényczikkelybe a törvénytelenül beszédett felesleges contributionak a jövő esztendőre leendő beszámolósa (imputatio); 2-or: hogy az sem menjen articulusba, hogy minden diaeta végén meghatároztasson a jövő diaeta kezdete. A Főrendek közül oly sokan állottak a Statusok kívánságára, hogy ha némely soha szólani nem szokott praelatusok az ellenfél votumát nem sokasították volna, a többség bizonyosan a Statusoké lett volna.

A Statusok részén voltak ezek: gr. Illésházy, Széchenyi, Bertold, két ifju Eszterházy, Károlyi, Mednyánszky, Végh, Buzsán, Ghyczy, h. Batthyányi, Haller, ifj. Zichy Károly, de bátyja nem; Jeszenák, Pálffy Fer. — Contra ezek voltak: a Judex, Bán, Tavernicus, két Eötvös, Győry, Eszterházy József, Almássy, Zichy Fer., Venkheim, Pálffy Fidelis, Láczy, Bedekovich, Péchy (Márm. főispánja) és minden praelatus egymás után, de a Primás most nem volt a gyűlésben, Klobusitzky érsek volt az első.

Azzal az izenettel küldötték hát a Főrendek a Statusokhoz Szentkirályi protonotárius urat, hogy Ő cs. k. Herczegsége a palatinus még mai napon szándékozván Bécsbe indulni, ha a Statusoknak küldendő izenetét ezuttal kidolgozván a főtábla, annak viszont feleletjét várná, Ő Herczegsége kikopván az időből, szándékától el-esnék; kéri tehát a Statusokat a Főrendek, hogy az ő harmad nap mulva adandó feleletjükre várákozni méltóztassanak.

Megnyugodván ezen izeneten a Statusok, már a szétozláshoz készülének, midőn a mostani praeses ngysgos G h y c z y ú r megköszönvén a Statusok patientiáját, azoknak boldog új esztendőt kívánt. Felváltá ennek beszédjét J o r d á n s z k y kanonok ú r, s hasonlóan megköszönte a Statusok nevében mélt. Vice-Palatinus ú r előlülői kegyességét.

Ezek után deputatio rendeltetett, mely a Főrendeket megköszöntse, és amely tudtára adja a Nádornak, hogy a herzegasszony-nak ujesztendői tiszteletére egy kiküldöttséget rendeltek a Statusok; ennek következtében a mágnásoktól is jött egy tisztelkedő deputatio a Statusokhoz, melynek orátora Nádasdy püspök volt, ki a többek közt a magyarok istenét kérte, hogy ezután is tartsa meg a Statusokat az egyetértésben; elmenvén ezen deputatio, palatinalis protonotarius ur emlité, hogy örömmel vette a Nádor kedves hitvesének megtiszteltetési szándékjokat a t. Statusoknak. De hogy annál illendőbbben fogadhassa a deputatiót, arra kéri ezennel a Statusokat, hogy midőn Bécsből lejön, akkorra hagyja ezt a szerencsáját, ezzel széjjel oszlott a gyűlés.

Jegyzés. Mint bizonyos hirt úgy beszélték ez nap, hogy betegeskedő personálisunk helyett Bécsből 3-ik január 1826. lejön a most kinevezett új personális mlgos Majláth úr, Szőgyényi úr pedig v. kancellariuszá, és a Sz.-István keresztjének comendátorává neveződik ki; a mostani V. kancellarius Almássy úr pedig minister lesz.

1826. esztendőben.

Január 2-án és 3-án kerületi ülések tartattak, melyekben Pláthy ur felolvasta az újabb észrevételek szerint megigazgatott és jobbitott izenetjét a Statusoknak a praefentialis gravamenek iránt és készen lévén ebből is néhány árkus, ezek két délután dictáltak. 3-án megjött a Nádor Bécsből; ugyan ez nap olvastam azon handbilét párját, melyet a Felség irt nagyságos S z ő g y é n y i urnak.

Jan. 4-én országos gyűlés volt délelőtt 11 órakor a Főrendek táblájánál. Felolvasta Szentkirályi protonotarius úr azon feleletjüket a mágnásoknak, melyet a mult esztendőben ezelőtt öt nappal feleltek a Statusoknak. Tizenkét órakor pedig ugyanazon feleletet a St. palotájában olvasta fel ugyan Szentkirályi ur, és délután dictaturára rendeltetett. Ugyanakkor rendelődött deputatio is, mely holnap hatodfél órakor délután megköszönté a Palatinusné Ő Herczegségét.

Jan. 5-én circ. sessióban felolvasatott ismét újra a mágnások feleletjük és erre kívánván adni feleletet a Statusok; mindnyájan abban egyeztek meg, hogy a két articuli proiectumtól el nem állanak; minthogy a Főrendek ismét semmi újakat fel nem hoztak állításaik erősítésére, és kívánták tovább is, hogy diaeta minden esetre úgy tartathatván csak intra triennium, ha minden előbbeni diaeta végével meghatározódik a következőnek kezdete, ezt articulusba tenni tovább is kérjük Ő Felségét. Továbbá azt is, hogy a szegény adózó népnek imputáltasson a jövő adójába az, amit a mult esztendőben törvénytelenül kicsikartak. Nevezetesebb beszélők voltak ezuttal gr. Csáky, Komáromy, Orczy, Pázmándy, Somsits, Nemák, Nagy Pál, ki e többek közt így beszélt: Én meg nem elégszem némely szép szavakkal, phrasisokkal, melyek ezen diaetán már szinte szokásba jöttek, mert én realiter akarom obvallálni megrongált constitúciónkat, nem csupa szóval; ha az imputatio contributionis nem is sistálhat, mint ezt a Főrendek akarják; ha vissza nem adódik, vagy nem imputálódik a szegénynek az, amit tőle igazságtalanul kicsikartak, s ezáltal még nyomorultabbá tették, mint már ezelőtt is volt; ha a regruták kiállítása is, mely azelőtti esztendőben diaetán kívül

esett, a contribuenseknek nem imputálódik, úgy én előttem semmit sem tesznek azok a szép szavak, amiket imitt-amott a resolutióban olvastatnak velünk, mert a ministerium megint azt teszi velünk, amit eddig tett, s ha most engedünk azért az egynehány szép szóért, három-négy év múlva újra halálos csapást ejtven rajtunk a ministerium, újra valami ilyes szavakat talál, melyekkel reményli, hogy bennünket megnyugtat; használjuk tehát most ezt a jó alkalmatosságot, s ne szóval, hanem tettel obvalláltassuk a constitutiót, ami nincs — mondám — csak úgy lesz meg, ha az imputatio törvénybe mégyen.

A diaetára nézve csak azt mondom, hogy amint elvégződik ma 5. januárius, a diaeta és jövő 1829.-ig diaetát nem tartana Ő Felsége, már akkor a januárius 6. napja törvénytelenül kelt fel, s így semmi újat nem fogunk kérni az articuli proiectumban, ha azt kérjük, hogy a diaeta utolsó napjától számolva, ha három esztendő alatt nem hiv össze bennünket Ő Felsége, a negyedik esztendő első napján szabad legyen hivatlan is diaetára egybegyűlnünk, mert a három esztendő törvényesen meg van határozva. Ezen utolsó javallatja Nagy Pálnak el nem fogadtatott, s csak amellet maradtak meg a Statusok, hogy minden diaetán praefigáltasson terminus a jövő diaetára, mint már az articuli proiectumban is van.

B. P e r é n y i : A contribuens nép boldogsága előmozdításának fő dolgunknak kell lenni most, mert egész Európa úgy is azzal vádolja constitutiókat, hogy az csak a nemességet boldogítja, és az adózó nép, ez a nagy corpus, mind boldogtalan mellettünk. Ha hát lelkünk nem javallaná is ezt, amit ugyan közölünk senkiről fel nem tehetek (nézván a v. clerus felé), javallja a világ opinioja.

V a y : Ha most elállanánk azoktól, melyeket eddig mondtunk e tárgyban, a Főrendeknek azt kellene mondanunk, hogy az ő nagy személyök iránt való tisztelet birt bennünket arra, hogy igazságunktól elálljunk, vagy azt, hogy elismerjük ezen ő feleletjük igazságát, holott ez nem áll; amazt hinni meg nincsen jussok. Több ilyen principiumokon fundaltatandó nuncium készítése bizattatván a circ. notárius urra, szétozslának.

Jegyzés. Estvéli 6 óraker a palatinusnál multság volt, melyet czirkelnek hívnak; a czirkel a mágnások palotájában szokott tartatni minden csütörtökön estve 9 óráig, tisztességes magyar ruhába öltözve, szabad ide bemenni akár kinek, de egyszersmind tapasztalni is, hogy a czirkel még ide kevesebbet jelent mint az a szép magyar szó: multság. A nagyok kártyáznak, a kicsinyek (quorum pars magna fuit) bámulnak, és eljönnek.

Jan. 6-án délután egy órakor felolvasta Pláthy úr elkészült feleletjét a circulusban, és ez délután három órakor dictáltatott a szokott helyen.

Jan. 7-én a feleleteken némely javításokat tettek a Statusok a kerületi ülésben, ugyanakkor ülés végén Nagy Pál buzdította a nagylelkű hazafiakat, hogy adjanak legalább a nyomorult theatrálistáknak utavalót, amivel ezen téli időben valamerre elvándorolhassanak a diaeta idején Pozsonyból, mert kevesen járván theátrumba a Statusok közül is, a mágnások részéről pedig talán senki, a játszóknak nem subsistálhatnak itten. Erre gr. Csáky, Desseffy, Majthényi, s mások azt felelték, hogy az nagy gyalázat lenne a nemzetre, ha most elbocsájtanák a színjátszókat, éppen midőn a magyar nyelv műveléséről és terjesztéséről is articulust akarunk csinálni; mit mondana maga is Ó Felsege? nem nevetnének e ki a külső nemzetek, s több e féléket.

Határozottatott tehát, hogy már e tárgyra kinevezett deputáció adja be vélekedését az ezen társaság itt maradhatása eszközéről még holnap. Tökölyi úr ajánlott ekkor a theatrálisták számára 500 forint; de senki se követte őtet.

Jan. 9-én a kerületi ülésben a praeferentiálék iránt írt hosszú nunciumból a pénz dolgot vették tanácskozás alá a Statusok; ugyan ekkor gr. Desseffy felolvasta a theatrálisták dolga elintézésére kiküldött deputáció proiectumát, melynek ő maga is tagja volt, úgy rendelték pedig a dolgot, hogy ha minden vgyei követ úr csak egy zárszéket vesz is, a városi követek pedig első álló helyre, ezen kívül azon mágnások, kik a múlt hónapban logist (páholy) váltottak, azt megtartják: úgy subsistálhatnak a theatrálisták. Nagy Pál említé, hogy a hercegekhez is kell bilétet küldeni, mert Odescalchin kívül egy herceg sem váltott logist, holott herceg Eszterháznak mind itt a német theátrumban, mind Bécsben vagy négy helyen egész esztendőre vett logisjai vannak. (Mur. Mur.) Nógatta Nagy Pál és Niczky a ven. káptalan követjeit is, de azok mihelyest a theátrumról való értekezés előjött, tüstént egyenkint kiszállongtak, csak Jordánszky volt még jelen, és ez így felelt a többi helyett: én jót állok a főtisz. káptalan helyett, de a magyar praedicatióra is meghívom a franciscanusokhoz a Statusokat. Zúgás és ilyen szavak: elég gyalázat, hogy fővárosunkban csak egy helyen lehet magyar praedicatiót hallani, azt is a franciscanusoknál — egyesek felkiáltnak: hát a reformátusok? felelet vivant, s széjjel oszlanak.

Jegyzés. Ugyan ezen napon hétfőn installáltatott az új personális Majláth úr a királyi táblánál. Az ország házánál a Statusok palotájában szokott helyeken össze jöttek a királyi tábla tagjai a juratusokkal együtt (mintha Pesten lettem volna). B. Bedekovich magyar nyelven előadta ezen összevezérvétel czélját, t. i. új personális urunk ma akar legelőször közibénk jönni, illő tehát, hogy ötlet nagyságához képest fogadjuk; migos Szógyényi úrtól pedig bucssal vegyünk; de még ez lenne, halljunk meg Ő Felsége diplomáját, melyet mindegyiknek adott szép hivatalaikra lett meghíváskor. — Ezzel felolvasta palat. protonotárius Szentkirályi ur először Szógyényi urnak, második v. kanczelláriussá való kinevezéséről szóló diplomáját; azután Majláth urét, melyekben a király és haza iránt tett érdemei hosszasan le voltak hozva; ezeknek felolvasása után, Bedekovich úr az 1-ső tabulae báró, négy tagból álló deputációt rendelt Szógyényi urhoz, mely a k. tábla nevében attól elbucszon (de aki még most is ágyban fekvő beteg); másik négy tagból állót pedig Majláth urhoz, mely ötlet meghívja. — Elmenvén e két rendbeli deputáció, a juratusok a grádicsig az elő szobában (antichambre) két részről, két sort formáltak, és meghozván először a Szógyényi urnál volt deputáció a maga relációját, ugyan ezen deputáció a grádicson küldődött Majláth ur elfogadására, s így kilenczed magával ment a juratusok közt tisztelt Majláth ur personális székéhez, ez meglévén, egy szép diák beszédet tartott, melyet magyar nyelven főtiszt. Palugyay úr váltott fel. Eljének követték mind a két beszédet. Jelentvén most az új personális úr, hogy personálitius notáriusoknak ezután is kinevezi, vagyis inkább meghagyja ngos Dőry és Kárász urakat, és ezek azt megköszönnvén, a gyűlés széjjel oszlott s mentünk a circuláris sessióba, hol a Statusok a bankók dolgával vesződtek és örökös számkivetésre kárhoztatták.

Jan. 10. országos gyűlés tartatott; a Statusok kilencz, a mág-nások tiz órakor gyűltek fel; a Statusoknál legelőször is mltgos Majláth úr, mint personális, egy derék magyar beszédet tartott, s köszönté a Statusokat; ezt felváltotta Jordánszky ur.¹⁾ Ekkor Tökölyi úr, mint a circuláris sessió mostani egyik praesese jelentette personális urnak, hogy készen lévén már a Statusoknak a Főrendek izenetjére adandó feleletjük, azt ez uttal tanácskozás alá vetetni méltóztasson a m. personális úr, és általadván a feleletet, palat. protonot. úr §-onkint olvasta; sok észrevételei voltak az új előlülő urnak a Statusok feleletjére; de azok mindnyájan amellettt maradván meg állhatatosan, amit már a circulusban végeztek, a nuncium úgy amint volt, megmaradt, és estvéli ötöd fél órakor által küldődött a Főrendekhez s így a gyűlésnek egy fertály hatra lett vége.

Nevezetesebb beszélők ezen gyűlésben ezek voltak: Császár, Péchy, Borsitzky, Perényi, Balogh, Pázmándy, Majthényi, Bezerédy, Nagy Pál, ide azokat hordván fel többnyire itt is, melyeket már a

¹⁾ Az új personális beköszöntő és Jordánszky üdvözlő beszédeit l. Jegyzőkönyv. I. k. 327. és köv. l.

kerületi gyűlésben előadtak, és különben is úgy ki lévén már ezen tárgy argumentumai merítve, melyen négy egész drága héten keresztül disputáltunk, hogy egészen újat, és ide illőt mondani majd lehetetlen is volna; elég lesz ennyit megemlíteni az ezen gyűlési beszédről, hogy azoknak foglalataik az volt: 1-ör az articulusba tétessen az imputatio contributionis, és 2-ör diaeta terminusa határozasson meg minden diaeta végén.

Csaknem vége felé jártunk már a felelet vizsgálásának, midőn Végh ur a Fehér vármegyei követ azt a propositiót tette, hogy a Főrendek legkönnyebben megegyeznek a Statusokkal, ha azt kívánják csak a Statusok, hogy most ne küldődjön fel az articulus a repraesentatióval, hanem ebben irjuk meg Ő Felségének, hogy majd midőn a deputationális munkák közt előjön a contributió, ott, és akkor küldjük fel az e tárgyban kívánt törvényczikkelyeket sancti-onáltatni.

Ezen propositiora mind reá állottak azok, kik e dolgokat különben is mindig sürgették a diaeta kezdetétől fogva így közlenni; de csakugyan a jobb fél győzött, és Nagy Pál neki hevülve a többek közt így beszélt: Minek ez a sokféle proiectum t. Statusok! ha utóbb felküldhetjük az imputatióról való articulus t. Ő Felségéhez, mért nem most? és miért éppen akkor? hogy a procereseknek kedveskedni lássunk, azért közöljük így a dolgot? én imputatiót kívánok, még pedig mennél előbb, hogy érezze a szegény contribuens nép ennek boldogító következéseit, most kívánom; úgy is nem soká oda jutunk, egy két esztendő múlva, s tőlünk nem kérdik, hogy melyik táblánál ültünk? akár trónuson ülő, akár jobbágy, imputálják neki, ami imputálni való. Isten szava az: Da caesari, quod caesaris est, da Deo, quod Dei est, én pedig még azt adom ehez mind az Istennel, mind az én lelkeimmel: Da populo quod, populi est.

Ezen roppant szavai Pálunknak decidáltak, és felelet küldetett a Főrendek táblájához; de a Főrendektől tüstént jött az üzenet, hogy a Statusok kívánságára reá nem állhatnak, és a felelet adást holnapra halasztják, ezzel mind a két tábla szét oszlott.¹⁾

Jegyzés. Mennyire interessálta ezen gyűlés kimenetele a jelenlevőket, megtetszik abból, hogy maga a Palatinusné se hagyta ezt ott végezetig, s hol

¹⁾ A hosszú ülés lefolyását lásd Jegyzőkönyv I. k. 327—359. lapig. Nagy Pál külön felszólalásáról nincs említés. A Jegyzőkönyv szerint Végh javallatját nem fogadták el: Sopron, Bars, Somogy, Komárom, Zemplén, Szepes, Heves, Borsod, Torna, Ugocsa és a másik Abauj vármegye követ stb. (I. Jegyzők. I. k. 353. l.)

egyik, hol másik palotában a galerián jelent meg, sőt megéhezvén már a hosszas várakozásbau, a Statusok palotája galeriáján, magának enni valót is vitetett, és ott evett valami süteményt. Itt már annyira ment a dolog, hogy a Statusok megegyeztek a diaetáról szóló articulus kimaradásában, csak az imputatióról szóló mehessen fel a repraesentatióval.

Jan. 11-én a mágnások tiz órakor, a Statusok pedig tizenegy órakor gyűltek össze, és elkészítvén délutáni három órára a Főrendek a Statusokhoz küldendő feleletjeiket, melyben az egyetértést különösen javalták, és az imputatióról szóló articulus kihagyását kívánták, s deputáció által a Statusok táblájához küldék, hol a circularis sessió praesese jelenti, hogy ezen feleletjüket a procereseknek dictaturára kívánják bocsátani a Statusok, hogy a felett holnap a circularis sessióban tanácskozhassanak; erre reá állott a Personális azon feltétel mellett mindazonáltal, hogy holnap tizenegy órára országos gyűlést hirdethessen.

Jan, 12-én reggeli kilencz órától fogva tizenegyig kerületi ülés tartatott, és a sokféle véleményeknek csak az lett a resultatuma, hogy az imputatiót articulusba kell tenni, és a most küldendő repraesentatióval együtt fel kell küldeni ezt Ő Felségének, hogy sanctionálja.

Jegyzés. Különös volt ezen kerületi ülésben az, hogy Nagy Pál egy feleletet olvasott fel, melyet maga irt, és a Statusoknak proponálta, hogy fogadják el, és ezt küldjék majd a Főrendekhez. — Ebben az volt, hogy ha a Főrendek annyira ellene vannak az imputatióról szóló articulus felküldésének, legyen úgy, hogy most evvel a repraesentatióval ne küldjék fel Ő Felségének, hanem utána mindjárt új repraesentatióval különösen. Erre sokan reá állottak, de Almássy, Vay, Pázmándy, Komáromy, Rohonczy hatalmas megmutatván azt, hogy ebből milyen veszedelmek következhetnek, Nagy Pál széthasogatta a feleletet, és kérte a Statusokat, hogy arra többé senki se provocaljon.

A circularis gyűlésből mentek a Statusok a regnicolaris gyűlésbe; itt huszonnégyen állhatatosan megmaradván a mellett, amit legközelebb conclusumnak elfogadtak, a circularis sessióban az imputatiót kívánták és azt állították, hogy a proceresekkel más medium consiliationis nincs, csak az, hogy ők is fogadják el. Ezek voltak Földváry, Balogh, Zsombory, Vay, Nagy Pál, Bezerédy, Almássy, Deseöffy, Borsitzky, Schmidegg, Bartal, Andrássy, Majtényi, Márjássy, Miskolczy, Gr. De la-Motte, Szegedy, Rohonczy, Pázmándy, Stojka, Bernáth, Deák, Nemák, Komáromy. Némelyek Végh urnak tegnapi propositióját ápolgatták, mint: Szinnyey, Szerencsy, Jordánszky, Perényi, Izsák, Végh, Bittó, Császár, Radvánszky. — Mások a Proceresekkel együtt értettek, mint: Vitéz, Péchy, ki utóbb Végh urral tartott. Marczibányi ur pedig mixta sessiót javallott egyedül maga.

Igen szépen beszélt itt Almássy, Vay, Pázmándy, Nagy Pál, B. Perényi, Borsitzky, Bezerédy. Nevezetesen Nagy Pál szép szavai közé a merészeket is keverte. Mutassuk meg a ministeriumnak, amely Ausztriában él, hal, hogy mi állhatatosak vagyunk a közügy védelmezésében. Továbbá: Ha a procereseknek oly nagy bajok van a modalitással, melynél fogva az articuli proiectum felküldését most disvadeálják, mondjuk nekik, hogy sua majestas sacratissima dignetur imputationem jubere tum respectu contributionis, tum Tyronum; elég rövid articulus lesz ez. Azonban én nem vitatom azt, hogy a másik táblánál mint állnak a voksok? ki van pro, ki van contra? de azt kívánám, hogy azok, kikről éppen szó van (indirecte a commissáriusokról) ott bírók ne legyenek, pedig csak azok ellenzik az imputatiót és a papok. — Szokatlan éljen, vivatok követték Nagy Pál szavait, s utóbb egy óra múlva a mágnások táblájánál b. Eötvös lezúgása lettenek következcsei.

Borsitzky: Hasonló hévvel és maga elszántával beszélt, torka tátva kiabált báró Eötvös ellen, ki az ő vgyéjében commissarius volt, és az adót kicsikarta, a magistratuálisokat katonai őrizet alá vetette, és így sokat egyebet is.

Pázmándy ur látván, hogy sok ujra követője van Végh tegnap felhozott proiectumának, (de kitudódván, hogy azt nem maga találta Végh ur, hanem Némethszeghy urnál conferentiát tartván egy néhányan, többek közt gondolta valaki azon proiectumot, s Végh ur adta azután elő) Végh ur propositiója, úgymond, olyan, mint az a gyermekek, melynek apja nevét nem lehet találni a matriculában

B. Perényi oratiója gyönyörű kezdetének a vége nem felelt meg, mert amott ezeket emlegette: senki sem mondhatja, hogy egy szabad nemzet még repraesentatio nélkül is ne proiectálhatna articulum királyának, annyival inkább resolutio nélkül, és utóbb az lett a conclusiója, hogy tehát Végh ur propositiójára álljunk.

Által ment tehát a feleletvivő deputatio a mágnásokhoz, itt felolvastatván a rövid felelet, legelőször is gr. Brunsvik ellene mondott a Statusoknak és azt kívánta, hogy az imputatióról való articulus maradjon el most, és a repraesentatio a nélkül küldődjön Ő Felségéhez. Illés házy ellenben a Statusok kívánsága végrehajtását kívánta; s így oszlott két részre a Felsőtábla; Brunsvikkal tartottak: Cziráky, Vurum, Bedekovich, Klobusitzky, ör. Ötvös, ifj. Ötvös, Almássy, Primás, Pálffy Fidel, Gyulay, bán, Eszterházy Józs., Eszterházy Nep., Zichy Fer. Illésházyval tartottak ezek: B. Pástory, Zichy Károly, Eszterházy kapit, Mednyánszky, Széchenyi,

Eszterházy, Amade Theo., Eszterházy hadn., Haller. Visszaient tehát a Palatinus a Statusoknak, hogy találjanak megegyezési módot, mert itt a többség ő ellenök van.

Jegyzés. Nevezetes az, hogy midőn öreg Eötvös beszélni kezdett, az ifjuság újra felzendült, hogy félben kellett beszédjét hagyni az ország bárójának; eleget pizszegettek a mágnások, de a zúgás még sem szűnt meg; míg nem maga a nádor felszólt, ha így lesz a dolog, az ifjaknak ezen magaviselete azt hozza maga után, hogy ezen táblához be nem bocsáttatnak. Így lett vége a bűgásnak, kinek szavai végződven, folytatta a báró elkezdett szavait a Statusok ellen.

Personális ur erőtetvén a dolgot, azt felelte, hogy 11 órára holnap elvégezhetik a circularis Sessiót a Statusok, s így mint ma 11 órakor ismét lehet regnicoláris ülés. Erre Nagy Pál azt felelte, hogy ő ugyan tiszteli a praesidiumot, de ily szoros határok közé nem hagyja magát szorítani, midőn ily lélekben járó dolog forog fenn; ezt vivátok követték, a Personális ur reá állott a Statusok kivánságára és a gyűlést eloszlatta estvéli 5 óra után.¹⁾

Jan. 13-án circu. sessió tartatott.

Itt legelőször is, talán rossz jelül különös dolog jött elő, hogy Pláthy nótárius ur beteg lévén, midőn a Statusok Bartal urat, mint ugyancsak eleinte kinevezettet nótáriussá megkérnék, hogy ezen gyűlési tanácskozásokat vezesse, azt, elhallgatott bizonyos okai miatt fel nem vállalta. Nemák ur ajánlván magát tehát önként, a Statusok hálaadatosan elfogadták hazafiai készségét; és a nótáriusi helyet elfoglalta a praesések mellett.

Balogh ur azt proponálta, hogy a mostani rendkívül való környülállásunkban legjobb lesz mixta sessiót kérni Ő Herczegségétől, hogy azután együtt léven a Statusok a mágnásokkal, votumaikat az egész diaeta praesese, a Palatinus szedje be. Ha pedig ezen kivánságunkat Ő Herczegsége megtagadná, akkor az ezen sessióban előadott vélemények össze szedetve, adassanak a Főrendek eleibe utolsó feleletül.

Földváry: Én nagyon félek a mixta sessió következtetésétől, mert ott olyan valami adhatja magát elő igen könnyen, ami miatt mi veszteni fogunk. Van ugyan ennek már nyoma 1428. eszt. tartott diaeta írásaiban levő diáriumban, midőn jul. 19-ik napján arról lévén kérdés, hogy a nemességet lehet-e conscribálni? s a Statusok tagadván ezt, arra kényszerítette a palatinust, hogy mixta sessiót tartson, és győztek a Statusok.

¹⁾ E hosszú ülés részletes leírását l. Jegyzőkönyv I. k. 361–386. lapig.

V a y, I z s á k : az a baj, hogy ezt provocálnunk nem lehet, mert 1790/1. diaeta előtt nem lévén diaetai diáriumok nyomtatott írása, az azelőtt valókat authenticusoknak el nem ismerik a mágnások.

B a r t a l : Két főtörvényünk van, mely arra mutat, hogy volt már ilyen eset, mint most van, t. i., hogy a Főrendek nem egyeztek a Statusokkal; az 1542-iki 36. és 1550-ki 64. art., és ezen utolsóra documentumunk is van, hogy külön repraesentáltak a Statusok, külön a mágnások; én hát azt tartom, hogy próbáljuk meg a mixta sessiót, és ha ott dolgunk jóra nem vál, magunk repraesentáljunk és küldjünk deputatiót Ő Felségéhez.

Gr. C s á k y mixta sessiót kíván; V a y : érzékeny aggódásban vagyok én, hogy hazánkfiaink meg nem lesznek velünk elégedve, ha a dolgot eitévesztjük, mit várhatunk mi a mixta sessiótól, a mágnások más álláspontban lévén, mint mi, szinte kötelességekben áll, hogy mást állítsanak mint mi; de ettől praescindálván, csak azt mondom én, hogy ha mixta sessiót kérünk, ott a mi kárunkra dül el a dolog, és el lesz zárva előttünk sorsunk javítása. Jobb lesz hát még utoljára megkérni a Főrendeket, hogy fogadják el a propositiónkat, és ha nem, akkor successive repraesentáljunk magunk a Főrendek nélkül.

B e z e r é d y : Mikor a két tábla meg nem egyez, akkor a harmadik, a ministerium lesz a nyertes, bizonyosan a constitutiókat tönkre teszi. Például hozta fel az angliai parlamenteket, hogy az emancipációról lévén a két táblán szó s vetélkedés, külön repraesentálva a felső parlamentum győzött; utoljára úgy nyilatkozott, hogy az articulusokat hagyjuk el, és a repraesentatióba tegyük, mint szükségeset, mint igazságosságát az imputatiónak, mint ezt már tegnap csakugyan proponálta; de propositióját szinte szétépte.

B i t t ó tüstént elfogadta Bezerédy propositióját, azt adván okul, hogy ő nem akar semmi juris publici kérdésbe avatkozni, mely a mixta sessióban elkerülhetetlen szükséges lesz.

B o r s i t z k y : Ha minket két vető is letartóztathat szándékunkról, midőn még ily igazságos ügyben dolgozunk is, úgymint a mágnások, utóbb a király: úgy mi nem vagyunk törvényhozók, hanem törvény proiectisták. Mixta sessiót kívánok és ha azt megtagadja a nádor, vagy megengedvén, a dolgunk benne fordul; akkor, mint Pozsony vgye követje proponálta, külön repraesentáljunk.

Trencsén vgye követje Nemák urral együtt itt a többek közt kikelvén a commissáriusok ellen, minthogy deák beszéddel élt, azokat excoriatores névvel tisztelte meg.

Ma j t h é n y i : Az eddig előadottakból úgy látom, hogy csak ezen kérdésre kell már felelnünk: Előbb kell-e kérni s tartani mixta sessiót? vagy Bartal szerint mixta sessió nélkül repraesentáljunk? én azt tartom, hogy mixta sessiót ne kérjünk, mert ott kérdésbe talál jönni, hogy egy főispán, vagy egy regalista (olyan mágnás, kihez diaetára kir. levél megy), bírhat e annyi vokssal, mint mi közöttünk akárki, kik egyenként több ezereknek vagyunk repraesentánsai. Ezen kérdésnek pedig akkor lehet előjönni, midőn a deputationale operatumokban a diaeta coordinatiójáról lesz szó, nem kell hát mixta sessió, kövessük derék apáinkat, repraesentáljunk külön, és most mindjárt.

B o r s i t z k y : ha a mixta sessiónak törvényes voltát nem akarjuk elismerni, úgy azt áruljuk el, hogy mi a két táblát realiter is kettőnek tartjuk, holott csak a hely választja el ezeket egymástól, t. i. a Statusok és Főrendek tábláját.

N y é k y . Bittóval tart.

M a r c z i b á n y i mixtát kíván.

N a g y P á l . Én azt a differentiát igen csekélynek tartom, s látom, hogy a mágnások meg vannak győződve az imputáció szükségéről és csak a modalitást nem akarják. Ez bármely nagy sinceritás is bennök, utóbb csakugyan az sül ki belőle, hogy ő mgaik az imputációt nem akarják, pedig kénytelenek. Vegyék fel csak a szegény nép állapotját, mint megy koldulni a sok nép egyik koldus faluból a másik koldus faluba. Küldjön Sopron vgyébe a ministerium ne magyar, hanem még ennél is hűségesebb ausztriai commissáriust, majd meglátja, mit kap. A nép azért adja egy részét javainak adóul, hogy a többi részét vagyonjának bátorságban helyeztesse; azért jöttünk mindnyájan polgári társaságba, hogy boldogságunk bátorságban való maradásáért annak egy részét feláldozzuk. Azonban ha nékem mindenemet ki kell azért adni, a célt nagyon eltévesztettem, a nyomorult nép oda adja boldogságát egészen, hogy boldogtalan legyen. T. Statusok! Micsoda dolog ez? kit nem érdekelne ez közlünk? egy oly királylyal vagyon nekünk dolgunk, ki ezeket szintügy, mint mi, kegyes szívére veszi, ki annyira felejt a maga pompájáról való gondoskodást, hogyha körülállásait tekintjük, úgy tapasztaljuk, hogy alig lehet házánál megismerni, melyik az úr, melyik a szolga; ez a Felség nem egyez meg abban, hogy Bars vgyében a szegény népnek a félig főt ételét is elvigyék a tüztől azért, hogy a contributiót nem fizeti, mert nem fizetheti. Az a Felség, ki magára a Felséges asszonyra is oly keveset költ, hogy ennek házi egyeztetése együgyűbb, (tán egyszerűbb?) mint

akár melyik bécsi mágnásunké. Ehhez a Felséghez nem küldhetünk-e bátran tüstént deputátiót tulajdon repraesentationkkal, mely a nép sorsát személyesen adja elő Ő Felségének és kérje az imputátiót? Minek az a mixta sessió, azzal voksoljak én ott, kinek tetteről van a kérdés, — én részemről legelőször az ellen protestálok azon mixta sessióban, hogy a commissáriusok kimenjenek a gyűlésből, és ebből mi következhetik, lássák a Statusok.

Gr. Andrásy: én borzadás nélkül nem voksolhatnék azon commissáriusokkal, kik a főtáblán ülnek, én hát Nagy Pállal tartok.

Takács. Én mixta sessiót kívánok; mert ha a mixta kedvező lesz nekünk, akkor hasznunkat mozdítjuk elő, ha nem lesz kedvező, azon esetre marad fenn menedékünk, mert repraesentálhatunk; sőt ha látjuk, hogy ott lesznek azok, kiknek ott nem kelene lenni, és ellenünk voksolnak, mi annál nagyobb tüzzel votizálunk.

Márjássy mixta sessió ellen. Vay újra. Pázmándy: azon okokhoz, melyek a mixta sessió ellen felhordattak, én csak ezen egyet adom még: hogy már a Főrendeknél conclusumba ment Vurum püspök úr proiectuma szerént az, hogy a repraesentatio küldődjön fel az articulusok nélkül, akár akarják a Statusok, akár nem. Nem oda mutat-e az t. Statusok, hogy ha mi most kívánnánk is a mixtát, azt mondanák majd a Főrendek, hogy mi velünk nem gondolnak, és mixta sessió nélkül is felküldik a repraesentátiót Ő Felségéhez, nem lenne-e praepiudiciumunkra, sőt gyalázatunkra? én hát Sopron vgye követje véleményére állok annyival is inkább, hogy ezáltal perplexitásba jöven a Főrendek, még majd maguk kérnek bennünket, hogy mixta sessiót tartsunk.

Komáromy Sopronnal tart és mennél előbb küldődjön deputatio Ő Felségéhez mixta sessió nélkül, mely igen sok rosszra adhat alkalmat.

Gr. Desseffy. A másik táblánál sok olyan emberek vannak, kik nem oda valók, és akik erubescere non valent — és akik még megtérni nem tudtak; kérjük meg hát a nádort, hogy ezen nagyérdemű urak velünk ne votizáljanak, kérjük a mixtát, minthogy már abban megegyeztek a Főrendek, hogy az imputátiót a repraesentációba betehetjük, csak articulusba ne menjen, erre is reá állnak majd talán a megkevesedő mágnások; irtózom én attól, hogy ha külön küldünk repraesentátiót, az executiva protestast ez által tacite elismerni látszatunk bírónak: de más részről az sem argumentum előttem, hogy ilyen dologban az praecise még soha szokásban nem volt; mert az, amire provocáltunk, csakugyan volt egyszer valamikor a maga idejében első tett, s úgy válhatott szokássá.

Bernáth: Separativa repraesentatiót.

Uzovics mixta sessiót kíván.

Bezerédy irtózik a seorsivától, mert a seorsivával vége a constitutióknak.

Bartal felel Bezerédynek. Elejétől fogva sok forma volt az articulusok proiectálására nézve, mégis megmaradt a constitutió.

Deák. Ha olyan veszedelmes a mixta sessió, ha a seorsiva repraesentatió olyan nagy kárt hoz maga után, ha a conciliatió már négy hét óta próbáltatván, annak semmi sikere nem lett, én nem tudom hát mit kellene tenni. Elmellőzvé a már felhordottakat, én komáromi vgyei követ argumentumai mellett seorsivat kívánok. Beszéltek többen, némelyek a mixta sessió mellett, némelyek a conciliatió mellett, de a voksok összeszámolása után a többség a mixta sessiót kívánók részén lett, és ezt a praeseselek előadván, solválták a sessiót. Mixta sessióba megyünk hát holnap, vagy holnap után! Mert úgy látszik, hogy jól támogatta a többség ezt az oldalt! conciliatióról bizonyosan nem is álmodhatunk, mert azt már négy hét, sőt ettől fogva mindég hijába próbálták a Statusok, mixtának kell lenni; mely szép lesz hallgatni a debátokat, megálljunk, ebből semmi sem lesz: Voltaire gúnyoló pennáját ide! lássuk majd a következő ülést.

Jegyzés. Bécsből azt a hirt hozták, hogy midőn Ő Felsége kérdezné: hogy mit csinálnak a magyarok? egyvalaki azt felelte; czivakodnak már négy hét óta contributió iránt; melyre Ő Felsége: ha azt gondolják a magyarok, hogy a sok disputálással eltöltik az időt, én tavasszal eleresztem haza őket, nem! ha hat esztőndeig végzik is, amit reájok biztam, hat esztendeig haza nem eresztem őket.

Áldott Felség!

Az a hir, hogy Ferdinánd a magy. katonaság fő commendánsa tegnap indult el Bécsből Pétersburgba hatod magával, de követ társai közt egy csipet magyarsincs. Ecce praeclaram gentem Hungaram.

Jan. 14-én a kerületi ülésben Nemák úr, mint mostani notárius felolvassa a tegnapi tanácskozás szerént készült izenetet; szépen fel volt téve és úgy mint illik Trencsén vgyének lelkes követjéhez, Gr. Illésházy barátjához; vivátok követték Nemák ur nunciumja felolvasását. Mixta sessió lesz hát úgy és ha ott nem győzünk is, törvényes ügyünket a mágnások nélkül is Ő Felsége elejébe terjeszthetjük, és külön repraesentálunk.

Vay feláll, és így szólt: T. Statusok! további mogfontolásom után én azt tartom, hogy czélunkat leghamarább és bátorságosabban elérjük, ha még egyszer a conciliatió módjáról gondolkodunk; én úgy tartom, hogy legjobb lesz nekünk Sopron vgye érdemes

követjének Nagy Pálnak azon propositióját elfogadnunk, melyet ez előtt negyed nappal proiectált, és akkor sokan közölünk el is fogadták. Erre sokan felállottak és helybenhagyólag kivánták azt Nagy Pál által felolvasatni.

Nagy Pál tehát felolvasta proiectumát amit már ezelőtt negyed nappal széjjel tépett. De hiszen erre csak reá nem álltak s marad talán a mixta? Semmiképpen nem, mert

Balogh azt mondja, hogy kössük össze Nagy Pálét Nemákéval.

Bezeredy már azt kéri, hogy délután dictaturára menjen. Boldog Isten, mire jutánk! a decisum ez lett: **az articulusok elmaradnak a repraesentatiótól.** Ez a precarius mód jót szülhet, de az tinconsequentia inexcusabilis marad örökre.

Jan. 15-én vizsgálat alá vétén a tegnapi leirt nunciumot, azon a kerületi ülésben némely javításokat tettek.

Jegyzés. Itt nevezetes volt Borsitzkynak azon előadása, hogy a volt Trencsén vmegyei commissárius h. ör. Eötvös ur, midőn néki a vmegyei perceptor azt mondá, hogy esküvése ellen tesz, ha az igazságtalanul kivetett adót beszedi, azt felelte, gyónja be a papnak azon tettét, ha véteknek tartja. Marczibányi az öreg reformatus erre azt mondá: hát már én kinek gyónhattam volna be? meg kell büntetni a commissáriusokat.

Jan. 16-án országos gyűlésük volt a Statusoknak 9, a Főrendeknek 11 órakor; a Statusoknál felolvasatott a tegnapi javított nuncium és némely észrevételeket tévén a Personális ur, újra megrostálva által küldetett délután 2 órakor a mágnásokhoz, kik a feleletet holnapra halasztván, mind a két tábla szétoszlott.

Jegyzés. Nevezetes volt az, hogy midőn a contributióról volt szó a 3-ik §. vége felé ezen szavakal: „de contributione inire nec possint, nec velint“ a Personális ur kihagyatni kívánván, Vay akkor azt mondotta, hogy maradjon meg, mivel lehető, vagy legalább nincs a lehetetlenség országában az, hogy olyan eset is adja elő magát, melyben nem tartozik az ország contributiót adni. Erre a Personális ur ilyen kifejezéssel élt: Borsod vármegye követje ezen argumentumát a csillagokból láttatik venni, azért erre felelnem sem kell. Melyre Vay: kötelességemnek tartom megmutatni, hogy Borsod vármegye nem a csillagokból veszi argumentumát, hanem azt mondám, hogy nem lehetetlen az az eset, — azonban én örömet a földön maradtam volna, de tudjuk azt, hogy a szomszéd országoknak is volt constitutiójok, mégis elenyészett, tudván azt, hogy József alatt egész constitutióink elrontatott: nem tartom hát lehetetlennek ez után is az ily esetet, — amikor osztán a contributiókat az ország maga ellenére adni köteles csak ugyan nem volna.“

Erre ifju B. E., ki akkor Vay háta megett ült, ezt sugta Vaynak: Még ilyet senki sem mondott ezen a diaetán öcsém!

Délután 4 órakor dictáltatott azon néhány rendbéli javítás, mely tétetett a nunciumon a Personális és Statusok által sok disputálások között, de amelyek közt alig lehetett újat valamit hallani, mert négy hét óta mindég ez foly.¹⁾

Jegyzés. Nságos Szőgyényi úr 2-ik kancellarius igen rosszul van, hirlelik, hogy a doctorok 10 napot ígértek csak bánkódó kedveseinek, annak élete felől.

A Dunán ma estvéli 11 órakor állott meg a jég s másnap 7 órakor két német által ment a jégen; Ausztriában estefelé pedig szerte-széllal jártak a Dunán.

Jan. 17-én a Statusok 11, a mágnások 9 órakor gyültek össze országos gyűlésre, mely alkalmatossággal felolvastatott a Főrendeknél a Statusok nunciuma, melyre legelőször is

L á n c z y főispán annyira reá állott, hogy abban csak egy kommát sem itélt változtatni. V u r u m és S z e p e s s y püspökök tettek ugyan ellene némely észrevételeket, de

Cziráky, b. Mednyánszky, gr. Illésházy, a Nádor, ezután pedig mindnyájan kinyilatkoztatták, részint beszédjök, részint főhajtásukkal, hogy nemcsak megnyugosznak a Statusok nunciumában, hanem az iránt egész örömeiket kinyilatkoztatták. Pro forma csakugyan két szócskát kivántak megváltoztatni.

Jegyzés. Ezen váratlan helybenhagyásnak nem iktatható okát beszélték titkon némelyek. Csak még 14. jan. visszajöhetnek.

Ezzel általküldötték a deputatiót a Statusok palotájába 11 órakor, mely ezen szokatlan helybenhagyást megvigye, de csak verbaliter. Orátor volt Kopátsy püspök, ki czifrásban mondván el az izenetet, mint ezt a Nádor szájába adta, a Statusok ezen megütözköztek és disputáltak azon kifejezésen, hogy a status szükségeit vegyék gondolóra, ez idővel sok rosszat szülhetne; erre a Statusok délutáni 2 órára készítettek egy nunciumot, melyben azt kivánták, hogy írásban, nem verbaliter izenják akaratjokat a Statusoknak, mert amit izentek, az őket újra perplexitásba hozza.

Melyre a Nádor mosolyogva azt felelte, hogy ne nyugtalanodtassa a Statusokat azon izenet, mert a Főrendek minden szavait helybenhagyják a Statusok nunciumjának, ezzel solválta a sessiót.²⁾

¹⁾ V. ö. Jegyzőkönyv I. k. 389—409. lapig.

²⁾ A nádor ezen megnyugtató választ körvonalazta s küldöttség által értesítette a Statusokat (L. Jegyzőkönyv I. k. 420. lap.)

Jan. 18-án országos gyűlésük volt a Főrendeknek 9 órakor, a Statusoknak pedig 10 órakor. A Főrendek táblájánál olvastatott a régóta vitatás alatt lévő repraesentatio, melynek végétől elmaradtak ugyan az articuli projectumok ; de ezeknek principiumai csakugyan belé iktatódtak a Statusok kívánsága szerént.

Tíz órakor a Statusoknál is felolvastatott ugyanazon irás és ennek magyar fordítása, melyen némely javítások tétetvén, egy óraker mind a két tábla eloszlott.

VI. F e j e z e t.

Az előleges (praeferentialis) sérelmekre vonatkozó nuncium tárgyalása. Heves vita a magánosok pénzügyi viszonyait szabályozó, az országgyűlés beleejegyzése nélkül kibocsátott ideiglenről (provisorium) és a papirpénzről.

(1826. jan. 19-től april 17-ig.)

Jan. 19-én kerületi ülésük volt a Statusoknak, hol a praefentialék vizsgálat alá vétetvén,

Német szeghy praeses ur jelenti legelőszőr, hogy a közelebbi circ. sessióban a pénz dolga iránt lévén tanácskozások a Statusoknak, erre nézve az lett a conclusum, hogy az 1807-iki diaeta principiumjaihoz ragaszkodunk e tárgyban, mint ezt már Pláthy notárius ur is tette, ki is most beteges lévén, helyette gróf Deseöffy vevé fel a notáriusi pennát.

Az első nagy nunciumban sok olyas jöven elő, melyeknek a deputationale operatumokban lesz helyök, — azok kihagyattak, míg nem azon §-ra jött a sor, melyben a Statusok abbéli kívánságukat jelentik ki, hogy az ország nagyjainak ne legyen szabad külső országokban lakni. Marczibányi erre a pontra nézve úgy nyilatkozott, hogy a Statusoknak ezen kívánságuk ellenkezik azzal, mely szerént a protestáns ifjaknak a külső országai akademiákra való szabad ki menetelöket sürgetik. Ennek Schmidegg azt vetette ellenébe, hogy az akademikusoknak odakinn fundatióik vagynak ; Borsitzky pedig azt, hogy a nunciumban csak olyan kinnlakás subsummáltatik, melyre nincs helyes ok, az akademiákra való menetel pedig nagyon helyes ok. Ugyan Marczibányi azért is kívánta elmellőztetni a fenntebbi propositiót, mivel — úgymond — azzal a tulajdonosság jussa sértetik

meg; melyre Schuidegg azt felelte: Szabad vagyok házammal, még sem szabad azt felgyujtanom. Vitéz pedig azt: hogy az erdőivel is az ember szabad, még sem vágathatja ki. — Több nehézségek is adtak elő a kérdéses tárgy ellen; nevezetesen Szinyey azt mondotta, hogy ha szabad a magyar eladott jószágból származott capitalist elvinni, miért nem annak jövedelmét is? Bartal azt, hogy igen könnyű lenne annak a törvénynek megsértése, ha csak igen szoroson meg nem határozatnának az esetek, melyekben ki nem szabad menni: de még azokat is könnyű volna kijátszani. Nyék y: A nagy urakat el nem tilthatjuk, mert azoknak odakinn is van jószáguk, a szegények pedig nem sok pénzt visznek ki. — Má r j á s s y: hogy tilthatnánk mi azt el, ha mi magunk is szeretnénk, hogy a külső országi nagy urak hozzánk jönnének lakni?

Mind ezen nehézségek megfejtetlen maradván, Bez er é d y azt proiectálta, hogy kérettsék meg Ő Felsége, hogy a mágnásoknak engedelmet ne adjon a kinn lakásra, addig az ideig is még erről törvényes provisió nem fog tétetni. A többség mindazonáltal abban állapodott meg, hogy ez az egész tárgy maradjon a publico politico.

A kereskedés és harminczadok tárgya hasonlóan a deputatio nale operatumokra halasztatott.

Ő Felségének az országban való lakásának kikérésére nézve Bartal és Bez er é d y által tett észrevételek jóvá hagyódván, a későbbi nunciumba fölvétettek.

Az ak ad e m i á k r a v a l ó m e n e t e l t, és protestáns nevelők felvételét tilalmazó parancsolatokra nézve, midőn a nuncium e tárgyakat illető §§-ai olvastatnának, igen sokan azt kiáltották, hogy ezek maradjanak a dep. operatumokra. Még Borsitzky is ebben a vélekedésben volt, de midőn Somsits, Pázmándy és Bernáth előadták, hogy a protestánsoknak mely cardinalis jussaik sértetnek meg azok által, attól elállott. Marczibányi és Jordán szky kívánták, hogy az akademiákra való menetelre nézve a catholicusok is említettessenek, mert ezeknek is voltak fundatióik Bolognában s Rómában, hol van a collegium S. Apollinaris Hungaricum, melybe egész József idejeig kijártak sok clericusok, de ő eltiltotta, ami ellen 1790-ben több püspökök repraesentáltak, de resolutió mind eddig sem jött. Erre Földváry azt feleli: a protestánsoknak békekötési jussoknál s a törvényeknél fogva tulajdonítatik azon szabadság; azért annak eltiltása világos gravamen, a catholicusoknak pedig csak ex generali proposito libertatis: Erről hát hallgatni kell.

Többire az lett a conclusum e tárgyra nézve, hogy mint gravamen maradjon a nunciumban.

Hogy a catholicus növendékek protestáns nevelők által neveltetnessenek, annak különösen ellene szegeztek magokat a secularisok közül, *Marczibányi, Némethszeghy, Ghyeczy, Vidovich*, kik az ilyen nevelés által gyermekeiket kockázthatni nem kívánták, — s amit a kancellária már egyszer elvégzett, maradjon az ügy, amint van.

A clerusból nevezetesebb ellenvetéseket tettek *Csausz*, azt állítván, hogy más természeti jus a szüléknek a vallásra nézve nem competál, mint amit *Szt.-István* által tett megtérítésünknel fogva tartunk; ez pedig az, hogy minden katolikus szülött szülői vallásában neveltesse, és hogy nem tartozik az ad liberum religionis exercitium, hogy a protestáns ifju katolikus gyermekeket nevelhessen. Az elsőre a bihari követ *Miskolczy* ur azt felelte: *Szt.-István* idejében pogányok és keresztények voltak az országban, most pedig mindnyájan keresztények vagyunk, azért az ide nem alkalmazható. A secularis urak ellenmondására pedig az felelte, hogy noha már maga a kockázthatni kifejezés is helytelen itt, — de annyit még sem mondhatnak itt a különböző értelemben levő urak, hogy ha már a kancellária úgy végezte, hát maradjon az ügy: mert így gravamenünk sem marad. — *Csausz* másik állítására *Nyék*y azt felelte, amit szabad egy hazafinak, azt szabad egy protestánsnak is. *Somsits* pedig azt, hogy annak régenten is ususában voltak a protestánsok, hogy nevelhettek, ő u. m. az universitásban protestáns professortól tanult, ha hát protestáns lehet professor, miért nem Hoffmester?

Felkelt most: *Miskolczy*, pécsi kanonok, és *Verbóczynek Márjássy* által provocált prologiális cikkelyének ezen szavait: *Nec Episcopus cohibere potest, ut filii educantur a parentibus*, oly erősöknek lenni elismerte, hogy az ellen sem császár, sem pápa nem parancsolhat; de megkülönbözteti a nevelésmódot, mely nem függ az atya szabad tetszésétől; egy pápista szülött ugyanis kereszteltetésétől fogva magyar polgár, és az anyaszentegyháznak tagja, azért is azt szülei tartoznak pápista vallásban neveltetni. Ennek a vallásnak egyik ágazatját tesszik a czeremoniálék is, melyek nemcsak annyiból állanak: alázatos szolgálja; hanem a moralitásra emlékeztetnek; — a pápista dogmák nem olyanok, mint a más vallásbélieké, mert azok moralitást is vezetnek, de még a moralis religiója sem az a katolikusnak, ami az akatholikusoké: hogy várhatni hát olyan emberből jó nevelőt, aki azokat kineveti.

Erre oly zúgás támadt, hogy a tisztelt kanonok ur többé szóhoz nem jöhetett, — míg nem Nagy Pál a lármának végét vetett ezen szavaival: *Én tagadom, hogy minden religiónak egy forma morálja nem volna, aki pedig egy más vallásbéliek czeremoniáit kineveti, azt bolondnak declarálom.* — *Jordánszky* a nevelést a vallástól elválaszthatlannak tartotta, és ha az educator szó a §-ban megmarad, s talán törvénybe is megy, féltő, hogy indifferentismusra nyittatik ut, aminél veszedelmesebb dolog nem lehet. *Földváry* kívánta azt is betéetni a §-ba, hogy a katolikus gyermekeket szabad légyen protestáns köz iskolákba vinni, mert valamint a katolikus oskolákban tanulnak a protestáns ifjak, úgy azok is tanulhatnak a protestánsoknál. Ezt *G.* — a consiliumra tartozó dolognak mondotta, amire a bihari követ *M.* elmosolyodván, azt felelte, hát a consilium eleibe nem a diaeta szab törvényt? melyre *G.* megboszongodván leült. Gróf *Deseöffy* nagy praejudiciumnak tartotta azt a katolikus szülékre nézve, hogy a papok, ha adhatnának is jóra való nevelőt, kész akarva nem adnak. Végre közönségesen a papok is úgy látszott abban egyeznek meg, hogy az educator szó helyett informátor szóval éljenek a nunciumban, s a vallás tanítását csak katolikus informátorok tehessék, — s ezzel vége lett a gyűlésnek.

Jan. 20-án kerületi gyűlésben: a könyvnyomtatás szabadsága és a leányok neveltetése tárgyait gróf *Deseöffy* ellenére, aki kivált ezen utóbbi mellett sok okokkal erősen harczolt, a deputatió-nale operatumokra halasztották.

A nemzeti nyelvre nézve: *Jordánszky* az 1741. 16. cikkelyre, mely a nunciumban provocáltatik, azt a kifogást tette, hogy az csak a kanonokokra értetődik, s azért azt inkább kihagyatni kívánta, mint az egész clerusra aplicálni.¹⁾ *Csausz* pedig lehetetlennek is lenni tartotta még most, hogy egy oly generalis törvénynek fogantja lenne,²⁾ mert nem kap ordinan-

¹⁾ A nuncium e helye így szól: „Status ecclesiasticus in nonnullis diocesisibus contra mentem articuli 16. 1741. quo canonicis peritia linguae nationalis iniungitur, non paucos in cura spirituali hungarorum constitutos linguae hungaricae ignaros numerat stb. (L. Acta comitior I. k. 163. lap.)

²⁾ E generalis törvény proiectuma a nemzeti nyelvről szóló 4-ik §-ban van, s így hangzik: „Ut a modo in posterum, in sensu legis, nullus ad officium quodpiam publicum, sive Ecclesiasticum, sive saeculare admittatur, qui linguae patriae ignarus esset: provisione hac relate ad interiorem senatum in civitatibus augustanae confessionis ministros et graeci ritus non Unitorum Parochos ad sexennium extensus, ita ut eodem evolutu omnes patriam linguam callere teneantur. (L. Acta comitior I. k. 165. és 166. lap.)

dusokat a püspök minden megyében. **B a l o g h**: keressen olyat: aki vagy már tud magyarul, vagy megtanulhat, ha tanítják. **V a y**: ki nem lehet az említett törvényt hagyni, mert püspök is van, ki nem tud magyarul (kiabáltak az ifjak **Vurum**). — **B a r t a l**: minthogy a nyelv terjesztésére nézve leghatásosabb eszközöknek tartotta a papokat, azokat annak tudására minden módon szorítani javalta. 1790-től fogva a magyar nyelv intensive terjedt, de extensive fogyott. Ó Pozsony vármegyében a magyar nyelvet csak reponáltatni kívánna az 1580-ki virágzásába. **J o r d á n s z k y** Vaynak azon szemrevetésére, hogy Esztergomban nem régen papolnak tótul is, azt mondta, hogy azt csak a tót cselédek kedvéért teszik, Bartalnak pedig azt felelte, hogy ő emlékezik rá, hogy Pozsony vármegyében egy falú egészen magyarrá lett, és az unoka magyarul szidta a nagyapja német lelkét. Hogy pedig Ó Herczegsége a primás is valóságos előmozdítója a magyar nyelvnek, például felhozta a nagyszombati oskolát, melyben minthogy a magyarnyelv elhagyattatott, a primás fundatiót tett, hogy az tovább is folytattasson. Ezekre **B a r t a l**: csak a régi protocollumokat kell összevetni a mostaniakkal. majd kitetszik a differentia, kár hogy a clerus ezt tartja: temporalia cedere debent spiritualibus. **M a j t h é n y i** három falut említ Hont vármegyéjében, hová hol tót, hol német plébánost rendeltek a püspökök, de magyart soha se. — Gróf **D e s e ő f f y** diaetale conclusummá tételni kívánta, hogy a jövő diaetára minden jurisdictió adjon datumokat az iránt, miképen áll nála a magyar nyelv, akár a köz-, akár a privát dolgokra nézve. — Sopron városa követje **W a g n e r** a nunciumnak azon kitételét, hogy a kir. városokban a német nyelv indistinctim virágzik, lágyíttatni kívánta, minthogy már egy időtől fogva Sopronban magyar papot is tartanak. Ezzel alkalmazosságot adott arra, hogy **N a g y P á l** így kiáltana fel: Boldog Isten! Magyarországnak egy nagy városában még magyar papot is tartanak! — (Kaczaj; vivát) Ezután számadásra rántotta **N a g y P á l** a több városi követeket is, u. m. a kőszegit, pestit, budait, ki is deákul gyagyogta el (nem szokván a beszéléshez) egészen megzavarodva, hogy Buda városában van egy magyar nyelv tanítómes-ter, kinek minden tanítványa hóuaponként 6 forintot fizet (kaczaj, kigúnyolás, lecsepültetés, szidalmazás, minden). A magyar nyelv több helyekre való behozásának időhatárjául hosszabb vitatások történnén, a gyűlés széjjel oszlott.

Délután e l e g y e s ülésben az Ó Felségéhez készített re-
praesentatió solennisáltatott.¹⁾

¹⁾ E fölírat szövegét lásd Acta Comitior. I. k. 137. és köv. l.

Jan. 21-én kerületi ülésben folytatólag a magyar nyelv dolgában előfordult az is, hogy a lutheranusok igen szeretik elmellőzni a magyar nyelvet. Erre Prónay, Kissel s Berzsenyivel dicsekedve felelt s méltán is. Továbbá : hogy Pest városa a theatrumot németeknek adja ki, kik a magyart vagy éppen nem, vagy igen súlyos feltételek alatt hagyják játszani. Marjássy s gróf Desseffy hevesen kikeltek ez ellen: Pest városa követje Boráros mentvén városát, azt mondotta, hogy lehetetlen ott a magyar theatrumot fenn tartani, mert nincs publicumja s az árendás belebukik árendájába, ha a magyar játszókat engedi játszani. Erre Ragályi Tamás azt feleli: hogy hát játszanak a magyarok ingyen. (Erre vivát lett). Gr. Desseffy: A pesti theatrum magyar eladott fundusok árából készült, tehát legalább elsősege lehetne benne a magyarnak. Nagy Pál: Csak fundus legyen reá, magában felkél a magyar theatrum. Ezelőtt 40 esztendővel Bécsben igen megvetett állapotban volt a német theatrum, mindig francia theatrum járt, most pedig már mennyire ment? Felolvastatta ezután az itt lévő theatralisták instantiáját, melyben a Statusok pártfogását kérik, hogy a nemzet gyalázatára el ne kellessen nékiök menni most télen Pozsonyból, hol diaetavan. — Marjássy és Izsák azt kívánták, hogy zárattasson be a német theatrum Pesten 20 esztendeig. Ezután conferáltak a theatralisták számára, csaknem minden követ egy-egy zártszéket vett. Ezekon kívül Tökölyi 500 frtot ígért, b. Ditrichné mint Nagy Pál jelenti, 400 frtot ajánl. Midőn Jordánszky is provocáltatna a Praeses által, hogy micsoda helyet vesz a theatrumon, azt mondta, hát ha ő az esztergomi templomra való adakozást proponálná, conferálnának-e a Statusok? Nagy Pál erre azt mondá: Ez nem egyenes felelet a Praeses ur kérdésére, a templomra azonban már úgyis eleget adtunk, de még itt most a magyarnyelv előmozdításáról van a szó. Pap egy sem ajánlott semmit. Némely követek utravalót ajánlottak a theatralistáknak!! Félt is, hogy előbb-utóbb arra szorulnak. — Uraim! hátra vagyunk!!

Jan. 21-iki kerületi ülésből még valami.

Olvasván a praeferentialék nunciumában azon §-t a kerületi jegyző ur, mely szól a koronaörökösöknek azon köteletségükről, hogy a magyar nyelvet tanulják: Bezere dy ur azt az észrevételt tette, hogy ne csak a koronahercegek köteleztessenek erre, hanem minden királyi herceg is, mivel — úgymond — nem tudni az Isten rendelését s e javallat helyben hagyódott. — Ugyanekkor Somsits ur javallá, hogy a Fenséges Nádorné magyar beszédje, melyet az ötlet köszöntő Statusokhoz intézett, diáriumba tétessen, sőt

különösen is kinyomattasson, mivel hogy ő az első az uralkodó ház asszonyai közül, ki magyarul szólott a magyarokhoz. — Melyhez Nagy Pál azt adta, hogy a kézirat pedig, melyet a Fenséges Nádorné a deputatio orátorának átadott, a museumba tétessen. De e ő ff y ilyen formán kívánta a diariumba betéttetni: ő volt, aki először érezte azt, hogy a magyarokhoz honi nyelven lehet legérzékenyebben szólani; melyhez Nagy Pál azt ragasztotta: és a magyar dámáknak példát adni méltóztatott.

Jegyzés. A fenséges Nádorné üdvözlésére kinevezett küldöttségnek szónoka Kopátsy József veszprémi püspök vala, kinek magyar nyelven mondott üdvözlő beszédére a nádorné hasonlóképen magyar nyelven így felelt:

„Nagy köszönettel veszem az ország Rendeinek, az új esztendő alkalmatosságával előmbé terjesztett kívánságait; de még nagyobb köszönettel elfogadom az anyai öröm indulatimban való részvétleket, melyeknél fogva az elmúlt esztendőben oly igen boldoggá tétettem.

Nem bizonyíthatom be sikeresebben ezen indulatimat, mintha édes gyermekeimbe a magyar nemzet iránt, ugyanazon szeretetet fogom oltani, mely magamat lelkesít.

Nincs szivesebb kívánságom, hanem a folyamatban levő országgyűlése által a közhazánknek java előmozdítasson.

Ne terheltessen ezen kiküldöttség ezen érzéseimet az ország Rendeinek bejelenteni és őket igazán hajlandó indulatim felől bizonyosokká tenni.“¹⁾

Olvastatott továbbá a nagy nunciumból azon §., melyben a magyar tudós társaságra ajánlottakról van szó, midőn a fundátorok nevei olvastattak, éljen kiáltások történtek.

V a y ur jelenté, hogy Károlyi György gróf azon feltétellel ígérte csak az 1000 pengő forintot esztendőnkint adni, ha a magyar tudós társaság fel nem állna. (?) (Tán megfordítva).

M a r c z i b á n y i pedig abbéli szándékát nyilatkoztatta ki, hogy ő is ama Marczibányi 70. ezer v. forintból álló fundatiót kívánja össze olvasztani ezen mostani oblatumokkal, de elébb kívánná a planumot látni.

Erre V a y jelentette, hogy ők, kik ezen ajánlást tették, voltak Ő csász. kir. Herczegségénél, s egy instantiát is nyujtottak be, melyben ezen szent czélnak előmozdítására megkérték; ígérte is a

¹⁾ A küldöttség a febr. 17-én tartott ülésben számolt eljárásáról; jelen tésében a többek közt mondja: „Ad quam gratulatoriam dictionem (Kopátsy beszédére) Serenissima Archi-Dux (Maria Dorothea), pro inexplicabili omnium jubiló, perinde patrio idiomate, et quidem exacte ac suaviter sequentibus respondit.“ (L. Acta comitior. I. k. 205. és 206. l.)

Nádor, hogy a legelső alkalmatossággal fel fogja ezen dolgot a sessióba venni, de hogy mindeddig elmaradt, — egyéb okát nem gondolhatja, — mint azt, hogy talán a Főrendeket s Ő Herczagségét igen nagy dolgok foglalatoskodtatják.

N a g y P á l jelenti, hogy más ajánlások is fognak történni, különösen Sopron vármegyéből egynéhány ur a minapában akart 1000 aranyat ide felküldeni a magyar tudós társaságra, de ő azt tanácsolta nékik, hogy halaszszák ezen ajánlást akkorra, midőn e végre a vármegyében jelentés lesz. Arról pedig bizonyos vagyok, — így folytatá Nagy Pál beszédét — hogy a kormány is fogja secundálni ezen szándékot, midőn a polgárok tulajdon erszényeikből állítanak fel ilyen institutumot; igaz ugyan, hogy más országokban a kormány maga szokta csak a nyelv pallérozását elő mozdítani. Arra pedig, ami az oblatorok neveik articulusha való tételét illeti, azt mondotta, hogy ne csak azok nevei, kik itt az országgyűlésen conferáltak az academiára, hanem Marczibányié is és minden oblatoroké articulusha menjenek úgy, mint a Ludovicea felállítására tett ajánlások inarticuláltattak, aminek idővel nagy hasznát vehetjük még.

Olvastatott ezek után a cameralis jószágok licitációjáról irt §. a nunciumból; melyre tett néhány észrevételek előadása után eloszlottak.

Jan. 23-án reggeli 9 órakerületi ülés tartatott.

F e h é r v á r y mint előlülő jelentette, hogy Ő cs. kir. Herczagségéhez, minthogy már az Bécsbe elutazott, szerencsájök nem lehet, hanem elmenvén a Personálishoz, az csütörtökre halasztá a regnicolaris ülést. Ezek után jelenté, hogy a következő napokban délután 3 órakerületi fognak dictáltatni a már vizsgálat alatt levő praefentialis tárgyak.

N a g y P á l két kérdést támasztott ezek után. 1-ör ledicáltatván a praefentialiék ujra megjobbítgatva felvevődnek-e még kerületi tanácskozás alá a stilusra nézve, vagy nem? 2-or: Nem volna-e tanácsos a commerciumról való értekezést ki nem hagyni a nunciumból, valamint az educatiót is? Ő maga mind a két kérdésére állítólag felelt.

B e z e r é d y az elsőre nézve meggyezett Nagy Pállal: de a másodikra nézve azt mondá, hogy már azon két tárgyak kihagyandóknak declaráltatván az előbbeni circ. sessiókban (midőn Nagy Pál ur Bécsben volt) úgy nézettethetnek, mint circulare conclusum szerint elmaradtak. — B a l o g h, S z e g e d y, B o r s i t z k y, K o m á r o m y az elsőre nézve Nagy Pállal, a 2-ikra nézve Pázmándy

val tartottak, ki azt kívánta, hogy a commercium csak egy principiumkép iktatódjon legalább a nunciumba, minthogy contributiót sem ígérhetünk addig, még nem leszünk bizonyosokká téve az iránt; ha lesznek e commerciális fuvaraink engedve Ő Felségétől. Az educatiót pedig, minthogy csak systematice volna jó pertractálni, itt hagyjuk ki: de azt megemlitsük mégis, hogy praeferentiálénak tartjuk.

Hanem a clerus és ezzel sok követ urak, mint Vécsey, Kajdacsy s a többi azt vitatván erősen, hogy már amit egyszer kihagytunk, az hagyasson ki, az lett a conclusum, hogy mind a commercium, mind a nevelésről irt §§-ok kimaradjanak a nunciumból, minthogy a deputationale operatumokban előjönnek, azonban a már megigazgatott, s leiratandó nuncium még egyszer olvastasson fel a circulusban.

Most következett az insurrectióról, s a lustráról való tractatus. Ennek ellene mondott B. Sztojka (de csak instructiója miatt); Marczibányi, B. Vécsey, Kubinyi nagyon sürgették ezt, s különösen a lustrát: Borsitzky, Balogh, Földváry, Schmidegg, Nagy Pál, Somsits, Vay, Pázmándy, ki javalta azt is, hogy egy deputáció rendeltessen, mely mind a lustra, mind a concurrentiális cassa coordinációját elkészítse s a conclusum e szerint lett.

Jan. 24. 25. 26. és 27. az újra leirt nuncium a stilusra nézve jobbitgatódott; ami pedig még le nem volt írva, délután irogatta az ifjuság.

Jegyzés. A muszkák nagy zavarban vagnak. Ki lesz a császár? még nem bizonyos. Ferdinand herceg után curir küldetett, hogy mulasson egy kicsit utjában. A Nádor megjött Bécsből; de resolutió nincs.

Jan. 28-án országos gyűlések volt mind a Statusoknak mind a Főrendeknek. A Statusok felvevén már valahára a praeferentiálék vizsgálatát, s javítgatását, az azok iránt irt nunciumnak¹⁾ 13-ik §-áig mentek, mely észrevételeket, a Főrendekkel egy deputáció által közölvén, az ülés eloszlott.

Az itt, s következő országos gyűlésekben tett észrevételek a nyomtatott jegyzőkönyvben elég bőven leirattak. Lásd hát ott.²⁾

Jan. 29-én kerületi ülésben mostani jegyző gróf Descöffy úr jelenté, hogy ő hozzá öregebb Pálffy Ferencz hozott egy könyörgő

¹⁾ E terjedelmes nunciumnak szövegét lásd Acta Comitior. 1. k. 147—172. lapig.

²⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 424—446 lapig.

levelet, melynek felolvasása igen szükséges volna. Ezértis ez, kapcsolatjaival együtt felolvastatott. Az instantia érdeme abban állott, hogy néki hét uradalmi lévén, minekutána sok adósságba verte magát, mely adósságaiból mentül könnyebben lehető kihatalás végett Svetich Jakab kamarás urat, ki magát ő iránta igen jó szívűnek mutatta, sequestri curátorának választotta. De Svetich mindjárt curátorsága elején kimutatta hűségtelenségét, elannyira, hogy csak öt fertály esztendei számadásában is a nagyszombati districtualis tábla által 331, 243. v. forintokban marasztaltatott el; s mégis gróf Pálffy bár mint igyekezzen, Svetichtől meg nem menekedhetik, mivel a magyar kanczellária által Svetich nagyon pártoltatik. — A grófnak s grófnénak ellene készített irományai elvettetnek — levelestárát a grófnak vissza adni nem akarja; sőt esztendei ki-rendelt járandóságát a grófnak felényire levonta, a magát pedig mint curátorét nevelte. Mivel pedig több követek instructiójok szerint pártolták gróf Pálffyt, mint Bars, Nyitra s Pozsony vármegye követei, végeztetett: hogy gróf Pálffynak ezen dolga a praeferentiálisok közé ugyan nem, hanem tüstént a praeferentiálisok után különös nunciumba foglaltatván, mint praeferens gravamen az országgyűlésre vitessen.¹⁾

Jan. 30-án országos ülés volt mind a Főrendeknél mind a Statusoknál. A Statusoknál N e d e c k y kerületi előlülő jelentvén, hogy Ő Felségének február 8 án s 9-én születésök napja leszen, illendő volna hát, hogy tiszteltetnének meg Ő Felségeik egy országos küldöttség által. — Ebben megegyezvén a Statusok, a Főrendeknek is tudtul adatott a Statusok ebbeli szándékjok, melyre a nádor azt a feleletet adá, hogy mihelyt a Statusok közől ki lesznek nevezve a deputátusok: ő is azonnal fog kinevezni a Főrendek közől kiküldendőket.

Ezután a 14 ik §-tól fogva vizsgálat alá vétetett a nuncium, s ítélő mester úr által a Statusoknak ezen §§ ra tett észrevételeik a Főrendekkel közöltettek, melyek igen bőven vagynak irva a diarinmban.²⁾

Jan. 31-én a Főrendeknek 10, a Statusoknak 11, órákor volt gyűlések.

¹⁾ Pálffy Ferencznek jelzett kérvényét lásd „Gravamina et Postulata privatarum familiarum. Acta Comitior. II. k. 567. l. V. ö. továbbá Acta Comitior. II. k. 870 l; a Guzmics-naplóban 1826. april 18-ki és az okt. 6-ki ker. ülés tárgyalását; 1827. márcz. 23. tartott orsz. ülés leírását. Jegyzők. V. köt. 61. 62. l.) (V. ö. Csengeri Antal. Magyar szónokok könyve 16. l.)

²⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 446—469. lapig.

Alig hogy a Statusok össze jöttek, jött egy fényes deputatio a Főrendektől, mely jelenté, hogy az integritásra nézve a praeferentiale nuncium principiumaiban egészen megegyeznek a Főrendek a Statusokkal, és csak némely szavakat változtattak, melyeket Bory itélő-mester úr el is olvasott.

Ezután felolvasta Personális úr a Bécsbe menendők neveit, úgymint: Ghyczy Péter, Kárász, Mikos, Kussevich, Jordánszky, Palugyay, gr. Sermage József, Miskolczy (kanonok), Streiter, — Borsitzky, Szegedy, Kubinyi, Somsits, Majthényi, Bezerédy György, Péchy, Markovics, gr. Schmidegg, Szerencsy, gr. Deseöffy, Almássy, Marjássy, Vay, Miskolczy, Marczibányi; a kir. városok részéről is egynéhányat s az absentium ablegatusok közül is.

Olvastatott ezután a nuncium 22. 23-ik §§-a.¹⁾ Nevezetes volt itt gróf Deseöffy észrevétele, ami alig megy a diáriumba, —

¹⁾ A 22. és 23-ik szakasz, melyből a híres „sistere“ szóharcz fejlődött, így szól:

Una porro e principalibus potestatis legislativae laesionibus illa est; quod tametsi praeter et ultra Articulos 3. 1715. 8. et 11. 1741. ac 10. 1790/1 Regnum Hungariae non ad normam aliarum provinciarum; at propriis duntaxat Legibus gubernari disponentes, articulus insuper 12. 1790/1 relate ad judicia diserte exprimat, in iisdem sic dictas Patentales acceptari non posse, verum Judicia secundum conditas, et deinceps condendas Leges et receptam Regni consuetudinem esse celebranda; praeterita nihilominus devaluatoria Epochae, triste illud praebuerit exemplum, quod Judices non modo pedanei, sed ipsamet etiam Fora super-revisoria, quorum legitimae sententiae, nequidem in revisionem Regiam pertrahi possent, secundum Patentales (ehelyett tették: Edicta) in objecto correlationum privatarum extradatas judicare fuerint obligata; imo Jurisdictiones quaedam, ad recipiendas in Judiciis suis praedictas Patentales intervntu plane Commissionum Regiarum sint adactae.

Non possunt quidem Status et Ordines resensum suum exinde receptum, non manifestare, quod Fora Judiciaria, quamvis sub praesidio supra citatarum Legum constituta, praevias Patentales tamen receperint, illisque Sententias suas, quae utique nunquam pro legitimis recognosci queunt, corformaverint, cum interim pro futuro etiam praevideant Status et Ordines, omnem ejusmodi conflictum, qui inter Juramentum Judicis, et altiora jussa oriri posset, in respectu moralitatis, nocivas post se trahere posse consequentias, oportunum itaque nunc tempus esse arbitrantur, ut praeter positivas Leges in correlationibus privatorum sub his adhuc Comitibus condendas, id quoque a Sua Majestate Sacratissima obtineant, quatenus tam Altissimos, hoc in merito ad Judicia Hungarica dimissos ordines, quam et circulare Intimatum dato 12. Julii, anni praeteriti Nro 18, 301, in quo relate ad causas Civiles partium Trans-Savanarum nova gradualis appellatio, citra influxum Legislationis praescribitur, benigne recipere, (ehelyett tették sistere) atque sic Regnum in eo securum reddere dignetur, quod iudicia in obversum Articuli 12. 1790/1 nunquam amplius provisoriis Mandatis regulanda sint (L. Acta Comitior. I. k. 153. 1.)

mert a Statusok által sem fogadtatott el! — mely ebből állott : „hogy a diplomatica irásokban Magyarország Ausztriának csak adnexumál vevődik ; hogy a külső udvarokhoz küldött követek Magyarországot nem repraesentálják ; hogy a magyar pénzeket német felírások vannak, s nem a Boldogságos Szűz képe ; s végre, hogy constitutióknk gunyolói büntetetlen maradnak ; érzékenyen panaszlotta ezeket, de ez csak privát panasz maradt, s a praeferentiálék közé nem iktatódt.

Ez alatt a Főrendek a tegnap hozzájuk küldött §§-sokot vizsgálgatták, — még nem tőlök egy deputatió érkezett a Statusokhoz, mely a Főrendek közül kinevezett deputátusok neveit közölte.¹⁾

Febr. 1-ső napján a Statusok és Főrendeknek 10 órára országos ülésök hirdettetett. A Statusoknál olvastattak a papok taxatiójáról szóló §§-ai a nunciumnak. — P e r s o n á l i s ur előadván, hogy a taxatiók nem most, hanem már a Ferdinandi diplomából vették eredetöket ; s tanácsosabbnak tartván ezen panaszt a sérelmek közt előterjeszteni, kívánta ezen tárgyat a praeferentiálék közül kihagyatni. Erre K o l o s v á r y kanonok ur szivrehatóan előadta azon sanyargattatásokat, melyeket mostani időben a clerusnak szenvedni kell, s kérte a Statusokat, hogy ezen fő sérelem, mely az ország tudta nélkül okoztatott, a praeferentialis tárgyak közé felvétessen. Ellenben :

B o r s i t z k y a papok jószágát, a Status jószágának declarálta lenni, utasítása szerént, s kívánta is ezen kinyilatkoztatást jegyzőkönyvbe tétetni, s hogy a papok taxatiója igazságos, azt Ő Felsége patronatusi jussából, 1541 : 20. 1550 : 19. 1518 : 17. s még némely canonokból is mutogatta.²⁾

B e z e r é d y György ellene mondott B o r s i t z k y n a k a franciaországi papok jószágai példájával, hol a revolutió alkalmával, előbb ugyan a papoknak, utóbb a privatusoknak javai is kotyavetyéltettek, s így lehetne ez utóbb még Magyarországbán is. — Ellent mondott J o r d á n s z k y is, és ellenmondása támogatásául azon könyvecskéket mutatta be a Statusoknak, melyek irat-

¹⁾ L. Jegyzk. I. k. 470—481. l.

²⁾ Hogy „a papok taxatiója igazságos“ azt Borsitzky a hiv. jegyzőkönyv szerént nem állította, hanem azt : „hogy a jus publicumnak és egyházi törvényeknek rendelkezései szerént az egyházi jószágoknak felesleg való jövedelmeiről az országgyűlés intézkedik (L. Jegyzk. I. k. 485—486. l.) Különbén e tárgynak részletes megvitását l. Jegyzők. I. k. 482—509. l.

tak azon állítások ellen, melyek 1811-ik esztendőben az e féle kérdésekben íródtak a papság ellen; — de mind ezek mellett is Borsitzky elébbeni vitatása mellett állhatatosan megmaradván Bezerédynak azt felelte, hogy mióta a francziáknál licitáltattak a papi jószágok, azóta jobb lábön áll a franczia financia; s így az ország is boldogabb. — Jordánszkynak pedig: hogy holmi privát írományocskák éppen meg nem erőltethetik az ő committensei utasítását.

Egyébiránt: az igen nagy többség oda járult, hogy ezen tárgy a praeferentiálék között hagyasson meg, de nem úgy, mint Borsitzky akarja; jól lehet Nagy Pál kiabálta, hogy ha a papok taxáltatnak is, kell tudni az országnak, hogy az a pénz, hová fordítódik; mert különben is nem arra valók a papi jószágok, hogy azokat maguk elköltsék, hanem hogy templomokat építsenek, a szegényeket segítsék, s több szent czélokra, de igazi czélokra fordítsák.

Ezek után olvastattak a magyar kamara függetlenségéről irt §§-ai a nunciumuak, s csekély stilusi változtatással úgy mint voltak, meghagyattak.

Febr. 2-án 9¹/₃ óraker kerületi ülés tartatott, melyben Deseöffy gróf, mint mostani circuláris nótárius a magyar nyelvről szóló §§-kat felolvasta, melyek is kevés változással meghagyattak. — Ezután külön három árkus új proiectumát olvasta fel a nagy magyar a hazai nyelv előmozdítása s virágoztatása tekintetében; de ez a sok el nem fogadtatott!! — s a hős mosolyogva hallgatott.

Febr. 3-án a Statusoknál s a Főrendeknél 10¹/₂ óraker országos ülés. A Statusoknál a kamara függetlenségéről irt §§-a a nunciumnak egészben elvégeztettek, csekély változtatás esvén rajtok. Szentkirályi ur által jöven a Főrendektől, azt a hirt hozta, hogy a Főrendek egy szóváltoztatást sem tettek a papok taxatiója iránt irt §§-sokon.

Olvastatott most a papirospénzről; s bár mint vitatta is a Personális, hogy azon tárgyról irt §§-ok változtassanak meg: a Statusok mégis megmaradtak csakugyan a nunciium szavai mellett, a principiumokra nézve.¹⁾

¹⁾ L. Jegyzők. I. k. 511—520. l.

A 44-ik §. epilógusa, mely fölött szintén sokáig vitáztak ez: Status et Ordinem Suam Majestatem Sacratissimam humillime orandum esse censent, ut objectum pecuniae, in omni sui extensione unice in Regni Comitii, quo ex mente Legum spectat tractare semper et defigere dignetur, actu vero in cursu existentes Anticipationales Schaedae evoluta ceteroqui²

Febr. 4 én rostálás alá vétetett az izenet azon czikkelye melyben a protestánsok külföldi akademiákra való kijárási szabadságok kéretik vissza,¹⁾ s azon parancsclat, mely jött annak megátlására, hogy protestáns nevelő katolikus növendék mellett lehessen, és azt taníthassa, vissza huzattasson Ő Felsége által.

Az akademiákra való kijáráásra nézve a Personális ur semm észrevételt nem tett; de a nevelők tárgyában adott parancsclat visszahuzására nézve, ezen kérdést terjesztette a Statusok eleibe: vajlon praeferens gravamen-e, vagy nem? Melyre

Jordánszky: Isten látja a lelkemet, semmi gyűlölségből nem szólok. — Hagyjuk ezen tárgyat ki a praeferens gravamenek közül, mert ennek a deputationális munkában lesz helye. De a többség e szerént azt kívánván, hogy a nuncium úgy amint van, az akademiákra való kimenetel szabadságára nézve maradjon meg, az meg is maradt, azon szócska hijján: cum primis, mely mellett Borsitzky eléggé harczolt, mert ugymond, ha mi is katolikusok akarjuk, hogy el ne maradjunk az evangelikusoktól, és a theologián és catechismuson kívül mást is kívánunk tudni, kérjük, hogy legyen szabad külső országi academiákra kimenni; de ez el nem fogadtatott.

A másodikra nézve t. i. a protestáns nevelőkre nézve, azon megjegyzést tette a Personális ur, hogy hagynák ezen tárgyat a Statusok azon helyre, hol majd a deputationális munkában a nevelésről fog szó tétetni.

Elfogadták s támogatták ezen javallatot Streiter és Csasusz kanonokok, úgy Szinnyey, Ghyeczy s Jakabffy követ urak.

Kivánták ezen tárgyat a nunciumban mint van meghagyatni: Deseöffy (azon példával élvén, hogyha Sokrates feltámadna, bár pogány volt is, taníttatnánk vele gyermekeinket, annyival inkább

pro relutione earum per Suam Majestatem Sacratissimam defixo termino, illic o, prout et Schaedae Reluitoriae, in nominali earundem valore, praefigendoque quam brevissimo termino, erga justae Ligae Monetam per Aerarium reluantur; Regnum vero ferenda Lege securisetur, quod nec Apocharum Mensae Argentariae Viennensis, nec aliarum Chartarum, seu hujus, seu alterius cujuscunque Societatis, aut ipsius Regiminis; prouti nec justa Liga carentis Monetae acceptatio imperanda, aut in cursum exmittenda sit. (L. Acta Comitior. I. k. 161. l.)

¹⁾ De előbb még hosszasan tárgyalták a nunciumnak a pénzre vonatkozó pontjait; (l. Jegyzőkönyv I. k. 516—548, lapig) és csak ezután tértek át a 45-ik czikkelyre, mely az evang. ifjaknak a külső akademiákra való kimeneteléről szól.

református kereszténynyel) Rohonczy, Czindery, La Motte, Földváry, Bezerédy György, Balogh, Borsitzky, Márjássy.

E szerint a nuncium úgymint a kerület ülésben készült, megmaradt; contradictiókat némely káptalan követjei a jegyzőkönyvben tételni kívánván, melyre Vay azt kívánta jegyzőkönyvbe iktattatni: „Non obstante concradictione cleri.“¹⁾

(A febr. 4-től 28-ig tartott kerületi és országos ülésekről a Guzmics-napló nem emlékezik. Hihető, hogy Guzmics e hóban Pozsonyban időzött, de emellett valószínű az is, hogy eddigi referense Pozsonyból távozott, s hogy ő neki más egyént kellett felkérni, ki őt időközönként a diaetáról tudósítsa; majdnem biztosan következtethető ez a Guzmics-napló februárhó után közlött tudósításaiból, melyek terjedelemre alak- és irányra az eddig közlöttektől igen eltérők.

Febr. 7-től, 28-ig a következőkről tanácskoztak az országos ülésekben Febr. 7. „az evang. ifjaknak a külföldi akademiákra való kimeneteléről, és nevelői alkalmazásáról;“ (l. Jegyzőkönyv I. k. 555—574. l.); a febr. 8. és 9-iki ülés tárgyai: a fiskalis a kameralis jószágoknak adományozása; a titkos delatiók és az insurrectió. (L. Jegyzőkönyv I. k. 579—593 l.); a febr. 11. 13. 14. 15. tartott országos ülésekben a nunciumnak a magyar nyelvről szóló cikkelyeit tárgyalták. (L. Jegyzőkönyv I. k. 593—678. lapig.)

Itt reflectálnom kell Szilágyi Istvánnak az 1877-ki akad. értesítőben közlött nagy becsű értekezésére, melyben e következőket írja:

„1826. febr. 15-iki ülés elhatározásához képest, midőn az előleges sérelmek iránti nuncium szövegének megállapítása fölött folyt a tanácskozás, melynek 57. §-ában foglaltatnak az akademiára tartozó részek, az ajánlattevők csak megemlíttetnek, mint akik egy tudós Társaság felállításához ennyi meg ennyi adományokkal járultak. Adatik tehát a tény csupán: de az ajánlatok genesiséről, egy szó nem sok, mondva annyi sincs. Minden bizonynyal igen kedvetlen dolgok mondathattak el azon, két napon az ország állapotát illetőleg, melyeknek emlékezetét a kormányon ülő férfiak nem örömezt látták volna jegyzőkönyvben is megörökítve. Ha egyéb adataink nem volnának is erre: megerősíthetne engem e felvételben az az *ellenszenvesnek mondható magatartás*, amelyet az elnöklő personális a nov. 2. és 3. napjainak eseményei irányában 1826. február 15-iki nyilatkozatai által tanusított, midőn a novemberi két napra hivatkozást a nunciumból kitöröltetni kívánta. Mint-

¹⁾ L. Jegyzőkönyv I. k. 548—554. l.

hogy ezen dolog Ő Felsége eleibe terjesztetik, így szól a jegyzőkönyv: az Elölülő nem hagyta helyben azt mondani, hogy kerületi ülésekben történtek az ajánlások, hanem az ajánlóknak tulajdon az országgyűléséhez intézett nyilatkozatokat e tárgyban előadván, ezt kívánta az országos megfontolásnak tárgyául vétetni és ahoz képest az izenetet is változtattatni.⁴¹⁾

Szóról szóra idéztem Szilágyi István sorait, melyeket midőn először olvastam, a Personális eljárását magam is az akademia, és annak alapítói iránt *ellenszenvesnek* s így hazafiatlannak tartottam, de figyelmesen átolvasva a nuncium 57. cikkelyét, és a febr. 15-ki országos ülés leírását, a Personális eljárását *ellenszenvesnek* nem találtam.

Ime a jegyzőkönyv szóról szóra:

„Az 57-dik cikelynek: velejére nézve nem volt semmi észrevétel, hanem a formájára nézve, minthogy ezen dolog Ő Felsége elejbe terjesztetik, az Elölülő nem hagyta helyben azt mondani, hogy kerületi ülésekben történtek az ajánlások, hanem, az ajánlóknak tulajdon az országgyűléséhez intézett nyilatkozatokat²⁾ e tárgyban előadván, ezt kívánta az országos megfontolásnak tárgyául vetetni, és ahoz képest az izenetet is változtatni.“

E kifejezés: formájára nézve a latin szövegben világosabb; ime a latin szöveg.

„Ad §-phum 57 . . . observabat Praeses: nihil quidem esse, quod intuitu meriti moneat, id tamen sibi minus conveniens, receptae autem Dietae tali praxi plane contrarium videri, ut quum negotium Suae Maiestati substernendum sit, memorata hoc §-pho oblata in circulis facta memoratur stb. (L. Jegyzőkönyv I. k. 664. l.)

Nem mondható tehát a personalis eljárása *ellenszenvesnek*, mert a kerületi ülésnek nem volt határozati, hanem csak indítványozási és tanácskozási jogköre. Mintha mostanság, a parlamentarismus idejében így fogalmaznák a Fölség elé terjesztendő ügyet: A szabadelvű körben, vagy a pénzügyi bizottságban történvén az ajánlások stb.

Azt állítja továbbá Szilágyi István: „nem kevesbbé jellemző az is, hogy midőn Deseöffy gróf azt indítványozta, hogy vétessék föl a szövegbe ezen kifejezés *cum emotione animorum omnium*, mely az ajánlatok fölött nyilvánult általános örömmre vonatkozott, ugyancsak az elnök úgy nyilatkozott, hogy az „*animorum emotionának*“ „az országos tanácskozásokban illő helye nincs.“

¹⁾ L. Adalékok a m. t. Akad. megal. tört. 1876. 5. l.)

²⁾ E „nyilatkozatásban a m. tudós társaság fölállítását kéri“ az első ajánlók, névszerént gróf Széchenyi István, Vay Ábrahám, gróf Andrássy György és gróf Károlyi György. (Lásd Acta Comitior. I. k. 184. és 185. l.)

Ha a tárgyalás egész folyamatát tekintjük, a personális nyilatkozatának itt is egészen más értelme van.

Lássuk tehát a tárgyalás menetét :

Ime a jegyzőkönyv szóról-szóra :

A Szabolcs vármegyei követ Deseöffy Igy szólt: . . . „gróf Aponyinak, hogy a könyvtárát Pozsonyba helyeztetvén, a közhasználásra engedte, az mondatik az izenetben, hogy nagy háladatossággal vették a Statusok, ez pedig csak a tudományokban való gyönyörködésre használ, mennyivel nagyobb dicséretet és háladatosság kijelentését érdemel tehát gróf Szchenyinek, aki egy egész esztendőbeli jövedelmét és a többi ajánlónak valódi áldozatokkal, ily nagytárgyu és az egész nemzet boldogítására czélzó ajánlásaik, és ezekről csak az mondatik az izenetben: voluptati et gaudio cedit, holott midőn a kerületi ülésben az ajánlások kinyilatkozattak, azokat a Statusok igen nagy érzékenységgel (emotione) vették, lehet tehát mondani és az izenetbe is tenni: cum emotione animorum omnium.“

„A Borsod vmegyei követ Vay, mint egyik az ajánlók közül, valamint gróf Széchenyinek ezen ajánlásban a lelkét ismeri: úgy magáról és a többi ajánló társairól is bizonyossá tette a Statusokat, hogy ezt nem valamely dicsőség, vagy hálaadás vadászatja végett, hanem egyedül a közjónak előmozdításától lelkesítve cselekedték, és így nem akarják tudatni a balkezekkel is, amit a jobbal tettek, sőt közönséges nyilvánosságra sem hagyták volna a dolgot, ha az intézetnek elrendelése meg nem kívánná, azért a Szabolcs vmegyei követ által mozdított dicséreték és háladások kijelentését megköszönné, el nem fogadta. Melyhez még az előlülő azt adta, hogy ezen tetteket méltán becsülni és háladással venni kell; de midőn az ország rendei azt mondják; publicae gratitudinis surrexerunt argumenta, ennél többet az érdemnek megesmerésére nem mondhattak, több ez, mint az emotio animorum, melynek (érzékenységnek) az országos tanácskozásokban illő helye sincsen. (L. Jegyzőkönyv 666. és 667. l.)

Igy egészben más az értelem, mint kivonatban.

A febr. 16-iki ülésben felszólították a Nádornénál újévkor tisztelgett küldöttséget, hogy eljárásáról jelentést tegyen, mely jelentés a febr. 17-iki ülésben megtörtént. Ugyanezen ülésben a Főrendek arról értesítik a Statusokat, hogy az általuk is legnagyobb lelki örömmel fogadott ajánlatokhoz (a tudós társaságra) közölők is többen kívánnakjárulni, u. m. stb. (lásd Acta Comitior I. k., 192. lap).

A febr. 21. 22. 23. és 27-ikén tartott ülésekben a Főrendeknek a nuncium cikkelyeire tett reflexióikról, megjegyzéseikről tanácskoztak. (L. Jegyzőkönyv II. köt. 1-84. lapig).

Febr. 28-tól a Guzmics-napló folytatja tudósításait).

Febr. 28-án országos ülésben¹⁾ a Rendeknél: tanácskozás alá

¹⁾ A febr. 28-án tartott ülésben Pozsony vmegye követe az elhunyt Szőgyényi Zsigmond personalis fölött parentái, érdemeit jegyzőkönyvileg megörökíteni, családjának a Statusok részvétét kifejeztetni kéri. Ezután a magyar nyelv tárgyalására került a sor (L. Jegyzőkönyv II. köt. 84. és köv. lap).

vétetik a magyar nyelv iránt tett reflexiói a Főrendeknek. — A *Personális* a Főrendeknek észrevételét, mely szerént a magyar nyelv lassu előmeneteléről való említést ki akarják a nunciumból hagyatni: elfogadhatónak állítá, mivel már negyven esztendőök óta annyira előre ment a magyar nyelv, hogy sok századok alatt sem ment annyira.

Nagy Pál. Az bizonyos, hogy új fényvel kelt fel a magyar nyelv a mostani időben, és ezt éppen annak köszönjük, ki most éppen gyűlésünkben jelenlétével szerencsétlen bennünket (névén a galerián figyelmező nádornéra), kit is az Isten éltesse. Erre nagy éljen zengés lett, a nádorné pedig háromszori maga meghajtásával jelenté, hogy a Statusoknak ezen gratulálásokat szívesen fogadja, amint látszott, igen váratlanul történt rajta ezen tiszteletadás; mert nem vévén észre N. Pál szavaiból, hogy felőle beszél, arra nem is ügyelt, még nem gr. Széchenyi György, ki ekkor háta megett állott, figyelmetessé tette, hogy ő van a szóban;¹⁾ tovább folytatá Nagy Pál: „Intentióra nézve nevelkedett a magyar nyelv; de sajnosan kell tapasztalunk, hogy a ven. clerus miatt sok ez előtt magyar helységek németekké, és tótokká váltak.”

Ez után Osegovich és Kusenich kívánta, hogy a magyar nyelvről szóló törvény, Horvátországra ne terjesztessen ki, mert nekik municipális törvényeik vannak arról, hogy közöttük csak a deák nyelv lehet diplomaticus nyelv. — Ezen kinyilatkoztatásnak sokan ellene mondtak, míg nem Bartal ur azt találta ki, hogy se ki nem vétetnek világosan, se nem kényszerítetnek a horvátok a magyar nyelv tanítására.

Marcz. 1-én Bartal ur tegnapi javallata ismét tanácskozás alá vevődött országos ülésben a horvátok magyar nyelv tanulására nézve, s nem hajtván semmit a Statusok Osegovich protestatiójára, az helyben is hagyatott.²⁾

Olvastattak azután a fiscalis jószágok eladásáról, és az alatomos vádolókról szóló észrevételei a Főrendeknek. A titkos vádolókra nézve előhozta Nagy Pál, hogy egy főember mondá több követ uraknak, hogy vannak oly főispánok, kik erga privatas obligationes vesznek ki pénzt a domestica cassából: Ezeket hogy meri aztán feladni a számvevő? ha az ő neve el nem titkolatik.

Erre azt mondá a *Personális* ur, hogy Sopron vgye kö-

¹⁾ Ez incidensről a Jegyzőkönyv is emlékezik I. II. k. 87. l.

²⁾ A magyarnyelvről való kimerítő tárgyalást I. Jegyzőkönyv II. k. 84—126. lapig.

vetjének ezen előadása az illendőséggel nem fér össze. Melyre Nagy Pál: „az 1536. 36 ik cikkely ezt tartja: A főispán, Viceispán, s más hivatalbéliék, ha feladatnak, s a súlyos vád rájuk bebizonyodik, hivataljoktól mozdíttassanak el.“ Azonban erre nincs eset. Talán azt érti a mélt. Personális ur az illetlenségen, hogy datumaim ezen előbb előadott szavaimra nincsenek: én hát declarálom, hogy ezen datumokat meg fogom szerezni, és vármegyém instructiója szerént, mely azt tartja, hogy a törvényeknek kötelező erejét vissza állítani igyekezzem, azon főispánokat megfogom nevezni, s amotiójokat is kérni, és sürgetni fogom a maga helyén.“ (Reá száz éljenek.)

Márcz. 2-án mi történt az országos gyűlésben, a Statusoknál különösen leírva láthatni alább, egy csomóban.¹⁾

Márcz. 3-án kerületi ülésben a Főrendeknek másod izbéli észrevételeik vétettek tanácskozás alá; 1. circa edicta in objecto correlationum ad fora iudiciaria dimissa. 2. in objecto chartaceae pecuniae.

Márcz. 4-én kerületi ülésben a protestáns nevelők, és a külső országai academiákra való kimehetés iránt tett észrevételei a Főrendeknek tanácskozásba vétettek.

Ugyan ez nap országos ülések lévén a Statusoknak, felolvastattak a Főrendeknek másod izbéli észrevételeik a magyar nyelvre, s alattomos vádolókra nézve.

Márcz. 5. 6. és 7-én a külső országai academiákkal, és a protestáns nevelőkkel vesződtek a Statusok.

Márcz. 8-án mind kerületi, mind országos ülésben még mindig a külső országai academiákra való menetel szabadságáról tanácskoztak a Statusok.

Márcz. 9-én kerületi ülésben a magyar nyelvre nézve abban egyeztek meg a Statusok, hogy a theológián, metaphysikán, archeológián kívül minden tudományok magyarul taníttassanak.

11 óraker országos gyűlés lévén, Borsitzky s Perényi megille-

¹⁾ A „csomó“ nincs a kézirat között. Ezen márc. 2-iki ülésben azon gravament tárgyalták, „hogy egy új nemű katonaság, a törvényhozás befolyása nélkül, és az ország igazi ellenére, velíták (könnyű lovasság) neve alatt kívánatván, ugyanaz a rendes tábori ezredekhez csatolattott.“ (l. Acta Comitior. 170. lap. Jegyzők. II. k. 134. és köv. l.)

E szövegzés megmaradt.

Hogy az ülés kissé viharos lehetett, a jegyzőkönyv következő passusából kitűnik: „végtére a Statusok lecsendesedtek“ — (L. Jegyzőkönyv II. k. 144. l.)

Továbbá tárgyalták: a m. kir. kamarának a só „titkolásokban“ való bírósági illetékességét. (L. i. h.)

tődvén a votumok tegnapi össze számításán, az ellenkező vélekedésű követek neveit, jegyzőkönyvbe iktattatni kérték.

Olvastatott ez után a protestáns nevelők dolgában abbeli végzése a kertületi ülésnek, hogy mintsem ezen tárgy, mely valódi előkelő sérelem, kérelem formában terjesztessen Ő Felsége elé, készebbek a Statusok ezt a deputationális munkákra halasztani.

A Personális ur mind e mellett is kívánta a többségtől megtudni, hogy kívánják-e a Statusok ezen tárgyat az operatumokra relegálni, vagy itt a praeferens tárgyak közt meghagyni.

A praeferentiale nunciumhoz ragaszkodtak ezek : Borsitzky, Bernáth, Czindery, Takács, Deseőffy, Rohonczy, Perényi, Niczky, Prónay, Csáky, Zmeskál, Zombory, Szinnyei, Szemere, Komáromy, Bónis, Vay, Perényi Gábor, Sztojka, Balogh, Ragályi Tamás, Pázmándy, Pláthy, Gudics, Radvánszky, Földváry, Répássy, Miskolczy, Szucsics, Juszt, Márjássy, Vasady, Császár követ urak.

A deputationále operatumra in Re Literaria kívánták a tárgyat halasztani : Némethszeghi, Marczibányi, Vécsei, Uzovich, Bene, Ghyczy, Jakabffy, Horváth, Döry, Huszár, Végh, Palugyay, Bezeredy, Bittó, Vitéz, Partsetits, Szolopek, Nedeczky, Lippay, Markovits, Nyéky, Marich, Fehérváry, Nagy Pál, Szegedy, Kukulevics. —

A káptalanok részéről : A veszprémi, esztergomi, fehérvári, pécsi, váradi, zágrábi káptalanok követjei, úgy a csornai prépost is ; a kir. városok részéről is vagy 6. követek.

A Personális ur eképpen végezett : a vármegyék követei között kevés a különbség, el annyira, hogy ha Horvátország követét, ki három vármegyének személyét viseli, s a főtiszt. papságot, és a kir. városok követeit veszem, a többség oda járul, hogy ez a tárgy az országos kiküldöttség felvételére halasztasson. — Erre

a vármegyék követei között nagy meglegedetlenség támadt, különösen Márjássy a vármegyék követei voxával a kir. városok és káptalanok követei votumainak összeszámítása ellen protestált, és nagy zúgás lett.

De a Person. úr az 1608. 1. articulusra provocált, mely megmondja, qui gaudeant voto et sessioni : míg tehát a diaeta coordinálva nem lesz, addig úgy mond, egyik a másik votumát kérdésbe nem veheti, különben ő csak mérséklette azon votumokat, s nem egyforma categoriába helyeztette azon votumokat a törvényhatóságok votumaival ; intette is a Statusokat, hogy azon hivatalt, melylyel

egy praeses felruházva van, méltó tekintetben tartásák, — s a nagy lárma közt solválta a sessiót.¹⁾

Jegyzés. Márcz. 10-ik igen zavaros nap volt. Ugyanis jól lehet a Statusoknak 10; a Főrendeknek 11 órára országos gyűlésök rendeltetett; mégis azonkívül, hogy boldogult Szőgyényi úr Exequiáin 9 órakor megjelentek az ország rendei, semmit nem tettek; gyűlésök is elmaradt, a tegnapi eset miatt; — t. i. hogy a nevelők választása tárgyában a Personális úr a vármegyék követői votumának többségét a papi rend, és a vár. követek által elnyomni engedte. Már még tegnap este 13 vármegyéknek követői összefövén, szándékjokat a kerületbeli egyik előlülő Bernáth Zsigmond úr által a Personális urnak tudtára adatták, hogy az elkövetett hibát hozná helyre, a mai napra rendelt országos ülést halasztaná el, hogy a mai nap egyedül a vármegyebeli követek zárt ajtók mögött maguk között e tárgyban különös tanácskozást tarthassanak. Az izenetje a Personális urnak ez volt: „Ő maga is kívánna a dolgon segíteni, a sessió ideje már megrendeltetett, a Nádor által jóvá is hagyott, azonban ha sessió előtt a Statusok maguk közt tanácskozni kívánnak, nem ellenzi.“ — És így a fent említett circulás praeses úr által még tegnap este 10 órakor a vármegyei követeknek tudokra adatott, hogy ma reggel 8 órakor a vármegye házánál jönnének össze. Ez meg is történt. Balogh barsi, s Bartal pozsonyi követ urak előadták a sérelmet, az egyesülésnek nagy szükségét, a megyebeli voxoknak fenntartását. — Most izenet jött a m. Personális urtól, hogy a mai országos üléstől a tekintetes Statusokat, a Nádornak megegyezésével dispensálja. Eljövén a 9. óra, nagy része a rendeknek elment az Exequiákra. Tizenegy órakor ismét összejöttek; — ekkor többféle vélekedések előadása után abban egyezének meg a Statusok, hogy Bernáth s Szalopek előlülő urakat, úgy szintén Nemák urat is elküldjék a Personálishoz, hogy jelentené ki, mi módon kívánja a vármegyei követeknek aggodalmát és illetődését jóvá tenni, és helyre hozni? Míg ezek történtek, mind azon követek, kik tegnap azt vitatták az országos gyűlésben, hogy szabadon lehessen nevelőket választani, s ezt előkelő kívánságnak tarták, ma estvéli 6 órára a Personális urhoz különös tanácskozásra meghivattak. Azután Szalopek mostani egyik kerületi előlülő vissza térvén jelenté, hogy a Personális úr most egyenes feleletet nem adhat, hanem azt az estvéli kikért tanácskozásra felfüggeszti.

A rendelt estvéli 6 órára a követek, kik hiva voltak, többnyire megjelentek a Personális urnál, ki is érzékenyen adá elő a kölcsönös bizodalomnak szükségességét, — s ígérte, hogy ennekutánna az előadandó ilyes alkalmosságokban a többsóget egyedül a nemes vármegyék követjeinek maguk kinyi. latkoztatásaiból fogja elhatározni, és mihelyt léssen oly mód, mely alkalmatosnak fog találatni, ezt voltaképen is bizonyítani fogja. Hogy azonban ebben a többi követek is megnyughassanak, azoknak egy része holnap reggeli 8 órára, más része pedig 10 órára van meghiva.

Ferdinánd herczeg, a magyarországi katonaság hadi vezére Pétervárából e f. hó 15-kére várattatik Bécsbe. Mondják, hogy egy muszka regementet, s András nagy keresztjét nyerte; s hogy Miklós czár az ausztriai udvarral offensiva és defensiva alliancot kötött, de ezt Törökországra, és a Görögökre nézve ki nem terjesztette.

¹⁾ Márczius 2-ikán s azután tartott országos ülések bővebb leírását (l. Jegyzőkönyv II. k. 134—200 lapig.)

Márcz. 11-én reggeli 11 órakor a Főrendeknek, 12 órakor pedig a Statusoknak országos ülésök rendeltetett.

A Statusoknál: Bory s Kárász ítélő mesterek által felolvastattak a papiros pénz, és az akademiákra való kijárás iránt való reflexiói a Főrendeknek, és ezek dictaturára relegáltattak. Olvastatt ezután a magyar nyelv iránt irt izenetjek a Statusoknak, mely itt is újra helybe hagyatván, által küldetett a Főrendekhez, melyre ezek is ítélő mester úr jelentése szerint reá álltak.

Jegyzés. Azon vármegyei követ urak, kik tegnap vagy hivatalosok nem voltak, vagy meg nem jelenhettek, mai reggeli 10 órára hivattak meg a personális urhoz. Sokféle vélekedések fejtették ki ekkor magukat: de mivel a v. clerus részéről is készületek tétettek, s a királyi városok követei is fel voltak hevülve; a vármegyék követjeinek nagyobb része abban állapotott meg, hogy minekutána a personális úr a vármegyék követjeinek igaz sérelmét elismerte, sőt ígérte, hogy első adandó alkalmatossággal megfogja bizonyítani, — hogy csak a vármegyék követeinek többsége tehet elhatározást, a további juris publici kérdések feszegetésétől elállanak. Így aludt el szikrájában a nagygyá harapozható tűz! — azonban a tegnapelőtti decisum csakugyan decisumnak maradt, s azon királyi parancsolat ereje, mely a protestáns nevelőket a katolikus ifjaktól elhajtja, egészen addig áll, míg a deputationális munkák tanácskozás alá nem vétetnek, s ott a magyar ifjak neveléséről irt tractatus felvételekor, ugyanazon királyi parancsolat, vagy jóvá fog hagyódní vagy nem.

Márcz. 14-én az országos gyűlésben felolvastattak gr. Battyány, gr. Eszterházy Mihálynak, gr. Eszterházy Károlynak a felállítandó magyar tudós társaságra tett ajánlásokról irt kötelező leveleik, melyekben mindegyik 10 ezer ezüst forintot ígér, a m. t. társaságra. Ezen szent célra tett ajánlásokat nagy éljen kiáltások hagyták jóvá.

Márcz. 15-én reggeli 10 órakor olvastattott fel nagys. Kárász ítélő-mester ur által a Pesten felállítandó magyar tud. társaság iránt kidolgozott planum, melyet az ezen célra kinevezett országos kiküldöttség dolgozott ki s kinyomtatattatni rendeltetett.

Márcz. 17-én olvastattott fel gr. Teleky familiának ajánlása, mely szerint mintegy 30 ezer db. könyvből álló bibliothecáját a felállítandó magyar tudós társaságnak hasznára ajánlja, s a bibliothecárius fizetésére 5000 forintot ad jó pénzben, melynek interessét az eszteudőről eszteudőre huzza.

Ugyanekkor jelenté Personális ur is, hogy Ő Felsége bizonyos tudósítás szerint, melyet Ő Herczagsége a nádor kapott, sokkal jobban van, sőt minden veszedelmen kívül van.

Márcz. 21-én az ekkori egyik circ. praeses jelentette (Takács ur), hogy a Statusok azt végezték circulusban, hogy megtudván officiose Ő Felsége egészségének helyreállítását, ezíránt egy az ország

örömét nyilvánító felirást kívánnak Ő Felségének küldeni. — Ezen felírás már ekkor készen lévén, Szentkirályi ítélő-mester ur fel is olvasta, mind magyarul, mind deákul s megpecsételtetett.

Márcz. 12-ik napjától fogva 22-ig a szüntelen fennforgó izenetek s az ezekben foglalt felesölések jöttek-mentek a Statusok táblájától a Főrendekéhez, s ezekétől a Statusokéhoz a papirospénz dolgában; az ezüst pénzt beváltó bécsi bankokról, — a beváltó czédulákat ezüst gyanánt elvételt parancsoló királyi rendelésekről, melyek a törvénytisztekre küldettek (a hires resensus és sistere szavakról.¹⁾)

Márcz. 22-én reggeli 9 órakor felolvasatott a kerületi ülésben a Statusoknak a papirospénzről irt nunciumok, s minekutána az — két szócskát változtatván benne — egészen jóvá hagyatott, tiz órakor országos gyűlésbe mentek vele a Statusok, hol újra felolvasatván, arra legelőször is:

Personális ur azt proiectálta, hogy felhagyván a Statusok ezen most felolvasatott nunciummal, legelőször is azt lesz tanácsos meghatározni, hogy a primitivum nunciumból fontolóra vévén a Statusok a 39-ik és 41-ik §§-okat, a Főrendekkel minél előbb leendő megegyezésért, azokat módosítanák, nevezetesen a 39. §. utolsó részét, mely a kormányzéseknek a bankba való befolyásáról szól, a 41-iket pedig, mely Bécszet — amennyiben minden pénz oda foly a compsorok, s a bank mercantilis operatiói által kárhozzatja — egészen kihagyatni kívánta.

A Personális ur ezen javallata két egymással ellenkező részre osztá a követ urakat, úgymint: a most felolvasott s ennek következtében a primitivum nunciumhoz ragaszkodva, ennek mindkét szóba jött §§-it meghagyni kívánták 21-en, mint Nemák, Takács, Ragályi Tamás, Szegedy, Plathy, Bartal, Kubinyi, Nagy Pál, Smercsányi, Schmidegg, Somsits, Vay, Lippay, Dőry, gr. Csáky, Bónis, Rudics, Botka, Osegovich és Vitéz követ urak. (Csak 20).

A Personális ur javallatját elfogadta 26, u. m. Uzovics, Kolosváry, Szerencsy, Nyéky, Vécsey, Bezerédy György, Szalopek, Skerlec, Bene, Miskolczy, Péchy, Kászonyi, Orczy, Ragályi Ábrahám, Némethszeghi, Radvánszky, Bornemissza, Izsák, Répásy, Végh, Poszavetz, Bittó, Markovich, Vasady, Horváth, Jordánszky, Laczkó, Mukics. (28-an²).

¹⁾ A marc. 14. 15. 16. 17. 18. (e napon hódolati tisztelgés J ó z s e f nádornál) és 21-ki ülések terjedelmes leírását l. Jegyzők II. k. 204—264. lapig.

²⁾ E szerint a Personális javaslata elfogadtatván, a 39-ik cikk módosított; a 41-ik pedig elhagyatott (L. Jegyzőkönyv II. köt. 280 lap.)

Majthényi és Prónay urak közletni (tán közvetíteni) akarván a dolgot, kívánták, hogy a 39. §. intacte maradjon meg, a 41-ik pedig hagyasson ki.

Különösebb beszédek:

K o l o s v á r y: Én instructiom szerént semmi olyasba nem akarok ereszkedni, ami csak távolról is érdekelheti a financiát, már pedig a bank összekötötésbe lévén a finanziale operatumokkal, mikor arról szó van, hogy emezeket meg ne sértsem, illőnek tartom a hallgatást. Sőt úgy vélekedem, hogy elmellőzven az itt kérdésben forgó §§ iránt való vitatásokat, arról gondolkodnánk inkább, hogy a status adósságai miképen fizetessenek ki legjobb módjával? Egyébiránt csatolom magamat a szóba forgó dologra nézve a Personális ur javallatjához.

S z e r e n c s y: Midőn a papirospénz forog kérdésben, jól tudom én, hogy akkor egyszersmind constitutionalis jussainknak is szóba kell jönni; melyek csak az arany és ezüst pénzt engedik meg hazánkban; de látom azt is, hogy nem csinálunk czélarányosan, ha a finanziale operatumoknak így ellene szegezzük magunkat, mert féltő, hogy az 1811-iki diaeta példáján haza megyünk minden törvények hozása nélkül. Hogy a bankban azért nincs securitás, mivel a kormányzéseknek befolyása van annak operatióiba, az nem áll: mert itt az ellenkezőjéről is tapasztalásból merite t példánk van. Annak is, hogy kevés országunkban a pénz, nem éppen Bécs az oka, azért is a Personális ur proiectáltát elfogadom.

R a g á l y i Tamás: Alig lehet t. Statusok ennél különösebb okot gondolni a mi argumentumaink megerőtlenítésére, mint amilyet a Főrendek hoznak elő a legközelebbi nunciumjokban mi ellenünk. Azt mondják itt, hogy: „a mi felhordott okaink még nem elégségesek arra, hogy azt állíthassuk, ami az éppen mostani kérdésbe jött §§-okban van.“ — Ám hiszen legyen úgy; de nekünk semmi esetre sem kell a papirospénz. Ha influxusa nem volna is a kormányzéknek a bankba, még sem lehetne annak papirospénzébe securitás, mert ez a mostani banknota is csak olyan rongyból készült, mint a másik bankó, csak abban a Bécsben csinálták ezt is, melyben ama kétfélet, melyeknek fájdalmasan tapasztaltuk, hogy nagyon rosszszul forgott le szerencsájök kereke. És valóban nem is egyéb volt ezen bank felállításának czélja, mint az, hogy ennek notái azon becsületet visszaszereznék, melyet ama két rendbeli elvesztett. Azt mondják a Főrendek, hogy nincs ezen bankba influxusa az udvarnak: hiszen úgy hát még kevesebb benne a securitás. Amarra az volt irva: „hogy minden fizetésben pénz gyanánt vevődik el.“ Ez

a mostani pedig csak privát társaságé: s ki áll jót érte, hogy egyszer majd nem így nyilatkoztatja magát ki azon társaság: „eddig beválthattam nótáimat, de már többé nem válthatom.“ — Tanuljunk hát t. Statusok mint magyarok a magunk kárán, higyjük el, hogy ez a mostani banknota csak annyiban különbözik a másik papiros-pénztől, hogy ennek más irta alá nevét, elvesz ez is, mint amaz! Nem csak az, hogy a kérdésbe jött két §-ust kihagyni, vagy csonkítani kívánnám hát, sőt mindazt, ami e tárgyban legelőször mondatott azok által is, kik most a bankot pártolni látszanak, a nunciumba iktatni szükségesnek látom.

Győrvármegye követjétől hallom, hogy a status adósságai lefizetéséről gondoskodjunk. Én ezen proiectum ellen committenseim részéről solenniter protestálok, mert mi semmitéle adósságot hazánk részéről nem ismerünk.¹⁾ Azonban nagyon gyanus vagyok, hogy Győr vármegye követje nem azon ministeri lélek sugallásából szólt e így, ki midőn a status financiáját ily szerencsétlen lábra tette, a magáét oly polczra emelte, hogy most fejedelmeket vendéghelhet. (R. Tamásnak éppen szemközt állott ekkor gr. Zichy Ferraris a finantz-minister fia.)

Personális: Én Győrvármegye követjét tiszteletben tartom, és kívánom előlülői tekintettel, hogy senki a más beszédjét sértőleg ne érdekelje. Itt nincs helye a ministeri lélek sugallása előadásának, — s emlékeztetem Borsodvármegye követjét, az 1723-iki 7. articulusra. (poena)

Kolovsáry: Aki a financiát el akarja rontani, az a törvényeket rontja le. Én ezen megsértetésemet szó nélkül nem hagyhatom, mert nekem annyira szivemen fekszik a financia, hogy azért kész vagyok minden javaimat feláldozni. A ministeri ebéd nagyon csufosan volt ide felhozva, holott az ide nem tartozik.

Vay: Engedelmet kérvén azoktól, kik már régebben állanak, követ társát Ragályit akará menteni: de

Vécsey: Nem! Semmiképen nem engedhetem, hogy előttem Borsodvármegye szóljon, s noha az én értelmemet Borsodvármegye másik követje már előre is illetlenül kigunyolta . . .

Erre nagy zúgás, kardcsörtetés lett a szálában, — Vécsey szólni akart, s újra lezúgták. — Ekkor

Personális ur látván a zürzavart, imígy szólítá a Statusokat: Ezek már csak következesi, amiket Szathmárvármegye kö-

¹⁾ Borsodvmegye követének e nyilatkozatát lásd Jegyzőkönyv II. k. 273. lapon.

vetje mondott, — azoknak, melyeket Borsodvgye követjétől hallánk. T. Statusok csenedesedjenek! — rossz kezdetnek rossz a vége, nem lehet okunk a kedvetlenkedésre. Én meg vagyok győződve, hogy Szathmárvármegye követje nem fog rosszul szólni.

V é c s e y : (zavarodva) Én reá állok a Personális ur proiec-
tumára.

S k e r l e c z : Illetlennek, sőt károsnak is tartom el nem állani a két §§-tól.

P l á t h y : Legelőször is Győr ellen protestálok, s ezt diari-
umba tétetni kívánom. A 39. §. mellett már elegen szóltak, s azok engem meggyőznek, hogy tovább is, úgy amint van meghagyni ki-
vánjam. Ami a 41-ik §-ust illeti: Azt hallom én itt Ung- és Csong-
rádvgye követjeitől, hogy Bécsben azért van annyi pénz, mert fő-
város, már pedig a világ szerte úgy van, hogy a fővárosban legtöbb
pénz forog. Országunkban pedig azért nincs pénz, mert nincs commer-
cium. De én erre nézve csak azt mondom, hogy másképen va-
gyunk mi Bécsesek, mint akár Franciaország Párisal, akár Lon-
donnal Anglia. Commerciumunk pedig éppen azért nincs, mert min-
den pénz Bécsben van: így hát fennmaradván a fő rossz, vétkezni
fogunk, ha csak azért, hogy a Főrendeknek úgy tetszik, a két §§-tól
elállunk.

S z e g e d y : Más modificációt proponál, egyébaránt a két §§.
mellett marad, — Győrnek ellene mond.

S o m s i t s : Amit Krassó vgye követje mond, hogy Bécs olyan
a pénzre nézve, mint a szív a vérre nézve, onnan jön, s oda kell
neki vissza menni, — az nem áll: mert inkább gátlója, mint elő-
mozdítója Bécs a pénznek.

V a y : Ha Győr állítása bemegy a diáriumba, úgy én is
kívánom, hogy ellenmondásom beiktasson. Többire a nuncium
mellett.

P e r s o n á l i s : Az Győr vgye követjétől függ.

K o l o s v á r y : Én a finanziale operatumot instructióm sze-
rént hoztam elő, a status adósságát csak argumentumul hoztam fel,
ez hát maradjon ki.

N a g y P á l : Nagyon silány institutumnak kell annak lenni t.
Statusok, melynek operatióit úgy kell titkolni, mint a mostani ban-
két. A főrendek azt mondják, hogy amely irások a bankról van-
nak, csak arra valók, hogy innotescáljanak a banknoták, hiszen ha
olyan jó institutum az, mint mondják; miért nem szegeztettek ki
egy banknotát a Börse kapujára, hogy ott lehet azokat váltani.

Több vitatások után d. u. 3 órakor a többség szerént conclu-

dálván Personális ur, az ő javallata megmaradt. Ezek után mixta sessióban felolvastatott Ő Felsége gyógyulására irt gratulatio s megpecsételtetvén, a nádor a gyűlést eloszlatta.

Jegyzés. Márcz. 27-én Ő Felsége egészsége helyreállításáért hálaadó ünnepet ült a diaeta. A Primás misézett, s az ágyuk durrógásai jelenték azon vég nélkül való belső örömet, — melyet érzett minden alattvalója Ő cs. k. Felségének, midőn hallá, hogy ez a legjobb édes Atya haldoklásából egészségre tért. Bőjt utolsó 3 napjain nem volt gyűlés, valamint a husvét két napjában sem.

Márcz. 28-án 9 órakor tartott kerületi ülésben Nagy Pál és de la Motte gróf előlülések alatt circularis notarius Pláthy ur jelen nem lévén, Nagy Pál ur jelentette, hogy ő a Főrendeknek primitivum nunciium 39. és 41. §-aira tett reflexióira készített egy feleletet, melyet köz megegyezéssel felolvastván, rendeltetett, hogy hónap dictáltasson ; valamint az is, melyet készített s felolvasott ugyan Nagy Pál ur a Főrendeknek a correlatiók tárgyában kelt edictumokra nézve által küldött izenetjük következtetésében. Ezek után 11 órakor országos gyűlésbe menvén a Statusok, mely már 81-dik ülés, itt legelőször is felolvasta protonot. Szentkirályi ur a Főrendeknek 39. és 41-ik §§-okra tett reflexióit, s Personális ur kívánta, hogy ahoz szóljanak azonnal a Statusok és vele együtt :

F e h é r v á r y, P é c h y, I z s á k, K a j d a c s y, C s á s z á r urak is ezt kívánták, de minthogy Nagy Pál ur azt mondá, hogy vannak egynéhány szerencsétlenek, kik közt ő maga is van, akik egy halálásra nem tudnak szólni a dologhoz, s hozzá kapcsolván még magukat B a r t a l, N e m á k, K u b i n y i, C z i n d e r y, P e r é n y i, V i t é z urak, azt kérték, hogy dictaturára menjen a munka, s ez állott meg.

Olvastatott ezután a Statusoknak a papirospénz iránt irt nunciiumjok, melyet a Personális igen meg akart csonkítani ; de a nunciium mellett állhatatosan megmaradtak ezek : Nagy Pál, Czindery, Kolosváry, Ragályi Tamás, Takács, de la Motte, Ragályi János, Vasady, Horváth, Osegovich, Huszár, Miskolczi, Radvánszky, Dóry, Bernáth, Szemere, Kubinyi, Nyéky, Rutkay, Vitéz, Rudics.

A Personális ur azon javallatjára, hogy a papirospénzt csak in generalitate említsék a nunciiumban, e következő követ urak állottak : Izsák, Répásy, Ragályi Ábrahám, Császár, Péchy, Fehérváry, Némethszeghy, Kászonyi, Jakabffy, Csauz, Végh.

Proiectisták : B. Orczy, Bornemissza, Simonyi kanonok. Így a többség szerént a nunciium a Főrendekhez küldetni rendeltetett.

Jegyzés. G u t h y M ó r i c z ur éjfél előtt fél órával meghalt, s belső részei itt eltemetettvén, teste Szabolcsra vitetett.

Márcz. 29. circularis sessió volt csak, és ott Nagy Pál ur nunciumját revideálták.

Márcz. 30-án a Statusoknak 11, a Főrendeknek pedig 12 óra-
kor országos gyűlések tartatván :

A Statusoknál jelentette a Personális ur, hogy ő kívánná a Statusoknak azon nunciumjaikat (Nagy Pálét) nemesak által nem küldeni a Főrendekhez, hanem még csak közönséges vizsgálat alá sem venni, melyeket tegnap s tegnapelőtt készítettek a papirospénz s a correlatiók iránt; vagy ha kívánnának valamit megtartani a Statusok, az elsőnek azon részét, mely számokra van szedve, megtartatják. — Kivánságának ezen okait adá : 1.) mert a primitivum nuncium 37. 38. s 43. §-aiban már meg van a papirospénznek ezen historiai deductiója, melyet ezen nunciumban közölni akarunk a Főrendekkel. 2.) Sok oly mondatik benne, amit meg nem lehetne egész bizonyossággal mutatni. 3.) Gondolóra kell venni, hogy bankókat nem csináltatott volna a kormányzék, ha arra elkerülhetetlen szükségai nem kényszerítették volna; ha a papirospénz segítségével háboruit oly szerencsésen nem végezte volna a fejedelem, nagy kérdés, ha tanácskozhatnánk-e most itt együtt? s az ország lakosainak boldogságát mozdíthatnánk-e elő? 4-er némely kifejezései olyanok ezen nunciumoknak, melyek nem állhatnak meg ezen tábla méltóságával; így hát a papirospénzről irt nunciumnak első részét elhagyva, csak a számokkal jegyzett punctumokat küldjük a Főrendekhez.

Ezen javallatnak ugyan ellene mondott gr. Csáky, ki is a nunciumot úgy amint van, a Főrendekhez küldeni kívánta, úgy Majthényi is; de Izáksb. Orczy urak s ezek után pedig csaknem minden követ urak azt sürgetvén, hogy a nuncium úgy amint a Personális ur javallotta küldődjön által, ez maradt meg végzésnek s a Főrendekhez a nuncium által küldődött. Maga Nagy Pál ur egyet sem szólván általa feltett nunciума mellett.¹⁾

(Nagy Pálnak ez orsz. ülésben el nem fogadott nunciumait, melyek a papirpénzre és a correlatióra vonatkoznak, mint jeleztem, magánkézből kaptam; ezen legalább szeréntem érdekes adatokat itt közlöm.

1) Nagy Pál nunciума a papirospénzre vonatkozólag :

Chartacea Pecunia, dum eius Fabricatio et ejus exmissio, sive directe a Regiminis arbitrio dependeat, sive sub praetextu Privatae Societatis cum Regiminis influxu procuretur, etiam in Absoluto imperio, res Summi periculi est in Constitutionali autem Regno, qua medium omnes Contributi-

¹⁾ L. Jegyzőkönyv II. k. 287 és k. 1. Eszerént Nagy Pálnak a papirospénzre vonatkozó nunciума módosítva bevétetett ugyan az *acta comitiórumba*; de a „circa edicta in obiecto correlationum emanata“ című nunciума végleg visszautasított.

ones, Subsidia, et redditus, e Constitutionis indole per Legislationem defigendos, pro volupe, indefinite anticipandi, et de omni Regnicolarum facultate absque omni prorsus Distributivæ Justitiæ respectu, arbitrarie semper disponendi *t o l e r a r i n e q u i t*. Prout igitur iis, qui Aerario praesunt, in votis esse posset, ut facilis, et tutissima haec, constitutionales Obices sine Strepitu removendi, Aerarii redditus omni temporis momento pro lubitu augendi methodus sarta semper maneat; ita e converso eos, qui constitutione pollent, populos, haud effugit, levi hoc preli mechanismo Solidissimam Constitutionem absque ulla difficultate e cardine moveri.

Auri, et Argenti nobile metallum, et ex eo procusa, sola Legibus nostris nota aurea, et argentea moneta inde ab Anno 1799. Shedis Bancalibus coëmta, et diversis financialibus Operationibus circulationi violenter erepta, sensim e Regno evanuit, et rapidissimo Shedarum Bancalium Legislationi nostrae ignotarum torrenti cessit. Dum infelix haec inundatio, de futuris minus sollicitae multitudini, quasi e cornucopiae diffusa arrideret, non effugit provida Committorum Anni 807. Consilia immane periculum, quod hodieum tot licet post luctus et Sacrificia novis sub formis imminet.

Mox enim imaginariae hae divitiæ ad non minus imaginariam in Shedis Reluitionalibus Quintalitem redactae exstiteret, residua autem hac quintalitate tres quintos nominalis sui valoris denuo perdente, quasi in nihilum abiire, et ut in Comitibus Anni 1811. praedictum fuit, Possessoribus suis e 100. sub fide Publicum in Cursum positis 8. reliquere florenos, in Nova sub Nomine Notarum Bancalium Nota fundatos idea, quae ut ut nunc momentaneo pollere videatur valore, ita vel unico minus felici in Modernis Europae adjunctis semper juste praemetuendo eventu facile in eam Imaginationem Regionem dimanatura est, in quam priores Sociae fatis cedendo abscessere.

Duodecim Milliones Shedarum Bancalium sub nomine, et fide jussione Privatae Societatis Urbis Viennensis in cursum positae, sub continuato ejusdem semper nominis, et Gvarantiae velamine ultra mille milliones adauctae, ac tandem cum Octingentorum millionum jactura in Shedas Reluitionales transformatae sunt. — Shedae Reluitionales in ducentis duodecim Millionibus defixae, et denuo Privatae juramento obstrictae Societati concredita, Jurisjurandis et omnium solennium Sponsonum in Obversum, usque Septingentenos milliones deductae, nunc cum Quadringentorum viginti Millionum detrimento in Apochas novae Societatis Privatae, Mensae quippe Argentariae Viennensis transderivantur.

Quo pacto possint nunc Ss. et 00. noviori hinc tertiae Societati Privatae — cuius hypotheca adeo mobilis est, cuius arctiores adhuc cum Regimine Correlationes tam evidentes sunt, cuius Crediti Scalam exhibentes Actiae omni minimo politico rumore deprimuntur, aut elevantur, — salvatas e dupplici naufragio tenues Regnicolarum residuas facultates ultro incaute concedere? — plane non pervident, — quin imo cum hodiernum Aeris defectam omnium classium inopiam Crediti Publici, et Privati interitum, Cridarum consuetudinem, inexhaustibilem litium fontem, omnem denique privatam confusionem, et publicam Calamitatem Saeculorum industria, et parsimonia vix aliquando reparandam, ex hoc solo fonte promanasse dignoscant, Patriam tantis divexatam Calamitatibus, ab omni seu libera seu imperata cum acceptatione, circulante chartacea Pecunia liberare, et in omne Aevum praeservare sibi firmiter proponunt, et ad primas debite explendae Missionis suae partes referunt.

Utut ergo ex ipso postremo Excelsor. Procerum Nuncio Regiminis cum

Mensa Argentaria correlationes evidentius adhuc elucescerent, ne tamen per uberiores discussiones, novis iterum disceptationibus Ausa praebeatur, quin simpliciter praescindendo ab omni interiori huius Peregrini Instituti coordinatione, aut intimioris cum regimine nexus demonstratione ad sequentia solum abstractive reflectendum esse censent SS. et O. O.

1. Dum praesentis omnibus Chartaceae Pecuniae Aerumnis gravatae generationis repraesentantes Committentibus Suis, et Posteritati consulere cupiunt, non ad momentum temporis, neque ad unum alterumque Solum Annum, sed ad futuros e repetitum hausta tristi experientia justissima praemetuendos eventus (e. gr. bellum), qui omnem circulantem Apocharum massam momento temporis, relictionis causa Viennam perferri svaderent, advertendum esse censent, — et hinc Argumento toties repetito, Possibilitatis, nempe Apochas Bancales hoc praecise temporis momento in clingentem conventionalem Monetam transformandi, duci absolute nequeunt.

2. Acceptationem rei alicuius, secus indispensabiliter necessariae tunc tantum liberam, et non imperatam esse profitentur SS. et OO. dum eodem tempore Sufficiens adest aliorum Similium mediolorum delectus; casum autem in contrarium Sine omni imperio, per ipsam inevitabilem necessitatem impositam existimant, consequenter neque hoc theoretico liberae Acceptationis argumento obstante, practica spontaneitatis impossibilitate ab opinione Sua dimoveri unquam possunt.

3. Si priorum duarum Privatarum Societatum immobilitatem, et solidis realitatibus innixa hypothecca damnificatis, vel ab executionis impossibilitatem nunquam, vel unius Nummi indemnisationem praestitit, SS. et OO. disquirendo mobilem omni momento mutabilem et contortis liquidationibus superstructum mensae Arg. fundum, se nonnisi temporis jacturam facturos existimarent.

4. SS. et OO. Mensam Argentariam nou qua Institutum cuiuscunque indolis campursorialem, sed tamquam novum, et in casum occurrentis extraordinarie necessitatis per regimen facile arripiendum medium considerant, quo omnia illa incalculabilia mala, quibus regnum per duplicatam chartaceae pecuniae, sub duplicis privatae societatis velamine, exmissionem inundatum existit, tertia demum vice ingruant.

Velint itaque E. E. P. P. quibus cura conservandae patriae, et proprietatum securitas peraeque cordi est, gratiose annuere, ut St. et O. O. gravissimam suam hoc in objecto sollicitudinem, iis, quae per EE. PP. in contrarium adducta sunt, vix mitigatam, ea, quae in §. 44. continet, modalitate deductam, in sinum suae Mattis Smae effundere, et regnum ab omni seu imperata seu libera cum acceptatione in cursum posita, aut deinceps ponenda chartacea pecunia liberare queant.

2.) Nagy Pál nunciū a circa edicta in objecto correlationum emanata.

Si quid unquam tempore directe, et aperto cum arbitrio contra constitutionem actum est; tunc haec inter — tristic comitorum anni 1811. exitus, e hunc immediate subsecuti provisorii in negotio correlationum ordines principem locum tenent: si enim ea, quae in objectis ad mutuos tractatus spectantibus cum sepositione Legislationis acta sunt, constitutionem graviter afficiunt; tunc certe ea, quae Legislationi jam effective substrata, dein sub ipso tractatum decursu ab eo violenter avulsa, et per executivam potestatem unilateraliter, et pro volupe decisa sunt, constitutionem jam jam e cardine movent, — dumque talia insuper

potestatem judicariam in omni bene ordinata regiminis forma ab arbitrio tutam, legis, et conscientiae dictamini contra venire, et in manifestam proprietatum convulsionem agere jubent, ipsas legalitatis formas convellunt.

Dum comitia anni 1811. relictionalibus shedis ad duas quintas nominalis sui valoris nunc jam effective devaluatis sortem mox subeundam, eadem sane cum perspicacia vaticinarentur, qua comitia 807. tristia shedarum bancalium fata praevidere exposuere, — simulque lege cavere intenderent, ne regnum, et Status politicus iis, cum quibus de praesenti, collectamur periculis unquam exponatur — evenit, ut solutis repente comitiis, et omni legislationis communione posthabita, jam et ea, quae ipsa propositione regia ad legalem pertractationem pertinere declarabantur, modalitate diaetaliter manifestato St. et OO.-num sensui e diametro contraria per patentes legis instar per regni iudices observandas definirentur, ratione ex ea, quod St. et OO.-num desideria cum adoptato systemate financiali, et temporum adjunctis componi non possint, et normae coordinandarum privatarum correlationum reliquis haereditariis provinciis praescriptae haud convenient.

Quomodo haec cum legislativae potestatis indole, aut articulo 10 et 12. anni 1790°/1 St. et OO. nomine suae Maiestatis securos reddente, quod nunquam ad normam aliarum provinciarum regendi, et nunquam per edicta, seu sic dictas patentes, quae alioquin in nullis unquam regni iudiciis acceptari possunt, gubernandi sint conciliari queant, — neminem profecto latet; dum enim taliter pars una legislativae potestatis consultationes alterius in observum positivarum legum limitat, et insuper ea, quae non ardent, sine consensu, imo contra sensum alterius pro lubitu definit, communionem legislationis vanam, et irritam esse, quisque facile perspicit.

Eo vero difficilius concipiunt St. et OO. quomodo excelsi proceres summum hoc, omnem legislativam potestatem convellentis imperii aperto cum arbitrio illatum constitutioni praejudicium imperatae tyronum statuti, et extra comitaliter elevatae contributioni postponere, et tantae laesioni supertractos illegales ordines vel momento temporis protegere velint.

Quod provisorii Ordines omnem in casum, consequenter et tunc, si legibus patriis ad amissim conformati essent, jam ipsa emanationis suae forma illegales evaserint, hoc et ipsos EE. et PP. non diffiteri, confidunt St. et OO. et ideo, dum omnem argumentationis in postremo EE. PP.-rum nuncio fusius deductae vim, et synopsis in eo concentratam vident, quod ut ipsi quoque agnoscant: fundamentalem privatarum perplexitatum causam in eo consistere, quod facto executivae potestatis res pecuniaria, eidemque connexa privatorum correlatio ante comitia in genere, his autem dissolutis magis specifica provisorio dispositione defixa fuerit: in id tamen, ut provisorii hi ordines sistantur, sine majori non modo perplexitate, sed aperto, et incalculabili fortunarum discrimine consentire non possint.

Assertum hoc EE. PP.-rum diserte supponit, saepius attacktos provisorios ordines, ut ut legalitate carentes principiis attamen Recti, et Justi ita esse conformes, ut ad perplexitates evolvendas, et incalculabile fortunarum discrimen antevertendum, usque novae legis provisionem indispensabiliter persistere debeant.

Ad Thesim hanc propius analysandam ad id tantum reflecti cupiunt St. et OO.

Quod provisorii Ordines in scala periodicum shedarum bancalium cursum

indigitante clingentis conventionalis monetae, non autem alterius fluctuantis chartaceae pecuniae valorem pro basi assumant.

2. Quod Shedis Reluitionales eo praecise e supposito, quod conventionalis monetae valore gaudcant declaraverint pro legali solutionum, secus in conventionali moneta praestandarum medio. Quod ergo valor Shedarum Reluitionalium valori conventionalis monetae ex asse semper corresponsurus primum, et fundamentale ipsorum povisoriorum ordinum principium constituat, et quod huic ipsissimo principio omnes attactorum ordinum dispositiones supertractae sint, id extra omne dubium est; et non tantum e toto praecitatorum ordinum contextu in plenam collocantur evidentiam, sed et signanter in §§. 1. 5. 6. 13. 19. et ipso capite tabellae scalaris disertissimis verbis enunciatur.

Ut ut autem Shedae Reluitionales jam ab ipsa prima emanatione valorem conventionalis monetae, quem iis regimen omnibus modis tribuere intendebat, assecutae haud sint, consequenter ruente principali provisoriorum ordinum basi, quaeque ei superstructa fuerant, eoipso ruere, et taliter iam inde ab exordio omnes solutiones, et solutionum acceptationes provisoriiis ordinibus conformatae in manifestum creditorum detrimentum vergere debuerint; aderat tamen tunc adhuc, et afflictis creditoribus, et inter propriam convictionem, et patentium tenores vacillantibus iudicibus in solenni, et toties repetita regiminis de subseque in nominali valore realisandis shedis reluitionalibus sponsione aliqua reperandi detrimenti spes, et quietandae conscienciae praetextus, sed quo pacto, aut quo sub obtentu nunc, et ab eo praecise temporis momento, ubi cursus shedarum reluitionalium jam per ipsum regimen iu ducentis quinquaginta defixus exstitit, Provisorii ordines, Perplexitates, quos ipsi continua serie generant, complanare, et fortunas e discrimine, in quod eos ipsi coniciunt, salvare queant, SS. et OO. concipere sane nequeunt, imo plene convicti sunt, de eo, quod primaevo, et fundamentali Provisiorum Ordinum principio amplius haud subsistente, quidquid inde derivatur, injustum, arithmeticoe haud subsistens, et ipsi genuinae horum Ordinum Dispositioni contrarium esse debeat, quod omni practico exemplo plena cum evidentia domonstrari potest.

Jam inde ab Anno 1799. id est ab eo temporis praecise momento, quo disparitas valoris inter conventionalem, et chartaceam pecuniam exorta fuit, usque subsecutam A. 1811. Sclarum reductionem omnes, seu prioris aevi seu in hanc ipsam Epocham cadentes solutiones, et Solutionum acceptationes ab continuo progredientem Shaedarum Bancalium depretiationem semper cum manifesta et progressiva Creditorum injuria factas fuisse nemo negabit. Ab Anno 1811. siquidem Shaedae Reluitionales contra fundamentale suppositum provisoriorum ordinum iam ab ipsa Nativitate sua ad Conventialem monetam longe inferiori fuissent valore, denuo omnes Solutiones et Solutionum acceptationes in Conformitate praeattactorum supposito laborantium ordinum peractas in Creditorum detrimentum cadere debuiss, evidens est.

Ab eo vero temporis momento, quo devaluatio Shedae Reluit. jam per ipsum Regimen Stabilita, taliterque omnis, quae eousque praetextuato eorum valore questio finaliter decisa exstitit, Creditores aperte spoliari plus quam evictum est. Non ergo iam adeo ipsis provisoriiis ordinibus, quam Sinistrae et primis horum Ordinum Principiis contrariae Interpretationi adscribenda censent SS. et OO. omnia illa incalculabilia mala, quae nunc ex hoc praecise fonte in universam Rempubicam dimanant.

Hinc Templa Dei fundo, quem pia antenatorum Devotio eorundem conservationi aut externo Religionis cultui sacravit orbata sunt.

Hinc Hospitalia et orfanotrofia minus felicium mortalium refugio Sacra, deficiente aere, quod Majorum pietas contulit, indigos ab aditu arcere coguntur.

Hinc orfani, quos Parentum amor, viduae, quas Conjugum fides congruis vitae mediis provisae esse voluit redacta fere in nihilum Dote stipem de genu mendicant. Hinc magna Civium Classis suo, et antenatorum Sudore comparatum aurum et argentum Potentibus aut acquisitoribus aut Dilapidatoribus elocans, ea, quae Saeculorum industria et Parsimonia congressit, uno ictu dissolvi et sine omni Reipublicae emolumento in Debitorum locupletationi converti conspexerit.

Hinc hodie non raro pro uno argenti floreno, quin imo in nonnullis casibus pro 5. argenti Florenis octo Notarum Bancal. grossos sententia Judicis Justitiam administrantis levare iubetur.

Haec sunt, quae SS. et OO. sistere unaque illi speculationi obviare cupiunt, qua nunc Debiteros ferendam legalem provisionem praemetuentes, in elusionem creditorum suorum omni cum assiduitate tendunt; ne tamen per vocem Sistere currentium interusuriorum, vitalitiorum, Censuum, aut cujusq. demum generis Solutionum, debitae praestationi interim etiam ulli obices ponantur, SS. et Ordines in vicem vocis sistere sequentem modificationem proponunt: ut nullae novae in Sphaeram provisionem ordinum cadentes caussae moveantur actu decurrentes usque provisionem sub his adhuc comitiis ferendam in suspensio maneat, et cautelae ac ut reservatae solutionibus, et solutionum acceptationibus, utraque ex parte interpositae aut deinceps interponendae ferendarum legum favore gaudeant. Taliter non currentes solum solutiones sine ulla difficultate praestari, sed et capitalium persolutionem et acceptationem sine discrimine sive uni sive alteri parti inferendo praeiudicio absolvi posse censent St. et OO. unaque confidunt EE. PP. evanescente omnium perplexitatum metu iustam adductorum rationem habituros et in sententiam Statuum et OO. abituros.

Márcz. 31. Minekutána tegnap Nagy Pál ur nunciumának ellenmondottak az orsz. gyűlésben, Bartal ur proiectuma szerént, egy más nunciumot készítettek a Statusok a kertületi ülésben a sistere szó iránt s azt aprilis 1-ső napján először a Statusok táblájánál felolvaván Bory proton. ur, kevés változtatással általvitte a Főrendekhez, hol hasonlóan felolvastatván kétszer egymás után, Gróf Széchényi István így szólott annak felolvastatása után: M. urak, Fenséges Palatinus! Minekelőtte a szóban forgott kérdésre felelnék, s a már több izben vitatott sistere szó iránt mi értelemben vagyok, rövideden előadnám, két észrevételemet terjesztem a m. urak eleibe; hogy katonának lévén, azzal ne vádoltassam, hogy az igaz ügyben azt amint a dolog van, nem bátorkodom megmondani. Fájjalva kell ugyanis megvallanom, hogy elgondolván diaetai dolgaink folyamatját, azon szemlátomást való ellenkezésekből, melyek az ország gyűlése kezdetétől fogva itt estek, oly nyomós következtetéseket hozhatok én ki, melyek szerént azon kérdést kell magam eleibe tenni: van-e

nékünk constitutióink? nem azért jöttünk-e mi ide mélt. urak, hogy a haza boldogságán munkálódjunk s orvosoljuk sebeit ezen áldott édes anyának, mely minket annyi javaiban részeltet és oly constitutionalis szabadsággal dicsóit, melynek megszerzéseért más nemzetek utolsó csepp vérüket is készek volnának kiadni, s miért palástolnám a dolgot? mi itt mégis csak a drága időt töltjük; 11-ik izenet már ez, ami most itt felolvastatott ezen correlatiók dolgában s szálljunk magunkba mélt. urak s valljuk meg, hogy ez a tábla hátráltatja a tanácskozások kivánt előmenetelét. Több constitutionális országokban is voltam én már, láttam diaetai dolgaik folyamatját, de hogy azok ily vontatva mentek volna, nem láttam. Ez az egy sistere szócska mióta foglalkoztatja már az ország Rendeit, pedig ha jól felvesszük a dolgot, nem méltán kérhetjük-e Ő cs. k. Felségétől, hogy sistálja a provisoriumokat, melyek nem csak, hogy annyi privatusokat szerencsétlenekké tettek, de az egész nemzetet s az országot oly zürzavarba hozták, melyeknek lecsendesítését s rendbe hozását nem más csak ezen sistere szónak törvénybe való tétele eszközölheti! és éppen ennél fogva tetszik vissza én előttem azon okoskodás, melyet itt már több ízben hallottam, hogy azért nem lehet sistálni a provisoriumokat, mert azáltal a privatusok correlatiói perplexitásba jönnének. Midőn az egész haza békessége perplexitásban forog, jó lesz-e, ha egyenkint elhagyván a katonák a hadi rendet, privát correlatióik miatt az ellenséget dulni engedik kénye szerént. Ezen provisoriumok által, melyeket a Statusok sistálni kívánnak, most az egész ország jött perplexitásba: nem az e hát a mi kötelességünk, hogy némely mellékes tekintetekre nem hajolván, az ország minden lakosainak megnyugtatást szerezzünk s javaikat bátorságba helyeztessük. A milyen tiszta szívvvel szeretem hát hazámat, melytől annyi jót vettünk mindnyájan mélt. urak, oly tiszta lélekkel kívánom a provisoriumok sistálását s ennél fogva a t. Statusoknak most felolvasott izenetjét egészen helyben hagyva, az ott felhordott okokból óhajtanám, hogy a primitivum nunciumban a sistere szó maradjon meg; ami annyi-val is inkább kívánatos s lehetséges, mivel az 1791. 12. articulus-hoz ragaszkodva a tyrok statutiója-s a contributióra nézve is kértük már Ő Felségét, hogy rendeléseit sistálja.

Ő cs. k. Herczege a Nádor így felelt ezekre: *Veneratione ductus erga merita Genitoris Dominis Comitibus Széchény, dicta eius non equidem ponderabo, verum id magis Vestrae Dominationi hac vice dicendum arbitror, ut sermonem fini consultationis conformius adplicet — dictis monita prae se ferentibus absteineat. Excelsi enim*

Proceres sua officia norunt, nec ullo indigent vestrae Dominationis sive consilio sive monito.¹⁾

Egymást felváltva beszéltek ezután a Főrendek, egyik a nuncium s sistere szó mellett; másik ellene; nevezetesen gr. Széchényin kívül a Statusok nunciumja mellett voltak ezek: gr. Illésházy (ki egy kevés modificatiót is proiectált), Desseőffy Sámuel, Erdődy, Eszterházy Mihály, Batthányi herczeg, b. Mednyánszky, gr. Batthány János, Győry, Busán, Zichy Károly, Pásztory, Eszterházy Károly s Haller urak.

¹⁾ Hogy Széchenyi István ápr. 1-én beszélt, s hogy őt beszédeért a nádor megróta, kitűnik Szoboszlai leveleiből is.

„Április 1-sőjén írja Szoboszlán a Főrendek az alsó tábla sérelmi felirata fölött tanácskoztak, és sehogy sem helyeslették azt. Ezen gyűlésben gróf Széchenyi István igen keményen beszélt magyarul. Ugy látszik — mondá, — hogy mihelyt a Statusoktól jön valami, azonnal csak azért sem kell a Főrendeknek. A lelkiismeretre is kell vigyázni stb. Bezzeg kapott it leczkét palatinus Ó cs. k. Herczégétől. Ea quae dominus Comes Széchenyi indecenter protulit, talia sunt, hogyha eleinek érdemét nem tekinteném, kénytelen lennék keményebb eszközöket venni elő, praesesi autoritással élvén. Excelsi proceres non indigent suae dominationis inivatione. Moneo igitur suam dominationem, ut in futurum cautius se gerat.“

Igy Szoboszlai! (Értekezések 98. lap).

A Guzmics-napló és Szoboszlai adatait megerősíti maga a nemes gróf is, ki naplójában ezt írja:

„April 1. Eine lange Rede gehalten, der Palatin mich ausgemacht. Aus Rücksicht für meinen Vater — sagt er — will er nicht so streng sein.“ (L. Szász Károly, gr. Széchenyi István 109—110. l.)

Wirkner Lajos „Élményeim“ cz. művében azt mondja: „Széchenyi gr. volt az első, ki nemzetisége és anyanyelve iránt a legnagyobb buzgóságtól hevülve a főrendi házat magyar nyelven szólította meg. Midőn őt a nádor figyelmezteté, hogy a hivatalos nyelv a latin, azt válaszolá, hogy nem ismer törvényt, mely egy magyar mágnásnak az országgyűlésen megtiltana anyanyelvének használatát.“ (27. l.)

„Azon tény, írja alább Wirkner, hogy Széchenyi J. gr. felsőházi beszédében a szokás és a nádor-főherczeg ellenvetése daczira a magyar nyelvvel élt.“ (31. l.)

Wirkner ez adataira Bernáth Zsigmond 1825-ben Ung vmegyének követe 1880. jan. 25-én kelt levelében megjegyzi: „Wirkner azon állítását, hogy a Nádor gróf Szécsenyit a Főrendek ülésében a magyar nyelvi felszólalásaért megfeddette volna, magam nem hallottam. De másoktól sem hallottam soha.“ (l. Szász K. i. m. 250—251. l.)

Nem is a magyarnyelven való felszólalásért, hanem beszédje tartalmáért, szólalt föl a nádor; ki ha a magyar beszéd miatt akarta volna megróni Széchenyit, már 1825. okt. 12-én megtehetette volna mert mint jelen értekezésünk 58. lapján kimutattuk, Széchenyi már 1825. okt. 12-én, és azután is többször a felső házban magyarul beszélt.

A nuncium ellen voltak s elébbeni e tárgyban irt feleletjök mellett megmaradtak ezek : gr. Eszterházy József, b. Ötvös az ifju, b. Bedekovich, gr. Almássy, Pálffy Fidélis, Gyulay, a Primás, Pálffy herczeg, Eszterházy Nep. János, Nádasdy püspök, Lánczy, Marich püspök, Széchenyi, Keglevits, Zichy Ferencz, Cziráky urak ; Végh, Kopátsy s Juranics urak proiectáltak, de a többség csakugyan a Statusok nunciumja ellen lévén, így concludált a Nádor : protonotarius ur menjen vissza a Statusokhoz és szóval mondja meg, hogy a mélt. Főrendek ragaszkodván legközelebb e tárgyban küldött izenetjükhöz, a sistere szót a nunciumból kihagyatni kívánják, mely úgy végeztetvén s protonotarius Bory ur megtévén a Statusoknál a szóval való izenetet, délután 3 óraker mind a két tábla eloszlott.

Apr. 2-án a reformátusok Te Deumot tartottak Ó Felsőge egészsége helyre állásáért ; jelen voltak itt a Főrendek közül : gróf Eszterházy József, ifju Ötvös, Széchenyi, jelen volt a Palatinusné is ; a Statusoktól a Personálison kívül sok követ urak.

Apr. 3-án ker. gyűlésben Babóthy s gr. Csáky előülések alatt a Főrendeknek a papirospénz iránt adott nunciumjok felolvastatott, s egyszersmind azon tegnapelőtti szóbeli izenetjök is, hogy ők a sistere mellé nem állhatnak, tanácskozás alá vétetett ; megegyezve előre abban, hogy előbb magát a két tárgyat, amiben a két tábla egymással meg nem tud egyezni, quo ad meritum discutálják ; azután könnyü lesz a stilust aszerént alkalmaztatni. — Nagy Pál vélekedését s javallatját ezekben adta elő : legelőször, hogy mindenféle papirospénznek országunkban való forgása törvénytelen ; hogy ha csak a correlatiókban adott provisorium nem sistáltatik, az 1791-ki 12. articulus fenékkal felfordulva marad ; és hogy midőn a Főrendek bennünket ezekre szinte kényszerítenek, akkor valóságos törvényteleniséget akarnak. Mindezek, sok okainkkal meg lévén mutatva oly világosak, mint a napfény ; az már most a kérdés : ily helyzetetésünkben mit csináljunk ? Ha a mi táblánk olyat parancsolna, ami világos törvényeinkkel ellenkezik, akkor mondhatnák a Főrendek, hogy reá nem állnak ; ily esetben nemcsak az, hogy a Főrendeknek s megfordítva a Statusoknak is hasonlóképen van vétőja, minden egyes követ is ellene mondhat annak, ha egyik tábla valamely egészen új törvényt javallana, akkor is mondhatná a másik, hogy ő reá nem áll ; de most, midőn arról van szó, áll-e a 12. tvczikkely ? a törvényes dolog áll-e vagy törvénytelen ? semmi deliberatiónak nincs helye, hanem egyes igyekezéssel orvosolni kell a sértett törvényt. Midőn hát már a mi argumentatióinknak nincs helye, mixta sessióra pedig én a dolgot részemről ugyanazon okból nem

bocsájthatom, mivel ott is az lenne a kérdés, törvénytelenység állapíttassék-e meg, vagy törvényes dolog? amit decisiora nem bocsájthatok; én azt javallom, írjuk meg egész egyenességgel a Főrendeknek dolgaink szerencsétlen helyzetetését és declaráljuk, hogy mi ily situsban addig más lépést nem tehetünk, míg committenseinktől e részben utasítást nem veszünk. Minekelőtte pedig ezt tennénk, jó lenne Personális urat, mint törvényes praesesünket aziránt megkérni, hogy előadván Ő Herczegségének a Nádor ispánnak keserves situációját, egyszersmind arra is kérné meg, hogy gondolkodnék valami oly mediumról, mely által mind a két tábla egymással egyesülhetne, amit hogy kész szívvvel megtesz Ő Herczegsége annyival inkább lehet reményleni, mivel bennünket már sok szép tetteivel s declarátióival igen nagy benne való bizodalomra kötelezett le.

Ezen javallatra reá álltak. Vay: mindazért, mivel a Főrendeknek ezen törvénytelenül felkapott vetőjok oda vág, hogy mindig csak az mehessen repraesentációba, amit az udvar akar, melynek intésére eddig való tapasztalás szerént a Főrendek igen nagyon figyelmeznak, s hogy a nemzet repraesentánsainak még csak szabad se legyen panaszait Ő Felsőge eleibe terjeszteni; mind pedig azért, mivel más hathatósabb egyeztető módot nem lát, mixta sessió által sem akarván a 12-ik czikkelyt koczkáztatni.

Balogh: én még abba sem egyezhetem meg, amit Sopron vgye érdemes követje mondott, hogy ha a Statusok új törvényt proponálnak, annak a Főrendek magukat ellene szegezhetnék, mivel a két tábla egy diaetai testet tesz, és csak a könnyebb értekezés kedvéért vált el egymástól, és mivel abból következne egyenesen az, hogy a Statusoknál csak az iniciativa, a Főrendeknél pedig csak a decisio van; egyébiránt, hogy ha deputatio által az egység nem eszközölthetik, a jurisdictióktól ezen fontos dologban instructio kérethessék, abban annyival inkább megnyugszom, mivel mind a követek erősebben megloesznek kötve, mind ez a maroknyi-nép (értem a Főrendeknek ellenünk dolgozó részét) magát az egész nemzet kívánságának a maga kénye szerént ellene nem szegezheti.

Ragályi Ábrahám. Én ugyan vakmerőségnek lenni tartanám a Főrendeket maroknyi népek nevezni; azonban az előttem szóló követ urak javallatjára éppen nem állhatok, . . . hanem itta nagy zúgás félbe szakasztá szavait s felállott Balogh. Most is azt mondom s szavamat nem revocálok, hogy a bizony csak egy maroknyi nép az egész nemzethez képest, mely itt most kénye szerént bánik velünk igaz ügyünkben és csak úgy van az egész

ország rendeihez képest mint Torna vármegye Bars s a többi vármegyékhez képest (meg kell itt jegyezni, hogy Ragályi Ábrahám ur Torna vármegyei követ, mely vgye $9\frac{1}{2}$ □ mérföld és így legkisebb); erre felelni akart ugyan Ragályi Ábrahám ur, de anticipálta I z s á k, ki is minekutána előadta, hogy szeretne oly emberrel lenni négy szem közt, ki a haza javát jobban szeretné munkálódni mint ő, ellene mondott Balogh úr szavainak. Szörnyű zúgások közt már szólani akart R a g á l y i Á b r a h á m, midőn R a g á l y i T a m á s szemére vetvén néki, hogy nem a maroknyi népről van most a tanácskozás, hanem hogy mi tévők legyünk? Ábrahám csak ennyit felelt, hogy Borsod vgye másszor jobban figyelmezzon. Tamás fel pattant tüzesen, de a szomszédja B o r s i t z k y lerántotta s helyette V a y feláll, s Bars vgye követje az öreg hazafi, úgy mond Vay, más szempontból vette a Főrendeket, mint akár Szathmár, akár Torna vgye követje, én pedig csak azt mondom, hogy egyik ember vakmerőségnek látja azt, amit a másik csak bátorságnak tart s éppen így van a dolog most a két követ urra nézve; ami pedig Torna vgye említését illeti, nem méltó, hogy Szathmár vgye követje annyira kikeljen érette, mert itt Torna vgyét csak hasonlatosság okáért hozta fel Bars vgye követje, s nem valamely illetlenségre irányzott czélozásért. Vége lévén az első csetepaténak

N a g y P á l javallatja elfogadását jelentették, továbbá O r c z y, megfoghatatlannak tetszvéen néki, hogy egyes vármegyének, mely szabadon felirhat s folyamodhatik kérelmével Ő Felségéhez, több jussa legyen mint az országgyűlésen együtt véve minden vármegyéknek van, amit is tudtára kívánt Ő Felségének adatni: N i e z k y, ámbár annak foganatjához képest kevés reménysége volt, G h y c z y, K o l o s v á r y, R o h o n c z y, D ő r y, gróf S c h m i d e g g, S o m s i t s, b. S t o j k a, valóságosan declarálták azt is, hogy még a provisorium áll, és a 12 ik czikkely egészen orvosolva nem lesz, semmi más tárgyba nem ereszkedhetnek.

Nem állott rá Nagy Pál javallatjára B o r s i t z k y, sem arra, hogy deputatio küldődjön a Nádorhoz, amit szokatlannak is, de egy törvényhozó test méltóságához illetlennek is tartott, sem pedig arra, hogy minden követ világosabb utasítást ezen függőbe akadt dologra nézve committenseitől kérjen, mivel ennek csak akkor volna helye s ideje, ha Ő Felsége valamiben az országgal meg nem egyezne; de még nincs is arra szükség, mert minden követnek utasításul van az adva, hogy a sarkalatos törvények mellett állhatatosan megmaradjon, csak idő vesztegetés volna s még arra is adhatna alkalmatosságot, hogy a diaeta eloszoljon, s hazánkfiai

akkor minket okolnának. Ezt javalta tehát: Irattasson meg világos szavakkal a Főrendeknek, hogy a törvények a St. mellett vannak; ők lássák mit csinálnak; — ha visszaküldik nunciumunkat negyvenötször, mi is negyvenötször küldjük vissza, a törvény jót áll értünk.

Majthényi nem tartotta ezt jó kimenetelűnek annyival inkább, mivel maguk közt a St. közt sincs a sistere iránt egyesség, s azt a kérdést tette: hát ha ugye szakadna vége? Borsitzky erre az esetre külön felírást tétetni javalt, aminek a köz zúgás ellene mondott — Borsitzky mellett csak Zmeskál volt.

Ragályi Tamás sem állt arra reá, hogy minden követ írjon committenseinek, és kérjen ezen kérdésben utasítást, mivel úgy mond az egész dolog világos törvényen sarkallik, s az is már el van ítélve, hogy azon törvénytől legkevésbé sem lehet eltávozni; tehát már abba a vgyék nem szólhatnak otthon sem; egyébiránt sajnálni kell, úgy mond, hogy a mi diaetánk nem egyéb, hanem mint tulajdon törvényünk nevezi salutare relevandorum gravaminum remedium, — mert az előre felteszi, hogy törvényeink a diaeták előtt mindég megsértetnek; de még jobban lehet sajnálkozni azon szomorú situátiókon, hogy még gravamenjeinket sem terjeszthetjük Ő Felsége eleibe, mi lesz így az 1791-ik 13-ki cikkelyből? — De nézzünk tovább is; a királyi propositiók szintűgy a Statusok iniciatívája alatt vannak, mint a gravamenek, ha ezeket elvethetik a Főrendek avagy nem történhetik-e meg az is, hogy a királyi propositiók sem jöhetnek tanácskozás alá azok miatt (köz nevetés) és így látni való, hogy a Főrendek egy oly hatalomra akarják magukat emelni, mely nemcsak a Statusokat, hanem a végrehajtó hatalmat is csonkulásával fenyegeti. — A törvényhozó hatalomnak ezen helyheztetését kívánta Personális úr által Ő Herczegségének előterjesztetni s egyszersmind megkérletetni, hogy a Főrendeknek a Statusokkal leendő egyességre való vezéreltetéséhez találjon módot.

Marczibányi kívánta declaráltatni a Főrendeknek, hogy a St. az 1790/1 12. cikkely ellenére semmire rá nem állhatnak, hanem a correlatióknak ezen praeferentiálék után mindjárt leendő felvételére készek. Erre azt felelte Nagy Pál, hogy már azt Personális úr proiectálta, de el nem fogadtatott, hogy a törvényhozó hatalom méltósága ellen van valamely törvényteleniséget, melyet orvosolhatna, csak 24 óráig is elnézni, és hogy semmit sem lehet tőle tartani, hogy annak repraesentálása Ő Felségében kedvetlenséget támaszthasson, mind azért mivel maga Ő Felsége elismeri a provisoriumot törvénytelennek lenni, mind pedig azért, mivel nem az

udvar és ország közt forog az által a kérdés, hanem csak a hitelező s az adós közt.

Miskolcgy: ámbár ő magát a Főrendekkel könnyen meg-egyezőnek nyilatkoztatta ki; mindazért mivel midőn azok circulans apocháról (papiros jel) szólnak, nem pénzről beszélnek, és így a törvénnyel nem ellenkeznek; mind pedig azért, mivel ő sem tart nagyot a sistere szóban, ha annak erejét másképen is ki lehet tenni, arra csakugyan rá állott, hogy deputatio menjen a nádorhoz. Nagy Pál Miskolcgy argumentumait most már felesleg valónak, magukban pedig csupa szójátéknak declárálta. Ragályi T., hogy papiros-pénz ne circuláljon országunkban, az ugyan nincs törvényeinkben, de azért azt meg nem engedhetem, hogy pénzünk s az egész haza vagyona egy idegen városban, batalion idegen granatérosság által őriztessen, helyette pedig papirosnál egyéb kezünkbe ne maradjon. Bezereády s Izák proiectálták: még egyszer a Főrendek argumentumait bővebben megczáfoltatni, s ami fundamentumos okot még felhozhatnak a Statusok, egy nunciumban egész nyomossággal előadatni. Nagy Pál erre azt mondta: Hozza elő a maga móresét aki még e tárgyakban több okokat tud mondani.

Izák több apróságokra is kiereszkedett; nevezetesen állította: mintha valaki vakmerően azt mondotta volna, hogy a Főrendek háladatlan hazafiak. Nagy Pál tagadta ezt, de elismerte azt maga mondásának, hogy amit a Főrendek kívánnak a Statusoktól, az törvénytelen, de azért ő nem vakmerő, sőt ha nem látná azt törvénytelennek, merő vak volna.

Vitéz. Deputatióba való küldéssel nem kívánta a Personális urat compromittáltatni s Ó Herczegsége közbenjárását ebben az esetben helytelennek tartotta; azt a principiumot sem ismerte el, hogy diaeta kezdetével minden törvénytelenységnek mindjárt meg kellene szűnni, hanem csak akkor, midőn az iránt más törvényrendelet tétett. — Erre valaki Vitéznek háta mögül azt mondta „nem igaz,“ min megboszankodván a háta megett ülőkkel disputált; azonban míg feleselne azokkal, egy ifju ezt mondá hallató szóval, de magát nem mutatva, „még hat követet vissza nem hívnak a gyék, addig semmi sem lesz az ország gyűléséből“; — meghallván ezt Vitéz úr, a minthogy a mondó úgyis akarta azt, még jobban feltűzelődött s fennszóval így panaszkodott: T. St., hogy beszélhetne itt az ember bátorságosan, mikor még az ifjuság is hallató szóval azt meri mondani, hogy ha csak hat követet nem revocálnak semmire sem mehetünk. Erre nagy nevetés támadt, de a bepanaszolt ifjuság ellen senki sem szólt. Nagy Pál pedig Vitéznek a dolgot illető mon-

dását részszerént azzal, hogy Ő Herczegsége az imputatió iránt is a két tábla közt elakadt kérdést conferentiában jó móddal eligazította, részszerént pedig azzal, hogy maga Vitéz úr is a contributió és statutióra nézve történt sérelmeket annyira orvosoltatni kívánta, hogy anélkül semmi diaetai tárgyba ereszkedni nem kívánt, tehát itt sem nézheti el a hasonló törvényteleniséget, megczáfolván; Vitéz úr szólni akart, de talán a nagy tűz miatt nem szólhatott, s azzal a panaszszal, hogy az embert szólni sem engedik, tele levén szája, dobogva ment ki. — Nagy Pál ugyan eleget mondta halljuk Vitéz urat! de az csak ment kifelé s ezzel vége lett a gyűlésnek.

Apr. 4-én kerületi gyűlésben a Főrendek izenetje felolvastatván, az §-ként discutiáltatott; nevezetesebb vetélkedés volt a bécsi bank és a már többszöri vitatásnak tárgyává lett *clausula: absque imperata acceptatione* felett.

A Főrendek azon állítását, hogy *apochae bancales reali fundo tegantur gr. Csáky* nevetségessé tette — Borsitzky magának a banknak institutumából mutatta meg, hogy a banknak nincs annyi bizodalma magához, mint van a Főrendeknek. Prónay kívánta izentetni a Főrendeknek, hogy ha annyi bizodalmost helyeztetik benne, álljanak jót érte, vállaljanak kezességet. Nagy Pál vissza fordult dolognak tartotta, hogy midőn a Főrendek a belső szerkesztésébe való beereszkedésről a Statusokat leverték, maguk ujonnan annak creditjét feszegetik. Amit annak fundusáról a Főrendek mondanak, az csupa nevetség; 75 millió *apocha* van már forgásban s ugyanannyi ezüst arany van a cassában, *risum teneatis amici*; de ha volna is, mégsem lehetne neki hinni, mert az executiója magában lehetetlen, és oda lehet vinni ahova tetszik; azértis tudokra kívánta adatni a Főrendeknek, hogy a Statusok ebbe már diaetai *conclusum* ellenére is bele nem ereszkedhetnek. Péchy: sem abba, hogy a Főrendek *argumentumaira* felelsgessenek a St., sem abba hogy az epilógusban a papiros pénz ellen valami mondasson, meg nem egyezett, mivel ugymond Magyarország oly szoros összeköttetésben van Ausztriával a kereskedelemre nézve, hogy neki külön pénzzel élni csaknem lehetetlen; a banknotákat is a kereskedelem csusztatta be, elégnek tartotta e tárgyban felírni azt, hogy Magyarország törvény szerint nem tartozik mást, mint arany s ezüstpénzt elvenni, és hogy annak világos törvényei az arany s ezüst kivitelét eltiltják. — Errre Nagy Pál azt felelte: igaz, hogy a kereskedelem Magyarország s Ausztria közt mindég fenn fog maradni, de az is igaz, hogy nekem mint törvényhozónak kötelességemnek eleget kell tennem, azután nem gondolok

véle, ha valaki fapénzt vesz is el. Ra g á l y i Tamás tagadta, hogy a banknotákat a kereskedés szaporította volna el annyira az országban, hanem úgymond a v. czéduláknak olyanokért való beváltása.

Be z e r é d y az epilogusnak említett clausulája helyett ezt javalta: sine aprobatione legislationis, hogy a törvényhozó hatalom jussát a pénz iránt fenntartsa, amibe Földváry is instructiója szerént megegyezett. A többség maradt előbbeni vélekedése mellett.

5-ik apr. kerületi gyűlésben előadta Ba b ó t h y ú r ekkori egyik előlülő a Person. urnak ebbeli izenetjét a Statusokhoz, hogy ő eleibe terjesztvén Ő Herczegségének a Nádor ispánnak a St. perplexitását, kérte, hogy valamely módot méltóztatna nyújtani, mely által az egyesség a két tábla közt megtörténhetnék; amire Ő Herczegsége minekutána a dolgot conferentia eleibe terjesztette volna, azt felelte, hogy a St. javalnának még valamely conciliationis mediumot. Ennek következésében Ba b ó t h y a sistere szó helyett javalt, de a Főrendek által el nem fogadtatott sententiából: ne provisoriorum, ordinum effectuatio et executio continetur, ezen szavakat executio et effectuatio egyesség kedvéért kihagyatni javalta. Erre Ba lo g h, G h y c z y, b. S t o j k a, Földváry, Niczky, R o h o n c z y, S c h m i d e g g, Bernáth és Zmeskál azért nem álltak, mivel azon szavak nélkül a sistere értelmét csak halásznai kellene az érdekelt sentenciákból és mivel a Főrendek nemcsak a szóban, hanem a principiumban sem egyeznek meg, a honnan ha benne lesz a sistere értelme, el nem fogadtatik, ha benne nem lesz, a Statusok reá nem állhatnak. A többség elfogadta Ba b ó t h y javallatját, de azon cautelával, hogy a küldendő izenetben declaráltasson a Főrendeknek, hogy a Statusok elállnak ugyan mind a sistere, mind az executio s effectuatio kitételektől, de principiumjok következésében azoknak értelmét kívánják csakugyan előadni.

6. ápr. kerületi ülésben felolvasta K o l o s v á r y ur, mint ez idő szerént való circ. notárius, a nuncii proiectumot, mely §-ként vizsgálat alá vétetvén, kevés szeg maradt meg benne a helyén. B a r t a l annyira meghányta vetette, s többnyire ennek igazításai fogadtattak el. Ezen új formájában országos gyűlésben ismét felolvastatott, azután Personális ur a 22. §-ban foglaltatott sistere szónak az ugyanezen nunciumban előadott módosítással való felcseréltetése iránt tett kinyilatkoztatásukat a Statusoknak, hogy az a Főrendeknél annál elfogadhatóbb legyen, más szavakkal tette ki, mint van a nunciumban, mely kitétele Personális urnak közjövahagyást nyert. Niczky kívánta a felvett nunciumot a kérdés alatt lévő két tárgyra nézve ultimatumnak declaráltatni, de az abba maradt s senki hozzá nem

szólt. — Personális ur a 44. §. epilógusára nézve több ízben kijelentett principiumát most is kijelentette s kérte a Statusokat, hogy elállván az abban foglalt kérelmekről, csak azt kérnék, hogy az ország törvény szerént más pénzt nem ismer, mint aranyat s ezüstöt, s hogy semmiféle repraesentativum signum az ország megegyezése nélkül ki ne bocsájthasson. Erre instructiója szerént rá állt Földváry; Bezerédy pedig többszöri javallatját, mely Personális uréval egyre megy, most is megújította, de az ellen újabb okkal álltak elő — nevezetesen Somsits így szólt: Ha az insurrectió szerkesztéséről törvényt hozunk, vajjon beletesszük-e abba, hogy mi készek vagyunk a hazáért minden vagyonunkat feláldozni? pedig ha a körülállások úgy hoznák magukkal, bizonyosan készek volnánk. Mi szükség volna hát most az országnak azt a jussát törvény által tartani fel, amivel, ha a körülállások, melyek szokták a törvényeket szülni, úgy hozzák még valaha magukkal, bátran élhet.

P r ó n a y. Ha apáink fundamentalis törvényekre nézve megköthették kezeinket az 1741. 8. cikkely által, miért nem köthetnénk mi is le a maradék kezét a papirospénzre nézve, kivált mikor tudjuk, hogy a ministerium mindig sokat s igen sokat kivihet a törvényhozó test másik részénél is.

B. P e r é n y i. Nem egyeztethette meg a jó logikával, hogy minekutána a papirospénz a hazafiaknak annyi kárt, az ország gyűléseinek pedig annyi aggodalmat okozott, most még előre calculus tétessen a papirospénzre, ha valaha oly boldog lenne a haza, hogy a kereskedes elősegítésére nézve, arra szükség lenne, miért ne lehetne azt a törvényt eltörölni, hiszen nem cardinalis.

B o r s i t z k y egyenesen tagadta azt a principiumot, hogy a törvényhozó hatalom is ereszhetne ki oly repraesentatióanalís signumot, melynek belső becse nincs, mert ez az 1741-iki 8. cikkelyvel ellelkeznek, az abból következhető veszedelem pedig annál nagyobb lenne, mennél nagyobb az azt megengedő vagy kiadó hatalom.

Ezen okokat némelyek, kik Personális ur mellett szóltak, vagy proiectáltak, meg nem czáfolhatván, a nuncium 44. §-ra nézve a maga formájában megmaradt. Ami stilust illeti, kívánta ugyan Personális ur abból azon szavakat, melyekkel a Főrendek ezen állításuk Apochae Bancales reali Fundo teguntur, helyéből kivettetik, kihagyatni és sok követ urak hajlandók is lettek volna arra, de Nagy Pál vakmerőségnek állítván a banknótákról azt mondani, s azáltal a bankot mint egy liquidatióra szorítani, melynek apochái csak abban egyeznek meg az arany és ezüst pénzzel, hogy azok consors. liquidatiók által jönnek világ eleibe; az arany és ezüst

pénz pedig retorsa liquefactió által. Nem hagyta ugyan Personális ur szónélkül Nagy Pál urnak azon bátor kifejezését „vakmerőség,“ de Nagy Pál, ki ahol szóval kell győzni, szóval, ahol pedig hallgatással kell, hallgatással is tud győzni, itt is győzött, s a nuncium úgy amint volt, eredeti igaz formájában, általküldetett a Főrendekhez, honnan izenet nem jöven vissza, a gyűlés eloszlott.¹⁾

Apr. 7-én ker. gyűlésben a repraesentatió mellé in comitiva csatolandó fundamentale nuncium, úgy mint azt ítélő-mester urak elkészítették, a stilusra nézve vizsgálat alá vétetett.

Országos gyűlésben a Főrendek megküldvén a Statusoknak tegnapi nunciumukra a feleletet, ugyanazt bővebb discussió végett Personális ur önként kerületi gyűlésre bocsájította.

A Főrendek tábláján az epilógus iránt előadták vélekedéseket: b. Pongrácz és Lánczy, kinek beszédéből az a ministeri kinezés tetszett ki, hogy Magyarország interesséjét az egész monarchia interesséjétől nem kell izolálni; javalta azt is, hogy ha a Statusok a Főrendek clausulájára nem állnak, t. i. „absque imperata acceptatione“ az epilógus vagy legalább az a clausula, melyben a Főrendek meg nem nyughatnak, hagyattasson ki. — A Statusokkal ellenkezőleg jelentette ki magát. — Gróf Illésházy is, és decidált.

Jegyzés. Közhir. Somogy vgye irt Baranya vgyéhez, hogy nem viselvén magukat patriotice Baranya vgye követjei a diatán, azokat hívnák vissza, s másokat küldenének fel. Erre azt felelte Baranya Somogynak, mi gondja Somogynak Baranyára s követjeire.

Még egy nagy kérdéstit gördített elő, mint mondják, egyvalaki a Somogy vgyei közgyűlésen egy főhivatal iránt.

Meghalván a portugálliai király, a bécsi nép azt beszéli, hogy Metternich herceget akarják választani királynak a portugallusok.

Apr. 8-án kerületi gyűlésben Nagy Pál ur sok vivátok közt felvevén a jegyzői pennát (Pláthy ur mégsem jöven vissza), a Főrendek tegnapi izenetét felolvasta.

Minthogy pedig a Főrendek az epilógusra nézve elébbeni vélekedések mellett tovább is megmaradtak, arról tanácskoztak bővebben a St., mitévők legyenek ebben az esetben.

B. Orczy javalta, hogy mivel a Főrendek az epilógusnak negativus kifejezését nem szeretik, szólni kell positive, hogy egyedül arany s ezüstpénz forogjon az országban s minden szerződésck abban köttessenek. — De Ragályi Tamás azt még veszedelmesebbnek tartotta mint a Főrendekét, mivel annak az a következése is lehetne,

¹⁾ L. Jegyzőkönyv II. köt. 296—308 lapig.

hogy aki papirosban tegnap 40 frtot felvett kölcsön, ma azt 40 ezüst vagy arany forintba fizesse vissza, és mivel a correlátiók kérdését előre egészen decidálná anélkül, hogy csak egy aranyat is hozna be; — erre tehát Marczibányin s Izsákon kívül senki sem állott.

Izsák több okokat hordott fel, melyeket Nagy Pál sorra czáfolt; nevezetesen, hogy mi el nem tilthatjuk, hogy Ő Felsége a maga monarchiájában papirost ki ne bocsásson, ha bocsát, a kereskedés által ellen állhatlanul be fog jönni Magyarországba, és így ha megegyeznek is a Főrendek a mi kívánságainkban, és ebből törvény lenne, azon törvénynek foganatja nem lenne, ha pedig meg nem egyeznek, törvény bizonyosan nem lesz belőlök. — Erre Nagy Pál: Olaszország mind kereskedési mind politikai tekintetben sokkal nagyobb nexusban van Ausztriához, mint Magyarország, még sem megy oda a papirospénz, úgyszintén a túl, a szávai részekre sem: miért ne lehetne hát Magyarországot is Ausztria papirosának előntésével mentve tartani? Izsák mondá, nekünk mindenek felett arról kell gondolkodni, hogy menekedjünk meg a papirospénztől, mely már nyakunkon van. Erre Nagy Pál felelé: ha Ő Felsége a mi kérésünkre kedvező választ ad, bátorságba tétetünk az által, hogy többé papiros nem adatik ki, akkor bizonyosan arról fogunk tractálni Ő Felségével; mi módon szabaduljunk? de a Főrendek nem azt akarják, amit Izsák ur mond, hanem, hogy a papiros pénz törvényes pénz is legyen, amit azon állításokkal megbizonyítottak, hogy már most az európaiak egy tartománya sem lehet el papiros pénz nélkül. Izsák mondá: Ha ily keményen viseljük magunkat s egyezni nem fogunk, törvényt nem kapván, az ország a papirospénz dolgában csak az elébbeni zűrzavarban marad. Nagy Pál: látha azt a sok szép theoreticus törvényt megcsináljuk, a papiros pedig mégis törvényes pénz marad a provisoriumok által, érünk-e azzal valamit? Izsák: ha nékem oly papirost adnak, amiért akármikor kapok ezüstöt, mért ne élnék én azzal a commoditással, ami van a papiros hordozásában s minek hurczolnám a zacskó ezüstöket, így sok ember gondolkodhatik, valamint én is. Nagy Pál: Én oly summával, ami az én substantiámat koczkáztatja, egy éjjel sem hálnék sat. Ugyan Nagy Pál úr vélekedése, melyet igen nagy energiával adott elő ide, megy ki: minekutána az ország a devalvatióval annyi károkat s veszedelmeket szenvedett, szoroson ragaszkodván törvényeihez mindég arra törekedett, hogy jó ligájú pengőpénz legyen, s ime most a Főrendek oly törvényteleniséget akarnak canoniizálni, melynek sokkal veszedelmesebb következései lennének, mint az elébbeni veszedel-

mek voltak. Még eddig bölcsek törvényeink mellett ne ismertünk status adósságot, ha pedig a Főrendek irányzatja megáll; annak a keserves igának önként adjuk alá nyakunkat. — Nem a Főrendek mondhatnak hát nekünk vetőt, hanem mi önkéik — és én az én vetőmat a diáriumba is betétem, mint oly törvénytelenység ellen való kikelésemet, melyben sem én, sem committenseim soha meg nem egyezhetnek, nem kell nékem semmi conciliationis medium, az epilogus ki nem maradhat, mert mindnyájunkat arra kötelez instructiónk, hogy a veszedelmek, melyek a papirospénz miatt hazánkat érdeklették, távoztassanak s örökre zárattassanak el. Egyetértett Nagy Pállal Borsitzky, mindazért, mivel az 1741. 8-ik cikkely, melylyel a Főrendek kívánsága ellenkezésben van, disceptatióba nem jöhet, mind pedig azért, mivel ha a miniszter mindig zsebünkben tartja kezét és mikor felkelünk, nem tudjuk, estére mit hagy benne a minister, soha vagyonaink felől bátorságban nem lehetünk; vége van vagyoni szabadságunknak. Balogh hasonlóan. Ellenkező vélekedésben volt az előbbiekkal Bezerédy; miután — úgymond — a Főrendek legelőször is azt proiectálták, „Pecuniae instar non sit exmittenda“ nem lehet rájuk fogni, hogy papirospénzt akarnak canonisálni. A vetőt, mint olyan extremumot, melynek jó következése ritkán lehet, eleink bölcsen elkerülték mindenkor, arra tehát mi sem vetemedhetünk. Minthogy az epilogusban több kétséges értelmű kitételekre talált, a milyenek: in cursum exmittenda, imperanda javalta az egész §-t redigáltatni s a maga proiectumát fel is olvasta, melyben ezen kitétel helyett, non sit in cursum exmittenda — ezt, amit már Miskolczy azelőtt javalt tette: ne sit legale solutionis medium. Mindenben egy értelemben volt Bezerédyvel b. Perényi Zsigmond s az említett új clausulát annyival is jobbnak találta, mivel nálunk az ítélőszékek arbitriumának vége hossza nem lévén, azáltal sok törvényen kívül eső ítéleteknek eléje vétetik. Ellenben el nem fogadhatónak tartotta azt Borsitzky azért, mivel az sem nem több, sem nem kevesebb azon törvélynél, hogy csak arany és ezüstpénz bocsáttasson ki; tehát azzal a törvényen nem segítünk, pedig csak az a cél, hogy azt támogassuk és erősítsük, sőt az a clausula azt, amit a törvény világosan mond, homályosan is fejezné ki, törvényhozóknak pedig apocalipsist nem kell írni. Szegedy pedig azért, mivel midőn azt mondanák in cursu sit chartacea pecunia, sed non sit legale Solutionis medium, még jobban kihúzódna országunkból az ezüst, lehetetlen volna azzal fizetni és így még nagyobb perplexitásba jönne az ország, mint valaha volt. Nagy Pál megegyezett Bezerédyvel abban, hogy az impe-

randa nem világos értelmű; mert abból *acceptatio non imperanda* az a *positivum* jön ki ergo libera, ami a Statusok eminens többségének értelmével ellenkezik. — *Balogh* ur tartott attól a *positivumtól*, mert ott van az is a *contextusban in cursum emittenda non sit*, ha tehát nem lép forgásba, nem lesz mit elvenni készakarva is.

Bartal éppen azért, mivel inhaereálni kíván az *epilogusban*, kívánta annak *redactióját*, mivel különben félt annak megcsonkításától; annyival is inkább helyét találta pedig a *redactionnak*, mivel az *epilogust* részént szüknek tartotta, amennyiben t. i. ebben sem mondatik több, mint a bank *statutumai*ban, *Acceptatio non sit imperanda*; részént pedig bővebbnek, mint kellene, mivel a *non sit exmittenda* az egész monarchiára értetődhetik, melynek Magyarország törvényt nem szabhat; tehát *Schmidt Ádámnak* ama tudós angolnak azon böles *principiuma* szerint, hogy a *coloniák* *papirospénze* ne legyen adósságfizetésre jó, ő is kívánta e helyett ne *sit exmittenda*, ezt „*ne sit legale solutionis medium*,” és ehhez képest egy *projectumot* készített, melyet fel is olvasott. *Erre R a g á l y i Tamás* felelte: *Schmidt Ádám principiuma* oda irányzott, hogy a *coloniák* *papirospénze* az *angliai bank* nyakára ne nevedekjék, ha Magyarország *oly* *relatióban* volna *Ausztriával*, mint *Anglia* a maga *coloniájival*, akkor bizonyosan el lehetne fogadni a *javalt clausulát*; még ugyis többre lehetne ezzel menni, ha hozzá tétetnék: *in perceptionibus et erogationibus Status*; de most így sem állhatna meg, mert igen nagy *szükségében* vagyunk az *arany s ezüstpénznek*. Azért is kívánta megtartatni ezt: *non sit exmittenda*, mert még *oly repraesentationum signum* lesz *forgásban*, melynek *hypothecája*, ha szinte elég volna is, *külső országon* van, *veszedelmen kívül* nem lessz a haza. *B. Perényi* *Zsigmond* helyesnek tartotta *Schmidt principiumát*, mert abból az jön ki, hogy a *papiros* csak *addig jó*, míg az nem *pénz*, hanem egyedül a *kereskedés vehiculuma*; egyébiránt tovább is állt előbb *kijelentett javallatja* mellett, azért, mivel ő ebben *non sit exmittenda* soha sem értette azt, hogy *vexelt (váltó)* soha ki ne szabad legyen *bocsájtani*; mind pedig azért is, mivel ő nem *numerica solutiót* ért és a *correlatiókban* bási sul csakugyan *arany s ezüstpénzt* kell venni fel; ő is tett az *epilogus redactiójára* nézve egy *projectumot*, mely ezen szavak után *ferenda Leges securisetur* így következik: *privati pro legali solutionis et mutuar praetensionum exaequationis medio nunquam alia, quam iustae ligae moneta constituetur, ita ab adverso nec justa ligae carentis monetae, neque ullius generis, sive privatarum Societatum adeoque nec mensae argentariae Viennensis sive ipsius Regiminis Chartarum accep-*

tatio imparabitur, neque tales de hinc, sub obtutu etiam liberae acceptationis pecuniae instar in Cursum emittentur. Szerencsy any, nyival is inkább b. Perényi javallatjára állt, mivel reménylette-hogy abba a Főrendek is megfognak egyezni, amire most különösen kell tekinteni, mivel már két dolgot engedtek ; engedtek a primitivum nunciumba bemenni, anélkül, hogy ők abban tökéletesen megegyeztek volna, amelyekre törvényt annál fogva bizonyosan nem kapunk. Ragályi Tamás ez ellen ne sit legale solutionis medium azt a kifogást tette, hogy eddig nem volt legale. B. Perényi felelte : ex parte az volt, mert a törvényszékek úgy itélték. Ragályi Tamás azt nem ismerte el semmi részben törvényesnek. Balogh a többször említett clausulát csak úgy kívánta betétni az epilogusba, mint corollariumát ennek : ne sit exmittenda ; mert ugymond, ha csak maga az a clausula megy be, úgy bocsáttathatik ki papiros ; ha pedig az bocsáttatik ki arany s ezüst helyett, mivel fizetünk ? Hogy ezen ellenvetésnek is elégtétessen, Bartal ezt kívánta hozzá tétetni : ne sit legale circulationis et solutionis medium, de erre sem álltak reá. Nagy Pál hiába valóknak tart minden projectumot mind addig, míg a két tábla pricipiumai közt való nagy különbség meglesz, mely abból áll, hogy a St. semminemű papirost, a Főrendek pedig csak imperált acceptatióval forgandó papirospénzt akarnak. Utóbb a százféle vélekedésnek és javallatnak az lett a vége, hogy B. Orczy, Bezerédy György, B. Perényi Zsigmond is Rudics követ uraknak projectumai egyenkint irattassanak le dictaturán s majd a melyik legjobbnak találhatik, conciliationis mediumul azt küldik át a Főrendekhez ; ezzel a gyűlés cioszlott.

Apr. 9-én 11. órak. circulus tartatott, melyben praesesek Ragályi Tamás, Borsitzky, notárius pedig Nagy Pál, ki felolvasta itt legelőször is azon nunciomot, melyet készített maga a 22. s 44. §-ra nézve azon megjegyzéssel, hogy ezt is, mint az elébbeni két nunciუმját, fél, hogy a Statusok el nem fogadják ; de csakugyan ez dictaturára rendeltetett s az lett a végzés, holnap fogják elvégezni, mint kell módosítani a 44. cikkelyt, ezzel csak hamar vége lett a circ. gyűlésnek ; mert egynéhány magyar grófok, mint Széchenyi István, Eszterházy Károly György, Berthold Izsák ez nap futtattak pályát angulus lovaikkal s nagyon sokan kiun levén a követ urak közül ezen solennitáson, kik a circ. gyűlésben voltak ; gondolták, hogy állandóan nem decidálhatnak, de még maguk is kívánták látni az ujságot, s a különben is vasárnapi gyűlést nagy izibe oda hagyták anélkül, hogy ebben valaki legkevésbé is megütközhetett volna. — Minthogy Ferdinánd herczegen kívül, az országbirája, gr. Illésházy s több mág-

nások is ott voltak elhallgatom itt, hogy egy szegény lovasz leesevén itt a lóról, meghalt (ezen lófuttatás nem ér fel egy ember életével).

A p r. 10-ikén kerületi ülés tartatott, melyben a 44. §-nak epilógusára feltett javallatai B. Perényinek s Rudics bácsi követnek el nem fogadtattak, míg Bartal s Nagy Pál urak javallatai a kerületi ülésben elfogadtattak, s onnét az országos gyűlésbe vittettek, mely a Statusoknak 11, a Főrendeknek pedig 12 órára volt rendelve. A Statusok országos ülésekben is megegyezvén a kerületi javallatban, noha némelyek ellenmondásukat még a jegyzőkönyvbe is betéetni kívántak, az a Főrendekhez is átküldetett, kik azt dictaturára relegálva, mind a két tábla széjjel ment.

A p r. 11-ikén a kerületi ülésben az előkelő gravamenekről irt nuncium olvastatott, s itt ott stilusára nézve javitgattatott; ugyan ez nap 11 órakor országos gyűlésök levén a Statusoknak, abban felolvastatott azon felküldendő repraesentatio, melynek acclusuma fog lenni a praeferentiále gravamenekről irt s a már régtől fogva némely czikkelyeiért hurczolt nuncium; közelgetünk a nagy czélhoz; ma, vagy holnap talán be is pecsételik a megboszorkányozott nunciumot, mely annyi bajt hozott az ország rendjeinek fejére.

A p r. 12-én 8 órakor kerületi ülés volt, melyben a Főrendek tegnap ledictált reflexiói, quoad epilógum § 44. vétettek tanácskozás alá; 11 órakor elegyes országos gyűlés volt, melyben Ő Felsége resolutiója olvastatott fel a gratulatoria repraesentációra. Átmenvén ez után a Statusok a maguk táblájához, a Personális ur kívánta, hogy a Statusok szólnának a Főrendek tegnapi reflexióihoz s vele egy értelemben volt Péchy, Marczibányi s Fehérváry; ellenben ezen főfő dolgot a circulusban kívánták a bevett szokás szerént eldönteni, Borsitzky, Nagy, Vay, Prónay, Pázmándy, Niezky, Balogh, Rohonczy, Czindery s mások; ezzel a többség szerént concludálván a Personális úr, a sessió eloszlott.¹⁾

A p r. 13. A kerületi ülésben abban egyeztek meg a St., hogy ők ugyan szorososan ragaszkodnak a primitivum nunciumban kitett értelmekhez, de ha arra rá nem mehetnek, hogy positivus törvény által a banknoták circulációját megne gátolják, készek negativa törvény által elejét venni a banknoták veszedelmes circulációjának t. i. azzal, hogy semmi egyéb pénzt mást, mint aranyat s ezüstöt Ő Felsége az országba be ne ereszszen.

¹⁾ L. Jegyzőkönyv II. k. 319—320. l.

A p r. 14 én először a kerületi ülésben Nagy Pál ur felolvasta azon izenetet, melyet készített a Főrendeknek az epilogusra feleletül; de ez kemény lévén, csak úgy hagyatott helybe, amint azt Bartal ur módosította s lágyította. Ezzel mentek az országos gyűlésbe 11 órakor, s ott a s z á z f é l e szó vitatások után Nagy Pál ur módosított nunciáját átküldék a Főrendekhez, amit is azok elfogadván, vége lett a praeferentiale gravamenek iránt készült nuncium rostálgatásának, de azért még nem pecsételik ám, hanem míg a Főrendeknél ítélő mester Szentkirályi ur a St. nunciáját olvasta, azalatt Person. ur jelenté a St.-nál, hogy 8 holnapja lévén már a diaetának, szükséges volna a követ uraknak s a segédíróknak diurnumát meghatározni, mely is a következő circulusra halasztatott.¹⁾

A p r i l 17. meghatározatott a követ urak részéről 6 firtban, az irókéről 30 garasban; a követek huzárjai fizetését naponként 30 krra határozták, de úgy, hogy az illető vgyék ezt csakugyan megtoldhatják, amazokat nem.

A p r. 17-én pecsételtetett meg azon repraesentatio, melylyel a praeferens gravamenekkel terbelt nuncium felküldődött; ugyan ekkor az ország köz interesseinek fundusairól tett relatiója Ó Hercegségének a nádornak felolvastatott²⁾.

VII. Fejezet.

A contributióról, imputatióról, az urbéri telkeket bíró nemesek összeírásáról folyt viták. (apr. 18. 1827. jan. 1-ig.)

A p r i l. 18. a kerületi ülésben rendeltetett, hogy Vay Ábrahám ur kérettesen meg (ki ekkor jelen nem volt), hogy mint szép nyelvű magyar, fordítsa le a praefer. gravamenekről irt nunciumot magyarra.³⁾ Ugyanekkor gr. Pálffy Ferencz panasza is elővételvén, rendeltetett, hogy az iránt egy különös repraesentatiót irnak Ó Felségéhez. 11 órakor mixta sessió levén, ott felolvastatott Ó Felsége resolutiója a 20. januáriusi repraesentatióra, mely a Statusoknál felolvastatván újra, ennek végeztével Miskolczy ur a Bihar vgyei követ jelenté legközelebb kapott instructiója szerint,

¹⁾ L. Jegyzőkönyv II. köt. 321—333. lapig.

²⁾ A terjedelmes fölirat szövegét lásd Acta comitior I. k. 310. lap.

³⁾ Le is fordította, lásd. Acta comitior. III. k. 1493. és köv. l.

hogy Ulman s Khan mostanában megkeresztelkedett zsidók Ő Felségétől donatióval fogva bizonyos jószágokat kapván a megyében, mivel azok jövő májusban statuáltatni is akarják magukat, javalta a Statusoknak, hogy ez ellen repraesentáljanak a Felségnek, minthogy ez praeiudiciumára van a törvényhozó hatalomnak, midőn annak egyik fele a diaeta, még a mult novemberben az ilyes donatiókat helybe nem hagyta. B. O r c z y is hasonló értelemben lévén, mint akit megyéje részéről épen ily dolog intressál. Personális azt felelte: hogy a donatió megakadályoztatására nézve úgy is késő volna ezen dolgot már jelenteni a Felségnek, mivel ha már májusban akarják tenni a statutiót, arra már bizonyosan kivették akkorra a privilegiumot, legjobb lesz ezt a gravamenek közt előadni.¹⁾

A p r. 19. 20. 21. sem országos sem kerületi gyűlés nem volt, hanem hol egyik hol másik követ ur szállásán tanakodtak a vármegyék követjei a resolutió felett.

A p r. 22. kerületi ülésben felolvasatott a resolutió,²⁾ amelyre adandó felelet igen soká foglalatoskodtatta a Statusokat; nevezete-

¹⁾ A jegyzőkönyvben Ulman, Kahn és B a l c z e r említettnek (L. Jk. II. köt. 336. l.)

²⁾ A Fölségnek 1826. april 9-én kelt leirata lényegében a következő:

1) Beleegyezik, hogy a kormány alkotmányosságáfa vonatkozó 1791-iki 10. 12. és 19-ik törvénycikkelyek fölött új törvény alkottassék.

2) Elismeri, hogy az adó meghatározására az országgyűlésnek van joga, ennek (az adónak) mielőbb való megajánlását várja.

3) A beszámítást illetőleg: a mult években szedett adó beszámítását a jövőre bármennyire óhajtana is az alattvalók terheit könnyíteni, a kincstár körülményei nem engedik.

4) Az országgyűlésnek minden három évben egybehívásáról szóló törvény megalkotását nem ellenzi; de hogy a következő diaetának határnapja is, melynek meghatározása kir. jog, a megelőző gyűlésen tüzessék ki, sem szükségesnek, sem hasznosnak nem látja.

5) Megegyezik, hogy a megyék egymás között való hivatalos levelezésére vonatkozólag törvény alkottassék.

6) Sürgeti, hogy a királyi propositiókból egyes már kész ügyek tárgyaltassanak.

7) Jelzi, hogy az 1802-ki országgyűlésből fölterjesztett „összeírás“-ra (conscriptio) vonatkozólag mielőbb resolutiót küld.

8) Hogy a kereskedés és bányászat ügyében mielőbb fölterjesztést vár.

9) A k. m. udvari kamara hivatalos instructióját illetőleg utal az elődei alatt hozott törvénycikkelyekre.

10) Beleegyezik, hogy az alkotandó törvénycikkelyek latin és magyar nyelven egymás mellé állítva (columnialiter) szerkesztessenek, de kijelenti, hogy a latin szöveg legyen hiteles (L. Acta comitior I. k. 379. és köv. l.)

sen 1) kérdésbe jött, hogy amint a Felség kívánja bele ereszkedjenek-e most a contributióról való ajánlásbeli tanácskozásba, s igen hosszas vitatás után végeztetett, hogy az adó mennyisége meghatározásában addig nem mennek bele, míg a só s papirospénz tárgyában a Felség válaszát nem kapják. Következett ezután April 24-kén a resolútió 2-dik czikkelyére adandó felelet iránt való tanácskozás, mely szerént azt kellene egész bizonyossággal megállapítani, hogy minden 3-ik esztend. diaeta legyen. Balogh, Bezerédy, Nagy Pál, Bartal, Pázmándy, Somsits, Ragályi Tamás előadására abban egyeztek meg erre nézve a Statusok, hogy mivel ezen tárgyban sem érhatték el kívánságukat a Statusok, mert már vannak oly törvényeink, amelyeket a Felség hozni itt megenged, de amelyek csak ugyan meg nem tartattak; tehát szükséges, hogy egyik diaetán a másiknak ideje meghatározotasson; hogy a contributio csupán csak 3 esztendőre ígértessék, nem pedig egyik diaetától a másikig, mert ha így maradna, mint volt eddig, semmi új praesidiumunk sem lesz a törvényben. — Ezután

ápr. 25-én következett a resolútiók azon czikkelye, melyben Ő Felsége azt kívánja, hogy az 1791-ki deputationális munkákból némely darabokat szedjenek ki a Statusok, s törvényczikkelyeket készítsenek azokból; erre nézve végeztetett, hogy ezen nagy munkákat, melyektől függ az egész ország boldogsága, diribben-darabban nem lehet felvenni.

Ápr. 26-án következett a bányászi dolgokról irt czikkelye a resolúciónak, erre nézve az lett a végzés, hogy a bányászi dolgok eligazítása végett tüstént neveződjön ki egy deputatió. Olvastatott ezután a resolútió a kamarára nézve, mely részben Ő Felsége a St. kívánságát egészen megtagadja. Erre P á z m á n d y felolvasván az 1715-ik 18. articulust ugyanabban találta a Statusok praesidiumát azon okból, hogy éppen annak meghatározása tartozik a törvényhatóságra, hogy mi egyez s mi ellenkezik a törvényekkel; ugyanezt citálván B a r t a l ur is, sőt 1708-tól fogva egészen a mai időkgig a magyar kamara tárgyában történt remonstratiókat, resolútiókat sistematice deducálván, javalta, hogy ezen tárgy az imént említett tvczikkelylyel együtt megerősítve újra Ő Felsége eleibe terjesztessék, mely javallat közakarattal el is fogadtatott. Ezután olvastatott a resolútió a törvényczikkelyek magyar s deák nyelven leendő szerkesztetéséről. Erre nézve kétségesek lévén a resolútió szavai, N a g y P á l R a g á l y i v a l azt javalta, hogy ezt a kétséges kifejezést meg kell köszönni a Felségnek, s egyszersmind tudtára adni, hogy hát ezután a törvénykönyvben is be lévén iktatva a magyar textus is, ennek

éppen oly ereje s tekintete legyen, mint amilyen a deáké volt eddig s a jurisdictiókhoz is így küldetessenek meg. Következett most az utolsó pontja a resolúciónak, melyben azt rebesgeti a Felső, hogy nem igen lehet reményleni, hogy a deputationális munkákat mind elvégezhetnék az ország rendjei ezen a diaetán; erre nézve végeztetett, hogy a Statusok készek levén mind elvégezni azt, ami deputat. munkákban van, kéretessen meg Ő Felsége, hogy amit mondott alloquiumában, azt tartsa meg kegyelmesen. — Sőt amit Ő Felsége kívánt propositiójában: a correlatiót elvégzik ezen decisumok következtetésében.

Pláthy ur elkészíté a nunciumot, mely leiratván, április 29-én tanácskozás alá vétetett a kerületi ülésben s egész május 5-ig szüntelen rostáltatott a ker. ülésekben s akkor, t. i. május 5-én mi történt a már tökéletesen elkészült nunciummal?

Rendeltetett cum honore seponi! Ugyanis ezen napra országos gyűlés hirdettetvén, ebben legelőször is a szóban forgó két hétig készült nuncium felolvasása után, Personális ur ezen kérdést tette fel a Statusoknak: nem volna-e jobb most mindjárt az adó iránt tanácskozni, mintsem a resolúció következtetésében repraesentálni ezen mostani nuncium szerént? Támogatta is ezen kérdését a Personális ur okokkal; t. i. hogy a Statusok már az előbbeni felirásaikban kijelentették, hogy készek a contributio iránt tanácskozni; hogy Ő Felsége legközelebbi resolútiójában provocálja erre a Statusokat, s a szegénységen minél előbb szükséges volna segíteni. Elfogadva a szembetűnő többség a Personális ur ezen javallatát, végeztetett: hogy holnap kerületi ülésben az adó megajánlásáról tanácskozzanak a Statusok, felhagyván most a két hét óta készült nunciummal¹⁾.

Jegyzés. Trencsén vgyék lelkes követjei Borsitzky s Nemák urak ezen napokban vesznek bucsut a diaetától. Elmeneteleknek a közhir szerént ez volt az oka: a praeferentialis gravamenekről irt nuncium némely cikkelyeiről igen soká nem egyezhetett meg a két tábla egymás közt, mint azt feljebb láttuk. Borsitzky ur azt irta az ötletet vármegyéjéhez, hogy annak a sokáig tartó feleselésnek egyedül a Főrendek az okai. Ezen Ő Herczegsége a nádor megilletődvén, javasolta a fenn tisztelt uraknak, hogy menjenek haza; közbe vetették ugyan magukat a Statusok először a Personális által, utóbb egy maguk közül kinevezett deputatio által, melynek oratora gr. Schmidegg volt, de ennek semmi fogantatja nem lett, s a két követ ur hazament.²⁾

Május 6. A kerületi ülésben végeztetett az adóra nézve:

¹⁾ L. Jegyzőkönyv II. k. 339—352. lapig.

²⁾ A két követ távozásának ez okát körülményesen leírja a Jelenvolt 87. sz. i. h.

1) Hogy Ő Herczegségétől, s a provincialis commissáriustól dátumok kéressenek az adóbeli restantiákra nézve, hogy azok szerént calculálhassák az imputatiót.

2) Hogy az igérendő adó básiisa egyedül arany s ezüst legyen, de úgy hogy az arany s ezüstpénz helyett a most folyamatban levő papirospénz is, t. i. beváltó czédulák bevétessenek cursus szerént.

Megérkezvén a provinc. commissárius Végh ur Ő exctól¹ az adóról való datumok, a Statusok közöl deputatió rendeltetett, mely az imputálandó summát ejectálja május 11-én.

Május 15-én kerületi ülés tartatván Pázmándy s Miskolczy urak előülések alatt; ebben legelőször is P é c h y ur referálta a provinc. commissárius Ő excval tartott deputatió actáit. Ezután Ragályi Ábrahám ur előhozta, hogy a magistratualisok fizetésére nézve is terjesztessen ki az imputatió, kik azt a mult esztendőben ezüstben vették ki a domestica cassából; rövid ugyan, de furcsa vitatások után meg is állt ez a projectum, s iránta nuncium készíttetni rendeltetett.

Május 17. országos gyűlés tartatván Pázmándy, mint mostani egyik kerül. előülő, jelenti a Statusok nevében a Personálisnak, hogy a Statusok az utóbb érkezett királyi resolutiót kerül. tanácskozásokban felvevén, azt két részre osztották, u. m.: a contributióra s a többi tárgyakra, melyeket a resolutió magában foglal s ugyan ez szerént két nunciumot is készíttettek, melyeknek egyike csak az adóról csupán, a másika pedig a resolutiókban foglalt többi tárgyokról szól; s át adván ezzel a két nunciumot, a Personális ur azokat Szentkirályi urral felolvastatá, mely meglevén, azt a kérdést terjeszti a Personális a Statusok elébe, hogy melyeket vegyenek fel először §-ként, s meghatározatván, hogy a contributióról írott nunciumot vegyék előbb vizsgálat alá, azt §-kint olvassa újra a 2-ik itélő mester ur. A második czikkely olvasása után jelenti a Personális ur, hogy ne numerica, hanem generica imputatiót kérjenek csak a Statusok. Ez a javallat két felé osztá a Statusokat, sőt némely vgyék követjeit is egymástól különböző vélekedések kinyilatkoztatására birta; egyik numerica, másik generica imputatiót kívánván. — Utóbb csakugyan a numerica imputatió állapíttatván meg, az ülés eloszlott.¹⁾

Május 18-án előjött az országos gyűlésben az is, hogy a vármegyei tisztviselők is fizessék vissza azt a domestica cassába,

¹⁾ A hosszas tárgyalást l. Jegyzőkönyv II. k. 353—379. lapig.

amit a közelebbi esztendőkbén törvényes fizetéseken felül a kir. patens engedelmé mellett ezüstpénzben való *salarium* gyanánt kivettek; mert az imputationnak nemcsak a k. kincstárra, hanem a vármegyei tisztviselelésekre is ki kell terjedni. De ennek mind magán. *Personális* ur, mind pedig a *Statusok*nak nagyobb része ellene mondván, az izenetnek ezen tárgyát illető része kimaradt.¹⁾

Május 19-én az határozatott meg, hogy az adó csupa ezüstpénzben ajánltasson meg.²⁾

Május 20-án a *contributio* megajánlásáról készült izenetnek azon czikkelye jött országos gyűlésben tanácskozás alá, mely az adómeunyiségéről szolt; nyolcz óráig tartott feleeselések után összevetvén az előlülő ur az ajánló *votumokat*, legtöbbben ta'áltattak lenni, kik 4 millió alól nem ajánlottak, és így a megajánlott teljes adó 4 millió forint ezüstpénzben határozatott meg.³⁾

Május 22-én ezen szók fölött volt legtöbb szóváltás az országos gyűlésben „*ad triennium et non ultra*“ azaz: hogy a most megajánlott adót csak 3 esztendőre ajánlják az országrendei, s továbbra nem. A *Personális* ur ezt így kívánta módosítani: *usque futura comitia intra triennium inomissee celebranda* s ez maradt meg.⁴⁾

Azonban még a két tábla az adó mennyisége s minemüése iránt egymás közt vetélkedett (mert a *Főrendek* nem elégedtek meg a *Statusok*tól ígért 4 millió adóval), meglepte őket egy új *resolutio* a *conscriptio*ra nézve, melyben kívánja a *Felsőség*, hogy a jobbágy telkeken lakó nemes emberek is mind *conscribáltassanak* s ennek következésében adó fizetésre szorítottassanak, valamint a *molnárok* is. Ez a *resolutio* *junius* 1-ső napján olvastatott föl.⁵⁾

Junius 3-án is folyt még a két tábla közt a *contributio* iránt való csata s a sok e tárgyhan volt feleeselésnek nem is előbb, mint *junius* 10-én lett végök, amidőn t. i. a 4 milló ezüst forintokról szóló *repraesentatio* elegyes ülésben fölolvastatván, megpe-

¹⁾ Ezenkívül a máj. 18-iki ülésben a *numerica* beszámítás nehézségéről folyt a vita; a máj. 19. 20. 22. 23. 24-ik napján tartott ülésekben a vita tárgya:

1) milyen pénzben?

2) mennyi? végre

3) mennyi időre ajánltassék meg az adó?

(L. *Jegyzőkönyv* II. köt. 379—562. lapig.)

²⁾ L. *Jegyzők.* II. k. 405. és köv. l.

³⁾ L. *Jegyzők.* II. k. 427. és köv. l.

⁴⁾ L. *Jegyzők.* II. k. 519. és köv. l.

⁵⁾ L. *Acta Comitior.* II. k. 600. l. és *Jegyzők.* II. k. 568. l.

cséltetett s fölküldetett.¹⁾ Hanem ugyancsak Junius 3-án az országos gyűlésben

Pláthy ur emlékeztette a Statusokat, hogy a mostani országgyűlésének 34-ik ülésében meggyéje részéről jelentés tétetett arról, hogy adófizető népe a főispán rendelkezésénél fogva, még ezen országgyűlés folyta alatt is katonai executióval erőltetetik az adónak törvényes mennyiségén felül való fizetésére, mely jelentésére a Statusok táblája küldöttség által megkérte volt a Nádort, hogy e tárgyban orvoslást szerezni méltóztasson. De maga a vármegye is mult februárius hónapban az e tárgyban tett vizsgálódást, minden irományokkal együtt kegyes pártfogása végett megküldötte Ő cs. kir. Herczegségének a Nádornak, és követjeinek szorosán meghagyta, hogy az országgyűlésén a dolgot szorgalmaznák, s elégtételt, s a költségeknek megtérítését kérik. — Borzasztó excessusok jönnek a vizsgálódás actáiból, nem vihette a szóló követ ur e dolgot azon kiküldöttség eleibe, mely a gravameneket összeszedte, mert későbben küldetett ezen ujabbi utasítása. — De mivel az adó tárgyával nexusban van, ezuttal terjeszti a Statusok elé, hogy ugyanazon kiküldöttség, mely az adóról szóló izenetet a Főrendek táblájához által viszi, ezen dolgot is ujonnan jelentse be Ő Herczegségének és a Főrendek táblájának.²⁾

Jegyzés. Mely történt jelentés után a Nádor deputatiót kívánt Barsból, hogy a dolgot egészben s voltaképen tudakozhassa meg maga, föl is jött egy deputatio, s minekutána úgy, amint már megírták, ujra a Nádor eleibe terjesztette ezen deputatio az executiót és különösen Balogh deputatus ur azt kívánta, hogy mivel megbékelhetetlen gyűlölséggel viseltetik Bars vármegye főispánja iránt, ez, Ő Herczegsége a Nádor, légyen munkás benne, hogy amovealtasson, mely különös kéréseért megfeddetvén Balogh ur a Nádor által, a deputatiót azzal bocsátá el maga elől, hogy a főispánt kövessék meg. — De ez csak melleleg.

Junius 4-én a jobbágy telkeken lakó nemesek és molnárok conscriptioja iránt küldött resolutio vétetett tanácskozás alá a kerületi ülésben, de akkor kevés idő jutott a vitatásokra.

Jun. 9-én álltak elő a leghevesebb disceptatiók e tárgyban. Nagy Pál ur előre kijelenté, hogy ő most a kir. válaszszal tart,

¹⁾ L. Jegyzők. II. köt. 569—610 lapig.

Az april 9-iki kegy. királyi válaszra fölterjesztett fölirat szövegét lásd Acta Comitior II. köt. 609. lap. A contributió ajánlása tárgyában fölterjesztett fölirat szövegét lásd Acta Comitior. II. k. 617. lapon.

²⁾ (L. Jegyzőkönyv II. köt. 578. lapon).

s kívánja a jobbágy telkeken lakó nemesek conscriptióját;¹⁾ az ellenfél azt mutogatta, hogy onus fundo non inhaeret. Ebből hát hosszu czivakodás kerekedett. Először ugyan az állítottatott meg a kerületi ülésekben, hogy nem conscribáltathatnak az olyan nemesek s nunciium is ilyen principiummal készült.

De míg ez készülne, az ország rendeinek szent elhatározásuk következtetésében, egy a Statusok közül kinevezett deputatio az 1791. esztendei kiküldöttségnek a kereskedésre nézve készített munkáját vizsgálgatta, hogy a kir. propositiók értelmé szerént abból még ezen az országgyűlésen törvényczikkelyeket formálhassanak az ország rendei. De ebből semmi sem lett, mert a deputatio az egész munkát olyannak találta, hogy az abban előadott kereskedési principiumok nem a mai időkre valók már.

J n n. 17-én országos gyűlésre ment a nemesek conscriptiójáról irt nunciium.²⁾ A Personális ur kívánta, hogy a kir. resolutió következtetésében álljanak el a Statusok a nunciumban kijelentett principiumoktól, de a Statusok többsége oda hajolván, hogy az úgy, amint van, a Főrendekhez által küldessen; minden igazítás nélkül azokhoz átküldetett.³⁾ A Főrendek jun. 19-én feleltek ezen izenetre, s kívánták, hogy a resolutióban kijelentett kívánság szerént a colonialis telkeket bíró nemesek conscribáltassanak. Ennek következtetésében jun. 20-án circ. gyűlésben egy deputatio neveztetett ki, mely az ország archívumából és a primástól kérendő minden diaetai actákat vizsgáljon meg 1715-től fogva a mai időkgig, és ami azokban a conscriptiót illeti, azt mind jegyezzék ki, hogy leirattatván, mindazt előladhassák a resolutióra, s a Főrendekhez teendő feleletjökben.

¹⁾ Horváth Mihály többször idézett munkájában így ír: „Szerencsésebb lön Nagy Pál az adóügy körül tett másik indítványával. . . . Az adó alá vetett urbéri telkek összeírásának rendezéséről lévén szó, kérdés támadt; kötelesek-e adót fizetni azon nemesek, kik ilyféle urbéri telkek hasznovételét élvezik. . . . Nagy Pál szónoklatának egész hatalmát reá fordítá, hogy a kérdés akként döntessék el, miszerint a nemesektől használt urbéri telkek is az adózók közé rovasanak.“ (L. Huszonöt év M. o. tört. 171. l.)

Horváth Mihály ez állítása téves; Nagy Pál ugyanis nem indítványozta a nemesek által birt urbéri telkek összeírását, vagy azoknak megadóztatását, az initiativa erre, mint láttuk, a királytól jött. Im az 1826. máj. 29-én kelt kir. leiratnak erre vonatkozó passusa: „benigne desiderat Sua Majestas Sacratissima, ut Nobiles Sessiones tales tenentes, quae Urbarialibus praestationibus obnoxiae sunt, (salva eorundem legali praerogativa immunitatis personalis) conscribantur, et quoad fundos tales Contributioni pendendae subiecti maneant.“ (L. Acta Comitior. II. k. 601. l.)

²⁾ Már jun. 16-án. L. Jegyzőkönyv II. k. 610. és köv. lap.

³⁾ L. Jegyzők. 659. és köv. l.

Tizenhárom napon át fürkészte ezen deputatio a mult század diaetának actáit, s az azokban találtakat egy nunciumba iktatva, a Főrendekhez küldendő feleletül. J u l. 7-én adták elő a Statusok orsz. ülésben, s jöllehet a mélt. előlülő ur votumra ereszti a dolgot, ezuttal csakugyan a többség szerént a nuncium megmaradt, s a Főrendekhez átküldődött, melyben azt is kívánták a Statusok, hogy a deserta sessiók is, míg a földesurak birtokában lesznek, minden közadó alól mentek legyenek.

(Pázmány Dénesnek jul. 7-ikén tartott beszédét, melyet magánkézből kaptam, itt közlöm :

Hogy minél világosabb lehessenek, vélekedésemnek thesisét előre bocsájtom, mely szerént a nemesek által birt paraszt telkeket kívánom feliratni, e mellett jegyeztetni azt is, hogy mennyi időtől fogva s mi módon jutottak annak birtokába? s mi végre, hogy fizetődött e tőlük contributio? Hogy az eszerént elkészített összeírásból a jövő országgyűlése egy világos, s elhatározó törvényt hozhasson a fent érdeklött nemesek állapotjáról.

A most fenförgő kérdés két fő tekintetet érdemel, úgymint politikai s szoros törvényest.

Ami az első illeti, azokon kívül, amiket hallottam, nem utolsó helyet érdemlene azon következtetéseknek meggondolása, melyek abból fognak folyni, ha a nemesek jövedőre is minden megszorítás nélkül birhatják a paraszt telkeket. Nemes ember az országban mindenütt oda haza van, az ő szabadsága s praerogatívái ő nekie minden felé utat nyitnak, szabadon szerezhet jószágokat: ellenben a szegény paraszt, ha csak a törvény ötet a maga házában nem oltalmazza, ha csak ő nékie állandó reménysége nem lehet az iránt, hogy sessiójában a fia is megmaradhat, valóban magyar vándorló lesz a magyar hazában.

Tekintetes Statusok! Mire vezet bennünket az adózóknak ily bizonytalan sorsa? micsoda urbarium lesz az, mely ilyen fundamentumra építődik.

Ami a törvényes oldalát illeti ezen tárgynak: örömet szólnék róla, de egyik mysteriumnak mondja; — a másik politicus eretnekséggel fenyeget, mihelyt hozzá nyulok, vagy magyarázni akarom. Azt kell tehát megmagyarázni, hogy mit tesz en magyarázni. — A magyarázat lehet jobbra balra, csak hogy egyik, egyikét tartja jónak, a másik ugyanazt rossznak vallja. Más feljebb való principiumot kell tehát keresnünk, mely utba vezessen. Én úgy tartom, hogy a törvénynek az az első célja, hogy tökéletesen megértésék, mert különben ellenkezésbe jönne maga magával: egy felől ellene véteni tilalmas, más részben érthetetlen volna, s így mind jussa, mind kötelessége azoknak, kiket azon törvény illet, azon értelmet felkeresni, melyet azon törvény születésekor ahoz kapcsolt a törvényhozó, s minekutána azon törvényhozónak igazi értelme ki van keresve, azután nem szabad azon értelem iránt s ellene magyarázatot tenni, mert már az inkább csavaráss, s félre, s balra való magyarázat lenne. — Most éppen nem egyéb a célunk mint a tripartitum 1-ső könyvének 9-ik cikkelyét az 1723. 6. és 1741. 8-ik articulúsának igazi értelmét kikeresni, s azt meghatározni, hogy a k. resolútióban levő eset alája esik-e azon törvényeknek?

A 1-ae 9-us 5-ik §-sának külömbféle magyarázatját hallottam, de nékem

mentül természetesebb, mentül közelebb jár a benne lévő szavaknak közönséges értelméhez, annál jobban tetszik „quod nobiles justice suis juribus, et omnibus proventibus intra terminos territoriorum suorum adjacentibus, liberam semper, prout volunt, habeant fructu potestatem.“ Az ugyan igaz, hogy a birtok nélkül való nemes ember is szinte olyan szabadon, s minden vámkönl nélkül elköltheti a maga jövedelmét, de ezen a helyen a Verböczi mégis csak a birtokosról szól, akinek territoriumja vagy on s különösen azt érti, hogy a nemes ember a maga földjét úgy használja, amint neki tetszik. A szántó földből kaszálót, a legelőből erdőt, az erdőből halastót csinálhat, a nélkül, hogy arra valakitől engedelmet kérjen. Próbáljuk eképpen ezen értelmet a paraszt telkekre alkalmazni; fogjuk tapasztalni, hogy kivéven a törvényes eseteket, sem a földes ur, de a nyival inkább az azon lakozó idegen nemes ember, azt szabad nyve s kedve szerént nem forgathatja.

Az 1723-iki 6-ik s az 1741-ki 8-ik törvénycikkelyeknek valóságos értelmét világosan kifejezik az azon esztendőkbéli országgyűléseinek irásai, s így nem lehet nekiök más értelmet adni, mint amit az akkori legislatió alattok értett, s érteni akart. Igen helyesen mondotta egy ellenkező értelemben levő követársunk, hogy eleink bölcsek voltak, mert engedtek az időnek „most pedig az idő nemcsak int, hanem huz is, s így engedjünk neki, mert nem leszünk bölcsek.“ Erre hallom ellenben ellenvetésképen felhozati azt: hogy az 1723-ki 1729-ki conscriptio ideájából, akár mit foglaljon magában, nem lett semmi, ugyanazért figyelmet s követést nem érdemel.

T. Statusok s Rendek! A factumok elmulnak, a principiumok megmaradnak. Ha mi magunk oly kevésbe vesszük a két táblának valamely tárgyba való megegyezését, úgy kaput nyitunk arra, hogy a végrehajtó hatalom egyik diaetale conclusumot a másik után félre vesse, ha mindjárt feltéven, de meg engedvén, most hasznosnak látszana is attól elállani, amibe már tökéletes egyezése volt a két táblának, sokkal több esetek vannak, s lesznek, amelyekben ezt ellenünk fordíthatják. De nem is egyezne meg azon principium még a mostani országgyűlésinek gondolkozásával is; fussunk végig azokon, miket kértünk csak eddig is? Nem, de nem! — csak a commerciumot véven fel, nem panaszkodtunk-e az iránt, hogy annak megszorítását már több mint 100 esztendeje mióta éreztük, s representáljuk. Ezen kérések s rimánkodások bizonyosan mindig mind a két táblának conclusumából eredtek: — jól esne-e tehát, ha most felséges fejedelmünk azzal válaszolna: hogy a ti gyakori kéréstetek nem nyom semmit, mert a két tábla conclusumából még eddig nem lett semmi, s magatok is azt tartjátok, hogy ami egyszer elmúlt, azt többé példál felhozni nem lehet. Így van a többi sérelmeivel is az országának. Kár volt e szerént a praeferentálékkal vesződni, sőt ez után nem is lenne praeferentiale gravamen, csak azokat lehetne előhozni, amelyek egyik diaetatól fogva a másikig történtek. Hát a váltó czéduláknak szám szerént való beváltásokat miért kértük? főképen azért, hogy az ország jussát magába foglaló principiumot megmenthessük. Nagyon hibáz az, aki a két magános ember között való alkudozásról, s annak elmulásáról veszen példát a fejedelem s a nemzet között való tractatusra, mert amazok minden faluban kapnak bírót, itt pedig a bíránk a fejünk felett van. De illetlen is az ország rendeiről azt feltenni, hogy megbánták, amit irtak, nem gondolták jól meg. — Amit az ország rendjei egyszer a fejedelem elé adnak, nem változtatván a környüllálások — attól többé elállani

nem illendő, de nem is lehet, mert a principiumok mint fő igazságok örökké valók.

Ha már elkezdtem, a többi ellenvetésre is átmenek.

2-or. Hallottam azt mondani, hogy nem szükséges a nemesek birtoka alatt levő paraszt telkek conscriptiója, mert most úgy is több föld van contributió alatt, mint volt 1715-ben.

Most több sessió, de nem több föld van contributió alatt, az igaz. — Az urbarium behozásáig nem igen voltak valóságos sessiók kijegyezve, de ha voltak is, azok sokkal nagyobbak voltak a maiaknál, s mind az adózók kezében voltak; ha össze hasonlítjuk azon sessiók számát, melyek a pusztákból, s allodialis földekből 1715-től fogva formálódtak azon darab földekkel, melyek ezelőtt az adózó kezébe, s adó alatt voltak, most pedig nincsenek, ki fog sülni a deficit, azaz több föld szabadult fel ez adó alól, mint ami alája került. Amely helységek határaitban ezelőtt az adózók gulyái s ménesei legeltek, most az uradalmi birka seregek feketédnek ott. A populatió ugyan szaporodott, de a föld nem ellett, s így ha mindjárt annyi föld volna is most az adózók kezében mint 1715-ben, mégis mivel egy részét a föld termésének a producens megeszi, mégsem nevedkedhetett a contributionalis fundus.

3-szor. Hallottam ellenvetetni azt is, hogy nem itt a helye az adózón való segítségnek, hanem majd kipótoljuk az urbarialéban s contributióaléban.

Maga ezen szó: kipótoljuk, már magában foglalja éppen azt, amit az ellenkező követ urak kerülni akartak. Mert mit szoktunk kipótolni? Az amit nem kellett volna tennünk, vagy nem kellett volna elmulasztanunk? Így akarja pótolni, p. o. a korhely deák a maga korhelységét éjjellel, ha nappal nem tanult, azonban reá jön az álom, s elalszszza a tanulást. Így pótolja a perceptor midőn elkölti a cassát a magáéból, ha van neki miből, akkor a familtája kárát nem tudja kipótolni, ha nincsen miből; akkor sem becsületével, sem szabadsága elvesztésével nem tudja kipótolni. Jobb a betegséget elkerülni, mint abban bizni, hogy majd kigyógyítom magamat orvossággal. Ne bizzunk tehát egy olyan fundushoz, amelynek már van ura; azonban a szegény embernek sorsa olyan, hogy az több oldalról kíván segedelmet, mert egy tárgyban nehezen lehet neki annyit nyújtani, amennyi neki szembetűnő könnyebbséget hozhatna; de még arra is kell figyelmeznünk, akitől a segedelmet várjuk, mert az is örömestebb enged keveset több oldalról, mint sokat egyféle tartozásából.

4-szer. Hallottam előhozni azt is, hogy juris publici axioma nálunk az is: quod in Hungaria non potest esse fixum et stabile systema tributarium, és így ne igyekezzünk azt behozni.

Éppen azon 1729-ki országgyűlés enuniciálta ezen principiumot, mely a törvényekkel ellenkezőnek nem tartotta a paraszt telkeken lakó nemeseknek adózását, s így bizonyosan nem azt, hanem mást értett a fixum et stabile systema tributarium alatt. Mit értett tehát? 1-ör azt: hogy a kivetett adó bizonyosan bejőjjön, ha a jobbágy nem fizetheti, fizesse a földesura. — 2-szor azt értette, hogy ahol azon systema van, ottan a sessiók jobbágyinak adóbéli illetése állandó, s nem változik esztendőkiint, hanem megvan határozva, hogy minden sessióhoz hány marha szükséges, s e szerént lévén kivette portiója, meg kell nekik fizetni, akár van annyi marhája, akár nincsen. 3-szor. Ottan van stabile systema, hol a sessiókat szabad eladni s megvenni. Ez a két utolsó sérelem meg van a

banatusi vármegyékben is, ezért kérik a Statusok miundenkor, valamikor a contributiót ajánlják, a banatusi contributió systemáját a magyarországihoz alkalmaztatni.

5-ször. Hallottam továbbá azt is, hogy az clyan paraszt telkeken lakozó nemes ember vagy a földtől fizetne, vagy a vagyonától; már pedig mindeniket tiltja a törvény.

Sem a sessiótól, sem a maga vagyonától nem fizet, hanem minekutána azon sessiónak földes ura, azon sessiónak esztendőnkint bejövő hasznának egy részét még 1715-ben az állandó katonaság tartására ajánlotta, ezen kötés — a törvényesen kivett eseteket kivevén — vele jár azon sessió hasznavételével ugyanazért tartozik a 3-ik nemes ember is azon esztendei haszonvételének egy részét az állandó katonaság számára kiszolgáltatni.

6-szor. Hallottam felhozatni azt is, hogy könnyen megesis az is, hogy egyik, vagy másik esztendőben be nem veheti azon telkes nemes ember azon paraszt telekből az adót, akkor tehát bizonyosan a maga vagyonából kell néki megfizetni.

Ez éppen a malmomra való, mert ebből nyilván következik, hogy ellenkező esetben, valamikor beveszi az adót, akkor mindenkor tartozik megfizetni; de még több is következik, mert ha vannak olyan sovány esztendők, melyekben be nem veheti az adóját, bizonyosan vannak olyan kövérek is, melyekben sokkal többet bevéssen az adójánál, s így meglehet nékie engedni, hogy olyankor előre is lefizethesse az adóját.

7-szer. Hallottam említeni azt is, hogy nem kellene nálunk a contributionális fundus szaporításán igyekezui, mert majd annál több lesz a contributió. Különben is nálunk a ministerek nem számolnak; tehát minek a contributió fundusát szaporítani?

Minekutána nálunk a nemteleneknek vagyonja objectuma a contributiónak, a feljebb bocsátott ellenvetés mindenféle törvényekkel ellenkezik. Ellenkezik a közönséges társaságnak céljával, mely a személy, s vagyonbéli bátorságon kívül magában foglalja a világi boldogságnak, s ennélfogva a nemzeti meggazdagodásnak is eszközlőjét. Maga magával ellenkezne tehát azon legislatió, mely a maga rendeltetése ellen dolgozna. Ellenkezne ezen principium az embernek vele született azon kötelességével, melylyel tartozik a maga és maradéka sorsát minden törvényes s tisztességes módokon előlmozdítani. Ezen principium szerént a magyar adózó arra volna kárhoztatva, hogy soha több vagyonnal ne bírjon, csak amennyit az executor tőle kicsikarhat. Ezen állítás megemmisítené a status oeconomijának azon fő principiumát, mely szerént az adó csak egy részét érdekelheti a polgár vagyonának. Így minek a commercium? minek a deputatiók munkái, hiszen ezeknek mind az a tárgyak, hogy mindnyájan gazdagabbak lehessünk. Még Törökországban is szereshet az ember magának kincset, csak hogy meg nem tarthatja, ugyan azért okosan teszi, ha vele együtt kiszökik. Én tehát éppen ellenkezőt állítok, mentül nagyobb a contributionális fundus, annál kisebb az adó. Példának okáért. Száz forint jövedelemből ha valaki 10 frtot fizet adót, csak felényit fizet, mint ahol 10 frt. jövedelemtől két forintot kell nekie fizetni. — Ami pedig a ministeri számadást illeti a contributióra nézve, én megvallom, ha megkínálnának sem fogadnám el, mert nagyobb ur vagyok én akkor, mikor azt mondhatom: „Uram, tanácsos ennyivel beérd, ennél többet nem adok;“ mintha azt kell mondanom s kérdez-nem, hogy mivel tartozom? Végtere a magyar sokkal jobban szereti az átal.

jába való alkut, mint a sok rubricákat, mert könnyebb szükségét csinálni, mint kifizetni. Hanem a többi jövedelemtől való számadást igen is örömet el fogadnám.

A 8-ik ellenvetés az elkezeredés szózatja, mert azt mondja, hogy nem a szegény nemes emberen kell elkezeredni a fizetést, ha fizet a paraszttelken lakó nemes, fizessen a herczeg is.

Ha ezen argumentum eképen állana, hogy ha a paraszttelken lakozó nemes fizet, fizessen a hasonló paraszttelken lakozó herczeg is, így tédet, fejet hajtának nékie, mert az egyenes gondolkozásnak csapó zsinórja semmit el nem vághatna belőle. De abból, hogy a paraszt funduson lakó nemes tartozik fizetni adót, tehát tartozzon a maga nemes fundusán lakozó is fizetni, erőltetés nélkül következtetni nem lehet. Ez van bezzeg kétségen kívül contra 8-am 1741. Ha mindjárt feltéven, de meg nem engedvén, hogy a fennálló törvény alól kivételt (exceptio) akarnánk is tenni, még sem kellene azért az egész törvényről lemondani. Nem így gondolkodtak legközelebbi diaetákon volt ország rendjei, midőn 1791-ben a 35. articulussal a jobbágyoknak egyik helyről a másikra szabad által költözésbeli engedelmet adtak; midőn 1802-ben az adósságokban s contractusokban a nemteleneknek a nemesek ellen szabad törvénykezesbeli tehetséget adtak; midőn ugyanazon esztendőben a jobbágyoknak arra szabadságot adtak, hogy ha jelentése utáni 8 napra az uraság a gabonáját meg nem dézmálja, tehát akkor a jobbágy szabadon behordhatja a gabonáját, kihagyván a dézmát. — Jó lett volna-e, ha midőn a libera migratiót megengedték, a sessiót is nekiök ajándékozták volna? Jó lett volna-e, ha a contractusokban való actoratus mellett a nemesi jószágok megszerzethetésére is szabadságot adtak volna? Jó lett volna-e, ha midőn a dézmálásbeli jus keskenyebb határok közé szorított, ezen való boszuságokban az egész dézmát nekik hagyták volna? A törvényhozóban fő qualitás a mérsékletesség.

9-ik ellenvetés. A szemrehányás vegyes félelemből veszi eredetét eképen. A mi committenseink közül sokan vannak colonialis nemesek, ezeket ha megtudakoznánk, ők bizonyosan meg nem egyeznének abban, hogy ők adót fizessenek.

Egy két hasonlatosság megmutatja ezen ellenvetés erejét. Vannak a mi committenseink között sokan, akik adósak, ha ezeket megtudakoznánk, hogy ezen közönséges pénz szükében valjon nem jó volna-e olyan törvényt hozni, mely szerént egy adós sem tartozna a maga adósságát kifizetni; bizonyly ezt örömmel fogadnák, s kedvezőbb propositiót nem is tehetnének nekiök ennél. Vannak sok birtok nélkül való nemesek is, ezek is megörlülének, ha a régi Rómának lex agrariáját motióba hoznánk, de mind a két esetben a közönséges társaságok szent törvénye ellen véténénk. Nem jó bíró az, aki valamelyik féllel dugatja zsebjebe a sententiát. E szerént a félelemnek kellene bennünket vezetni, nem pedig az igazság erejének. Vissza vetem én az olyan törvényt, melyet itt a szabadság bölcsőjében a félelem dictál. Egy országos követnek elindulásától fogva hazameneleig minden napi parolája két rövid, de fontos szó, ugymint a köz jó, ha ezt követi, ne féljen, ezzel nemcsak az országban, hanem még ezentúl is bátorságban fog lenni.

Részszerént tehát ezen indító okoknál fogva, de azért is mivel azon nemes megyében, melynek nevében szólok, több kárt tennék, ha arra voxolnék, hogy a paraszttelkeken lakozó nemesek sessiója a conscriptió alól kimaradjon, mert akkor a szegény nemeseknek állapotja önkényes, s a földes urnak

csupa akaratjától függő lenne, megnyitom beszédemnek elején kijelentett kívánságomat.¹⁾

J u l. 10-én míg a Statusok a Főrendek feleletjére várakoznának, azalatt felolvastatott Zala vármegyei v. ispán Inkey urnak a magyar tudós társaságra ajánlott ezer ezüstforintról szóló ajánló levele. Átjövén azonban a Főrendektől a felelet.

Erre július 14-én újra válaszoltak a Statusok, de úgy, hogy a régi principiumjaik mellett még most is megmaradtak. Melyre a Főrendek azt izenik csak szóval, hogy repraesentáljanak a Felsőnek, hogy ezen tárgyban nem egyezhet meg a két tábla egymás között.²⁾ De ezt el nem fogadták a Statusok, nem akarván közbirónak valani a Felsőget olyan dologban, akinek kívánságáról van szó.

Azonban míg így egymásközt küszködnének a gordiusi csomó feloldása iránt, a j u l. 20-án tartott országos gyűlésben egy javallatot hozott elő S o m o g y vármegye követje S o m s i t s ur ennek megfejtésére, mely javallat ebből állott: a jobbágy telkeken levő nemes emberek, sem személyektől, sem a kezükön levő jobbágy telkek jüvedelmeitől össze ne irattassanak, sem adó alá ne vétesse nek: azon telkek pedig, melyeket paraszt emberek birnak, összeirattatván, szolgáljanak mindörökké az adófizető táptálatására, s az adó fundusának securisatiójára, következképen minden olyan telkek csak annak juthassanak birtokába, ki ezektől adózik, vagy törvény szerént adózhatik: ami rövidebben annyit tesz, hogy a mostani jobbágy telkeken lakó nemesek ne fizessenek contributiót, de egyszerűs mind ne is legyen szabad ezután nemes embernek colonialis fundust felvállalni, hogy azt mint jobbágy művelje.

Igaz ugyan, hogy eszerént a nemes ember semmi szin alatt adó alá nem jöhet és így a cardinális nemesi szabadságnak 1—9. 1723:6., 1741:8 főtörvényeibe nem ütközik, ellenben az adózó nép subsistentiáját és az 1715. 8. törvényczikkelynek erejét fenn tartja; a mostani adó systemájával megegyez, azon törvényes axiomát: Ne onus fundo inhaereat, megmenti; de jüvendőre el levén zárva ezáltal a szegénysorsu nemes ember előtt az ut, hogy időről időre szaporodó familiája jobbágytelket vállalhasson föl, amit azonban 6 minden jobbágyi terhek mellett is önként tenne; noha ezen javallatot némelyek ápolgatták, ez csakugyan el nem fogadtatott.³⁾

Somsits ur javallatját követte Pláthy uré, mely abból áll,

¹⁾ (V. ö. Jegyzők. III. k. 18. 19. 20. 1.)

²⁾ L. Jegyzők. III. k. 142. 1.

³⁾ L. Jegyzőkönyv III. k. 172. és köv. 1. A jul. 20-án tartott ülésben a Personális a többséget Somogy megye követének javallatja mellett lenni mondotta ugyan, de több megye ez ellen órást tett. (L. Jegyzőkönyv III. k. 194. 1.)

hogy azon nemes emberekre nézve, kik most jobbágy telkeket birnak, engedtesen bizonyos időhatár, ameddig azok mentek legyenek az adófizetéstől (moratorium).¹⁾

Ezt követte Csongrád vármegyei követ urnak (Róth) javallata; ez ebből áll: 1. a colonialis funduson lakó nemesek scessiói a jövő conscriptió alkalmatosságával jegyeztessenek föl. 2. Azon kérdés, hogy ezen nemesek azon sessióktól adózzanak-e, a jövő diaetán döntessen el, midőn majd a porták igazítása fog tanácskozás alá jönni. 3. A mostani szokás ezen nemesekre nézve a jurisdictionnál a jövő diaetáig maradjon meg.²⁾ Ezen javallatot augusztus 5-én tette Róth ur, mely ellen midőn a leghevesebben beszélne, B. Perényi Zsigmond szokott ékesen szólásával, tűz támadt (Pozsonyi nevezete szerint hoch Strasse) s félbe szakadt a gyűlés.

Augusztus 6-án folytatván B. Perényi Zsigmond tegnap félbe szakadt beszédét, utóbb azt azzal zárta be, hogyha már csakugyan a régóta fennforgó kérdésre nézve medius terminust kell választani, habár kelleetlenül is, csakugyan inkább Csongrád mint Bars vmgye követjének javallatjához áll. — Ezen napon csakugyan eldőlt e nagy kérdés a Statusoknál s az előlülő ur úgy nyilatkozta ki magát, hogy a többség Bars vgye követjének javallatát fogadta el.³⁾ . . Mely conclusum ellen Ragályi Tamás kikelt ugyan, de az csakugyan megmaradt, s izenetképen által küldetett a Főrendek táblájához, kik ezen Barsi javallatot elfogadták⁴⁾. Ezek után azt végezték el kerületi ülésben a St., hogy az a Moratorium mikor kezdődjön? s meddig tartson? amit a Pláthy ur javallott. Az tehát kezdődni fog a jövő diaetától fogva, midőn t. i. a porták igazítása fog megtörténni, s tart a jobbágy telkek most bíró nemes ember haláláig, azaz már a fia a mostani birtokosnak a jövő diaetán adózik, ha a mostani birtokos a jövő diaeta végivel hal meg.

Augusztus 11-én megpecsételtetett az ezen tárgy iránt készült fölírás.⁵⁾

Jegyzés. És így ezen valóban igen fontos tárgy két hónapnál tovább foglalatoskodtatta az ország rendeit, úgy mint junius 4-étől fogva 11. augusztusig.

Ki írhatta volna le pontról pontra azt mind, ami ezen conscriptió tár-

¹⁾ L. Jegyzőkönyv III. k. 258. és köv. l.

²⁾ L. Jegyzőkönyv III. k. 275. és köv. l.

³⁾ L. Jegyzők. III. k. 514. l.

⁴⁾ L. Jegyzők. III. k. 324. l.

⁵⁾ A fölirat szövegét l. Acta Com. II. k. 661. l.

gyában előjött az ország Rendei közt? Erre több koncz papirosok kívántatnának.¹⁾

Mint láttuk Ragályi Tamás ur nem volt megelegetve az előlülő ur 6-ik augusztusi conclusumával, mely szerént a többség Pláthy ur javallatát látszott elfogadni; de akkor későn is levén már az idő, az előlülő ur ennek színe alatt ahelyett, hogy Tamás ur nehézségét eloszlatta volna, a gyűlést oszlatta el. Ez nap tehát, alig hogy megnyitá az előlülő a gyűlést, serkentvén a Statusokat, hogy a nunciumban előjöhethő igazítani valókhöz szólnának: felkelt tüstént Ragályi ur s tegnapi nehézségét imígy fejtegeti. „Tisztelem én a m. Personális ur előlülői hivatalát, de küldőim részéről el nem ismerhetem, hogy tegnap a többség szerint esett volna meg a conclusum, — mert Magyarorszáiban 49 vármegye vagyon, mely ide követeket küldhet és Horvátország. Ennek hát tele nem 22. Már pedig a mostani izenet mellett csak 22-en nyilatkoztatták ki magukat a vgyék követei között, 26 pedig az izenet ellen adta vélekedését, még pedig Baranya vgye nem is adta votumát, — mindezekre nézve, nehogy ennek más következése is legyen a szegény nemeségre nézve, melyet én belső meggyőződésem szerint híven tisztellek, committenseim nevében kérem ezen ellenmondásomat diariumba tétetni,⁴ melyre a — Personális: Hogy a diariumba menjen n. Borsod vgye követjének ellenmondása, abban meg nem egyezhetek, mert én mind Isten, mind ember előtt meg fogok felelni tegnapi enunciációmért, sem a voksok számolását senkire nem bízom, mert akik regalisok által az ország gyűlésére hivattattnak, azoknak a törvény voksokat is ad.

Komáromy: N. Borsod vgye követjével én is egy értelemben vagyok annyival is inkább pedig, mivel vagynak itt olyan vgyei követek is, kik tegnap utasítások nyilvánosságos tartalma ellen nyilatkoztatták ki magukat s adták votumokat, — B. Orczy Heves vgye követje, mert el nem hallgathatom, ami a szivemen fekszik, midőn hazám javáról van a szó . . . erre nagy zugás lett a palotában, némelyek vivátot kiáltottak, mások a kir. táblának egynéhány assessoraival actiót emlegettek, mely zűrzavarban a Personális ur felállván mondá: senkinek beszédét keresztül vágni nem szoktam, de most mégis Abauj vgye követjének szavát kénytelen vagyok a maga javáért félbeszakasztani, mert egyik követnek a másik votuma ellen kikelni épen nem szabad. Erre Bárá Orczy:

¹⁾ A tárgyalások részletesen olvashatók a Jegyzőkönyvben II. köt. 610—708. lapig és III. köt. 1—339. lapig.

Engem illetvén a dolog s Abauj vgye követjének vádja, csak azt felelem az ellenem szóló követ urnak, hogy az én cselekedeteimet mint országos követét rostálgatni, egyedül csak küldőimnek vagyon hatalmokban, azoknak pedig tettemért én majd uegfelelek.

P é c h y. Minden ilyes izetlenségek eltávoztatására legjobbnak gondolnám én, hogy míg a diaeta coordináltatni fog, minden votisatió előtt proponálja a Personális ur a felvett kérdést úgy, hogy mellette vagy ellene nyilván szólhassanak a követ urak.

C s a u s z kalocsai káptalan követje: Több törvényes ellenvéte-seim is volnának n. Borsód vgye követjének előadására, de azokat elhallgatván, kérem ellenmondásomat a diáriumba betétetni, mert Borsód vgye követjének előadásából az jön ki, hogy a v. clerusnak tegnapi voksolására ő semmit sem adott és azt számba sem vette. O s e g o v i c h Horvátország részéről protestál Ragályi ur ellen, hogy az ő országukat a voksolásra nézve csak egy vármegyének tartja, és ezen ellentmondását diáriumba tétetni kívánja. R ő t h. Ő meg nem egyez a Pláthy ur által előadott javallatban s ezt diáriumba tétetni kívánja. — Kassa városa követje ellentmond Ragályinak a királyi városok nevében, minthogy a tegnapi voksolást a városok részéről semmibe hajtotta, és ezt diáriumba tétetni kívánja. Majthényi s Niczky azt el nem ismerik, hogy egy városi követ votumának annyi ereje legyen, mint egy vármegyének, — azonban nem is competál resensusát diáriumba tétetni a városi követnek, kivált ilyen tárgyban, hol a fennforgó kérdés, mint a nemesek conscriptiója öszvettközik a polgárok interessejével. És ezt diáriumba tétetni kívánják. N a g y P á l: Pest vgye követjének előadásában meg nem egyezem, mert én az én voksomat határok közé szoríttatni nem hagyom, mert ha a praesidium azt mondja, hogy ez vagy fehér vagy fekete, nekem szabad mondanom, hogy se nem fehér, se nem fekete, hanem kék. — Ami az instructiókat vagy utasításokat illeti, én a magam részéről instructiómat senkinek meg nem mutatom, és ha valaki kérdi mi van az instructiómban? azt felelem, „hogy találja ki.“ Azonban a sokféle protestatiókra nézve csak azt jegyzem meg, hogy legjobb lesz, ha ez a mai hosszas sok izetlen ellentmondás egy betüig az én beszédemmel együtt a diáriumból ki fog hagyatni; fogjunk a nuncium vizsgálásához. De még Deák ur a Zala vgyei követ szokott komolyságával azt nyilatkoztatta ki utasítása következtében, hogy ezután minden instructió nyomattasson ki, hogy azt minden ember láthassa, a követek pedig hiteltesenek meg instructiójok megtartására, és ha azokat meg nem tartanák, azonnal visszahivattassanak küldőik által. — Elfogadván hát a

St. Nagy Pál javallatját, mely szerént az eddig előadottak az ország jegyzőkönyvből mind kihagyassanak, a nuncium vizsgálásához fogtak a Statusok.¹⁾

Jegyzés. Nevezetes a jobbágy telkeken lakó nemések conscriptiója tárgyában az, hogy Nagy Pál ur mindjárt eleintén kinyilatkoztatván a kir. leirattal való egyetértését, s az olyan nemések conscriptióját kívánván, közhir szerént még a két tábla egymással e tárgy felett vetélkedett, ezt mondta a Felsőég a conscriptióra nézve: Ich muss doch jetzt Recht haben, weil der Nagy Pali und seine Parthei atakt jetzt bei mir. — De ezen mondás, valamint egy részről Nagy Pál urnak világszerente kipublicálható dicsőséget szerezne: úgy más részről fel nem lehetne tenni egy igazságazerető fejedelemről, hogy igazságát csak ily szük körre szorította volna, melyet ezen mondásban az első jetzt igen mélyen bélyegezne.

Alig hogy elvégeztetett pedig ezen tárgy, mely csak egy kis intermezzo volt a contributió nagy tárgyában (s úgyszólván variatió, mert a thema a contributió), fölolvastatott nyomban a Felsőégnek azon válasza, hogy a 4 millió ezüstforintból álló esztendei ajánlott adóval meg nem elégedhetik, azonban az imputatió is annyi nehézséggel van összekötve, hogy azt ki nem vihetik az ország rendei kívánt haszonnal, akár a hazát tekintve, akár az aerariumot.²⁾

Ez a kir. válasz a u g u s z t u s 12-én olvastatott fel. Melynek következtetésében mit tettek a Statusok, azt rövideden egy különös fogásba már leirtam, leginkább Nagy Pál ur merész beszédjeért, mely szól 19. augusztusig, de már ezen fogás is, mely földön forog most, magam sem tudom.³⁾

Augusztus 21-én tanácskozás alá vették a Főrendek azon nunciumot, melyben a Statusok a 12. augusztusban felolvasott resolutió következtetésében azt mondják, hogy ők a numerica imputatiótól el nem állnak s a már megígért 4 millió forint adónál egy krajczárral sem adnak többet. A Főrendek közül sokan a Statusok értelmét fogadták el ugyan, mint: b. Mednyánszky, gr. Széchenyi István, gr. Eszterházy Mihály, hercz. Batthányi, Erdődy, b. Pásztor, gr. Eszterházy Károly s Végh István ur a koronaőrző; de a többség szerént csakugyan az lett a conclusum, hogy az 1791-ben ajánlott adót kell megigérni. Ezen a részen voltak ezek: b. Bedekovits,

¹⁾ A „sok izetlen ellenmondás“-t kihagyták ugyan a jegyzőkönyvből, de nyoma, bár leplezve, mégis ott van, Deák indítványával. (L. Jegyzőkönyv III. köt. 314—315. l. V. ö. Jelenvolt i. h. 103. sz.)

²⁾ Szövegét lásd Acta Com. II. k. 668. l.

³⁾ A jelzett „fogás“ nem került meg, s így semmit sem tudunk a kerületi ülés érintett zajos lefolyásáról; eredménye volt: hogy a rendek több adót nem ajánlhatnak, s ezt az aug. 19-én tartott országos ülésben el is határozták. (L. Jegyzők. III. k. 341—359. l.)

(Az e tárgyra vonatkozó nunciumot l. Acta Comitior. II. k. 669. l.)

Majláth, Vurum püspök, (ki azt mondá, hogy még politizott házi eszközeik lesznek a jobbágyoknak, addig fizethetik az 1791-iki adót) br. Ötvös, Lánczy Septemvir, gr. Cziráky, a kalocsai érsek, Klobusitzky, gr. Szécsén, Péchy a főispán, Buzsán a horvátországi követ és gr. Eszterházy József, a zempléni főispán. — Az imputációra pedig az lett a végzés itt, hogy annak csak a principiuma salváltasson. Erre feleltek a Statusok a Főrendeknek augusztus 23-án tartott kerületi ülésekben. — A 4 millió ajánlása mellett még itt ugyan előbbeni nunciumok szerint megmaradtak a Statusok, legalább akik máskint éreztek, a circulusban nem levén Personális, értelmöket a köz értelem ellenére kinyilatkoztatni nem bátorkodtak; de már az imputációra nézve sokan elállottak a numericától, s a generica imputatio elfogadásához látszottak szítani; mely abból állana, hogy ajánlana ugyan az ország ennyi s ennyi adót, de mivel az imputatio szükséges és törvényes, tehát csak annyit ajánl, t. i. 4 milliót. A többség csakugyan itt is oda hajlott, hogy a numerica imputatio megmaradjon, azaz: ha Kis Pál a múlt három esztendőben a kir. patens miatt esztendőnkint törvényes adóján felül tartózkodt adni két ezüst forintot (és így mindössze adott egy esztendőre p. o. 32 forintot), a jövő három esztendőre az a két ezüst forint esztendőnkint lerovódik a még majd ezután megállapítandó adójából. — És így a numerica imputatio ideájában benne van a restantiák ideája is, de emezekében nincs amazé. S valamint a restantiák elengedése csak numerica lehet, úgy az imputationak is, ha lesz, csak numericának kell lenni.

A nuncium (aminek izenet volna a neve magyarul, de még resolutio nem jön a felállandó m. tudós társaságra, szabad legyen elvértve deákosan is irni) 26-ik augusztusban vétetett fel az országgyűlési tanácskozás alá s még az nap a Főrendekhez át is küldetett. Ezen nunciumban is csak az volt, hogy mivel a nép nagyon szegény, 4 millió adónál többet nem ajánlhatnak a Statusok, ezt is pedig numerica imputatio mellett. Ugyanezen gyűlésben jelentette Majthényi ur a Hontvgyei egyik követ, hogy az ő vgyéje kívánja az országos követek diurnumának lejjebb szállítását. — Javalta ezt egy főindító okból a nunciumba is betéttetni, mivel ez lenne a legjobb jele annak, hogy a Statusok az adózó népen nyomósan kívánnak segíteni.

Nyitra s Trencsén vgyék követjei pedig, úgyszinte Kolosváry ur Győr vgyei követ javalták, hogy ezen diurnumok a nemesség által fizetessenek. Az elsőre nézve azt mondá a Personális ur, hogy az már országgyűlési elhatározás lévén, ellene szólani

ezuttal nem lehet, az utolsóra: hogy annak meghatározása a *dieta coordinatiójában* jön elő.

Ugyanakkor Gyurcsányi ur felolvasta abbéli utasítását, hogy jegyzetné fel az ország jegyzőkönyvében n. Nógrád vgyének a nemesi conscriptió tárgyában tett országos végzés ellen való ellenmondását; mivel n. Nógrád vgye az olyan tárgyak iránt hozatott törvényeket kötelező erejűeknek lenni el nem ismerheti, mely az 1741-iki 8-ik törvényezikkely szerént még csak tárgyai sem lehetnek az országgyűlési tanácskozásnak. Ezen kívánsága a tisztelt követ urnak nem teljesített, mert, valamint maga a m. előlülő ur, úgy több követ urak elleneztek ezen *declaratió*nak a jegyzőkönyvbe leendő iktatását; noha Izsák, Márjássy, Ragályi s b. Pérenyi Zsigmond urak Nógrád vármegye kívánságát teljesíteni akarták.¹⁾

Jegyzés. Augusztus 29. 300 esztendeje lévén a mohácsi örökké gyászolható veszedelemnek, némely diaetai ifjak ezen napot így ünnepelték meg. Azon ürügygel (*praetextussal*), mint ha valami atyafia meghalt volna, elment egy ifju, de ki nem jelentett névvel a paphoz, hogy az szolgáltasson misét. Ez meglett, és sokan magyar, többen német ruhában megjelentek az ifjak a templomban, és kiki imádkozott a buzgóságnak azon mértékével, amint érezni tudta azon nagy veszedelemnek következesit. Szent czél; de hibás uton volt elérve.

Azonban jönnek mennek az *izenetek* egyik táblától a másikhoz. — A *Statusok numerica inputatió*t kívánnak s 4 milliónál többet nem ígérnek, a *Főrendek* az *imputatió*nak csak a *principiumát* fogadják el s az 1791-iki adót kívánják megajánlatni. — Jönnek mennek a *nunciumok* s nem egyezhetnek a *Főrendek*.

Szeptember 2-ik napja is eljött már, mégsem egyezhetnek, sőt ez a nap még több gondot hozott a *Statusok* fejére. Egy *kir. decretum* olvastatott fel ez nap, melyben a *Felső* azt nyilakoztatja ki, hogy Ő mint a *constitutió*nak első őrállója, a *nógrádiak* tettét, mint a *törvényhozó* test méltóságán csorbát ejtőt, helybe nem hagyja, s kívánja, hogy méltó büntetését vegyék tetteknek, kik azon *dolognak* indítói voltak. Ezen *Felső*es kinyilatkoztatás következesében *commissarius* is küldetett Nógrádba, a *Statusok* kedves emberök, a *hazafiságáról* ismeretes *torontáli főispán Ghyczy József* ur, hogy ez valamint egy részről bizonyos *relatió*t tehessen a Nógrádban *történte*kről, úgy más részről, szokott szelid módjával az egész dolgot, úgy amint a *legtanácsosabbnak* fogja látni, *complanálja*.²⁾

¹⁾ V. ö. *Jegyzőkönyv* III. k. 359—383. l.

²⁾ L. *Jegyzőkönyv* III. köt. 385. és k. l. A *kir. leirat szövegét Acta Comitior.* II. k. 682. l. E tárgyban a *Statusok* fölirtak Ő *Felső*géhez *szept. 23.* (l. *acta Comitior.* II. k. 713. lap)

Hát a contributióval hogy vannak már? s mire mentek? Ugy, hogy a sok izenet jön meg meg egyik palotából a másikba, s utóbb is szeptember 11-ére készült belőlük egy felírás, de akkor is úgy, hogy a Főrendek, noha sem az adó mennyiségére, sem a beszámításra nézve a Statusokkal egyet nem értettek, arra csakugyan reá állottak, hogy a 4 millióról és a szám szerint való beszámításról készüljön a repraesentatió, mentalis reserváció szerint a 791-iki adót kívánván ajánlani s a numerica imputatiót. — De még ily szüntelen való kerengésre s forgásra voltak a nunciunok kárhóztatva, történt egykor az is (szeptemb. 4-én), hogy Jordánszky kanonok ur lévén a Statusoktól a mágnások táblájához küldött deputatió oratora, midőn ott röviden előadandó mondókáját rendbe szedett oratori kifejezésekkel akarná előterjeszteni, periodusába numerus oratorius gyanánt azt szurta, hogy a Statusok kéri mély tisztelettel a Főrendeket, hogy javalljanak valamely medius terminust a két tábla közt leendő régen óhajtott egyezségre. — Erre a Statusoktól küldött deputatió tagjai közt tüstént zúgás támadt a Főrendek palotájában; Ragályi Tamás és Marczibányi urak pedig, kik éppen a tisztelt orator ur háta megett állottak, alattomban illeték annak palástját, egyik jobb, másik balfelül. — De ami ki volt mondva, ki volt mondva. — Ezt értvén azonban Ó Herczegsége a Nádor a hirtelen támadt zúgásból, hogy a kanonok ur nem a Statusok inye szerint fejezé ki magát, (amint hogy a medius terminusról szó se volt a Statusoknál), oly széles értelmű feleletet adott a deputatióknak, hogy Jordánszky ur medium conciliationis kifejezésére még csak ügyelni sem látszatott a felelet. — Ezzel visszament a Statusok deputatiója s oratora a Statusok palotájába, de ott még el se foglalta a tisztelt orator ur helyét, midőn hirtelen lárma támadt, hogy Jordánszky ur nem jól referált. — Erre ő azonnal hibáját megvallotta, s jelenté, hogy ha kívánják a Statusok, nyomban visszamegy és visszahuzza a Főrendeknél a megegyezési medius terminus kérése iránt tett szavait. Ez úgy is lett. Az egész deputatió újra visszament s Jordánszky ur revocálta előbbeni beszédjének utolsó szavait, minthogy — úgymond — azt nem bízták reám. Erre a Nádor elmosolyodva azt felelé: azt gondoltam mindjárt, hogy ez nem volt bizva orator urra és így más szempontból is kívántam tanácskozás alá vetetni a St. nunciumját.

Jegyzés. A nunciumon aligha a bécsiek átka nem fogott, azért kel nekik annyiszor jönni-meenni. Nem olvashatván ugyanis a publicum és így a bécsi nép is az újságokból egyebet csak nunciumot és a dictaturát a magyar diaetáról, azt kérdi a minap egy bécsi ur itt lévén: Aber was ist denn das ver

damnte Nuncium? Was die Dictatur?“ hihető, hogy a jó ur csak annyit tudhatott diaetánkról is, de hogy is tudhatott volna többet?!

S z e p t e m b e r 9-én. Elegyes ülésben felolvastatott a Felségnek egy válasza, mely minekutána az ország rendinek több rendbeli s tárgyú kívánságaira nézve a Felség értelmét kifejtette (ilyenek az 1791-ki deputatiók munkáinak ezen a diaetán leendő felvétele, a vármegyék correspondentiája, az ország gyűlésének minden 3-ik eszt. leendő tartása s egyebek); abbéi kívánságát is nyilvánvalóvá teszi a Felségnek, hogy az ezen diaetán hozandó törvények is az ország kezdetétől fogva való szokás szerint, csak deáknyelven menjenek a törvénykönyvbe, nem úgy mint az ország rendei kívánják, magyarul is.¹⁾ A többi szövevényes propositiókat elmellőzve, lássuk rövideden, mit mondtak erre a Statusok?

E tárgy iránt a ker. ülésben szeptemb. 13-án, országos ülésben 19-én volt a Statusoknak tanácskozásuk. — Olvastatván a király válasznak a csak deákul iratandó törvénycikkelyeket érdeklő szavai, Jordánszky kanonok ur ezeket mondá: Nem csodálom, ha ezen kívánságukra a Statusoknak reá nem áll a Felség, mert soha szokásban nem volt, hogy magyar nyelven hozták volna a törvényeket; soha egy diplomát sem láttunk, mely magyar nyelven iratott volna Szent-István idejétől fogva; hanem a diplomatiai nyelv mindig a deák volt. Ami Kálmán decretumát illeti, erről sincs semmi bizonyos, hogy magyarból fordítottak volna deákra, ez csak probabile, mivel azt Kelemen sem állítja; ne csináljunk hát ujságot. — Törvényeink legyenek ezután is deák nyelven, mint eddig volt, mert csak úgy lehet azoknak authenticitásuk.

M á r j á s s y. Biz én nem hiszem, hogy a Rákos mezején deákul hozták volna eleink törvényeinket, — azt sem hihetem, hogy Szent-István intései nevezete alatt ami a törvénykönyvünkben van, deákul iratott volna Szent-István által, mert nyomába akadtunk már azon görög másolatnak, amiből azt valamely Szent-István után élt barát fordította deák nyelvre. Ami az authenticát illeti, ha már az állana is, amit főtisztelendő ur mond, arra csak azt mondom, hogy az apostolok is görög nyelven írták a testamentumot, az ó testamentumot pedig azok a régi zsidó kegyes emberek, patriarkák mind zsidó, vagyis inkább chaldeus nyelven írták, mégis authenticus a deák fordítás ugy-e? de bezzeg még authenticusabb ám az originalus textus. Én tehát azt kívánom, hogy valamint a német törvények német nyelven hozatnak s íródnak, a francziák francia nyelven: úgy

¹⁾ A leirat szövegét lásd Acta Comitior. II. k. 688. és köv. l.

a magyar törvények is csak magyar nyelven hozattassanak és iratassanak.

Bartal. Főtisztelendő Jordánszky urnak két argumentuma van, amit e tárgyban felhoz. Első az, hogy ha régenten magyarul hozattak volna a törvények, kellene annak valami maradványának lenni, kellene magyar diplomaticai másoknak lenni, holott csak egyedül egy sincs. Második az: hogy eleitől fogva szakadatlanul deák nyelven hozattak a törvények. Az elsőre azt mondom, hogy mivel igen sokat próbál, semmit sem próbál, a másodikra azt mondom, hogy azt tagadom, mert a magyar törvényhozás még a vezérek alatt is megvolt, holott a deák nyelv sokkal későbben jött a vallásnál. Ami illeti Kelemen, ő azt mondja, hogy Kálmán decretumai magyarból fordítottak deákra, még pedig azon hozzáadással, hogy ha ez nem igaz, akkor Kálmán törvényeinek nincs helye a törvénykönyvben; és így világos Kelemennek az állítása, de ezen állítás 5 levéllel van azután, amit főtisztelendő ur felhozott, ott kell hát megolvasni. Alberik is ezt írta Seraphin esztergomi érseknek.

Ragályi Tamás. Ha az ausztriai monarchiában levő egyéb nemzeteknek tulajdon nyelvükön vagynak törvényeik, biz a magyarok is kívánhatják ezt méltán. Magyarország lévén a legnevezetesebb tartomány a monarchiában. Kívánom hát utasításom szerint is, hogy ne csak az ezen országgyűlésen hozatandó törvények iktattassanak magyarul törvénykönyvünkbe, hanem, hogy mindeddig hozott törvényeink is hazai nyelvünkre fordíttassanak, mígnem majd egykor csupán csak magyarul hozatnak s iratnak törvényeink! Szent kötelességünk nekünk hazánk nyelvét közönségessé tenni, mert ennek közönségessé tétele egyesíti, erősíti s lelkesíti csak a nemzetet. Ami az esztergomi főtiszt. kápt. követjének vitatását illeti, erre csak azt mondom, hogy valóban én sem csodáltam, — mint ő — hogy ha a Felső ezen kívánságunkra reá nem áll, midőn ily nemzeti szent ügyben is hasonlóság van közöttünk. Hogy Kálmán törvényei magyarul irattak, abból is kitetszik, hogy még akkor a Palatinus sem tudott deákul. Elment régenten minden magyar nemes a diaetára és úgy adattak szájról szájra a törvények, de bizonyosan nem deákul. Még azután későbbén úgy irattak azok össze iminnen-amonnan hazánkba szálkózott s nyelvünket nem jól értő klastrombeli emberek által, amint ugyanezt Alberik is nyilván állítja. Közben jövének a háborus idők; az akkori tatároknak, törököknek minden tartományt gyűlölő csordái elől, minden tudományunk a klastromokba vonta meg magát és így ott vette eredetét ez a deákos magyarság. Nem

ily indulattal vannak más európai nemzetek hazai nyelvök iránt, de a mi jólelkü atyáink is nem így gondoskodtak nyelvünkről 1790-ben.

Jordánszky: hogy én a nemzetiség és a hazai nyelv ellen nem akarok törekedni, azzal is bebizonyítom, hogy én már 1807-ik esztendőben a törvénykönyvnek egy részét magyarra fordítottam és a magyarnyelv cathedróját egy esztendeig ingyen, minden fizetés nélkül suppleáltam.

Kolosváry (Győr vmegyei követ): Bartal ur által felhozott okokat az is erősíti, hogy már Kálmán alatt törekedvén eleink a magyar nyelv terjesztésére, azt a törvényt hozták, hogy csak olyan szolgákat szabad eladni, akik magyarul nem tudnak. Meglévén hát arról győződve, amit Borsod vgye követje (Ragályi) mondott, hogy a nemzetiséget csak a nyelv tartja fenn, és mihelyt megszününk magyarul beszélni, megszününk magyarok lenni; kívánom én is, hogy ezen kívánságunk újra terjesztessék a Felsőg elébe. — Többen is ily értelemben lévén a Statusok közöl, végeztetett: hogy az ezen a diaetán hozatandó törvények magyarul is beiktatódjanak a törvénykönyvbe és hogy ez iránt újra kell repraesentálni.¹⁾

Szeptember 22-én felolvastatott gróf Festetics László urnak a magyar felállandó tudós társaságra 10 ezer ezüstforintból álló fundationalis levele azon kinyilatkoztatással együtt, hogy ha a katonai iskola fel nem áll, azon 50000 forint is, melyet b. e. atyja a nagylelkü magyar gróf Festetics György azon iskolára ajánlott, a magyar tudós társaságra fordíttassék.²⁾

Szeptember 30. jelentette a Personális ur, hogy három deputatiót kell kinevezni az országos gyűlési dolgok hamarább leendő folyamatjáért, úgymint az 1-ső kiküldöttség dolgozzon a correlatiókban (azon viszonyok eligazítása, melyeket szült a papirospéNZ becsének változása); 2-ik a királyné tiszteletbeli adójának a nemesekre leendő kivetésében (repartitio honorarii); a 3-ik a hazafiasodást kérő külső országiak könyörgő leveleinek egybeszedésében s megvizsgálásában (revisio recursuum indigenatum petentium), mely meg is lett s az ezen kiküldöttségekre kinevezett tagok nevei October 1-ső napján fel is olvastattak.³⁾

October 6-ik napjáig a gróf Festetics által tett ajánlás iránt felküldendő repraesentation dolgoztak a Statusok, és a Felsőg névnap tiszteletén, mely első felírás, nem lévén a nádor Pozsonyban,

¹⁾ V. ö. Jegyzőkönyv III. k. 443. és köv. l., csakhogy a szónokok nem oly sorrendben következnek a naplóban, mint a jegyzőkönyvben.

²⁾ L. Jegyzők. III. k. 461. l.

³⁾ L. Jegyzők. III. k. 495. és köv. l.

az ország bírása és a primás által aláírva s megpecsételtetve ez nap fel is küldetett;¹⁾ a tisztelet pedig 2-án küldetett fel. — Ugyanekkor az ország bírása deputatiót nevezett ki a Főrendek közül a Ludovica fundusa mint létének megvizsgálására. — A Statusok közül hasonlóul nevezett ki némely követ urakat a Personális ur ugyanazon fundust vizsgáló kiküldöttséghez. Jelenté akkor gróf Cziráky is, mint a correlatiókban kinevezett deputatio előlülője, hogy másnap össze fog ülni a kiküldöttség. — Ugyanezen nap vették circularis tanácskozás alá gróf Pálffy Ferencznek Svetich plenipotentiariususa ellen való panaszát.

Jegyzés. Erről már feljebb láttunk, most elég legyen ennyi, hogy a Statusok repraesentáltak ezen dologban, és Svetich többé nem plenipotentiarius gróf Pálffynak. Mint mondják, ezen dolog miatt a nagyszombati districtualis táblától két vagy három assessor elküldetett, mint Svetichsel egy kézre dolgozók; gróf Almássy is, a volt vice cancellarius, ez idő tájban nyert Ő Felsőgtől engedelmet, hogy terhes hivataláról lemondhasson.

October 13-án. Vizsgálás alá vették a Statusok kerületi tilésben azon országos deputatio munkáját, mely még gróf Illésházy előlülése alatt az ország sérelmeit és kérelmeit szedte össze; (gravamina et postulata regni); egy egész nagy könyvet tévén pedig ezen munka nyomtatásban, minthogy több százados sulyai is vannak az országnak, ezeket ide leírni lehetetlen, de nem is lenne czélirányos, mert van olyan gravamen is, melynek megértésére historiai, statisztikai s diptomaticai ismeretek kívántatnak: de ha még mind ezeket tudjuk is, csak azt tudjuk, hogy a gravamen csak gravamennak marad.²⁾

Ezen gravamenek, azon nehézségei az országnak, melyeknek törvényes elhárítását az csak a diaetáktól várhatja. — Minden jurisdictiók vagy törvényhatóságok beszokták nyújtani az ilyen sérelmeket az ország gyűlésére. Vannak ezenkívül még postulatumai vagy kívánságai is az ország lakosainak, s ezeknek teljesítését is az országgyűléstől várják. Ezen gravamenek s postulatumoknak összeszedésére volt hát kinevezve azon deputatio, melynek előlülője gróf Illésházy volt. — Ezen összveszedett s kinyomtatott gravamenek iránt tett észrevételeit rostálgatták hát a Statusok a kerületi tilésben octóber 13 ikán azon deputatiónak. Minthogy azonban ter-

¹⁾ L. Jegyzők. III. k. 508. l.

A repraesentatio szövegét l. Acta Comitior. II. köt. 723. lap.

²⁾ Nemcsak az országnak, a megyéknek, hanem családoknak és egyeseknek is voltak sérelmeik, melyeknek orvoslását kérték. Ily sérelmek jele n e g k é r v é n y alakjában terjesztetnek be a képviselőházhoz, mely azokat véleményezés végett a kérvényezési bizottsághoz utasítja, s azután tárgyalja.

mészetesen belevágnak sok gravamenek az 1791-iki deputationális munkákba, ezeknek orvoslását mind a deputationió mind a St. a 791-ki munkák felvételére halasztották.

Jegyzés. De mintha hallanám, hogy még azt a kérdést teszik némelyek: De hát mit se vettek még tanácskozás alá az ország rendjei azon jölvő deputationális munkák közül? Erre fájdalommal azt kell felelnem, hogy: Nem; de hogy mégis igen sokat dolgoztak már az ország rendjei ezen diaetán, erre tanuk lehetnek azon négy nagy tomus jegyzőkönyvek, melyek már ezen a diaetán irattak össze, — tanuk azok a több rizmákból álló irományok, melyeket öszveirt egy-egy diaetalis cancellista, — melyeknek egyik helyről másira való szállítására, ha Einspaniger nem is, egy taligás Trager bizonyosan megkívánatik. — Mi az oka pedig annak, hogy ezen sz. célra törekedő munkák, ily hosszasan tartván is a diaeta még az ország rendjei által tanácskozás alá nem vétettek? maguk ezen most említett temérdek diaetai acták eléggé kinyilatkoztatják. — Sőt a 9. szeptemberbe felolvasott resolutiójában már ugy nyilatkoztatta ki magát a Felség, hogy igen hosszúra nyulván a diaeta, minthogy reménység nem lehet az iránt, hogy a 791-iki munkákat ezen a diaetán felvehessék az ország rendjei; rendeljenek ujra deputationiokat, melyek ezen már kinyomtatott munkákat a jövő diaetaig megvizsgálják, s akkor terjeszszék elő minden róla teendő észrevételeikkel együtt.

Október s november hónapban ezen két tárgy foglalatoskodtatta hát leginkább az ország rendjeit, ugymint a correliatiók dolgában gróf Cziráky előlülése alatt az országos deputationió foglalatoskodott, — a Statusoknak többi része pedig, mely ezen deputationióra nem volt kinevezve, az összeszedett gravameneket vizsgálta. — Október 21-én közbejött ugyan két resolutió, ugymint az Ó Felsége névnapi tiszteletére irt felírásra és a contributióra való válasz.¹⁾

Az elsőre mindjárt ott helyben, az elegyes gyűlésben, egy viváttal feleltek az ország rendjei; hanem a másokra adandó felelet kidolgozása több napokat s heteket kívánt. Ez a resolutió szülte nevezetesen a Nádorispán közbenjárását is, melyet a sok napokig tartó conferentiák előztek meg. — Látván ugyanis a nemes vármegyék követjei, hogy az imputatiótól már 24 vármegyék elállottak, csak 26 van, melyek azt állhatatosan vitatják, tanácsosabbnak tartották a Nádor törvényes közbenjárását használni, mely által legalább a principiumát megtarthatják az imputationnak, mintsem azt várni, hogy a votumok által örökre elveszzen a rég vitatott beszámítás. Mit csináltak hát? Készítettek ugyan egy izenetet a Főrendekhez, melyben kijelentik, a régi principiumaik mellett való állhatatos megmaradásukat; azonban a 19. novemberben tartott conferentiában azt végezték, hogy a következő nap tartandó országos

¹⁾ L. Jegyzőkönyv III. köt. 510. l.

A két leirat szövegét l. Acta Comitior. II. k. 737. és köv. lapokon.

gyűlésben, minekutána a nuncium felolvastatand és így a jegyző-könyvbe fog menni a késő maradékra nézve;¹⁾ az akkori egyik kerületi előlülő jelentse ki a Statusoknak abbéli szándékjokat, hogy ők a Nádor közbenjárását kívánják e tárgyban, minekutána a sokáig tartó vetélkedések után is tartanak attól, hogy ezen izenetjökre reá nem álván a Főrendek, ismét ott lesznek mind a beszámításra, mind az adó megajánlására nézve, ahol ezelőtt voltak. Hanem a közbenjárást csak ezen feltétel alatt akarják : 1) hogy Ő Felsége a beszámításnak igazságát törvény által elismerni s ennek következtében a törvénytelen restántiáknak elenyésztetésébe kegyelmesen megegyezni méltóztassék. Mely kívánságuknak elfogadása esetére alázatosan kinyilatkoztatják a Statusok ; 2) hogy az eddig sürgetett szám szerint való imputatiótól készek lesznek elállani. 3) Kénytelenek most is kijelenteni, hogy az adózó népnek tehetetlensége egyáltalában meg nem engedi az adónak ajánlott mennyiségét (4 millió frt.) Ezen előadásnak szomoru provinciája Pázmándy urra jutott, ki ekkor Bittó urral volt circ. praeses, noha ő a számszerént való beszámítást körömszakadtáig vitatta.²⁾ Megegyeztek ezen javallatban a Főrendek is, sőt gr. Cziráky is kijelentvén a Statusok javallatjában való megnyugvását a két 1-ső pontra nézve, midőn a Nádort szokott ékesen szólásával megkérte a közbenjárásra, a Főrendek vivátjaikkal jelenték ki, hogy ők is mindnyájan a t. gróffal tartanak.

A nádor tehát, két hétig tartott közbenjárása után 5-ik deczemberre elegendes gyűlést hirdetvén, ott egy beszédet tartott közbenjárásáról, de a Felségtől semmi resolutiót nem hozott. Előladván ezen beszédjében a Nádor (ami utóbb dictaturára is ment), hogy a mi kegyelmes királyunk a legjobb fejedelem, ki kegyesen fogadta ezen törvényes közbenjárást, s meggyőződött ezáltal is azon határtalan bizodalomról, melylyel hív magyarjai ő iránta viseltetnek ; s több effélet. Melyre nézve a Statusoknak 1-ső kívánságukra reá áll Ő Felsége s megengedi, hogy azok az imputatiótól elállván, ennek ideáját valamely törvénycikkelybe tegyék. A restántiák elengedésére nézve sem volt sikertelen, úgymond a Nádor, kéréssem Ő Felsége előtt. Továbbá, hogy Ő Felsége most is úgy nyilatkozattatta ki magát kegyelmesen, hogy az ajánlott 4 millió forint adóval meg nem elégedhetik, hanem ígérjék az ország rendei az 1791. adót, azaz 4,395.244 frt. és 38³/₄ krt. Elvégezvén így beszédét a Nádor, ezen közbenjárását

¹⁾ L. Acta comitior. II. k. 742. 1.

²⁾ Pázmándy ezen ügyet a nov. 20-án tartott országos ülésben terjesztette elő. (L. Jegyzőkönyv III. k. 517. és köv. 1.)

a Főrendek részéről megköszönte az ország bírāja, — hasonlóan tett a Statusok előlője is.¹⁾

De a 15. deczemberi kerületi ülésben másképpen beszélt a Statusoknál gr. Csáky és Deseöffy, kik is kijelenték, hogy ők nem elégesznek meg a Nádor közbenjárásával s kívánják a közbenjárás előtt elkészített nunciumot ismét tanácskozás alá venni, az imputatiótól el nem állanak, ha csak ennyi fávort adott a Fe'ség a közbenjárásra.

Voltak többen is, kik a most említett grófokkal tartának, de a közelebbi napokban tartatott conferentiákban megegyezvén már abban a Statusok, hogy az ajánlott 4 millió forint adóhoz 300 ezer forintot ajánljanak, sőt elkészülvén már az iránt a nuncium is, az országos gyűlésre vitetni kívánták. — Meg is lett december 18-án, melyre a Főrendek *provocáltak* a Statusokat, hogy még a 95244 frt. 38 $\frac{1}{2}$ krajczárt igérjék meg, hogy így semmi híjja se legyen az 1791-ben ajánlott adónak.²⁾ Erre a Statusok kerületi ülést tartotak deczember 20-án, melyben igen sokan kikeltek a Főrendek ellen, hogy azok önként akarják az udvarnak azon principiumát megállapíttatni, hogy a diaetának soha se legyen szabad az adót leszállítani, mint ez valósággal is történt 1715. esztendőől fogva, amikor kezdődött az állandó katonaság tartására rendelt adó. — Emlegette Nagy Pál ur, hogy ő egy garast sem ad a Főrendeknek *provocatiójára*; emlegette, hogy ő meg sem foghatja a Főrendeknek a constitutió iránt való azon hidegségének okát, mely szerént ezen egy constiutionális szabadságunkat is semmivé tenni igyekeznek: hogy az adó mennyiségét az ország rendjei határozhassák meg, ne pedig csak maga a ministerium, holott mi nemesek a constitúciónak ugyis csak a csontján rágódunk, a Főrendek eszik annak pecsenyéjét. — De mindennek semmi haszna se lett, mert országos gyűlésre menvén a Statusok a Főrendek válaszára irt feleletjök deczember 27-én, melyben még az volt, hogy a 4 millióhoz 300 ezer forintot igérnek, de többet nem; a Personális votumra eresztvén a dolgot, a clerus, a királyi városok, a Kunok s Hajduk követjei mindnyájan a Főrendek kívánságára megigérvén az 1791-iki adót a vármegyék követjeinek csaknem fele részével. Ezen örvéndetes conclusum, bár későn is, u. m: délutáni 5-öd fél órakor a Főrendeknek tudtára

¹⁾ Ez elegendy ülésnek teljesen azonos leírását lásd Jegyzőkönyv III. k. 529. s köv. lapon.

²⁾ A dec. 18-ki ülésben az adó fölött heves viták voltak. E hosszas ülés lefolyását l. Jegyzőkönyv. III. k. 532—573. lapig.

adatott,¹⁾ kiknek nagyobb része a Statusoknak ezen gyűlési velős debattjaikat keserves lélekkel hallgatá ki.

Eldült hát az adóról régen, az imputatióról még régebben vitatott dolog december 27 én s az ezt követő napon kerületi ülésben újra egy izenetet készítettek a Statusok, mely által a tegnapi országgyűlési conclusum szerént tudtára adták a Főrendeknek, hogy az 1791-iki adót megajánlják. — Mely izenet december 30-án véteődvén fel országos gyűlési tanácskozásra, minekutána még itt is némely javításokat tettek rajta a Statusok, azt a Főrendekhez átküldötték.²⁾ Elvégződven a nagy munka, minthogy a következő nap t. i. az esztendőnek utolsó napja vasárnapra esett, melyen kívántak az ország Rendei megnyugodni, minekutána a 27-ik decemberi conclusumért a Statusok közül némelyek a Personális ur ellen mint a votumokat szedő előlülő ellen kikeltek, minekutána ő magát nagyon ügyesen védte³⁾ minden egyes kikelők ellen, utóbb a Statusokat megköszöntötte új esztendei tiszteletül. A Statusok részéről hasonlóan megköszöntötte az előlülő urat Jordánszky kanonok ur. — Ezek után deputatiót nevezett ki a Personális ur a Főrendek megköszöntésére, azok viszont emezekére. A Nádorné köszöntésére deputáció neveztetvén ki mind a két táblától (de aki még az nap Bécsbe akarván felmenni a deputáció elfogadását visszajövetelére halasztotta), az ülés mind a két táblánál eloszlott.⁴⁾

Készen levén az adó tárgyában készült repraesentatio az esztendő utolsó ünnepnapján, dictaturára bocsáttatott; — sőt ugyanazon felírás írása még az 1827-ik esztendő 1-ső napján is folytatottat, és el is végeztetett.

J e l e s s é g e k. Nagy Pál urnak október 30. a kerületi ülésben tartott beszédje. „Én nagyon szükségesnek és illendőnek tartom t. St. a resolúciónak azon pontjára megfelelni, melyben a köz cassáknak rossz administrációja a Statusoknak mintegy szemükre vettetik, s vétkül tulajdonítatik, és én mind küldőim utasításától, mind tulajdon meggyőzöttesemtől lelkesítve kívánom a Felséget az iránt tudósítani, hogy midőn a vármegyék azoknak büntetését kérik, kik a cassákat meglopják, a csupa ellopott summának visszatérítésén kívül ezen lopók semmi egyéb büntetést nem kapnak, talán azért, hogy a titkos policziának tagjai, vagy talán azért, hogy a

¹⁾ E hosszú ülés leírását l. Jegyzőkönyv III. k. 575—651. l.

²⁾ L. Acta comitor. II. k. 677 és k. l.

³⁾ L. Jegyzők. III. k. 652. és k. l.

⁴⁾ L. Jegyzőkönyv III. k. 652—678. lapig.

kanczelláriával egyet értenek, mely gyakran a Felség neve alatt oly parancsolatokat ad ki, melyekről a Felség maga semmit sem tud. — Ha a kisebb magistratualis személyek effele hibákat követnek el, azok nagyon is megbüntette'nek, midőn pedig itt-ott a főispánok és administratorok meglopják a cassákat, még a vármegye büntetetik meg, ha azoknak büntetését kívánja. Kérjük meg hát Ő Felségét, hogy ezeket is megbüntesse, és valamint a szegényebb magistratualisokat, úgy az ilyen tolvaj főispánokat is cassáltassa, kik közöl, ha a tekintetes St. úgy kívájják, tüstént meg is nevezek némelyeket, — ide értvén némely előkelő magistratualisokat is.“

Deczember 27-én az adó tárgyában ugyanaz: „Mint hogy az 1791-ki adómennyiségének megajánlására a Főrendek a fejedelem iránt való hűségre provocálnak, szükségesnek látom megmagyarázni, hogy miben áll s miben állott eddig is fejedelme iránt való hűsége a magyarnak. Nem holmi czifra szóbeli fejezésekben van csak leírva a magyar hűsége, hanem valóságos tettekben, mert ez, midőn fejedelmét veszélyek fenyegetik, áldozatait áldozatokkal tetézi fejedelmeért s hazájáért. Ama nagy ember, ki mint egy Phoenomenon a közlelbbi időkben Európában feltűnt (Napoleon), ki a leghatalmasabb nemzeteket meghódította, igen elevenen érezte a magyar nemzet nagylelkűségét s tántoríthatatlan hűségét; midőn hozzánk a hízlekedésig leereszkedett; proclamatióit kirakatta mindenfelé, amerre járt hazánkban győzedelmes serege, s mégis csak egy hazánkfíát se tántoríthatott el. Midőn ellenben a kedvelt és sok jókkal megtetézett bécsi nép között több olyan hitetlenekre talált, kik az elrejtett ágyukat s kincstárt ő előtte felfedezték s több ilyes tetteikkel megbizonyíták hűségtelenségöket. — Van tehát Ő Felségének oka, hogy minket törvényes jussainkban mindeddig megtartott; mint hogy thronusa constitutiókkal szorosán összekötött: és én nem azon egy-néhány forint megajánlásába vagy megnem ajánlásába helyeztetném bizodalmasomat, hanem egyebekben; minthogy itt csak jussainkat akarjuk most sálválni az adómennyiségére nézve, nem pedig, hogy azon kis summa megtagadásával azt akarnánk kinyilatkoztatni, hogy a fejedelem iránt nem viseltetünk hűséggel. Ami a magyar generozitást illeti, minthogy erre nem provocálnak a Főrendek, arra nézve csak azt mondom, amit már ns. Pozsony vgye érdemes követje mondott (Bartal): hogy mi a szegény adózó nép rovására nem igen generozuszkodhatunk.“

Ragályi Tamás ur beszédje ugyanakkor: Engem nem bírhat arra ama sokszor em'legetett Ő Felségébe helyezettendő bizo-

dalom, hogy a már megígért 4 millió 300 ezer forint adónál többet egy krajczárral is ígérjek. — Mert szép dolog ugyan a bizodalom, amit itt köztünk is annyiszor hallok emlegettetni: de minékünk országos követeknek legfőbb kötelességünk arra tekinteni, hogy meglehet-e ezen bizodalmat, és az ennek színe alatt elkövetett tetteket a törvénytöréssel egyeztetni; mert szüntelen csak a fejedelem iránt való bizodalmat emlegetni, s ennek titkos palástja alatt törvénytelenégeket követni el, én úgy tartom, hogy ez kárhozatos bizodalom. Ha az önhaszonkeresést látom a Felség iránt való bizodalom alakja alatt bujkálni: Isten mentse meg hazánkat az ilyen bizodalomtól.

Ha a Felség Bécs városának multságára milliommokat fordíthatott: hogy tagadhat meg egypár ezeret a hív és thronusáért annyit szenvedett magyar nemzettől? De azon állítására is m. Personális urnak: hogy a gondos fejedelemnek felvigyázása alatt élünk még most is annyi sok viszontagság után is jussainkkal, azt mondom: Mi is mondhatjuk a Felségnek, hogy az ő thronusa is sokkal fényesebb most, mint mikor arra lépett először, Olaszországgal szaporodván birodalma; s mennyit tett annak megnyeréseig a magyar katonaság s mégis mi jutott nekünk a háborui dicsőségből? Fiumét az igaz megkaptuk 9 esztendeig tartott rimánkodásunk után: de azon 9 millió forintból, melyet a meggyőzötett s megadóztatott Franciaország fizetett az aerariumba, egy fillért se kaptunk! A constitúció csak úgy állhat erős lábon, ha a nemzeti character elég annak fenntartására.“

És most legyen szabad mai napon, úgymint az 1827-ik esztendő 1-ső napján az elmúlt hét hónap panorámájában tekintetni az olvasókat, melynek végső mutatványai ezen szomorú jelenéseket állítja előnkbe: Az imputatio nov. 20-án végképe levesszett, s dec. 27-én az 1790-iki adó, mely 4 millio, 395,244 forint s 38¹/₂ krajczárt tett, a száz meg száz protestációk s kifogások ellenére is a többség szerint megajánlatott.

S eddig kívántam lehozni az országgyűlési dolgokat röviden. Ezen új esztendőre nézve t. olvasóimnak kívánom, hogy örömmel lakozzék velök, és szelíd tavasz kaczagjon és ne legyen köztük aggság és erőtelen betegség.

Jegyzés. Január 7-én 1827. A palatinusnéhoz küldött deputatio oratora Nádasdy váci püspök volt, kinek magyar gratulációjára a nádorispánné ékes magyarsággal így felelt:

Semmi sem szolgálhat nagyobb öröömre, mint az ország Rendei irántum viseltető szeretetének ezen tanubizonytsága, melyet az esztendő változása alkalmával ismét tapasztalok. Csak azon szives részvételnél fogva lehetek én erre méltó, melylyel minden iránt viseltetem, ami az országnak valóságos javára szolgál, és ha az egek kívánságaimat meghallgatják, tökéletes leszen a boldogsága és dicsősége ezen nemzetnek, amelyet mióta közötté élek, királyához viseltető hűsége, és a haza szeretete tekintetéből oly nagyon becsülni megtanultam.

Jelentse be ezen bizottság az ország Rendeinek a kívánságaiért való köszönetemet, nemkülönben m i n d e n k o r i hajlandóságomat.

Eddig a kézirat.

Néhány szót eljárásomról.

A Guzmics-naplónak minden egyes országos ülésről szóló tudósításait a *hivatalos országgyűlési jegyzőkönyv* adataival összehasonlítottam, s azokat mind a *tanácskozás tárgyára, lényegére*, mind a *tanácskozóik irányára* vonatkozólag egyezőknek találtam.

A néhány, kevésbbé jelentékeny eltérést jeleztem.

A kerületi és a főrendi ház üléseinek adatait szintén egybevettem az *acta comitiorum*ban található *n u n c i u m o k k a l*, és a főlsháznak ezekre tett *r e f l e x i ó i v a l*, valamint az eddig ismert *k u t f ő k* közleményeivel; ezek is egyeznek.

Nem tévedtem-e eljárásomban?

Használhatók-e a közlött, szeréntem hiteles adatok?

Ítéljék meg a hivatottak.

Vasary Kolos.

50-1819.

JN
2121
.A33

